

ELEMENTA PHILOSOPHICA DE CIVE.

AUCTORE

THOM. HOBBES

MALMESBURIENSI.

EDITIO NOVA ACCURATIOR.

Juxta exemplar

AMSTERODAMI.

LAUSANNÆ,

Apud FRANCISCUM GRASSET.

MDCCLX.

EXCELLENTISSIMO
VIRO,
ꞮUILIELMO,
COMITI
DEVONIÆ,
ꝹMINO MEO COLENDISSIMO.

POPULI Romani, memoriâ Tarquiniorum, & civitatis instituto, Regibus iniqui, vox erat (*Excellent. Domi-*) prolata ore *Marci Catonis* *nsoris*, Reges omnes de genere esse bestiarum rapacium. Ipse tem Populus Romanus, qui per *ꝭicanos*, *Asiaticos*, *Macedonicos* *ꝭhaicos*, cæterosque à spoliatis

* 2 genti-

gentibus cognominatos cives, totum fere orbem terrarum diripuerat, qualis bellua erat? Non minus ergò quàm *Cato* sapienter dixit *Pontius Telesinus*. Is prælio ad *Portam Collinam* contra *Syllam* circumvolans ordines exercitus sui; vociferatusque, eruendam delendamque ipsam Romam, adjiciebat, nunquam defuturos Raptores Italicæ libertatis *Lupos*, nisi Sylva, in quam refugere solerent, esset excisa. Profectò utrumque verè dictum est, *Homo homini Deus*, & *Homo homini Lupus*. Illud, si concives inter se; Hoc, si civitates comparemus. Illic justitia, & caritate, virtutibus pacis, ad similitudinem Dei acceditur; Hîc propter malorum pravitatem, recurrendum etiam bonis est, si se tueri volunt, ad virtutes Bellicas vim & dolum, id est, ad ferinam rapacitatem. Quam etsi homines pro convitio invicem

ob-

bjiciant, more innato, fact a ſua
ı perſonis aliorum, tanquam in
ɔeculo, ſiniſtra dextra; dextra
niſtra exiſtimantes; vitium ta-
ıen eſſe non ſinit profectum à
eceſſitate conſervationis propriæ
ıs naturale. Quod autem *Catoni*,
iro ſapientiæ celebratiſſimæ, O-
ıum pro Judicio, Affectus pro Ra-
.one imponere in tantum potuit,
t quod æquum in populo ſuo,
lem Reges facere iniquum cenſe-
ɜt, mirari fortaſſe alii poterunt:
go ſanè in ea opinione jam diu
ım, neque egregiam ſententiam
nquam fuiſſe quæ placuit populo,
.eque ſapientiam vulgari majo-
em vulgo agnoſci poſſe; quippe
[uam vel non intelligunt, vel in-
elligentes æquant. Græcorum
Romanorumque facta & dicta ce-
ɜbria, non Ratio, ſed magnitudo,
ẓ ſæpe illud ipſum lupinum, quod
nutuo exprobrant Hiſtoriæ, com-
nendavit, quæ unà cum publicis

actionibus actores per curſum ſeculorum devolvit qualeſcunque. Sapientia vera nihil aliud eſt quàm in omni materia veritatis ſcientia. Ea vero cùm à memoria rerum per appellationes certas & definitas excitata derivetur, non animi acris & repentini impetus, ſed Rationis rectæ, id eſt, Philoſophiæ opus eſt. Per hanc enim à rerum ſingularum contemplatione ad præcepta univerſalia via aperitur. Quot autem genera rerum ſunt; in quibus Ratio humana locum habet, in tot ramos ſe diffundit Philoſophìa, diversè tamen pro diverſitate ſubjectæ materiæ nominata. Nam quæ de figuris tractans, GEOMETRIA; de motu, PHYSICA; de jure naturali, MORALIS dicitur, tota PHILOSOPHIA eſt: quemadmodum mare, quod hîc Britannicum, illic Atlanticum, aliàs Indicum, à ſingulis litoribus appellatum, totum tamen eſt Oceanus.

ius. Et Geometræ quidem provin-
ciam suam egregiè administrave-
unt. Quicquid enim humanæ vi-
æ auxilii contingit à siderum ob-
ervatione, à terrarum descriptio-
ie, à temporum notatione, à lon-
jinquis navigationibus; quicquid
n ædificiis pulchrum, in propugna-
ulis validum, in machinis mirabi-
e est; quicquid denique hodier-
ium tempus à prisca barbarie dis-
inguit, totum ferè beneficium est
Jeometriæ. Nam quod *Physicæ* de-
emus, id debet *Physica* eidem
Jeometriæ. Si Philosophi morales
nunere suo pari felicitate functi
ssent, non video, ad felicitatem
uam in hac vita quid amplius
ontribuere humana industria pos-
et. Cognita enim, pari certitudi-
ie, ratione actionum humanarum,
ua cognoscitur ratio magnitudi-
ium in figuris, ambitio & avaritia,
uarum potentia falsis vulgi circa
us & *injuriam* opinionibus inniti-

tur, inermes essent, frueretur que gens humana pace adeò constante ut non videatur (nisi de loco, crescente scilicet hominum multitudine) unquam pugnandum esse. Nunc quod bellum gladiis vel calamis perpetuum est: quod non sit juris & legum naturalium major scientia hodie quam olim: quod sententiis Philosophorum utraque pars suum jus tueatur: quod alii laudent, alii vituperent eandem actionem: quod idem nunc probet, quæ alio tempore damnat, & sua facta in aliis aliter æstimet: signa manifestissima sunt, nihil profuisse ad scientiam veritatis quæ hactenus scripta sunt à Philosophis moralibus; placuisse verò, non illuminando animum, sed venusta & secunda affectibus oratione, opiniones temerè receptas confirmando. Huic ergo Philosophiæ parti idem contigit quod viis publicis, quibus omnes ingrediuntur, euntque

que

que prorſum & retrorſum, alii animi cauſa inambulant, alii rixantur, ſed nihil feritur. Cujus rei unica hæc videtur eſſe ratio, quod nemo eorum qui materiam hanc tractarunt, commodo uſus ſit docendi principio. Non enim, ut in circulo, initium ſcientiæ arbitrio noſtro ſumi poteſt. Incipit in ipſis dubitandi tenebris filum quoddam rationis, cujus ductu evaditur in lucem clariſſimam; ibi principium docendi eſt; inde ad ſolvenda dubia converſo itinere lux referenda eſt. Quoties ergo ſcriptor filum illud, vel inſcitiâ deſerit, vel cupiditatibus abrumpit, non ſcientiæ, ſed errationum ſuarum veſtigia literis deſcribit. Quapropter, cùm cogitationes meas ad inquiſitionem juſtitiæ naturalis convertiſſem, admonitus ſum ab ipſa juſtitiæ appellatione, qua conſtans voluntas unicuique *Jus ſuum* tribuendi ſignificatur, quærendum prius eſſe,

unde esset quod quis rem aliquam *suam* potius quam *alienam* esse diceret. Quod cum non à natura, sed à consensu hominum profectum constaret; (nam quæ natura in medium protulit, homines postea distribuerunt;) ducebar inde ad quæstionem aliam, nimirum, cui bono, & qua necessitate coacti, cùm omnia essent omnium, voluerint potius sua cuique esse propria. Videbam autem, ex comunitate rerum bellum, atque inde omne genus calamitatis, hominibus de earum usu per vim certantibus, necessariò sequuturum esse; id quod omnes natura fugiunt. Nactus ergo duo certissima naturæ humanæ postulata, unum cupiditatis naturalis, qua quisque rerum communium usum postulat sibi proprium; alterum rationis naturalis, qua quisque mortem violentam tanquam summum naturæ malum studet evitare. Ab his principiis pac-

torum

torum & fidei conservandæ necessitatem, atque inde virtutis moralis officiorumque civilium Elementa, in hac opella, evidentissima connexione videor mihi demonstrasse. Quod adjectum est de Regno Dei, eo consilio factum est, ne quid inter dictata Dei per naturam, & legem Dei traditam in Scripturis, repugnantiæ esse videretur. Operam etiam diligentem per totum cursum orationis meæ dedi, ne quid de legibus cujuscunque nationis civilibus dicerem, id est, ne ad litora accederem, tum scopulis, tum præsentibus procellis periculosa. Quantum laboris diligentiæque in veritate investiganda adhibitum sit, scio. Quid effecerim, nescio; nam inventa nostra omnes præ amore minus rectè æstimamus. Itaque libellum hunc censuræ tuæ quàm favori priùs offero, ut apud quem certissimis experimentis exploratum habeam, opi-

niones neque celebritate autorum; neque novitate ſua, neque ſpecie orationis, ſed firmitudine rationum favorabiles fieri. Si arrideat, id eſt, ſi nervoſus, ſi utilis, ſi non vulgaris ſit, tum demum eum tibi (*Excellentiſſime Domine, præſidium & decus meum*) humillimè dico dedicoque; ſin erraverim, teſtem tamen habes gratitudinis meæ quòd otium, beneficio tuo conceſſum, ad gratiam tuam promerendam uti voluerim. Te Deus Opt. Max. in ſtatione hac mortali civem optimum protegat, eâque peractâ, ſed longiſſimâ, civitatis cœleſtis gloriâ coronet.

Pariſiis Nov. 1. 1646.

Excellentiæ tuæ ſervus humillimus

THOMAS HOBBIUS.

PRÆFATIO
AD
LECTORES.

QUæ res attentam Lectionem promissæ efficere maximè posse videntur, Rei tractandæ Dignitas, & Utilitas, tractandi recta Methodus, causa & consilium in scribendo probum, scribentis denique Moderatio, eas, Lectores, vobis promitto, atque oculis aliquamdiu ex hoc loco prospiciendas exhibeo. Describuntur hoc libello hominum officia, primò ut hominum, deinde ut civium, postremò ut Christianorum. Quibus officiis cùm Juris naturalis gentiumque elementa, justitiæque origo & vis,

vis, tum etiam Religionis Christianæ, (quantum patitur instituti modus) essentia continetur.

Quod quidem doctrinæ genus (excepto quod spectat ad religionem Christianam) sapientum antiquissimi non nisi carminibus decoratum, vel Allegoriis adumbratum, quasi imperii mysterium quoddam pulcherrimum & sacrosanctum, ne privatorum hominum disputationibus contaminaretur, posteris tradendum esse censuere. Philosophi interea alii cum generis humani commodo rerum figuras & motus, alii sine incommodo rerum naturas & caussas contemplabantur. Temporibus autem quæ insequuta sunt, scientiam hanc civilem, etsi non penitus perspectam, aliqua tamen ex parte in Reipublicæ regimine, tanquam per nubem pellucentem, primus adamasse dicitur Socrates, itàque coluisse, ut despectâ desertâque omni aliâ Philosophiæ parte,

solam

ſolam hanc ingenio ſuo dignam judicaret. Poſt eum Plato, Ariſtoteles, Cicero, cæterique Philoſophi Græci, Latini, denique omnes omnium gentium non modo Philoſophi, ſed etiam otioſi, quaſi facilem, nullo ſtudio ambiendam, cujuſlibet ingenio naturali expoſitam & proſtitutam attrectaverunt attrectantque. Quodque ad dignitatem ejus præcipuè facit, illi qui eam ſe habere putant, vel eo loco ſunt, ut habere debeant, adeò ſibi in ejus ſpecie vehementer placent, ut reliquarum ſcientiarum ſtudioſos haberi & vocari ingenioſos, doctos, eruditos, quidlibet præter Prudentes, æquo animo ferant. Nam nomen hoc propter excellentiam peritiæ civilis ſibi ſolis deberi arbitrantur. Sive igitur ſcientiarum dignitas ex dignitate eorum ad quos pertinent, ſive ex numero eorum qui de ipſis ſcripſerunt, ſive ex judicio ſapientiſſimorum hominum

minum æstimanda est, dignissima certe scientiarum hæc ipsa est, quæ ad Principes pertinet, hominesque in regendo genere humano occupatos; cujus etiam falsa specie omnes ferè homines delectantur; & in qua Philosophorum excellentissima ingenia maximè versata sunt. Ejusdem Utilitatem, sed rectè traditæ, id est, ex veris principiis evidenti nexu derivatæ, sic optime perspiciemus, si, quæ falsam ejus & loquacem speciem humano generi consequuntur, damna consideraverimus. Nam in iis rebus quas ingenii exercendi causa speculamur, si quis error irrepserit, innoxius est, neque fit jactura nisi temporis tantum. In iis verò quæ quisque vivendi causa meditari debet, non modò ab errore, sed etiam ab ignorantia, offensiones, rixas, cædes oriri necesse est. Quanta ergo hæc damna sunt, tanta est ab officiorum doctrina bene

tradita

adita Utilitas. Quot Reges, eosemque viros bonos, error unus, osse Regem Tyrannum à subdito o jure occidi, occidi fecit Error ic, posse Principem summum cets de causis à certis hominibus rego spoliari, quantum hominum juulavit? Quantum hominum inerfecit doctrina hæc erronea, Rees summos multitudine superiores on esse, sed ministros ejus? Deique Illa quot Rebellionum causa uit, quæ docetur, Imperata Reum utrum justa an injusta sint, ognitionem ad privatos homines ertinere, & priusquam fiant, disutari non modo jure posse, sed tiam oportere? Præterea in comnuniter recepta Philosophia morai alia sunt multa non minus his ericulosa, quæ recitari non est pus. Puto, hæc prospexisse veteres llos, qui Justitiæ scientiam fabuis contectam, quàm disputationiius expositam esse maluerunt. Antequam

tequam enim quæstiones illiusmodi agitari cœperunt, Principes potestatem summam non postulabant, sed exercebant. Imperium suum non argumentis, sed hominum sceleratorum quidem pœna, proborum verò defensione tuebantur. Vicissim cives Justitiam non sermonibus hominum privatorum, sed legibus civitatis metiebantur: nec disputationibus, sed vi Imperii in Pace continebantur. Imò potestatem summam sive in uno homine, sive in uno Concilio ea resideret, tanquam divinitatem quandam visibilem venerabantur. Itaque ambitiosis perditisve hominibus ad evertendum civitatis statum minimè, ut nunc, se adjungebant. Nam, ut eam rem, per quam conservabantur ipsi conservatam esse nollent, in animum inducere non poterant. Scilicet illorum temporum simplicitas tam doctam stultitiam non capiebat. Itaque pax erat & seculum

lum aureum, quod non antè finem habuit, quam Saturno expulso contra reges arma ferri posse doceri cœperat. Hæc, inquam, veteres non modo vidisse, sed in una suarum fabularum aptissimè videntur significasse. Dicunt enim, Ixionem, cum esset à Jove adhibitus in convivium, adamasse, atque sollicitasse ipsam Junonem. Illi pro Dea, nubem in ejus speciem formatam oblatam esse. Inde genitos esse Centauros, naturæ partim humanæ, partim equinæ, genus pugnax & inquietum. Id quod mutatis nominibus idem est ac si dixissent, Homines privatos, ad Concilia de summa Reipublicæ vocatos, Justitiam, Imperii summi sororem & conjugem subjicere suæ ipsorum cognitioni cupere, cæterum falsam & inanem ejus speciem quasi nubem amplexantes, dogmata illa Philosophorum moralium biformia, partim recta & speciosa, partim bruta

bruta & ferina, rixarum omnium & cædium caúsas, genuisse. Cùm tales igitur opiniones quotidie oriantur, si quis discusserit nubes illas, rationibusque firmissimis ostenderit, Doctrinas de justo & injusto, bono & malo, præter leges in unaquaque civitate constitutas, autenticas esse nullas, & utrum aliqua actio justa, vel injusta, bona vel mala futura sit, à nemine inquirendum esse, præterquam ab iis ad quos legum suarum interpretationem demandaverit, is certè non modo pacis viam regiam, sed etiam seditionis opacas & tenebrosas semitas commonstrabit; qua re utilius nihil excogitari potest.

Quod attinet ad Methodum, non orationis ordinem, quamquam conspicuus ille sit, solum sufficere, sed à civitatis materia incipiendum, deinde ad generationem & formam ejus, & justitiæ originem primam progrediendum esse existimavi.

*avi. Nam ex quibus rebus quæ-
ue res constituitur, ex iisdem etiam
otimè cognoscitur. Sicut enim in
orologio automato aliave machi-
a paulo implicatiore, quod sit
ujusque partis rotæque officium
isi dissolvatur, partiumque mate-
ia, figura, motus, seorsim inspi-
iatur, sciri non potest: Ita in ju-
e civitatis, civiumque officiis in-
estigandis opus est, non quidem
t dissolvatur civitas, sed tamen
it tanquam dissoluta consideretur,
d est, ut, qualis sit natura huma-
ia, quibus rebus ad civitatem
ompaginandam apta vel inepta sit,
& quomodo homines inter se
omponi debeant qui coalescere
olunt, rectè intelligatur. Talem
rgo Methodum secutus; Pono pri-
no loco pro Principio omnibus per
experientiam noto, quodque nemo
est qui non confiteatur, nimirum,
Ingenia hominum ejusmodi esse à
natura, ut, nisi metu potentiæ
alicujus*

alicujus communis coerceantur, fore ut sibi invicem diffidant & sese mutuò metuant, & ut propriis viribus singuli sibi cavere cùm jure possint, tum necessariò velint. Objicietis fortasse, nonnullos hoc negare. Ita verò est: permulti enim negant. Numnam igitur, qui eosdem idem & fateri & negare dico, mecum ipse pugno? Minimè quidem ego, sed illi qui, quod actionibus confitentur, id ipsum oratione negant. Videmus, civitates omnes, etiamsi cum vicinis pacem habeant, fines tamen suos præsidiis militum, urbes mœnibus, portis, vigiliis tueri. Quorsum hæc, si à vicinis nihil metuerent; Videmus etiam ipsis civitatibus, ubi leges sunt & pœnæ in malos constitutæ, cives tamen singulares neque in itinere esse sine telo suì defendendi causa, neque dormitum ire nisi obseratis non modo foribus contra concives, sed etiam arcis

capsu-

*ɔſuliſque contra domeſticos. Poſ-
tne homines, ſibimet invicem
:neſque omnibus diffidere ſeſe,
:rtius ſignificare? Quoniam au-
n omnes ſic faciunt, tam civi-
'es quam homines, metum ſuum
diffidentiam mutuam confiten-
-. Inter diſputandum autem ne-
nt, hoc eſt, ſtudio contradicen-
aliis, contradicunt ſibimet ip-
. Objectum porro à nonnullis eſt,
:od admiſſo hoc principio, conti-
ɪo ſequatur, Homines omnes
ɪn modò malos, (quod forte etſi
ɪrum, concedendum tamen eſt,
ɪm id clarè dictum videatur in
:ripturis ſacris) ſed etiam (quod
ɪncedi ſine impietate non poteſt)
ɪturâ malos eſſe. Illud verò, ho-
ɪines naturâ malos eſſe, ex hoc
'rincipio non ſequitur. Nam etſi
ɪuciores eſſent mali quam boni,
ɪoniam tamen bonos à malis in-
:rnoſcere non poſſumus, neceſſitas
'iffidendi, cavendi, anticipandi,
ſubju-*

ſubjugandi, quoquo modo ſe defendendi, incumbit perpetuo etiam bonis & modeſtis. Minus verò ſequitur, eos ipſos qui mali ſunt, ita factos eſſe à natura. Quamquam enim à natura, hoc eſt, ab ipſa nativitate, ex eo quod naſcantur, animalia hoc habeant, ut ſtatim omnia quæ ſibi placent, cupiant faciantque quantum poſſunt, ut quæ impendent mala, aut metu fugiant, aut ira repellant, non tamen ob eam cauſam mali cenſeri ſolent: nam affectus animi qui à natura animali proficiſcuntur, mali non ſunt ipſi, ſed actiones inde provenientes, malæ aliquando ſunt; nimirum quando & noxiæ ſunt, & contra officium. Infantes niſi omnia quæ cupiunt, dederis, plorant atque iraſcuntur, etiam parentes ipſos verberant, habentque à natura, ut ita faciant; attamen culpâ vacant, neque mali ſunt, primò quia nocere non poſſunt, deinde quia

rationis

rationis usu carentes officiorum omnium immunes sunt. Iidem si adulta ætate, acquisitis viribus quibus nocere possunt, eadem facere pergant, tum verò mali & esse & appellari incipiunt. Ita ut vir malus idem ferè sit, quod puer robustus, vel vir animo puerili, & malitia, idem quod defectus rationis ea ætate, quia per naturam, disciplinâ atque damnorum experientiâ gubernatam, accidere hominibus solet. Nisi ergo homines ideo à natura factos, malos esse dixerimus, quod disciplinam & usum rationis à natura non habent, confitendum est, posse homines à natura cupiditatem, metum, iram, cæterosque affectus habere animales, ut tamen mali facti à natura non sint. Immoto igitur quod jeci fundamento, ostendo primo, conditionem hominum extra societatem civilem (quàm conditionem appellare liceat ſtatum naturæ) *aliam non esse quam bel-*

lum omnium contra omnes; atque in eo bello jus esse omnibus in omnia. Deinde homines omnes ex eo statu misero & odioso, necessitate naturæ suæ, simul atque miseriam illam intellexerint, exire velle. Id autem, nisi initis pactis à jure suo in omnia decedant, fieri non posse. Porro quæ sit pactorum natura, quo modo jura ab alio in alium, ut pacta valida fiant, transferri debeant; item quæ jura & quibus, ad stabiliendam pacem necessario concedenda sunt, id est, quæ sint rationis dictamina ea quæ leges naturales *appellari propriè possunt, explico & confirmo. Atque hæc sunt in ea parte libri quæ inscribitur* Libertas.

His constitutis ostendo, quid & quotuplex sit, & quo modo fiat civitas, summumque civitatis Imperium; quæque à singulis hominibus civitatem constituturis jura in summum imperantem, sive is unus homo

mo sit, sive unus hominum cœ-
s, ita necessariò transferenda
t, ut nisi sint translata, civitas
lla fiat, & jus omnium in om-
a, id est, jus belli maneat.
inde civitatum diversas species,
marchiam, Aristocratiam, De-
cratiam, Dominium paternum,
Despoticum, distinguo; quo-
do constituantur, doceo, &
nmoda incommodaque singulo-
n inter se comparo. Præterea
e res civitatem destruant, &
e sint summum imperium ad-
iistrantis officia, expono. Pos-
nò legis & peccati naturas ex-
o, & legem à consilio, à pacto,
re distinguo; quæ omnia sub ti-
Imperii *continentur.*

In parte ultima cui inscribitur
igio, *ne jus illud quod in præ-*
entibus summos Imperantes in
s habere rationibus confirma-
m, Scripturis sacris repugnare
retur; Ostendo primo loco, non

repugnare illud juri Divino, quatenus imperantibus imperat Deus per naturam, id eſt, per dictamina rationis naturalis. Secundo, idem non repugnare juri Divino, quatenus imperium habuit Deus in Judæos peculiare per pactum antiquum circumciſionis. Tertio, idem non repugnare juri Divino, quatenus Deus imperat in Chriſtianos per pactum baptiſmale, adeoque jus illud ſummorum Imperantium, ſive jus civitatis, cum Religione omnino non pugnare. Poſtremo, oſtendo quæ officia ad introitum in Regnum cœlorum requiruntur neceſſario; atque ex illis, Obedientiam quam à civibus ſingulis Chriſtianis Principi ſuo Chriſtiano deberi affirmaveram, Religioni Chriſtianæ repugnare non poſſe, ex Scripturæ ſacræ teſtimoniis, ſecundum receptam ab omnibus interpretationem, evidentiſſime demonſtro & concludo. Methodum

thodum vidiſtis ; cauſam jam & conſilium ſcribendi accipitote. Dabam operam Philoſophiæ animi cauſâ, ejuſque in omni genere Elementa prima congerebam, & in tres Sectiones digeſta paulatim conſcribebam, ita ut in prima, de corpore, proprietatibuſque ejus generalibus ; in ſecunda, de Homine & facultatibus affectibuſque ejus ſpeciatim ; in tertia, de Civitate, civiumque officiis ageretur. Itaque Sectio prima, Philoſophiam primam, & Phyſicæ elementa aliquot continet ; in ea Temporis, Loci, Cauſæ, Potentiæ, Relationis, Proportionis, Quantitatis, Figuræ, Motus, rationes computantur. Secunda circa imaginationem, memoriam, intellectum, ratiocinationem, appetitum, voluntatem, Bonum, Malum, Honeſtum, & Turpe, aliaque ejus generis occupatur. Tertia hæc quid agat, jam antè dictum eſt. Hæc dum compleo,

ordino, lentè morosèque conscribo (non enim differo sed computo) accidit interea, patriam meam, ante annos aliquot quam bellum civile exardesceret, quæstionibus de jure Imperii, & debitâ civium obedientiâ, belli propinqui præcursoribus, fervescere. Id quod partis hujus tertiæ, cæteris dilatis, maturandæ absolvendæque causa fuit. Itaque factum est, ut quæ ordine ultima esset, tempore tamen prior prodierit; præsertim cum eam, principiis propriis, experientia cognitis, innixam, præcedentibus indigere non viderem.

Feci tamen non eo consilio ut laudarer, (quanquam si fecissem, excusatione hac uti possem, nisi qui laudem amant, paucos esse qui laudabilia faciunt) sed vestri causa, Lectores, qui cum doctrinam quam affero, cognitam & perspectam haberetis, sperabam fore, ut aliqua incommoda in re familiari,

quo-

quoniam res humanæ sine incommodo esse non possunt, æquo animo ferre, quàm Reipublicæ statum conturbari malletis. Ut Justitiam earum rerum quas facere cogitatis, non sermone vel consilio privatorum, sed legibus civitatis metientes, non amplius sanguini vestro ad suam potentiam ambitiosos homines abuti pateremini. Ut statu præsente, etsi non optimo, vos ipsos frui, quam bello excitato, vobis interfectis, vel ætate consumtis, alios homines alio seculo statum habere reformatiorem, satius duceretis. Præterea qui Magistratui civili subditos sese esse nolunt, onerumque publicorum immunes esse volunt, in civitate tamen esse, atque ab ea protegi à vi & injuriis postulant, ne illos, ives, sed hostes exploratoresque, Te putaretis, neque omnia, quæ li pro Verbo Dei vel palam vel creto proponunt, temerè recipe-

retis. Apertius dicam. Si quis Concionator, vel Confessor, vel Casuista, doctrinam hanc, summum Imperantem, imò quemlibet hominem, injussu summi Imperantis, jure à cive interfici, aut rebellionem, conjurationem, fœdusve quodlibet civium contra civitatem jure iniri posse, verbo Dei consentaneam esse dixerit, illi ne crederetis, sed nomen ejus denunciaretis. Hæc qui probat, is meum quoque in scribendo consilium probum esse existimabit.

Postremò per totam orationem meam modum talem conservandum mihi proposui, primò ne de Justitia singularium actionum quicquam determinarem, sed legibus determinandum relinquerem. Deinde, ne quicquam differerem de cujuscunque civitatis legibus speciatim, id est, ne quæ sint, sed quid sint leges, dicerem. Tertio, ne civitati Aristocraticæ, vel Democraticæ,

ticæ, minorem à civibus obedientiam deberi quàm Monarchicæ, existimare viderer. Licèt enim Monarchiam cæteris Civitatis speciebus Capite decimo commodiorem esse, argumentis aliquot suadere conatus sim; (quam rem unam in hoc libro non demonstratam, sed probabiliter positam esse confiteor) omni tamen civitati potestatem summam & æqualem tribuendam esse, passim & expresse dico. Quartò, de doctrinis Theologorum, præterquam de illis quæ civium obedientiam tollunt, & civitatis statum labefactant, ne quid in ullam partem disputarem. Postremò, ne quid per imprudentiam ederem, quod edito opus non esset, id quod conscripseram, publici juris esse illico nolui: itaque exemplaria pauca privatim impressa, amicis distribuenda curavi ut sententiis aliorum exploratis, si quæ erronea, dura, obscurave esse viderentur, ea emendarem, molli-

mollirem atque explicarem.

Acerrimè verò reprehensa hæc reperi, quod potentiam civilem immodicam fecerim, sed ab Ecclesiasticis; quod libertatem conscientiæ abstulerim, sed à Sectariis; quod summos Imperantes legibus civilibus exsolverim, sed à Legistis. Horum itaque reprehensionibus, ut qui rem suam agunt, nisi ut eos nodos fortius adstringerem, non magnopere commovebar. Cæterum eorum causâ qui circa ipsa principia hæserunt, nempe naturam hominum, jus naturæ, naturam pactorum, & generationem civitatis, quoniam non affectus, sed sensus suos genuinos in reprehendendo sequuti sunt, annotationes quibusdam in locis adjeci, quales dissentientibus satisfacere posse judicavi. Denique, ne quemquam offenderem præter eos, quorum inceptis hæc repugnant, eosque, quorum animi omni opinionum dissensione offendi

offendi ſolent, operam ubique diligenter dedi.

Quapropter, ſi aliqua inveneritis aut minus certa, aut magis quam neceſſe erat, acriter dicta, cùm non Partium, ſed Pacis ſtudio, & ab eo dicta ſint, cujus, propter patriæ præſentem calamitatem, dolori juſto aliquid condonari æquum eſt, ea ut æquo animo ferre dignemini, Lectores, oro poſtuloque.

Per-erudito ac per-amico Viro

SAMUELI SORBERIO,

PETRUS GASSENDUS S.

QUOD epiſtolium ad me Caleto vela mox facturus dediſti, accepi. Nihil opus fuit excuſare, quod vale coram non dixeris; nam præclarus noſter Martellus ſat declaravit, quàm improviſa diſcedendi occaſio fuerit, & quàm requiſieris me tamen, utcumque non adfuerim domi. Quod addis autem, potuiſſe te ante diſceſſum extorquere ab Eximio illo HOBBIO id exemplum libri de CIVE, cui ipſe manu propria marginales notas appoſuit, ut cùm iſthùc, ubi te voveo incolumem, perveneris, edi iteratò procures, id ſummopere delectavit. Videlicet tam pauca fuêre excuſa libri exemplaria, ut illa ſui ſitim potius fecerint, quàm expleverint; ſiquidem innumeros video, qui librum ardenter, ſed fruſtra requirant. Et liber certè eſt non vulgaris, dignuſque, qui omnium, qui altiora ſapiunt, manibus teratur; neque (ſi illa ſepoſuero, quæ Religionem, in qua ſumus ἑτερόδοξοι, adtinent) ſcriptorem agnoſco,

co, qui argumentum ſcrutetur, quàm ille, profundius. Utinam verò cætera etiam, quæ ille verſavit, perinde extorſiſſes! Quippe & ex ipſis in lucem prolatis, ſummè beaſſes nationem totam philoſophantium ſolidè; cùm ego quidem neminem norim, qui ſit inter philoſophandum magis à præjudiciis liber, quique penitius quicquid rerum ediſſeruerit, introſpiciat. Enimvero tu virum ſatis noſtri; fruſtraque foret, ſi quid præterea in commendationem ejus adderetur. Vale, & amicos optimos ſaluta, imprimiſque Curcellium, Heerebordium, Bornium, & alios Pariſiis, IV. Kal. Mai. CIↃ IↃC XLVI.

Eruditissimo Viro

D. SAMUELI SORBERIO

Doctori Medico S. D.

MARINUS MERSENNUS M.

EN audio, doctissime SORBERI, tecum illud egregium opus de CIVE, incomparabilis viri D. HOBBII, te Hagam Comitis, hoc est, ingentem thesaurum literarium tulisse; novis auctum cogitationibus, quæ singulis difficultatibus satisfacientes, planum iter exhibeant. Vide igitur, ut quis egregius Typographus librum illum aureum, gemmis auctum & ornatum, in lucem edat, neque diutius patiaris eum à nobis desiderari. Sed autorem pro viribus urgeas, ne totum corpus philosophicum, quod mente premit, & calamo explicat, deinceps arcâ, (nobis fatali) concludat, ne tandem nos ad autoritatem regiam provocare cogat, quâ ipsius arcam invidam effringamus. Quantâ autem voluptate à nobis afficieris, quando videris nobilem illam Philo-

Philoſophiam, non minus quàm Euclidis Elementa demonſtrari! Quàm libenter illi tuæ Epochæ, & Scopticis næniis renuntiaturus es, cùm dogmaticam firmiſſimis innixam fulcris fateri cogêris! Vale. Ubi verò D. Rivetum; ubi Hugenium mirabilem virum videris, millies eos meo nomine ſalutes velim, meque tui credas memorem & obſequentem. Aureliæ, XXV. April. CIↃ IↃ CXLVI.

VITA
THOMÆ HOBBII.

» THOMAS HOBBES natus est
» die 5. April. an. 1588. Mal-
» mesburiæ in agro Wiltonien Litteris
» Latinis & Græcis initiatus, Magistro
» *Rob. Latimero*, annum agens decimum
» quartum missus est Oxonium, ubi per
» quinquennium mansit, operam impen-
» dens studio Logicæ & Physicæ Ari-
» stotelicæ, eodemque ætatis anno *Euri-*
» *pidis* Medeam in Latinos versus red-
» didit.

» Annum agens vicesimum, Oxonio
» relicto, recepit se in domum D. *Gu-*
» *lielmi Cavendish*, Baronis *de Hard-*
» *wich*, & paulò post Comitis *Devoniæ*,
» cujus filio primogenito sibi ferè coæ-
» taneo servivit, placuitque tum filio,
» tum patri, temperans, sedulus, hila-
» ris. Anno 1618 cum Domino suo in
» Urbe perpetuò ferè degens, quod
» didicerat Græcæ & Latinæ linguæ,
» magnâ ex parte amiserat. Deinde per
» Galliam & Italiam peregrinantem
» Dominum sequutus, gentium illarum
„ Linguas

» Linguas eòusque didicit, ut intelligere » eas mediocriter potuerit. Interea Græ- » cam & Latinam paulatim perire sibi » sentiens, Philosophiam autem Logi- » camque (in quibus præclarè profe- » cisse se arbitrabatur) viris prudenti- » bus derisui esse videns, abjectâ vanâ » illâ Logicâ & Philosophiâ, quantum » temporis habuit vacui, impendere de- » crevit Linguis Græcæ & Latinæ. » Itaque cùm in Angliam reversus es- » set, Historicos & Poëtas (adhibitis » Grammaticorum celebrium Com- » mentariis) versavit diligenter; non » ut floridè, sed ut Latinè posset scri- » bere, & vim verborum cogitatis » congruentem invenire; itàque verba » disponere, ut lectio perspicua & fa- » cilis esset. Inter Historicos Græcos » *Thucydidem* præ cæteris dilexit, quem » in sermonem Anglicum non sine lau- » de conversum, circa an. 1628, (a) » in publicum edidit, eo fine, ut inep- » tiæ Democraticorum Atheniensium » concivibus suis patefierent. Eo anno » Comes *Devoniæ*, cui jam viginti an-

„ nos

(a) Ita post *Woodium* Autor ejus Vitæ *pag*. 15. licèt in Catalogo Operum *pag*. 122. prima notetur Editio *Lond*. 1634. prout apud *Niceronium* & alios.

„nos addictus fuerat, diem obiit, pa-
„tre ejus biennio ante defuncto. Se-
„quenti anno 1629, ætatis 40, roga-
„tus à Nob. Viro *Gervasio Clifton*, ut
„filium suum in Galliam comitaretur,
„accepit conditionem. In peregrinati-
„one illâ inspicere cœpit in Elementa
„*Euclidis*; & delectatus methodo illi-
„us, non tam ob theoremata illa, quam
„ob artem ratiocinandi diligentissimè
„perlegit. Anno 1631. revocatus est
„in familiam Comitissæ *Devoniæ*, ut
„filium suum annos tredecim natum in
„litteris instrueret, quem etiam circiter
„triennio post comitatus est in Galliam
„& Italiam, studiorum ejus & itine-
„rum rector. Dum moraretur Parisiis
„principia Scientiæ Naturalis investi-
„gare cœpit, suaque cogitata cum Rev.
„P. *Marino Mersenno* Ord. Minimorum,
„in omni genere Philosophiæ versa-
„tissimo, viroque optimo communica-
„bat. Anno 1637. cum Patrono suo in
„Angliam rediit, & apud illum man-
„sit, unde de rebus naturalibus com-
„mercia cum *Mersenno* per litteras
„continuavit. Convocato autem 3.
„Nov. 1640. Parlamento, cùm ex iis
„quæ in illo consulta videret, Bellum
„Civile ingruere, & tantum non adesse
„se sentiens, retulit se rursus in Gal-
„liam,

»liam, ſcientiarum ſtudio Pariſiis tu-
»tiùs vacaturus cum *Merſenno*, *Gaſſen-*
»*do*, aliiſque viris, propter eruditio-
»nem & vim in ratiocinando celeber-
»rimis. Ibidem libellum ſcripſit *de Ci-*
»*ve*, ediditque anno 1646 (*b*), quo
»tempore prævalentibus Parlamentari-
»is multi eorum, qui partes Regias
»ſequuti erant, (& in illis Princeps
»*Walliæ*) Pariſios confluxerunt. Statu-
»erat circa idem tempus migrare in
»Occitaniam, & jam quæ ſibi neceſſa-
»ria erant, præmiſerat; ſed commen-
»datus Principi ut Elementa Mathe-
»matica illi prælegeret, ſubſtitit Lute-
»tiæ. Quod in iſto munere reliquum
»temporis habuit, conſumpſit in ſcri-
»bendo opere notiſſimo ſub titulo *Le-*
»*viathan*, quem in Anglia edendum
„curavit, Pariſiis adhuc degens, anno
„1651. ætat. 63. Hujus cùm aliquot
„exemplaria in Galliam tranſmiſſa fuiſ-
„ſent, ubi Theologi quidam Angli
„doctrinas quaſdam in eo contentas,
„tum ut hæreticas, tum ut partibus
„Regiis adverſas criminati ſunt, in
„tantum, ut domo Regiâ prohibîtus
„fuerit, quo factum eſt, ut protectio-
„ne

(*b*) Non 1642. ut mendosè legitur in ejus Vitâ *pag.* 119. licèt *pag.* 17. rectè 1646.

„ ne Regiâ deſtitutus, metuenſque ne „ à Clericis Romanis, quos præcipuè „ læſerat, malè tractaretur, in Angli„ am refugere coactus ſit. Stantem in„ ter amicos quaſi in æquilibrio, fece„ runt illi ne ob doctrinam opprimere„ tur; hi, ne augeretur. Itaque fortu„ nâ tenui, famâ doctrinæ ingenti, in „ Patroni ſui Comitis *Devoniæ* hoſpitio „ per cæterum vitæ tempus perpetuò „ delituit, ſtudio vacans Geometriæ & „ Philoſophiæ Naturalis, ediditque „ jam ſenex librum *de Corpore*, conti„ nentem fundamenta Logicæ, Geo„ metriæ, Phyſicæ, (tum ſublunaris, „ tum cæleſtis).

„ Carolo II. anno 1660 in Regiam „ dignitatem reſtituto, *Hobbius*, qui „ ejus partes pro virili ſemper ſuſtinu„ erat, incredibili gaudio affectus eſt. „ Itaque relicto rure, Londinum advo„ lavit, ubi quod tantoperè expetierat, „ caſus inopinatus ipſi ultrò detulit. „ Rex enim ædes Sariſburienſes, in „ quibus tunc cum patrono moratus eſt „ *Hobbius*, curru prætervectus, illum „ forte conſpicatus, ad ſe accerſi juſſit, „ manum oſculandam præbuit, de va„ letudine ac rebus ſuis ſciſcitari di„ gnatus eſt; ipſo interim favorem Re„ gium, cultu obſequia excipiente.

„ Sub

,, Sub illud tempus, Regiis auſpi-
,, ciis, fundata eſt Societas *R*egia Lon-
,, dinenſis promovendæ Philoſophiæ
,, Naturalis causâ, de cujus inſtituto
,, honorificè ſenſit *Hobbius*, ita ut ve-
,, ram Philoſophiam relictis Academiis
,, Londinum tranſmigraſſe affirmaret,
,, illud tamen improbare viſus eſt;
,, quod de generali Motús doctrinâ
,, excolendâ minùs ſolliciti, *Proletariis*
,, *Experimentorum minutiis* ſe addice-
,, rent nimis. Tunc verò Mathemati-
,, cæ ulteriùs promovendæ ſtudium im-
,, penſè intendit; Geometriam ab ipſis
,, fundamentis reſtituere aggreſſus.

,, Anno 1664 ab amico quodam, qui
,, πολιτικώτατος ejus ingenium expoli-
,, endis Reipublicæ Legibus ſummè ac-
,, commodatum judicavit, ad Legum
,, Anglicanarum ſtudium impulſus eſt;
,, cauſatus licet jam ætatem grandiorem,
,, & materiæ tam incultæ, tantiſque dif-
,, ficultatibus implexæ, vix ſuffectu-
,, ram. Uſque adeo tamen perſpicaciſ-
,, ſimæ mentis acies rerum interiora pe-
,, netravit, ut *de Legibus Anglicanis*
,, Commentarium ſcriberet, doctiſſimis
,, JCtis in pretio habitum, quem re-
,, liquit MStum.

,, Anno 1669 *Coſmus Mediceus* Etru-
,, riæ Princeps, tanti Philoſophi famâ
,, per-

„permotus, illum ſæpiùs convenire „dignatus eſt, & inſignem ſcientiam „quamplurimùm admiratus, Iconem „ejus & univerſos libros inter rariſſi- „ma Bibliothecæ Mediceæ κειμήλια „reponendos, domum ſecum repor- „tavit.

„Tunc etiam in Academiis aliquan- „tum obtinere cœpit Philoſophia *Hob-* „*biana*, & Juventus Academica in „publicis ſcholarum velitationibus „opiniones *Hobbianas* haud rarò de- „fendere ſolita eſt. Inter alios *Daniel* „*Scargil* Artium Baccalaureus, vir „fervidi & præcocis ingenii, ac vitæ „paulò ſolutioris, Theſes quaſdam in- „cautiùs forſan, & nimiâ cum acri- „moniâ propugnavit. Theologi verò „illum pro ſenatu Academico graviſ- „ſimorum criminum poſtulabant; qua- „re ſummâ cum vehementiâ increpi- „tus, Magiſtratûs Academici autho- „ritate carceri incluſus eſt; poſtea gra- „du privatus, ſodalitate exutus, Aca- „demiâ expulſus, priùs tamen ſummâ „cum ignominiâ coactus eſt pro Con- „cione in Templo publico, Theſes „ſuas ad Stygem damnare; eaſque er- „ga ſummum Numen impias, omni- „que humanæ Societati pernicioſiſſi- „mas pronunciare. *Hobbius* autem no-

„minis

,, minis sui existimationem læsam fa-
,, cilè sentiens, dogmatis suis tum in
,, segniorem sensum detortis, tum eti-
,, am cum opprobrio damnatis, ipsoque
,, tanquam Atheorum Antesignano pu-
,, blicè descripto, per litteras ad ami-
,, cos graviter conquestus est, sed in-
,, cassum, cùm id temporis vindicias
,, suas publico dare ipsi liberum non
,, esset.

,, Anno 1670 *Antonius à Wood* Hi-
,, storiam & Antiquitates Universit.
,, Oxoniensis Anglico sermone in lucem
,, edidit; quod eximium opus placuit
,, summis viris ut exterorum in gratiam
,, Latio donaretur, studiosis nonnullis
,, ad hanc operam delectis, qui tamen
,, Authori in cogitatis suis vertendis
,, non fecerunt satis. Inter hos *Joannes*
,, *Fellus* Oxoniensis tum Decanus (po-
,, stea Episcopus) quum & operis ver-
,, tendi, & typorum sumptûs maximam
,, partem sustentaret, multa ab Authoris
,, mente aliena passim interseruit, mul-
,, ta immutavit; quod factum incredi-
,, bili dolore *Woodium* affecit; qui con-
,, taminatam Historiæ fidem gravissimè
,, conquestus nihil interim remedii im-
,, petravit. Inter alia autem deforma-
,, tum est Elogium *Hobbianum*, detrac-
,, tis quæ ab Authore adscriptæ sunt
,, laudi-

„laudibus, earumque in locum vituperiis substitutis. Quæ cùm ita essent, „*Woodius* rem ægrè ferens, veniam solummodo obtinere potuit, *Hobbium* „de eo quod factum erat, certiorem „faciendi, ne in libro sub nomine suo „prodeunte, *Hobbius* se notatum sentiens, in ipsum postea durius animadverteret. *Hobbius* verò injuriâ affectus, sese debito laudis præconio spoliatum, & insignem nomini suo inustam contumeliam non dissimulavit. „Itaque ad Regem detulit querimoniam, à quo ipsi libera contra adversarios suos defensio relicta est. „Quare Epistolam Apologeticam ad „*Woodium* datam, circa Comitia Oxoniensia an. 1674. publicavit, quam „cùm legisset Editor, *Woodium* acribus compellavit verbis, tanquam malâ fide secum agentem, qui ipso inscio clanculam rerum notitiam *Hobbio* suggesserat, quin & acerbiori sermone *in Hobbium* invectus est, adjectâ ad calcem Operis *Woodiani* Epistolâ ad Lectorem, ut publicâ etiam „reprehensione *Hobbium* corriperet.

„*Hobbius* autem tum conscientiâ „propriâ, tum Doctorum testimoniis „satis fretus, cum Decano contentionis funem ducere recusavit, alterio-

„re

„re reſponſo dedignatus. Suſpicandi „tamen anſam arripuerunt nonnulli, „*Hobbium* à Decano tam duriter habi„tum, eò minùs in libro *de Bello Ci„vili Anglicano* ſuam de doctrinâ & „regimine Academico ſententiam diſ„ſimulaſſe.

„Menſe Junio anni 1674. Londi„num reliquit, cum animo nunquam „revertendi, quibus hactenus ſe oblec„taverat ſtudiis, quoad vita ſuppete„ret, vacaturus. Summo cæteroquin „ingenii vigore & ſenſibus integris ad „obitum uſque in Philoſophiâ & Ma„theſi ſe aſſiduò exercitavit, & quod „magis mirum, Poëſin exercuit, quà „propriis animi conceptibus exprimen„dis, quà aliorum transferendis.

„Anno 1678. prodiit ejus Dialogus *de Bello Civili Anglicano*, ipſo minimè conſcio, quam in rem ſcripſit ad Librarium, ei ſignificans non potuiſſe facultatem imprimendi à Rege impetrare.

» Circa medium Oct. An. 1679. urinæ ſuppreſſione correptus eſt, quâ denſim ingraveſcente è vivis exceſſit die 4. Decemb. ætat. 91. (*c*). Con-

*** „ditus

(*c*) Malè 94. in *Bibl. Juris imperantium* ubi perperam natus dicitur anno 1585. 1588.

„ditus fuit juxta tumulum Comitissæ „*Devoniæ*, sub nigro marmore, cujus „inscriptio solummodo patriam, tem- „pus natale & emortuale præ se fert.

„Nunc autem operæ pretium vide- „tur, nonnulla paulò specialius descri- „bere, quæ ad corporis habitum, præ- „cipuè verò ejus animi mores, & in- „genii studia attinent, cognitu forsan „haud ingrata.

„Temperamento præditus erat san- „guineo-melancholico, ad virtutis & „sapientiæ excellentiam maximè pro- „prio. Primis annis invaletudinarius „fuit, sed progressu ætatis & circa „annum 40. valetudine usus est satis „confirmata. Cœlibatum tenuit, tan- „quam Philosophiæ studiis maxime „commodum.

„Quoad ingenium & mores, de „Religione primò dicendum. Deum „autem agnovit, eumque rerum om- „nium originem, intra angustos ta- „men humanæ rationis cancellos nul- „latenus circumscribendum. Quare „(*inquit Autor ejus vitæ*) fortiter „calumniati sunt, qui ipsum Atheis- „mi reum detulerunt; quod inde „forsitan profectum quia scholasti- „corum aliorumque isto de grege mo- „rem rejecerat, qui otiosi in Musæis „suis

„ſuis ſedentes, juxta imbecillem inge-
„nii ſui captum, Naturæ Divinæ in-
„comperta affingunt attributa. Nec
„minus falsò à nonnullis inſimulatus
„eſt, tanquam ſolitudinem fugeret,
„ſpectra metuens & phantaſmata, va-
„na ſtultorum terriculamenta, quæ
„Philoſophiæ ſuæ lumine diſſipaverat.
„Non injuriâ tamen forte ſubveritus
„eſt, ne ab illis ad plures mitteretur,
„quorum commodis adverſatus, ipſo-
„rum artificia ac verſutias publico
„apertè conſpiciendas præbuiſſet. Re-
„ligionem Chriſtianam, quatenus in
„Eccleſiâ Anglicanâ, reſectis ſuperſti-
„tionis ineptiis, Regni legibus ſtabi-
„litur, ex animo amplexus eſt; quam
„etiam contra Pontificiorum ſimul &
„Sectariorum inſultus ſtrenuè propu-
„gnavit. Controverſias quidem Theo-
„logicas maximè averſatus eſt. Quic-
„quid autem ad pietatis exercitia aut
„bonos mores conferret, plurimi fe-
„cit. Sanctius illi & reverentius vi-
„ſum, *de Deo credere quàm ſcire.* Sa-
„cerdotes interim inculpare ſolitus
„eſt, qui Chriſtianam Religionem ab-
„ſolutam ac ſimplicem vel ſuperſtitio-
„ne macularent, vel inanibus inter-
„dum profanis ſpeculationibus impli-
„carent.

Hæc compendiosè ex Vitâ Hobbii partim per ſe ipſum, & reliqua per R. B. conſcripta, cum Elencho Authorum qui pro & contra ipſum ſcripſêre, & Catalogo Librorum per eundem editorum & ſcriptorum, *quæ edita eſt* Carolop. 1681. *& recuſa apud Batavos* 1682. 12°. *Hanc Vitam Anglicâ linguâ conſcriptam à* Jo. Alberico (*vulgò* Aubrey,) *qui intimam cum* Hobbio *amicitiam coluit*, *Latinitate donavit* Richardus Blackburnius, *non* Rad. Bathurſtius (d), *ut aliqui crediderunt* (e).

Sed ut pauca de hiſce Hobbii *Elementis adjiciam* (*cætera enim ejus ſcripta recenſere non eſt animus*) *notabimus tantummodo primùm prodiiſſe Lat.* Pariſ. 1642. 4°. *cujus pauca excudi fecit exemplaria; at non multò poſt illud opus recenſuit, & auxit; quo in ſtatu recuſus eſt* Amſt. 1647. 12°. *apud Elzevirium*,

(d) Vid. *Acta Erud.* An. 1722. p. 551. ubi de *Alberici* Miſcellaneis Anglicè editis.

(e) Inter hos Cl. *Struvius*, *Kortholtus*, aliique, ut obſervavit *Jo. Chriſt. Colerus* in Analectis ad *Struvii* Notitiam Rei Litter. p. 173. Vid. *Acta Erud.* An. 1723. p. 375. Eundem poſtea ſecutus eſt errorem Autor *Biblioth. Juris Imperantium*, Norib. 1727. 4. p. 70.

virium, *curis* Sorberii. *Notantur & aliæ* 1657. 1669. 1673. *in* 8°. *rursus ibidem*, *apud Blavium* 1696. 12°. *atque inter ejus* Opera Philosophica, *ibidem* 1668. in 4°. *denique Halæ* 1704. 12°. Sorberius *Gallicè eundem vertit*, *ediditque hoc titulo* : Elemens Philosophiques du Citoyen. Traité de Politique, ou les fondemens de la Societé Civile découverts par Thomas Hobbes, & traduits en François par un de ses amis. *Amst. Blaeu* 1649. *in* 8°. *Extat etiam Gallicè* la Politique de Hobbes *Paris.* 1660. 8°. chez Gras. *Anglicè lucem vidit Londini* 1651. 8°.

JUDICIA.

DE HOBBII DOCTRINA.

„ *Thomas Hobbes* in Operibus suis ad „ *Civilem Scientiam* spectantibus plurima habet quantivis pretii, & nemo, „ cui rerum ejusmodi est intellectus, „ negaverit, tam profundè ipsum *Societatis Humanæ* & *Civilis* compagem „ rimatum fuisse, ut pauci priorum „ cum ipso heic comparari queant. Et „ quà à vero aberrat, occasionem tamen ad talia meditanda suggerit,

„ quæ ſortaſſe aliàs nemini in mentem
„ veniſſent......... Neque raro contin-
„ gere videas, ut ab illis maximo cum
„ ſupercilio condemnetur, à quibus
„ minimè lectus fuit aut intellectus.
„ *Sam. Puffendorf.* de Jure Nat. &
„ Gentium, in Præf. ad Lect.

„ Neque parùm nos debere profite-
„ mur *Thomæ Hobbes*, cujus Hypothe-
„ ſis in libro *de Cive*, etſi quid profa-
„ ni ſapiat, tamen cætera ſatis arguta
„ & ſana. *Puffendorf.* Præf. in Elem.
„ Juriſpr. Univerſ.

» Liber *de Cive* certè eſt non vulga-
» ris, dignuſque, qui omnium, qui al-
» tiora ſapiunt, manibus teratur; ne-
» que (ſi illa ſepoſuero, quæ Religio-
» nem, in quâ ſumus ἑτερόδοξοι, adti-
» nent) ſcriptorem agnoſco, qui argu-
» mentum ſcrutetur, quàm ille, pro-
» fundiùs. *Petrus Gaſſendus* in Epiſt.
» ad *Sam. Sorberium.*

» *Thomas Hobbes* magnam ingenii
» profunditatem oſtendit, ut etiam in-
» ter poſtremorum horum ſeculorum
» Epicureos audaciſſimus eſt, eorum-
» que in omnibus principia, nequaquam
» ſibi temperans, ſectatur. *Rapini* Ani-
» madv. in vet. & novam Philoſ. Sect.
» 18..

„ Si

„ Si dicendum quod res eſt, nequedum famæ & exiſtimationi *Hobbianæ* ſatisfactum eſt, & omnino operæ pretium foret, ejuſdem ſaniora, licèt forſan primo intuitu paradoxa „ dogmata, ulteriùs vindicatum ire, „ ne cum exoſo *Hobbii* nomine, cuncta „ ejus, ſive bona, ſive mala ſint, proſ- „ cripta cupiamus. *Biblioth. Juris imperantium* p. 76.

„ Qui enim ipſi ab aliis tribuitur „ Atheiſmus, ad ea pertinet, quæ vul- „ gò quidem, ſed & perperam & fal- „ sò ipſi affinguntur. Suo etiam loco „ relinquimus, quantum tribuerit Phi- „ loſophiæ Epicureorum, quam *Gaſſen-* „ *di* amicitiâ ductus, in Moralibus, „ ſicut ille in Phyſicis, ſecutus dici- „ tur......... Ab his itaque ſi diſcedas „ nævis, qui hominem fuiſſe *Hobbium* „ arguunt, non poteris non immortali „ eum laude dignum prædicare. Sine „ eo enim nunquam *Puffendorfium* in „ tanto famæ atque honoris, Naturæ „ autem Jura in tanto, quo nunc ſunt, „ perfectionis faſtigio conſpexiſſemus. „ *Idem* p. 79.

„ Plura de *Hobbio* judicia legas apud „ *Thom. Pope Blount* in Cenſura celebr. „ Author. p. 1043. & *Morhof.* Poly- „ hiſt. Litter. De ejus verò ſcriptis

„ præcipuè agunt Niceronius, *Mémoi-*
„ *res pour l'Hist. des Hommes Illustres*
„ Tom. 4. ex Vitâ jam citatâ & *Woo-*
„ *dio*. Consuli etiam meretur *Biblioth.*
„ *Juris imperantium*, ubi distinctè agi-
„ tur de *Hobbii* Adversariis ac Defen-
„ soribus. Videndi etiam sunt *Bælius*
„ & *Moreri* in Diction. *Lipenius* in
„ Biblioth. Jurid. & Philos.

ELE-

ELEMENTA PHILOSOPHICA DE CIVE.

LIBERTAS.

CAPUT. I.

De statu hominum extra Societatem civilem.

I. *Introductio.* II. Societatis civilis *initium esse à mutuo metu.* III. *Homines naturâ æquales inter se esse.* IV. *Unde nascitur mutuò se lædendi voluntas.* V. *Discordia à comparatione ingeniorum.* VI. *Ab appetitu plurium ad eandem rem.* VII. *Definitio juris.* VIII. *Jus ad finem, dat Jus ad media necessaria.* IX. *Jure naturali, unumquemque judicem esse mediorum ad sui conservationem.* X. Jure naturali *omnia esse omnium.* XI. *Jus omnium ad omnia inutile esse.* XII. *Statum hominum extra Societatem bellum esse.* Belli *&* Pacis *definitiones.* XIII. *Bellum conservationi hominum adversum esse.* XIV. *Jure naturali licere cuique, alium in sua potestate exsistentem cogere ad cautionem præstandam futuræ obedientiæ.* XV. Naturam *dictare, quærendam esse* pacem.

I. NAturæ humanæ facultates ad quatuor genera reduci possunt, Vim corpoream, Experientiam, *Introductio.*

 Ratio-

Rationem, Affectum. Ab his sequentis doctrinæ initium capientes dicemus primo loco, quid animi habeant homines illis facultatibus præditi, alteri adversus alteros: & an, & qua facultate, apti nati sint ad societatem, & ad conservandum se adversus mutuam vim: deinde progredientes, quid consilii in eam rem necessariò capiendum fuit, & quæ sint societatis sive Pacis humanæ conditiones, hoc est, mutato tantum nomine, quæ sint *naturæ leges* fundamentales, ostendemus.

Societatis civilis initium esse à mutuo metu. *Annot.* pag. 9.

II. Eorum qui de Rebus publicis aliquid conscripserunt, maxima pars vel supponunt, vel petunt, vel postulant, Hominem esse animal (*a*) aptum natum ad Societatem, Græci dicunt ζῶον πολιτικὸν, eoque fundamento ita superædificant doctrinam civilem, tanquam si ad conservationem pacis, & totius generis humani regimen, nihil aliud opus esset, quam ut homines in pacta & conditiones quasdam, quas ipsi jam tum leges appellant, consentirent. Quod Axioma, quamquam à plurimis receptum, falsum tamen; errorque à nimis levi naturæ humanæ contemplatione profectus est. Causas enim, quibus homines congregantur, & societate mutuâ gaudent, penitus inspectantibus

bus, facile conſtabit, non ideo id fieri, quod aliter fieri naturâ non poſſit, ſed ex accidente. Nam ſi homo hominem amaret naturaliter, id eſt, ut hominem; nulla ratio reddi poſſet, quare unuſquiſque unumquemque non æque amaret, ut æquè hominem; aut cur eos frequentaret potius, in quorum ſocietate ipſi potiùs quàm aliis defertur honor & utilitas. Non ſocios igitur, ſed ab illis honore vel commodo affici, naturâ quærimus; hæc primariò, illos ſecundariò appetimus. Quo autem conſilio homines congregentur, ex iis cognoſcitur quæ faciunt congregati. Si coëant enim commercii causâ, unuſquiſque non ſocium, ſed rem ſuam colit. Si officii causâ, naſcitur forenſis quædam amicitia, plus habens mutui metûs quàm amoris; unde factio aliquando naſcitur, ſed benevolentia nunquam. Si animi & hilaritatis causâ; ſolet maximè perplacere ſibi unuſquiſque iis rebus, quæ riſum excitant, unde poſſit, (prout eſt natura ridiculi) comparatione turpitudinis vel infirmitatis alienæ, ipſe ſibimet commendatior evadere. Etiamſi autem hoc innocuum aliquando & ſine offensâ fit, manifeſtum tamen eſt, delectari eos non priùs ſocietate quàm gloriâ

suâ. Cæterùm plerumque in hujusmodi congressibus læduntur absentes, eorum tota vita, dicta, facta, examinantur, & dicteriis traducuutur; neque parcitur ipsismet confabulantibus, quin idem patiantur simul atque è consessu exierint; adeò ut non absurdum fuerit consilium ejus, qui à scena confabulantium exire novissimus solebat. Atque hæ veræ sunt deliciæ societatis, ad quas naturâ, id est, ab affectibus omni animanti insitis ferimur, donec nocumentis vel præceptis fiat (quod in multis nunquam fit) ut appetitus præsentium memoriâ præteritorum retundatur : sine quibus plurimorum hominum in materiâ hac facundissimorum, frigida & jejuna est oratio. Quod si accidat considentes historiolas narrare, unus autem eorum de se aliquam proferat, unusquisque cæterorum cupidissimè quoque de se loquitur : si unus mirabile aliquod narret, cæteri miracula, si habent, referunt; si non habent, fingunt. Denique ut loquar de iis qui profitentur præ cæteris sapere, si Philosophiæ gratia coëatur, quot homines, tot sunt qui cæteros docent, nempe tot volunt Magistri haberi; alioqui socios non modo,

ut alii, non ſe amant mutuò, ſed odio proſequuntur. Clarum adeò eſt experientiâ omnibus, qui res humanas paulo attentiùs conſiderant, quod congreſſus omnis ſpontaneus vel egeſtate mutuâ conciliatur, vel captandâ gloriâ: unde referre ſtudent congredientes vel commodum aliquod, vel illud εὐδοκιμεῖν, exiſtimationem & honorem apud ſocios. Idem quoque ratione colligitur ex ipſis definitionibus *Voluntatis*, *Boni*, *Honoris*, *Utilis*. Cùm enim ſocietas voluntariò contrahatur, in omni ſocietate quæritur voluntatis Objectum, hoc eſt, id quod videtur unicuique congredientium Bonum ſibi. Quicquid autem videtur Bonum, jucundum eſt, pertinetque ad organa, vel ad animum. Animi autem voluptas omnis, vel gloria eſt, (ſive bene opinari de ſe ipſo) vel ad gloriam ultimò refertur; cætera ſenſualia ſunt, vel ad ſenſuale conducentia, quæ omnia commodorum nomine comprehendi poſſunt. Omnis igitur ſocietas vel commodi cauſa, vel gloriæ, hoc eſt, ſui, non ſociorum amore contrahitur. Gloriæ autem ſtudio nulla iniri neque multorum hominum, neque multi temporis, ſocietas poteſt; propterea quod glo-

gloriatio, ſicut & honor, ſi omnibus adſit, nulli adeſt; quippe quæ comparatione & præcellentiâ conſtant: neque ut quis cauſam gloriandi in ſe habeat, adjumentum ullum accedit ex aliorum ſocietate. Tanti enim quiſque eſt, quantum ſine aliorum ope ipſe poteſt. Quamquam autem commoda hujus vitæ augeri mutuâ ope poſſunt, cum tamen id fieri multo magis dominio poſſit quàm ſocietate aliorum, nemini dubium eſſe debet, quin avidius ferentur homines natura ſua, ſi metus abeſſet, ad dominationem, quàm ad ſocietatem. Statuendum igitur eſt, originem magnarum & diuturnarum ſocietatum non à mutua hominum benevolentia, ſed à mutuo (*b*) metu exſtitiſſe.

ANNOTATIONES.

Annot. ad *pag.* 3. (*a*) Aptum natum] *Cùm Societatem inter homines actu jam conſtitutam; cùm extra Societatem vivere neminem; cùm appetere congreſſum & colloquia mutua omnes videamus; mira quædam videri poteſt ſtupiditas in ipſo doctrinæ civilis limine, hujuſmodi offendiculum legentibus opponere:* Hominem

minem ad Societatem aptum natum non esse. *Itaque explicatius dicendum est: Verum quidem esse, homini per naturam, sive quatenus est homo, id est, statim atque est natus, solitudinem perpetuam molestam esse. Nam infantes ad vivendum, adulti ad bene vivendum aliorum ope indigent. Itaque homines alterum alterius congressum natura cogente appetere non nego. Societates autem civiles non sunt meri congressus, sed Fœdera, quibus faciendis fides & pacta necessaria sunt. Horum, ab infantibus quidem & indoctis, Vis; ab iis autem qui damnorum à defectu Societatis inexperti sunt, Utilitas ignoratur: unde fit ut illi, quia quid sit Societas non intelligunt, eam inire non possint; hi quia nesciunt quid prodest, non curent. Manifestum ergo est, omnes homines (cum sint nati infantes) ad societatem ineptos natos esse: permultos etiam (fortasse plurimos) vel morbo animi, vel defectu disciplinæ, per omnem vitam ineptos manere. Habent tamen illi tam infantes quàm adulti naturam humanam. Ad Societatem ergo homo aptus, non naturâ, sed disciplinâ factus est. Porro tametsi ea conditione natus esset homo ut societatem* Annot.

appe-

Annot. *appeteret, non ſequitur eundem ita natum eſſe ut ſocietati ineundæ ſit idoneus. Alia res eſt appetere, alia capacem eſſe. Appetunt enim illi, qui tamen conditiones æquas, ſine quibus ſocietas eſſe non poteſt, accipere per ſuperbiam non dignantur.*

Annot. ad pag. 9. (*b*) A mutuo metu]. *Objectum eſt, Tantum abeſſe, ut homines in ſocietatem civilem coaleſcere propter metum poſſent, ut ſi mutuo ſe metuiſſent, ne conſpectum quidem mutuum ferre potuiſſent. Sentiunt, opinor, nihil aliud eſſe metuere, præterquam perterreri. Ego ea voce futuri mali proſpectum quemlibet comprehendo. Neque ſolam fugam, ſed etiam diffidere, ſuſpicari, cavere, ne metuant providere, metuentium eſſe judico. Qui dormitum eunt, fores claudunt; qui iter facit, cum telo eſt, quia metuunt latrones. Civitates fines ſuos præſidiis, urbes mœnibus, tueri ſolent, metu vicinarum civitatum, etiam fortiſſimi exercitus, comparatique ad pugnam, de pace tamen colloquia habent aliquando, metuentes vim mutuam, & ne vincantur. Per metum eſt quod homines ſibi cavent : fugâ quidem & latebris, ſi caveri aliter poſſe non putant : ſæpiſſime verò armis atque inſtrumen-*

mentis defensionis, quo fit, ut prodire audentes, alter alterius cognoscere ingenium possit. Tunc autem, sive pugnant, ex victoriâ : sive consentiunt, ex consensione civitas nasci solet.

III. Causa metûs mutui consistit, partim in naturali hominum æqualitate, partim in mutua lædendi voluntate. Ex quo fit, ut neque ab aliis exspectare, neque nobismet ipsis securitatem præstare valeamus. Si spectemus enim maturos homines, atque animadvertamus, quam fragilis sit compages humani corporis : (quo ruente, corruit omnis ejus vis, robur, & sapientia) quamque facile sit infirmissimo cuique robustiorem occidere, non est quod quis viribus fidens superiorem se aliis factum putet à natura. Æquales sunt, qui æqualia contra se invicem possunt. At qui maxima possunt, nimirum occidere, æqualia possunt. Sunt igitur omnes homines naturâ inter se æquales. Inæqualitas quæ nunc est, à lege civili introducta est.

Homines naturâ æquales esse inter se.

IV. Voluntas lædendi omnibus quidem inest in statu naturæ, sed non ab eadem causa, neque æquè culpanda. Alius enim secundum æqualitatem naturalem permittit cæteris eadem omnia, quæ

Unde nascitur mutuo se lædendi voluntas.

quæ ſibi : (quod modeſti hominis eſt, & vires ſuas rectè æſtimantis.) Alius ſuperiorem ſe aliis exiſtimans, omnia licere ſibi ſoli vult, & præ cæteris honorem ſibi arrogat; (quod ingenii ferocis eſt.) Huic igitur voluntas lædendi eſt ab inani gloria & falſa virium æſtimatione; Illi ex neceſſitate res ſuas & libertatem contra hunc defendendi.

Diſcordia à comparatione Ingeniorum.

V. Præterea cum maximum ſit certamen ingeniornm, neceſſe eſt oriri ex ea contentione maximas diſcordias. Etenim non modo contrà contendere, ſed etiam hoc ipſum non conſentire, odioſum eſt. Nam non conſentire alicui in re aliqua, eſt eum erroris in ea re tacitè accuſare, ſicut in valde multis diſſentire, idem eſt, atque pro ſtulto eum habere; quod ex eo apparere poteſt, quòd nulla acriùs gerantur bella quàm inter ejuſdem religionis ſectas, & ejuſdem reipublicæ factiones, ubi certamen eſt vel de doctrinis, vel de prudentia politica. Cumque omnis animi voluptas omniſque alacritas in eo ſita ſit, quod quis habeat, quibuſcum conferens ſe poſſit magnificè conſentire de ſe ipſo; impoſſibile eſt quin odium & contemtum mutuum oſtendant aliquando vel riſu, vel verbis, vel

vel gestu, vel aliquo signo; qua quidem nulla major animi est molestia, neque ex qua lædendi libido major oriri solet.

Ab appetitu plurium ad eandem rem.

VI. Frequentissima autem causa, quare homines se mutuò lædere cupiunt, ex eo nascitur, quod multi simul eandem rem appetant, quâ tamen sæpissime neque frui communiter, nec eam dividere possunt; unde sequitur, fortiori dandam esse: quis autem fortior sit, pugnâ judicandum est.

Definitio Juris & Jure facti.

VII. Inter tot pericula igitur, quæ quotidie à cupiditate huminum naturali unicuique eorum intenduntur, cavere sibi adeo vituperandum non est, ut aliter velle facere non possimus. Fertur enim unusquique ad appetitionem ejus quod sibi bonum, & ad fugam ejus quod sibi malum est, maximè autem maximi malorum naturalium, quæ est mors; idque necessitate quadam naturæ non minore, quam quâ fertur lapis deorsum. Non igitur absurdum neque reprehendendum, neque contra rectam rationem est, si quis omnem operam det, ut à morte & doloribus proprium corpus & membra defendat conservetque. Quod autem contra

contra rectam rationem non est, id justè & *Jure* factum omnes dicunt. Neque enim *Juris* nomine aliud significatur quàm libertas, quàm quisque habet facultatibus naturalibus secundum rectam rationem utendi. Itaque *Juris* naturalis fundamentum primum est, ut *quisque vitam & membra sua, quantum potest, tueatur.*

Jus ad finem, dat jus ad media necessaria.

VIII. Quoniam autem *jus* ad finem frustra habet cui *jus* ad media necessaria denegatur, consequens est, cùm unusquisque se conservandi *jus* habeat, ut unusquisque *jus* etiam habeat *utendi omnibus mediis, & agendi omnem actionem, sine qua conservare se non potest.*

Jure naturali unumquemque judicem esse mediorum ad sui conservationem.

IX. Utrum autem media quibus usurus quispiam est, & actio quam acturus est, ad conservationem vitæ vel membrorum suorum necessaria sint nec ne, *ipse* jure naturali *judex est*. Si enim contra rectam rationem sit, ut de proprio periculo ipse judicem, judicet alius. Quoniam ergo alius judicat de iis rebus quæ ad me spectant, eâdem ratione, quia æquales naturâ sumus, judicabo ego de iis rebus quæ ad ipsum spectant. Itaque rectæ rationis, hoc est, juris naturalis est, ut ego de illius judicem sententiâ, scilicet an ad con-

conſervationem meam conducat, nec ne.

X. Natura dedit *unicuique jus in omnia.* (Hoc eſt, in ſtatu (*c*) merè naturali, ſive antequàm homines ullis pactis ſeſe invicem obſtrinxiſſent, unicuique licebat facere quæcunque & in quoſcunque licebat, & poſſidere, uti, frui omnibus quæ volebat & poterat.) Quoniam enim, quæcunque quis voluerit, ideò bona ſibi videntur quia ea vult, poſſuntque vel conducere ad ſui conſervationem, vel ſaltem conducere videri: (judicem autem au verè conducant nec ne, præcedente articulo ipſum conſtituimus, ita ut habenda ſint pro neceſſariis, quæ ipſe talia judicat:) & per articulum 7. *jure naturæ* fiunt & habentur, quæ neceſſariò conducunt ad tuitionem propriæ vitæ & membrorum: ſequitur, omnia habere & facere in ſtatu naturæ omnibus licere. Et hoc eſt quod vulgo dicitur, *Natura dedit omnia omnibus.* Ex quo etiam intelligitur, in ſtatu naturæ Menſuram *juris* eſſe Utilitatem. *Jure naturali omnia eſſe omnium.* pag. 19.

(c) In ſtatu merè naturali, &c.] *Hoc ita intelligendum eſt, quod quis fecerit in ſtatu mere naturali, id injurium homini quidem nemini eſſe. Non quod in tali ſtatu peccare in Deum, aut Leges Natu-* *Annot.* pag. 18.

Annot. *Naturales violare impossibile sit: Nam injustitia erga homines supponit Leges Humanas, quales in statu naturali nullæ sunt. Propositionis autem sic intellectæ veritas ex articulis immediate præcedentibus Lectori memori satis demonstrata est. Sed quia in quibusdam casibus conclusionis duritas, præmissarum memoriam expellit, contrahere argumentum volo, unoque intuitu occulis conspiciendum subjicere. Unicuique jus est se conservandi, per Art. 7. Eidem ergo jus est omnibus uti mediis ad eum finem necessariis, per Art. 8. Media autem necessaria sunt, quæ ipse talia esse judicabit, per Art. 9. Eidem ergo jus est omnia facere & possidere, quæ ipse ad sui conservationem necessaria esse judicabit. Ipsius ergo facientis judicio id quod fit, jure fit, vel injuria; itaque jure fit. Verum ergo est in statu mere naturali, &c. Quod si quis ad sui conservationem pertinere prætendit, quod ne ipse quidem pertinere putat, peccare potest contra Leges Naturales; ut capite tertio fusè explicatum est. Objectum est à quibusdam: Si filius patrem interfecerit, utrum patri injuriam non fecerit. Respondi; Filium in statu naturali intelligi non posse, ut qui simul atque natus est, in potestate & sub imperio est ejus cui debet conservationem sui:*

sui: scilicet, Matris, vel Patris, vel ejus qui præbet ipsi alimenta; ut capite nono demonstratum est.

XI. Minime autem utile hominibus fuit, quod hujusmodi habuerit *in omnia jus* commune. Nam effectus ejus *juris* idem penè est, ac si nullum omnino *jus* exstiterit. Quamquam enim quis de re omni poterat dicere, *hoc meum est*; frui tamen eâ non poterat propter vicinum, qui æquali *jure* & æquali vi prætendebat idem esse suum.

Jus omnium ad omnia inutile esse.

XII. Ad naturalem hominum proclivitatem ad se mutuo lacessendum, quam ab affectibus, præsertim vero ab inani sui æstimatione derivant, si addas jam jus omnium in omnia, quo alter *jure* invadit, alter jure resistit, atque ex quo oriuntur omnium adversus omnes perpetuæ suspiciones & studium, & quam difficile sit præcavere hostes parvo numero & apparatu, cum animo nos prævertendi opprimendique invadentes, negari non potest, quin status hominum naturalis antequam in societatem coiretur, Bellum fuerit; neque hoc simpliciter, sed bellum omnium in omnes. BELLUM enim quid est, præter tempus illud in quo voluntas certandi per vim verbis factis-

Statum hominum extra societatem bellum esse.

Belli & Pacis definitiones.

ve

ve ſatis declaratur? Tempus reliquum PAX vocatur.

Bellum conſervationi hominum adverſum eſſe.

XIII. Sempiternum autem *Bellum* quam parum idonea res ſit ad conſervationem vel humani generis, vel uniuſcujuſcunque hominis, facile judicatur. At ſua natura ſempiternum eſt, quod præ certantium æqualitate victoriâ nullâ poteſt finiri; in eo enim ipſis victoribus periculum ſemper adeò imminet, ut pro miraculo haberi debeat, ſi quis, quamquam fortiſſimus, annis & ſenectute conficiendus ſit. Exemplum huic rei ſæculum præſens Americanos exhibet; ſæcula antiqua cæteras gentes, nunc quidem civiles florenteſque, tunc verò paucos, feros, brevis ævi, pauperes, fœdos, omni eo vitæ ſolatio atque ornatu carentes, quem *pax* & ſocietas miniſtrare ſolent. Quicumque igitur manendum in eo ſtatu cenſuerit, in quo omnia liceant omnibus, contradicit ſibimet ipſi. Nam unuſquiſque naturali neceſſitate bonum ſibi appetit, neque eſt quiſquam qui *bellum* iſtud omnium contra omnes, quod tali ſtatui naturaliter adhæret, ſibi exiſtimat eſſe bonum. Atque ita evenit, ut mutuo metu, è tali ſtatu exeundum & quærendos ſocios putemus; ut ſi *bellum* habendum ſit, non

ſit

fit tamen contra omnes, nec fine auxiliis.

XIV. Quæruntur focii vel vi, vel confenfu: vi, quando pugna victor victum fervire fibi cogit metu mortis, vel vinculis inditis; confenfu, quando focietas initur mutuæ opis caufa, confentiente utraque parte fine vi. Poteft autem victor victum, vel fortior debiliorem (ut fanus & robuftus infirmum, vel maturus infantem) ad præftandam cautionem futuræ obedientiæ, ni velit potius mori, *jure* cogere. Cum enim *jus* protegendi nofmetipfos noftro arbitrio à periculo noftro, atque periculum ab æqualitate profectum fit, magis rationi confentaneum eft, certiufque ad confervationem noftram, utendo præfenti commodo comparare nobis ipfis fecuritatem quæfitam, accepta cautione, quam cum adoleverint, convaluerint, & è noftra poteftate fe receperint, eandem dubio certamine poftea repetere conari. Contràque, abfurdius cogitari nihil poteft, quàm ut quem debilem in poteftate tenes, eum amittendo, fortem fimul & hoftem facias. Ex quo intelligitur etiam, tanquam corollarium, in ftatu hominum naturali, *potentiam certam & irrefiftibilem, jus conferre regendi, impe-*

Jure naturali, licere cuique alium in fua poteftate exfiftentem cogere ad cautionem præftandam futuræ obedientiæ.

randique in eos, qui resistere non possunt; adeo ut omnipotentiæ, ab eâ causâ, omnium rerum agendarum jus essentialiter & immediatè adhæreat.

Naturam dictare, quærendam esse pacem.

XV. Propter tamen æqualitatem illam virium, cæterarumque facultatum humanarum hominibus in statu naturæ, hoc est, in statu *belli* constitutis, conservatio sui diuturna exspectari non potest. *Quare quærendam esse pacem, quatenus habendæ ejus spes aliqua affulserit : ubi haberi ea non potest, quærenda esse belli auxilia, rectæ rationis dictamen est*; hoc est, *lex Naturæ*, ut proximè ostendetur.

CAPUT II.

De lege Naturæ circa contractus.

I. Legem naturalem *non esse consensum hominum, sed* dictamen rationis. II. Legem naturæ *fundamentalem esse*, Quærendam esse Pacem, si haberi potest; si haberi non potest, defensionem. III. Lex naturæ *specialis prima*, Jus in omnia non esse retinendum. IV. *Quid sit jus relinquere, quid transferre.* V. *Ad translationem Juris necessariam esse voluntatem acceptantis.* VI. *Verba non transferunt* Jus, *nisi de præsenti.* VII. *Verba de futuro, si alia signa volunta-*

luntatis adsint, valere ad Jus transferendum. VIII. *In libera donatione, Verbis de futuro Jus non* transit. IX. *Definitio* Contractus *&* Pacti. X. *In Pactis* transit *Jus per verba de futuro.* XI. Pacta *mutuæ fidei, in statu naturæ frustra & invalida sunt; in civitate non item.* XII. Pacisci *cum belluis neminem posse; neque cum Deo, sine revelatione.* XIII. *Neque Deo vovere.* XIV. Pacta *ultra summum conatum non obligant.* XV. *Quibus modis* Pactis *liberemur.* XVI. Promissa *metu mortis extorta in statu naturæ valida esse.* XVII. Pactum *posterius priori contradictorium, invalidum est.* XVIII. Pactum *de non resistendo inferenti damnum corpori, invalidum est.* XIX. Pactum *de se accusando invalidum est.* XX. Juris-jurandi *definitio.* XXI. Jus-jurandum *concipiendum esse ea formula, qua utitur is qui accipit.* XXII. Jus-jurandum *nihil superaddit obligationi, quæ est ex* Pacto. XXIII. Juramentum *non exigendum, nisi ubi pactorum violatio vel latere potest, vel non potest puniri nisi à* Deo.

I. DE definitione *legis Naturalis* non consentiunt autores; qui eâ voce frequentissimè tamen in scriptis suis usi sunt. Methodus scilicet qua incipitur à definitionibus & exclusione æquivoci, propria eorum est qui locum contra disputandi non relinquunt. Cæterorum si quis quid factum dicat contra legem naturalem, ex eo probat alius, quòd contra consensum factum

Legem Naturalem non esse consensum hominum, sed dictamen rationis.

ſit omnium, vel ſapientiſſimum, vel eruditiſſimum gentium. Quis autem de ſapientiâ, eruditione, & moribus omnium gentium judicabit, id minime docet. Alius, quod factum ſit contra conſenſum totius generis humani. Quæ definitio nullo modo recipienda eſt; alioquin enim impoſſibile eſſet cuiquam, exceptis infantibus, & mente captis, contra talem legem peccare. Nam voce illa *genus Humanum* comprehendunt certè omnes homines ratione actu utentes. Illi igitur contra eam vel non faciunt, vel faciunt non conſentientes, ideòque excuſandi ſunt. Naturæ autem leges ab eorum conſenſu recipere, qui eas violant ſæpiùs quàm obſervant, ſane iniquum eſt. Præterea homines eadem in aliis damnant, in ſe ipſis probant; contrà publicè laudant, quod ſecretò ſpernunt, & conſuetudine audiendi, non propria ſpeculatione ſententiam ferunt, conſentiuntque odio, metu, ſpe, amore, vel aliqua alia animi perturbatione magis, quàm ratione. Ideòque non raro accidit totos populos ſummo conſenſu & contentione ea agere, quæ ſcriptores illi contra *legem* eſſe *naturalem* libentiſſimè confitentur. Sed cum concedant omnes, *jure* fieri, quod non ſit contra

contra rectam Rationem, *injuriâ* factum censere debemus, quod rectæ rationi repugnat, (hoc est, quod contradicit alicui veritati à veris principiis rectè ratiocinando collectæ). Quod autem *injuria* factum est, contra *legem* aliquam fieri dicimus. Est igitur *lex* quædam *recta Ratio*, quæ (cum non minùs sit pars naturæ humanæ, quàm quælibet alia facultas vel affectus animi) naturalis quoque dicitur. Est igitur *lex naturalis*, ut eam definiam, Dictamen rectæ (*a*) rationis circa ea, quæ agenda vel omittenda sunt ad vitæ membrorumque conservationem, quantum fieri potest, diuturnam.

ANNOTATIONES.

(*a*) Rectæ rationis.] *Per Rectam rationem in statu hominum naturali, intelligo, non ut multi Facultatem infallibilem, sed ratiocinandi actum, id est, Ratiocinationem uniuscujusque propriam, & veram circa actiones suas, quæ in utilitatem, vel damnum cæterorum hominum redundare possint. Propriam dico, quia quamquam in Civitate, ipsius Civitatis ratio [hoc est, Lex civilis] à singulis civibus pro recta habenda sit; tamen extra Civitatem, ubi rectam rationem a fal-* Annot.

Annot. *ſa dignoſcere niſi comparatione factâ cum ſua nemo poteſt, ſua cujuſque ratio non modo propriarum, quæ ſuo periculo fiunt, regulâ, ſed etiam in ſuis rebus pro rationis alienæ menſurâ cenſenda eſt. Veram dico, id eſt, ex veris principiis recte compoſitis concludentem. Propterea quod in ratiocinatione falſâ, ſive in ſtultitia hominum officia ſua erga cæteros homines ad conſervationem propriam neceſſaria non videntium, omnis conſiſtit Legum Naturalium violatio. Principia autem rectæ Ratiocinationis circa ejuſmodi officia, ea ſunt quæ Capitis primi articulis 2, 3, 4, 5, 6, & 7. explicata ſunt.*

Legem naturæ fundamentalem eſſe. Quærendam eſſe pacem, ſi haberi poteſt: ſi haberi non poteſt, defenſionem.

II. Prima autem & fundamentalis *lex naturæ eſt, quærendam eſſe pacem, ubi haberi poteſt; ubi non poteſt, quærenda eſſe belli auxilia.* Oſtendimus enim articulo ultimo præcedentis capitis, præceptum hoc dictamen eſſe rectæ rationis. Eſſe autem dictamina rectæ rationis leges naturales, id proximè ſupra definitum eſt. Prima autem eſt, quia cæteræ ſunt ab hac derivatæ, præcipiuntque vias vel pacis vel defenſionis acquirendæ.

Lex naturæ ſpecialis prima: Jus in omnia non

III. *Legum* autem *Naturalium* à fundamentali illâ derivatarum una eſt, *Jus omnium in omnia retinendum non eſſe, ſed jura quædam transferenda, vel relinquen-*

quenda esse. Nam si retineret unusquisque suum *jus in omnia*, necesse est sequi ut *jure* alii invaderent, alii defenderent; (quisque enim & corpus suum, & ea quæ corpori tuendo necessaria sunt, necessitate naturæ conatur defendere.) *Bellum* ergo sequeretur. Facit itaque contra rationes pacis, hoc est, contra *legem naturæ*, si quis de *jure* suo *in omnia* non decedat. *esse retinendum.*

IV. *Decedere* autem *de jure* suo dicitur, qui juri suo vel simpliciter renunciat, vel in alium transfert. *Simpliciter renunciat*, qui signo vel signis idoneis declarat, velle se non licitum sibi amplius fore certum aliquid facere, quod *jure* anteà fecisse poterat. *Transfert* autem in alterum, qui signo vel signis idoneis illi alteri, id *juris* volenti ab eo accipere, declarat velle se, non licitum sibi amplius fore ipsi resistere certum aliquid agenti, prout ei resistere *jure* antea poterat. *Juris* autem *translationem* in solà non resistentia consistere, ex eo intelligitur, quod ante *juris translationem*, is in quem transfertur, jus habebat jam tum in omnia; unde novum *jus* dare non potuit, sed justa transferentis resistentia, propter quam *jure* suo alter frui non potuit, extinguitur. Quicunque igitur *Quid sit decedere de jure suo: quid, illud transferre.*

jus acquirit in ſtatu hominum naturali, id agit tantum ut ſecurè & ſine juſtâ moleſtiâ *jure* ſuo *primævo* frui poſſit. Exempli cauſâ, ſi quis fundum ſuum alteri vel venum vel dono dederit, ſibi ſoli *jus* in eum fundum, non aliis item, adimit.

Ad tranſlationem juris neceſſariam eſſe voluntatem acceptantis.

V. Requiritur autem ad *juris translationem* voluntas non modo transferentis, ſed etiam acceptantis. Si utravis abſit, *jus* manet. Non enim ſi quod meum eſt accipere recuſanti dare voluerim, propterea ſimpliciter juri meo renunciavi, ſive ad quemlibet id tranſtuli. Nam cauſa propter quam uni dare volui, in eo uno eſt, in cæteris non item.

Verba non transferunt niſi de præſenti.

VI. Voluntatis autem in jure vel relinquendo, vel transferendo, ſi ſigna nulla alia exſtiterint præter verba, verba ea *de præſenti* vel *præterito* eſſe oportet. Nam ſi *de futuro* ſint, nihil transferunt. Qui enim, exempli cauſâ, de futuro ſic dicit, *cras dabo*, apertè ſignificat ſe non dediſſe. Toto itaque hodie jus immotum eſt, manetque etiam craſtino die, niſi interea actu dederit. Quod enim meum eſt, meum manet, niſi poſt dederim. Quod ſi *de præſenti* loquar, puta hoc modo, *do*, vel *dedi*, habendum cras, illis verbis ſignificatur,

catur, me *dedisse*, & *jus* habendi *cras*, transtulisse *hodie*.

VII. Verumtamen, quoniam verba sola ad voluntatis declarationem signa sufficientia non sunt verba de futuro, si alia adsint signa voluntatis, valere possunt, tanquam dicta essent de præsenti. Siquidem enim propter alia signa constiterit, ipsum de futuro loquentem velle valere verba sua ad perfectam *juris sui translationem*, valere debent. Dependet enim *juris translatio*, non à verbis; sed, ut dictum est articulo 4 hujus capitis, à declaratione voluntatis.

Verba de futuro, si alia signa voluntatis adsint, valere ad jus transferendum.

VIII. Si quis jus aliquod suum ad alterum transferat, neque id faciat propter bonum mutuo acceptum, vel propter pactum; ejusmodi translatio DONUM vocatur, sive *Donatio libera*. In donatione autem liberâ, obligant ea verba sola, quæ *de præsenti* sunt, vel *de præterito*. Nam si *de futuro* sint, non obligant *ut verba*, propter rationem articulo proximè superiore adductam. Oportet igitur ut ab aliis signis voluntatis nascatur obligatio. Quoniam autem quicquid fit *voluntariò*, propter *bonum* aliquod fit *volentis*, nullum signum voluntatis dandi assignari potest, præter aliquod *bonum* ta-

In libera donatione, verbis de futuro ius non transf.t.

li donatione acquisitum, vel acquirendum. Supponitur autem, nullum tale *bonum* acquisitum esse, neque pactum exsistere; quia sic non esset *donatio libera*. Restat igitur ut *bonum mutuum* sine pacto exspectandum sit. Signum autem nullum dari potest, quare is qui verbis de futuro usus est, adversus eum qui ad mutuum beneficium non teneretur, sic vellet verba ejus intelligi, ut obligaretur ipse. Neque rationis est, ut qui aliis facilè bene volunt, omni promisso præsentem affectum testante obligentur. Et propterea promissor talis deliberare intelligendus est, & mutare affectum posse; quemadmodum & is cui promittitur, mutare meritum potest. Qui deliberat autem, eâ tenus liber est; neque donasse dicitur. Quodsi promittat sæpe, donet autem raro, levitatis condemnari debet, nec vocari Donans, sed *Doson*.

Definitio contractus & pacti.

IX. Duorum autem, vel plurium *jura* sua mutuò *transferentium* actio vocatur CONTRACTUS. In omni autem contractu, vel uterque statim præstat id de quo contractum est, ita ut alter alteri nihil concedat; vel alter præstat, alteri creditur; vel neuter præstat. Ubi uterque statim præstat, ibi *con-*

contractus simul ac præstitum est, finitur. Ubi verò vel alteri vel utrique creditur, ibi is cui creditur, promittit se præstiturum postea, appellaturque hujusmodi promissum PACTUM.

X. *Pactum* autem quod fit ab eo, cui creditur, cum eo qui jam præstitit, etiam si promissio facta sit verbis de futuro, non minus futuri temporis *jus* transfert, quam si facta esset verbis de præsenti vel præterito. Præstatio enim signum manifestissimum est, eum qui præstitit, ita intellexisse orationem alterius cui credebat, tanquam volentis præstare condicto tempore; eoque signo cognovit is, sic se intelligi; quod quia non correxit, voluit fieri. *Promissa* igitur quæ fiunt propter *bonum* acceptum (quæ & pacta sunt) signa sunt voluntatis, hoc est, ultimi actûs deliberandi, quo libertas non præstandi tollitur, & per consequens sunt obligatoria. Ubi enim libertas desinit, ibi incipit obligatio.

In pactis transit jus per verba de futuro.

XI. Pacta autem quæ fiunt in contractu ubi fides mutua est, neutro quicquam statim præstante, in statu naturæ, si justus ex utravis parte metus (*b*) oriatur, sunt invalida. Nam qui prior præstat, propter pravum ingenium maximæ partis hominum, com-

Pacta mutuæ fidei, in statu naturæ, frustra & invalida sunt, in ci-

vitate non item. modo suo jure & injuriâ juxtà studentium, cupidini se prodit illius quocum contrahit. Rationis enim non est, ut aliquis præstet prior, si verisimile non sit, alterum esse præstitutum pòst. Quod utrum verisimile sit necne, is qui metuit, judicabit: ut ostensum est capite præcedente, articulo 9. Hæc, inquam, ita se habent, in statu naturali. Cæterum in statu civili, ubi est qui utrumque cogere potest, is qui per contractum prior est ad præstandum, prior præstare debet; quoniam cùm alter cogi potest, cessat ratio, propter quam, ne non præstaret, metuebat.

Annot. pag. 84.

Annot. *ad* p. 83. (*b*) Oriatur, &c.] *Nam nisi causa metus nova exsistat, ex facto, vel alio signo voluntatis non præstandi à parte alterâ, metus justus censeri non potest. Causa enim quæ impedire non poterat, quin pacisceretur, impedire non debet, quin pactum præstet.*

Pacisci cum belluis nominem posse: neque cum Deo, sine revelatione.

XII. Ex eo autem, quod in omni *donatione*, & *pactis* omnibus, requiritur acceptatio *juris*, quod transfertur, sequitur *pacisci* neminem posse cum eo, qui acceptationem illam non significat. Neque igitur pacisci cum belluis, neque jus ullum illis tribuere aut aufer-

re

re possumus, propter defectum sermonis & intellectus. Neque *pacta* inire quisquam cum divinâ majestate potest, neque illi *voto* obligari, nisi quatenus visum illi est per scripturas sacras substituere sibi aliquos homines, qui authoritatem habeant, *vota* & *pacta* ejusmodi expendi & acceptandi, tanquam illius vicem gerentes.

XIII. Qui igitur in statu naturæ constituti sunt, ubi nullâ tenentur lege civili, (nisi illis certissima revelatione voluntas Dei, *votum* vel *pactum* suum accipientis, cognita sit,) frustra vovent. Siquidem enim id quod *vovent*, contra legem naturæ sit, non tenentur *voto*; quia illicitum præstare tenetur nemo; si verò id quod vovent, lege aliquâ naturæ præceptum sit, *non voto*, sed ipsa tenentur *lege*; sin liberum ante *votum* sit, facere vel non facere, libertas manet; propterea quod, ut obligemur *voto*, requiritur voluntas obligantis apertè significata, quæ in casu proposito supponitur non haberi. *Obligantem* autem voco illum, cui aliquis tenetur vel obligatur: *obligatum* verò eum, qui tenetur.

Nequire Deo vovere.

XIV. Pacta fiunt de actionibus illis solis, quæ cadunt sub deliberationem. Pactio enim non fit sine voluntate

Pacta ultra summum co-

natum non obligant. tate paciſcentis. Voluntas autem ultimus actus eſt deliberantis. *Sunt ergo de poſſibilibus tantùm, & futuris.* Nemo igitur *pacto* ſuo obligat ſe ad impoſſibile. Quoniam autem paciſcimur ſæpiſſimè eas res, quæ poſſibiles tum videntur cum promittimus, quas tamen pòſt conſtat eſſe impoſſibiles, non ideo omni obligatione liberamur. Ratio cujus rei ea eſt, quod is qui futurum incertum promittit, beneficium præſens ea lege accipit ut mutuum reddat. Voluntas enim ejus qui præſens beneficium præſtat, pro objecto ſimpliciter habet *bonum ſibi*, quanti erat res promiſſa; ipſam autem rem non ſimpliciter, ſed ſi fieri poteſt. Verum ſi accidat neque id poſſibile eſſe, præſtandum eſt quantum præſtari poteſt. Obligant igitur *pacta* non ad ipſam rem pactam, ſed ad ſummum cognatum: hoc enim ſolùm, non res ipſæ, in noſtra poteſtate ſunt.

Quibus modis pactis liberemur. XV. *Pactis* liberamur duabus rebus, vel ſi præſtitum, vel ſi condonatum ſit. Si præſtitum; quia ultra id nos non obligavimus. Si condonatum; quia is cui obligamur, condonando intelligitur facere, ut *jus* à nobis in eum tranſlatum, ad nos denuo redeat: eſt enim condonatio, *donatio*, hoc eſt, per

per articulum 4. capitis hujus, juris translatio ad eum cui donatio facta est.

XVI. Quæri solet, An *pacta* ea quæ metu extorquentur, obligatoria sint necne. Exempli causa, si ad vitam à latrone redimendam, *pactus* ei fuero; traditurum me illi mille aureos postero die, neque facturum quicquam quo comprehensus in jus duci possit, utrum tenear necne. Quamquam autem aliquando *pactum* ejusmodi invalidum censeri debeat, non tamen eo nomine invalidum erit, quod à metu processerit; propterea quod inde sequeretur, *pacta* ea, quibus in vitam civilem homines congregantur, & leges condunt, invalida esse: (procedit enim à metu mutuæ cædis, quòd alter alterius regimini se submittat:) neque cum ratione eum facere, qui captivo *paciscenti* pretium redemtionis suæ fidem adhibet. Universaliter verum est, obligare pacta, quando acceptum est bonum, & promittere, & id quod promittitur, licitum est. Licitum autem est & ad redimendam vitam promittere, & de meo dare quicquid voluero cuiquam, etiam latroni. Obligamur ergo pactis, à metu profectis, nisi lex civilis aliqua prohibeat, per quam id quod promittitur, fiat illicitum.

Promissa metu mortis extorta, in statu naturæ valida non esse.

XVII.

Pactum posterius priori contradictorium, invalidum est.

XVII. Qui uni facturum se vel omissurum aliquid pactus ante fuerit, & postea alteri paciscitur contrarium, facit, ut *pactum* non prius, sed posterius illicitum sit. Nam qui prioribus *pactis jus* suum in alterum transtulerat, faciendi vel non faciendi *jus* non amplius habet. Quare posterioribus *pactis* jus nullum transfert; & quod promissum est, sine jure promissum est. Tenetur igitur prioribus tantum *pactis*; quæ violare est illicitum.

Pactum de non resistendo inferenti damnum corporis, invalidum est.

XVIII. Mortem, vel vulnera, vel aliud damnum corporis inferenti nemo *pactis* suis quibuscunque obligatur non resistere. Est enim in unoquoque gradus quidam timiditatis summus, per quem, malum quod infertur, apprehendit ut maximum, ideoque necessitate naturali quantum potest, fugit, intelligiturque aliter facere non posse. Ad talem gradum metûs cùm perventum fuerit, non est expectandum, quin vel fugâ, vel pugnâ sibi consulat. Cum igitur nemo teneatur ad impossibile, illi quibus *mors* (quod maximum naturæ malum est,) vel quibus vulnera, aut alia corporis damna inferuntur, nec ad ea ferenda constantes satis sunt, ea ferre non obligantur. Præterea, ei qui pacto tenetur, creditur:

(pacto-

(pactorum enim vinculum sola fides est:) qui verò ad supplicium ducuntur, sive capitale, sive capitali mitius, constringuntur vinculis, vel satellitibus custodiuntur. Quod signum certissimum est, non videri illos pactis ad non resistendum satis obligatos esse. Aliud est, si sic pacifcor : Nisi fecero constituta die, interfice. Aliud, si sic, Nisi fecero, interficienti non resistam. Primo modo, paciscuntur omnes, si opus est; opus autem est aliquando : secundo modo nemo, nec unquam opus est. Nam in statu merè naturali, si occidere cupis, jus habes ex ipso statu; ita ut opus non sit prius credere, ut fallentem post interficias. In statu verò civili, ubi jus vitæ & necis, omnisque pœnæ corporalis penes civitatem est, illud ipsum jus interficiendi privato concedi non potest. Neque ipsi civitati opus est, ut aliquem puniat, postulare pacto, ut patientiam præstet, sed tantum, ne quisquam defendat alios. Si in statu naturæ, velut inter duas civitates, fieret pactum de interficiendo ni fecerit, intelligitur præcessisse aliud pactum de non interficiendo ante præstitutum diem. Itaque eo die si præstitum non sit, redit jus belli, hoc est, status hostilis, in quo omnia

nia licent, ideoque etiam resistere. Postremo, pacto non resistendi obligamur, duorum malorum præsentium eligere illud quod majus videbitur. Nam mors certa majus malum est, quàm pugna. Sed duorum malorum impossibile est non eligere minus. Tali ergo pacto teneremur ad impossibile, quod naturæ pactorum repugnat.

Pactum de se accusando invalidum est. XIX. Similiter neque tenetur quisquam pactis ullis ad se accusandum, vel alium cujus damnatione vita sibi acerba futura est. Itaque neque pater in filium, neque conjux in conjugem, neque filius in patrem, neque quisquam in eum sine quo ali non potest, testimonium dicere obligatur: frustra enim est testimonium, quòd à natura corrumpi præsumitur. Quamvis autem pacto ad se accusandum aliquis non teneatur, in quæstione tamen publica ad respondendum cruciatu cogi potest. Responsiones autem illæ facti testimonium non sunt, sed investigandi veritatis adjumenta. Ita ut sive verum sive falsum cruciatus respondeat, sive non omnino respondeat, jure faciat.

Jurisjurandi definitio. XX. *Jusjurandum* oratio est promissioni adjecta, qua significat promissor, nisi præstiterit, renunciare sese miseri-

cor-

cordiæ divinæ. Quæ definitio ex ipſis colligitur verbis, quibus eſſentia *jurisjurandi* continetur, nimirum, *Ita me adjuvet Deus*, vel aliis æquipollentibus, ut apud Romanos : *Tu Jupiter macta eum qui fefellerit*, *ut ego hanc macto porcam.* Neque obſtat, quod *Jusjurandum* non ſolum promiſſorium, ſed aliquando affirmatorium dici poſſit : nam qui affirmationem *juramento* confirmat, promittit ſe vera reſpondere. Quamquam autem quibuſdam in locis moris erat ſubditis, per Reges ſuos jurare, id ex eo natum eſt quòd Reges illi divinos ſibi honores haberi volebant. Nam *Jusjurandum* ideò introductum eſt, ut major metus violandæ fidei, quàm is quo homines (quos facta noſtra latere poſſunt) timemus, divinæ potentiæ conſideratione atque religione incuteretur.

Jusjurandum concipiendum eſſe ea formula, qua utitur is qui accipit.

XXI. Ex quo ſequitur, *Jusjurandum* concipi debere ea formula, qua utitur is qui accipit. Fruſtra enim adigitur aliquis ad *Jusjurandum* per Deum quem non credit, ideòque neque metuit. Etſi enim lumine naturali ſciri poſſit Deum eſſe, nemo tamen per illum ſe jurare arbitratur alia formula, vel alio nomine, quàm quod ſuæ ipſius, hoc eſt (ut exiſtimat is qui jurat)

veræ religionis præceptis continetur.

Jusjurandum nihil superaddit obligationi quæ est ex pacto.

XXII. Ex allata *Juris-jurandi* definitione intelligi potest, *pactum* nudum non minus obligare, quàm in quod juravimus. *Pactum* enim est, quo adstringimur; *juramentum* ad punitionem divinam attinet, quam provocare ineptum esset, si pacti violatio non esset per se illicita. Illicita autem non esset, nisi *pactum* esset obligatorium. Præterea qui renunciat misericordiæ divinæ, non obligat se ad pœnam: quia semper licitum est, pœnam utcumque provocatam deprecari, atque divina, si concedatur, frui indulgentia. Effectus ergo *juramenti* is solus est, ut hominibus natura pronis ad violationem datæ fidei major Juratis causa sit metuendi.

Juramentum non exigendum, nisi ubi pactorum violatio vel latere potest, vel non potest puniri nisi à Deo.

XXIII. *Juramentum* exigere, ubi neque violatio pactorum, si qua fiat, latere potest, neque ei cui fit sponsio, deest potestas pœnas exigendi, est facere amplius aliquid quàm ad sui defensionem sit necesse; significatque animum cupiendi non tam ut sibi bene, quam ut illi male sit. *Juramentum* enim ex formula jurandi, pertinet ad iram Dei provocandam, hoc est, *omnipotentis* in eos qui fidem ideo violant, quia potentia sua pœnam humanam effuge-

effugere ſe poſſe ſentiunt, & *omniſcii* in eos qui fidem violare ideò ſolent, quia oculos hominum latere ſe poſſe ſperant.

CAPUT. III.

De Legibus Naturæ reliquis.

I. *Lex naturæ ſecunda.* Pactis ſtandum. II. *Fides cum omnibus ſervanda ſine exceptione.* III. Injuria *quid.* IV. *Injuria ei ſoli fieri poteſt, quocum contrahimus.* V. Juſtitiæ *diſtinctio in juſtitiam* hominum *&* actionum. VI. *Diſtinctio juſtitiæ in* commutativam *&* diſtributivam *examinata.* VII. *Volenti non fit injuria.* VIII. *Lex naturæ tertia,* de ingratitudine. IX. *Lex naturæ quarta,* ut quiſque ſe præſtet commodum. X. *Lex naturæ quinta,* de miſericordia. XI. *Lex naturæ ſexta,* quod pœnæ futurum tantum ſpectant. XII. *Lex naturæ ſeptima,* contra contumeliam. XIII. *Lex naturæ octava,* contra Superbiam. XIV. *Lex naturæ nona,* de modeſtia. XV. *Lex naturæ decima,* de Æquitate, *ſive contra acceptionem perſonarum.* XVI. *Lex naturæ undecima,* de habendis in communi. XVII. *Lex naturæ duodecima,* de ſorte dividendis. XVIII. *Lex naturæ decima tertia,* de primogenita & prima occupatione. XIX. *Lex naturæ decima quarta,* de incolumitate mediatorum pacis. XX. *Lex naturæ decima quinta,* de conſtituendo arbitro. XXI. *Lex naturæ*

turæ decima sexta, neminem esse arbitrum causæ suæ. XXII. *Lex naturæ decima septima*, Arbitros debere esse sine spe præmii ab iis referendi quorum causa judicatur. XXIII. *Lex naturæ decima octava*, de testibus. XXIV. *Lex naturæ decima nona*, nullum cum arbitro pactum fieri. XXV. *Lex naturæ vigesima*, contra crapulam, & ea quæ rationis usum impediunt. XXVI. *Regula per quam statim cognosci potest, an, quod facturi sumus, sit contra legem naturæ, nec ne.* XXVII. *Leges naturæ obligant in foro interno tantum.* XXVIII. *Violantur leges naturæ quandoque, facto legibus consentaneo.* XXIX. *Leges naturæ sunt immutabiles.* XXX. *Qui leges naturæ conatur implere, justus est.* XXXI. *Lex naturalis eadem cum morali.* XXXII. *Unde fiat, quod quæ dicta sunt de lege naturali, non sint eadem quæ traduntur à Philosophis circa virtutes.* XXXIII. *Lex naturalis non est, propriè loquendo, lex, nisi quatenus traditur in Scriptura sacra.*

Lex naturæ secunda, Pactis standum.

I. LEgum naturalium derivatarum altera est, *Pactis standum esse*, sive fidem observandam. Ostensum enim est capite præcedente, Legem naturæ præcipere tanquam rem conciliandæ paci necessariam, unumquemque *jura* quædam sua mutuò transferre, atque hoc vocari *pactum*, quoties futurum sit quod transfertur. Hoc autem ad pacem conciliandam conducibile est, quatenus quæ paciscimur facienda vel omit-

omittenda, ea re ipsa facimus vel omittimus; frustraque essent pacta, nisi illis staretur. Quoniam ergo *Pactis stare*, sive *fidem servare*, necessarium est ad pacem conciliandam, erit per articulum 2. cap. 2. præceptum *legis naturalis*.

II. Neque personarum quibuscum paciscimur ulla datur hac in re exceptio, puta, si illi fidem cum aliis nec servent, nec servandam putent, aut aliud quodlibet habeant vitium. Nam qui paciscitur, eo quod paciscitur, frustraneam eam esse actionem negat. Et contra rationem est, scientem frustra facere. Idem si præstandum pactum non putet, eo quod sic putat, pactionem eandem frustraneam esse affirmat. Qui ergo paciscitur cum eo, quocum fidem servare se teneri non putat, simul *pactionem* esse rem frustraneam, & non frustraneam, quod est absurdum. Cum omni igitur homine, vel servanda est fides, vel non paciscendum, hoc est, vel declaratum bellum, vel certa & fida habenda est Pax.

Fides cum omnibus servanda sine exceptione.

III. *Pacti* violatio, sicut & dati repetitio, (quæ semper sita est in aliqua actione, vel omissione) vocatur INJURIA. Actio autem illa vel omissio, *injuria* dicitur; ut idem significent *injuria* & actio vel omissio *injusta*, atque utraque

Injuria quid.

que idem quod pacti vel *fidei violatio.* Videturque *injuriæ* nomen inde actioni vel omissioni tribui, quia *sine jure* est, utpote quod ab eo qui agit vel omittit translatum antea in alium fuerat. Et est similitudo quædam inter id, quod in vita communi vocatur *injuria*; & id, quod in scholis solet appellari *Absurdum.* Quemadmodum enim is qui argumentis cogitur ad negationem assertionis quam prius sustinuerat, dicitur redigi ad *absurdum*: eodem modo is qui præ animi impotentia facit vel omittit id, quod se non facturum, vel non omissurum *pacto suo* ante promiserat, *injuriam* facit: neque minùs in contradictionem incidit, quam qui in scholis reducitur ad absurdum. Nam futuram actionem paciscendo, vult fieri; non faciendo, vult non fieri: quod est velle fieri & non fieri idem eodem tempore; quæ contradictio est. Est itaque *injuria*, *absurditas* quædam in conversatione, sicut *absurditas injuria* quædam est in disputatione.

Injuria ei soli fieri potest, quocum contrahimus. pag. 97.

IV. Ex his sequitur; injuriam (*a*) nemini fieri posse, nisi ei quocum inter *pactum*, sive cui aliquid dono datum est, vel cui *pacto* aliquid est promissum. Ideoque *damnum* & *injuria* sæpissime disjunguntur. Nam si dominus servo,

servo, qui obedientiam sibi *pactus* est, imperet, ut pecuniam tertio numeret, vel beneficium conferat; is si non faciat, damnum quidem tertio, injuriam autem domino soli facit. Sic quoque in civitate, si quis alicui noceat, quocum nihil pactus est, *damnum* ei infert cui malum; *injuriam* soli illi, qui totius civitatis potestatem habet. Etenim si is damnum recipit, injuriam expostularet, is qui fecit, sic diceret, quid tu mihi? quare facerem ego tuo potius quàm meo libitu, siquidem, quin tu tuo, non meo arbitratu facias, non impedio? in qua oratione, ubi nulla intercesserunt *pacta*, non video, quid sit quod possit reprehendi.

(*a*) Injuriam nemini, &c.] *Injustitiæ nomen significat relative ad legem, Injuriæ tum ad legem, tum ad Personam certam. Nam injustum, omnibus injustum est; Injuria verò potest esse, nec tamen mihi vel illi, sed alii; & quandoque nemini privato, sed civitati tantum; etiam nec homini cuiquam nec civitati, sed soli Deo. Nam pacto, & juris translatione, fit, ut injuria in hunc vel illum fieri dicatur. Hinc est, (quod in omni civitate fieri videmus) quæ privati homines inter se verbo vel scripto contrahunt, exigi vel remitti arbitrio obli-* *Annot. ad* p. *96.*

 gantis.

gantis. Damna verò quæ inferuntur contra leges civitatis, ut furtum, homicidium & similia, non ad voluntatem ejus cui damnum est illatum, sed arbitrio civitatis, id est, juxta leges constitutas vindicari. Itaque injuria in hunc, nisi post juris in hunc translationem exsistere non potest.

Justitiæ distinctio in justitiam hominum, & actionum.

V. Nomina hæc, *Justum*, & *Injustum*, sicut & *Justitia* & *Injustitia*, æquivoca sunt: aliud enim significant cùm Personis, aliud cùm Actionibus tribuuntur. Cùm actionibus tribuuntur, idem significat *Justum*, quod *Injuriâ*. Ille autem qui fecit *Justum* aliquid, ideo *Insons*, non *Justus* dicitur: eum autem qui fecit aliquid *Injustum*, non ideo *injustum*, sed *sontem* dicimus. Quando verò de personis usurpantur, *esse justum* significat idem quod justè faciendo delectari, justitiæ studere, vel conari facere in omni re id quod justum est. Et *esse injustum*, est negligere justitiam, vel eam non pacto suo, sed præsenti commodo mensurandam existimare. Ita ut alia sit animi, instituti, sive hominis, alia unius actionis vel omissionis *justitia* & *injustitia*; possintque hominis *justi* actiones innumeræ *injustæ*, & *injusti justæ* esse. *Justus* autem homo dicendus est, qui justa facit

cit propter præceptum Legis; injusta non nisi per infirmitatem; *Injustus* qui justa facit propter pœnam legi adjunctam; injusta per animi iniquitatem.

Distinctio justitiæ in commutativam & distributivam examinatur.

VI. Justitia actionum distingui vulgò solet in duas species, *commutativam* & *distributivam*; quarum priorem sitam esse ajunt in proportione Arithmeticâ, posteriorem in Geometricâ. Illamque versari in permutatione, venditione, emtione, mutatione, mutui redditione, locatione, conductione, cæterisque, si qui sunt, actibus inter se contrahentium; ubi si æquale pro æquali reddatur, nasci inquiunt *justitiam commutativam*. Hanc verò circa dignitatem, & merita hominum, ita ut si cuique tribuatur παρὰ τὴν ἀξίαν, majus ei qui dignior, minus ei qui minus dignus, idque proportionatè, oriatur *justitia distributiva*. Agnosco hîc distinctionem quandam æqualitatis: nempe ut una sit æqualitas simpliciter, veluti quando comparantur inter se duæ res æqualis pretii, ut libra argenti, cum 12 unciis ejusdem argenti: altera æqualitas secundum quid, ut cùm centum hominibus distribuendæ sint mille libræ, sexcentæ dentur sexaginta hominibus, & quadringentæ quadraginta; ubi non est æqualitas in-

ter 600 & 400; ſed cùm eandem contingit æqualitatem eſſe inter numerum eorum quibus diſtribuuntur, unuſquiſque eorum æqualem partem auferet; unde dicitur, æqualitas eadem res eſt cum proportione Geometrica. Sed quid hæc ad juſtitiam? nam neque ſi res noſtras vendamus quanti poſſumus, injuria ulla fit emptori qui id voluit, & petiit; neque ſi de meo diſtribuero plus merenti minus, modo id dedero quod pactus ſum, neutri fit injuria. Id quod teſtatur ipſe Servator noſter Chriſtus Deus in Evangelio. Non igitur eſt ea juſtitiæ diſtinctio, ſed æqualitatis. Negari tamen fortè non poteſt quin juſtitia ſit æqualitas aliqua; nimirum quæ in eo tantum ſita ſit; ut cum æquales naturâ omnes ſimus, alter non arroget ſibi plus *juris*, quàm alteri concedat, niſi id *juris* ſibi pactis acquiſitum ſit. Atque hæc contra diſtinctionem illam *juſtitiæ*, quamquam ab omnibus penè receptam, dicta ſint : ne quis *injuriam* aliud eſſe putet, quàm fidei, ſive pactorum violationem; prout ſupra definitum eſt.

Volenti non fit injuria.

VII. Vetus eſt, *volenti non fit injuria.* Veritatem tamen dicti liceat ex principiis noſtris derivare. Factum enim ſit id, quod quis injurium ſibi putet

putet volenti : ergo, volente eo, fit id quod per pactum non licuit. Sed volente eo fieri, id quod *pacto* non licebat, pactum *ipsum* (per articulum 15. capitis præcedentis) fit irritum; *jus* ergo faciendi redit; fit igitur *jure*; quare *injuria* non est.

VIII. Legis *naturalis* præceptum tertium est, *Ne eum qui fiducia tui tibi prior benefecerit, eam ob rem, deteriore conditione esse patiaris, sive ne accipiat quisquam beneficium, nisi animo nitendi ne dantem dati merito pœniteat.* Nam absque hoc, contra rationem fecerit, si quis quod periturum videt beneficium, prior contulerit; atque eo modo omnis sublata erit inter homines beneficentia & fiducia, unaque omnis benevolentia; neque esset inter eos quidquam mutuæ opis, nec ullum gratiæ conciliandæ initium. Ex quo status belli necessario mansurus est, contra *Legem naturæ fundamentalem*. Quoniam verò Legis hujus violatio, non est fidei sive pactorum violatio : (supponitur enim nulla inter eos intercessisse pacta:) ideo neque *injuria* nominari solet; sed, quia respiciunt se mutuo *beneficium* & *gratia*, INGRATITUDO appellatur.

Lex naturæ tertia, de ingratitudine.

IX. Quartum præceptum naturæ est, *ut unusquisque se cæteris commodum præ-*

Lex naturæ quarta, ut

quisque se præstet commodum. *præstet.* Quod ut rectè intelligatur, animadvertere oportet, esse in hominibus ad societatem ineundam, diversitatem ingeniorum ortam à diversitate affectuum, haud dissimilem illi quæ reperitur in lapidibus ad ædificandum comportatis à diversitate materiæ & figuræ. Nam ut lapis qui præ figura aspera & angulosa, plus loci cæteris aufert quàm ipse implet, neque præ materiæ duritie comprimi vel secari facilè potest, nec compaginari ædificium sinit, tanquam *incommodus* abjicitur: ita homo qui præ ingenii asperitate, retentis superfluis sibi, necessaria aliis adimit, neque præ affectuum contumacia corrigi potest, cæteris *incommodus* molestusque dici solet. Quoniam jam unusquisque non *jure* modo, sed etiam *necessitate naturali* totis viribus in id incumbere supponitur, ut necessaria ad sui conservationem consequatur; si quis velit pro superfluis contrà contendere, illius culpâ orietur bellum: propterea quòd illi soli nulla certandi incumbebat necessitas. Facit ergo contra *legem naturæ fundamentalem*. Unde sequitur, (quod ostendendum erat) præceptum naturæ esse, ut unusquique se cæteris præstet commodum. Qui verò *Legem* hanc

hanc violat, *incommodus* & molestus dici potest. Cicero tamen *commodo* opponit *inhumanum*, tanquam ad hanc ipsam legem adspectans.

Lex naturæ quinta, de misericordia.

X. Legis naturæ quintum præceptum est, *oportere alterum alteri, sumta cautione futuri temporis, præteriti veniam, petenti & pœnitenti, concedere. Venia* (præteriti) sive remissio offensæ, nihil aliud est quàm illi, qui cùm lacesserit ad *bellum*, facti pœnitens *pacem* orat, pax concessa. *Pax* autem *concessa* non pœnitenti, hoc est, animum hostilem retinenti, vel futuri temporis cautionem non danti, hoc est, non pacem, sed opportunitatem captanti, non est *pax*, sed *metus* : neque igitur à natura præcipitur. Cæterum qui pœnitenti & de futuro cautionem adhibenti, nolit ignoscere, ei pax ipsa non placet; quod est contra *legem naturalem*.

Lex naturæ sexta, quod pœnæ futurum tantum spectant.

XI. Sextum *Legis naturalis* præceptum est, *In ultione*, sive *Pœnis*, *spectandum esse, non malum præteritum, sed bonum futurum*: Hoc est, infligere pœnam nullo alio fine licitum esse, nisi ut ipse qui peccavit, corrigatur, vel alii supplicio ejus moniti fiant meliores. Hoc autem ex eo primùm confirmatur, quod unusquisque *lege naturali* teneatur alteri ignoscere; modo

cautum prius ſit de futuro tempore, ut articulo præcedente oſtenſum eſt. Præterea, quia *ultio*, quatenus ſolum præteritum conſideratur, nihil aliud eſt præter triumphum, & gloriam animi, quæ ad nullum finem dirigitur; (nam præteritum tantùm contemplatur, finis autem futura res eſt:) quodque ad nullum finem dirigitur, *Vanum* eſt: Ultio, ut quæ futurum non ſpectat, à vana gloria proficiſcitur, ideòque præter rationem eſt. At lædere alium præter rationem, introducit bellum, & eſt contra *legem naturæ fundamentalem*. Eſt igitur *legis naturæ* præceptum, In ultione non eſſe reſpiciendum, ſed proſpiciendum. Violatio autem Legis hujus, CRUDELITAS ſolet appellari.

Lex naturæ ſeptima, contra contumeliam.

XII. Quoniam autem ſigna omnia odii & contemtionis, ad rixam & pugnam maximè omnium provocant, adeo ut plerique vitam, nedum pacem amittere, quàm contumeliam pati malint; ſequitur ſeptimo loco, *lege naturali* præſcriptum eſſe, *ne quis vel factis, vel verbis, vel vultu, vel riſu, alteri oſtendat ſe illum vel odiſſe, vel contemnere*. Cujus legis violatio CONTUMELIA nominatur. Quamquam autem nihil frequentius ſit, quàm potentiam erga minus potentes, & nominatim

tim judicum adversus reos scommata atque opprobria, quæ neque ad rei crimen, neque ad judicis pertinent officium; hujusmodi tamen homines contra *legem* faciunt *naturalem*, & pro *contumeliosis* habendi sunt.

Lex naturæ octava, contra superbiam.

XIII. Quæstio uter duorum hominum dignior sit, non ad statum naturæ, sed ad statum civilem pertinet. Ostensum enim antea est, Cap. 1. articulo 3. naturâ omnes homines æquales inter se esse, ideoque inæqualitatem quæ nunc est, puta à divitiis, à nobilitate generis, profectam esse *à lege civili*. Scio, *Aristotelem*, libro primo Politicorum, tanquam fundamentum totius scientiæ politicæ affirmare, hominum alios à natura factos esse dignos qui imperent, alios qui serviant, tanquam Dominus & servus non consensu hominum, sed aptitudine, hoc est, scientia vel inscitia naturali distinguerentur. Quod fundamentum non modo contra rationem (ut ostensum est supra) sed etiam contra experientiam est. Nam neque penè quisquam ingenio ita stupido est, ut non rectius arbitretur sibimet se, quam aliis regendum tradere. Neque si contendant inter se sapientiores, & robustiores, sunt illi his semper aut sæpe superiores.

Sive igitur natura homines æquales inter se sint, agnoscenda est æqualitas; sive inæquales, quia certaturi sunt de imperio, necessarium est ad *pacem consequendam*, *ut pro æqualibus habeantur*, & propterea legis naturalis octavo loco præceptum est, *Ut unusquisque naturâ unicuique æqualis habeatur*. Cui legi contraria est SUPERBIA.

Lex naturæ nona, de modestia.

XIV. Sicut necessarium erat ad uniuscujusque conservationem, ut de quibusdam *juribus* suis cederet; ita non minus necessarium est ad eamdem conservationem, ut *jura* quædam retineat, nimirum *Jus* corporis tuendi, *jus* fruendi aëre libero, aqua, & cæteris omnibus vitæ necessariis. Cum igitur à *pacem* ineuntibus multa *jura* retineantur communia, multa etiam acquirantur propria, dictamen *legis naturalis* nonum oritur, nempe *ut quæcumque jura unusquisque sibimet ipsi postulat, eadem etiam unicuique concedat cæterorum*. Alioquin æqualitatem præcedente articulo agnitam frustraneam facit. Quid enim aliud est æqualitatem personarum agnoscere in societate ineunda, quàm æqualia ipsis tribuere, quos alioqui societatem inire ratio nulla exigit? *Æqualia* autem *æqualibus*, idem est quod *proportionalibus* tribuere. Vocatur observatio

hujus

hujus legis *Modestia*; violatio autem πλεονεξία: violantes latinis *immodici* & *immodesti* nuncupantur.

XV. Decimo loco, imperatur *lege naturali*, *Ut unusquisque in jure aliis distribuendo utrique parti æqualem se præbeat.* Lege præcedente prohibitum est, ne nobis plus juris per naturam arrogemus, quàm cæteris concedimus. Possumus minus, si volumus; etenim id aliquando *molestiæ* est. Sed si quando *Jus* aliis distribuendum à nobis sit, prohibemur hac lege, ne uni plus vel minus indulgeamus quàm alteri. Nam qui uni præ altero indulgendo naturalem æqualitatem non observat, facit in eum qui posthabitus est *contumeliam.* Est autem supra ostensum, *contumeliam* esse contra *leges naturales*. Præcepti hujus observatio ÆQUITAS, violatio *acceptio personarum*, Græcis uno vocabulo προσωποληψία appellatur.

Lex naturæ decima, de Æquitate, sive contra acceptionem personarum.

XVI. Ex *lege* præcedente colligitur undecima, *Quæ dividi non possunt communiter (si fieri potest) utenda esse, idque (si quantitas rei permittat) quantum quisque velit. Sin quantitas rei non permittat, tum profinitò, & proportionatè ad numerum utentium.* Aliter enim nullo modo servari potest æqualitas illa, quam præcedente articulo à lege

Lex naturæ undecima, de habendis in communi.

naturali imperatam esse demonstravimus.

Lex naturæ duodecima, de sorte dividendis.

XVII. Item; si neque dividi, neque communiter haberi potest, *lege naturali* institutum est (quod sit præceptum duodecimum) *ut ejus rei usus vel alternus sit, vel uni tantùm sorte adjudicandus, utque in alterno usu sorte quoque, quis ad utendum prior sit, judicetur.* Nam hic quoque æqualitas spectanda est, alia autem inveniri præter sortem non potest.

Lex naturæ decima tertia, de Primogenitura, & Prima occupatione.

XVIII. Sors autem duplex est: vel *arbitraria*, vel *naturalis*. Arbitraria illa est, quæ fit consensu contendentium. Et sita est in casu mero, & fortè, quod ajunt, fortunâ. Naturalis est, *Primogenitura*, (Græce κληρονομία, quasi sorte tributum) & *Prima occupatio.* Itaque quæ neque dividi, neque communiter haberi possunt, cedunt Primo occupanti; item Primogenito, ea quæ patris fuerunt, nisi pater ipse *Jus* illud transtulerit priùs. Sit igitur ea *lex naturæ* decima tertia.

Lex naturæ decima quarta, de Incolumitate mediatorum pacis.

XIX. Legis naturalis decimum quartum præceptum est, *Pacis Mediatoribus præstandam esse Incolumitatem.* Ratio enim quæ jubet finem, jubet etiam media necessaria. Primum autem rationis dictamen, *Pax* est, cætera sunt ad

ad *Pacem* media, ſine quibus *Pax* eſſe non poteſt, ſed nec ſine Mediatione *Pax*, nec ſine Incolumitate mediatio haberi poteſt; Eſt ergo dictamen rationis, hoc eſt, *lex naturæ*, *Pacis* mediatoribus præſtandam eſſe incolumitatem.

XX. Porrò, quoniam, etſi homines in omnes has, &, ſi quæ aliæ ſunt, *naturæ leges* conſentirent, eaſque ſtuderent obſervare, dubia tamen, & controverſiæ quotidie orientur, de legum harum ad facta applicatione: nimirum an quod *factum* ſit, ſit contra *legem* necne, (quæ quæſtio juris dicitur:) ex quibus ſequetur pugna inter partes, utrimque ſe læſos eſſe exiſtimantes. Ad *Pacis* igitur conſervationem (quia aliud in hoc caſu remedium æquum excogitari non poteſt) neceſſarium eſt, ut ambo diſſidentes in tertium aliquem conſentiant, cujus ſententiæ de re controverſa ſtatutos eſſe, *pactis mutuis* ſe obligent. Atque is in quem ſic conſenſum eſt, *Arbiter* vocatur. Eſt igitur *legis naturalis* præceptum decimum quintum, *Oportere utrumque, de jure inter ſe diſceptantium, ſubmittere ſe alicujus tertii arbitrio.* *Lex naturæ decima quinta, de conſtituendo Arbitro.*

XXI. Ex eo autem quòd *Arbiter* ſive *Judex* à diſceptantibus electus ſit *Lex naturæ decima ſexta, Ne-*

ad

minem esse arbitrum causæ suæ. ad determinandum controversiam, colligitur, oportere Arbitrum non esse unum ex ipsis disceptantibus. Nam unusquisque præsumitur, *bonum sibi* naturaliter, *Justum* propter *pacem* tantùm, & per accidens quærere; ideòque non posse æqualitatem illam, à *lege naturali* præceptam, tam accuratè observare quàm faceret tertius. Continetur itaque in *lege naturæ* decimo sexto loco, *neminem judicem vel Arbitrum esse debere suæ ipsius causæ.*

Lex naturæ decima septima, Arbitros debere esse sine spe præmii ab iis referendi, quorum causa judicatur. XXII. Ex eodem sequitur decimo septimo loco, *Neminem arbitrum esse oportere, cui commodi vel gloriæ spes aliqua apparet major ex victoriâ unius partis, quàm alterius.* Par enim ratio militat hic, atque in lege præcedente.

Lex naturæ decima octava, de Testibus. XXIII. Quando verò de ipso facto controversia oritur, nempe an factum sit necne, quod factum esse dicitur, *legis naturalis* est (per articulum 15.) ut Arbiter æquè utrique, id est (quia contradictoria affirmant) neutri credat. Tertio igitur, vel tertio & quarto, vel pluribus credere oportet; ut de facto, quoties aliis signis sciri non potest, sententiam ferat. *Lex* igitur decima octava naturalis, *arbitris* & *judicibus* facti injungit, *ut ubi signa certa facti non apparent, ibi secundum testes,*

qui

utrique parti videntur æqui, ſententiam regant.

XXIV. Ex ſupra adducta *arbitri* definitione intelligi porrò poteſt, *nullum pactum vel promiſſum intercedere, inter ipſum & partes quorum arbiter conſtitutus eſt, cujus vi teneatur in gratiam alterutrius partis pronunciare; neque cujus vi teneatur, ad id pronunciandum, quod æquum eſt, vel æquum eſſe cenſeat.* Obligatur quidem *arbiter* ſententiam illam ferre, quam cenſet eſſe æquam per *legem naturæ*, quæ recenſetur articulo 15. Cujus legis obligationi nihil eſt quod addi poſſit ex pacto. Fruſtra igitur eſſet pactum tale. Præterea ſi ſententiam iniquam ferens, æquam eam eſſe contenderet, niſi pactum tale invalidum ſit, maneret controverſia poſt ſententiam latam; quod eſt contra *Arbitri conſtitutionem*, qui ab eis ita electus eſt, ut invicem obligaverint ſe pro ratâ habere ſententiam, quam ille pronunciaverit. *Arbitrium* ergo *lex naturæ* liberum jubet eſſe id, quod fit ſecundum præceptum ejus decimum nonum.

Lex naturæ decima nona, Nullum cum arbitro pactum fieri.

XXV. Porrò quandoquidem *leges naturæ* nihil aliud ſunt, præter dictata rectæ rationis, ita ut niſi quis rectè ratiocinandi facultatem conſervare conetur,

Lex naturæ vigeſima contra crapulam, &

ea quæ rationis usum impediunt. tur, Leges naturæ observare non possit, manifestum est eum qui volens sciensque ea fecerit, quibus facultas rationalis destruatur vel labefactetur, volentem scientemque Legem naturæ violare. Nihil enim interest, utrum præter officium faciat quis, an id faciat volens, quo minus officium implere possit. Ratiocinandi autem facultatem destruunt vel labefactant homines qui faciunt ea, quibus mens de statu suo naturali deturbatur, id quod manifestissime contingit *Ebriis & crapulâ gravatis.* Peccatur ergo vicesimo loco contra legem naturalem *Ebrietate.*

Regula, er qu am statim ocgnosci potest, an quod facturi sumus, sit contra legem naturæ, necne. XXVI Dicet fortasse aliquis, qui viderit præcedentia *præcepta naturalia* artificio quodam ab unico rationis, nos ad nostri conservationem & incolumitatem hortantis, dictamine derivata, adeo difficilem esse deductionem harum legum, ut expectandum non sit, eas vulgo cognitas fore; neque ideo obligare. Etenim leges nisi cognitæ, non obligant, immò non sunt leges. Huic respondeo, verum esse, *spem, metum, iram, ambitionem, avaritiam, gloriam inanem,* & cæteras perturbationes animi impedire, ne quis leges naturæ pro eo tempore quo passiones

istæ

iſtæ prævalent, cognoſcere poſſit. Cæterum nemo eſt, qui non aliquando ſedato animo eſt. Eo igitur tempore nihil illi quamquam indocto & rudi, ſcitu eſt facilius; unicâ ſcilicet hac regulâ, ut cùm dubitet, id quod facturus in alterum ſit, *jure* facturus ſit *naturali*, necne, putet ſe eſſe in illius alterius loco. Ibi ſtatim perturbationes illæ, quæ inſtigabant ad faciendum, tanquam tranſlatæ in alteram trutinæ lancem, à faciendo dehortabuntur. Atque hæc regula non modo facilis, ſed etiam dudum celebrata his verbis eſt, *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris.*

Leges naturæ obligant in foro interno tantùm.

XXVII. Quoniam autem plerique homines, præ iniquo præſentis commodi appetitu, prædictas leges quantumvis agnitas obſervare minimè apti ſunt; ſi forte aliqui, cæteris modeſtiores, illam æquitatem commoditatemque, quam ratio dictat, exercerent, cæteris non idem facientibus, nihil minùs quam rationem ſectarentur. Neque enim pacem, ſed certum & maturius exitium ſibi compararent, cederentque obſervantes non obſervantibus in prædam. Non eſt igitur exiſtimandum, natura, hoc eſt, ratione obligari homines ad exercitium (*c*) earum om-

omnium, in eo ſtatu hominum, in quo non exercentur ab aliis. Interea tamen obligamur ad animum eas obſervandi, quandocumque ad finem ad quem ordinantur, earum obſervatio conducere videbitur. Ideoque concludendum eſt, legem naturæ ſemper & ubique obligare in *Foro interno*, ſive *conſcientia*, non ſemper *in foro externo* : ſed tum ſolummodo, cum ſecurè id fieri poſſit.

Annot. ad p.113. (c) Exercitium earum omnium, &c.] *Imò inter has Leges aliqua ſunt, quorum in ſtatu naturali omiſſio, (modo id Pacis, vel ſui conſervandi cauſâ fiat.) Legis naturalis adimpletio potiùs videtur, quàm violatio. Nam qui omnia facit contra omnia facientes, eripitque rapientibus, æquum facit. Contra autem, id facere quod in pace modus eſt & modeſti hominis, in bello ignavia eſt, & ſui proditio. Sunt autem leges aliquæ naturales, quorum ne in bello quidem exercitium deſinit. Nam quid ebrietas, quidve crudelitas (id eſt, vindicta quæ futurum bonum non reſpicit) ad pacem vel conſervationem cujuſquam hominis conferre poſſit, non intelligo. Breviter, in ſtatu naturæ, Juſtum & Injuſtum non ex actionibus, ſed ex conſilio & conſcientia agentium æſtimandum eſt. Quod neceſſariò, quod ſtudio pacis, quod ſui conſervandi cauſâ fit, rectè fit.*

sit. Alioquin omne damnum homini illatum, Legis naturalis violatio atque in Deum injuria est.

XXVIII. Quæ verò leges conſcientiam obligant, violari poſſunt facto, non ſolum iis contrario, ſed & conſentaneo: ſiquidem qui facit, contrarium putet. Quamquam enim actio ipſa ſecundum leges ſit, conſcientia tamen contra eſt. *Violantur leges naturæ quandoque, facto legibus conſentaneo.*

XXIX. *Leges naturæ immutabiles & æternæ* ſunt; quod vetant, nunquam licitum eſſe poteſt: quod jubent, nunquam illicitum. Numquam enim *ſuperbia, ingratitudo, pactorum violatio,* (ſive *injuria*) *inhumanitas, contumelia* licitæ, nec contrariæ his virtutes illicitæ erunt, quatenus pro animi diſpoſitionibus intelliguntur, hoc eſt, quatenus *in foro conſcientiæ* ſpectantur, ubi ſolùm obligant, & ſunt leges. Actiones tamen ita diverſificari poſſunt circumſtantiis, & lege civili, ut quæ uno tempore æquæ, alio iniquæ; & quæ uno tempore cum ratione, alio contra rationem ſint. Ratio tamen eadem neque finem mutat, quæ eſt *pax* & *defenſio*, neque media; nempe animi virtutes eas, quas ſupra declaravimus, quæque nullâ vel conſuetudine vel lege civili abrogari poſſunt. *Leges naturæ ſunt immutabiles.*

XXX. Patet ex hactenus dictis, quàm *Qui leges naturæ*

conatur implere, justus est. quàm faciles observatu sint *naturæ leges*, quippe quæ conatum solum (sed verum & constantem) requirunt, quem qui præstiterit, eum rectè possumus JUSTUM appellare. Nam qui toto conatu ad id tendit, ut omnes actiones suæ sint secundùm *præcepta naturæ*, clarè ostendit, animum se habere leges eas omnes adimplendi, quod est omne id ad quod obligamur à natura rationali. Qui verò totum id præstitit, ad quod obligatus erat, *justus* est.

Lex naturalis eadem cum morali. XXXI. *Legem naturalem* eamdem esse cum *lege morali*, consentiunt omnes scriptores. Id quare sit verum, videamus. Sciendum igitur est, *bonum* & *malum* nomina esse rebus imposita ad significandum appetitum, vel aversionem eorum à quibus sic nominantur. Appetitus autem hominum pro diversis eorum temperamentis, consuetudinibus, opinionibusque, diversi sunt; ut videre est in iis rebus quas sensu percipimus, puta gustu, tactu, olfactu: sed multo magis in iis rebus quæ pertinent ad actiones vitæ communes, ubi quod hic *laudat*, id est, appellat *bonum*, alter *vituperat* ut *malum*; immò sæpissime idem homo diversis temporibus idem & *laudat* & *culpat*. Hæc dum faciunt, necesse est oriri discordiam

diam & pugnas. Sunt igitur tamdiu ſtatu belli, quàm *bonum* & *malum* præ appetituum præſentium diverſitate, diverſis menſuris metiuntur. Hunc ſtatum facile omnes, dum in eo ſunt, agnoſcunt eſſe malum; & per conſequens, *pacem* eſſe *bonam*. Qui igitur de bono præſenti convenire non poterant, conveniunt de futuro; quod quidem opus rationis eſt, nam *præſentia* ſenſibus, *futura* non niſi Ratione percipiuntur. Præcipiente ratione pacem eſſe bonam, ſequitur eadem ratione, omnia media ad pacem neceſſaria bona eſſe, ideòque *modeſtiam*, *æquitatem*, *miſericordiam*, (quas demonſtravimus ad pacem eſſe neceſſarias) *bonos* eſſe *mores*, ſive habitus, hoc eſt, *virtutes*. *Lex* ergo eo ipſo, quod præcipit media ad pacem, præcipit *bonos mores*, ſive *virtutes*. Vocatur ergo *moralis*.

Unde fiat, quod quæ dicta ſunt de lege naturali non ſint eadem quæ traduntur à Philoſophis circa virtutes.

XXXII. Quia verò homines exuere non poſſunt appetitum illum irrationalem, quo bona præſentia (quibus, arctâ conſequentiâ, multa adhærent improviſa mala) præ futuris appetunt, factum eſt, ut quanquam conſentiant omnes in laude dictarum virtutum, tamen diſſentiant adhuc de earum naturâ, in quo nempe unaquæque earum conſiſtat. Quoties enim cuiquam diſpli-

displicet aliena bona actio, ei actioni imponitur nomen alicujus vitii vicini; similiter nequitiæ quæ placent, ad virtutem aliquam referuntur. Unde evenit, eandem actionem ab his laudari & virtutem appellari, ab illis culpari & vitio verti. Neque huic rei remedii quicquam à Philosophis hactenus inventum est. Cùm enim non observarent, bonitatem actionum in eo sitam esse, quod in ordine ad pacem; malitiam in eo, quod in ordine ad discordiam essent: *moralem Philosophiam* condiderunt, à *morali lege* alienam, & sibi non constantem. Voluerunt enim, naturam *virtutum* in *mediocritate* quadam inter duo *extrema* sitam esse, vitia verò in ipsis *extremitatibus*: quod est apertè falsum, nam audere, laudatur, & nomine *fortitudinis* pro virtute habetur, quamquam extremum sit, si causa approbatur. Quantitas item rei quæ dono datur, sive magna, sive parva, sive media sit, non facit *liberalitatem*, sed donandi causa. Neque *injustitia* est, si cui de meo plus dedero quàm debitum est. Sunt igitur *leges naturales* summa Philosophiæ *moralis*: cujus præcepta hoc loco ea tantum tradidi, quæ pertinent ad conservationem nostram, contra pericula quæ

à

à diſcordiâ oriuntur. Sunt autem alia præcepta naturæ rationalis, ex quibus aliæ naſcuntur virtutes, nam & *Temperantia* præceptum rationis eſt, quia intemperantia tendit ad morbos & interitum. Item fortitudo, hoc eſt, facultas valde reſiſtendi in periculis præſentibus, quæque difficilius declinantur quàm ſuperantur; quia medium eſt ad conſervationem illius qui reſiſtit.

Lex naturalis non eſt propriè loquendo lex, niſi quatenus traditur in Scriptura ſacra.

XXXIII. *Naturæ* autem quas vocamus *leges*, cùm nihil aliud ſint, quàm concluſiones quædam ratione intellectæ, de agendis & omittendis; lex autem, propriè atque accuratè loquendo, ſit oratio ejus qui aliquid fieri vel non fieri aliis jure imperat: non ſunt illæ propriè loquendo leges, quatenus à naturâ procedunt. Quatenus tamen eædem à Deo in ſcripturis ſacris latæ ſunt, ut videbimus capite ſequente, Legum nomine propriiſſimè appellantur. Eſt enim *ſcriptura ſacra* in omnia maximo jure imperantis Dei oratio.

CAPUT IV.

Quod lex naturalis est lex divina.

Lex naturalis & moralis, est lex divina.

I. QUæ *Naturalis*, & *Moralis*, eadem & *Divina lex* appellari solet. Nec immeritò, tum quia *ratio*, quæ est ipsa *lex naturæ*, immediatè à Deo unicuique pro suarum actionum Regula tributa est, tum quia vivendi præcepta quæ inde derivantur, eadem sunt quæ à divina Majestate, pro *legibus Regni cœlestis*, per Dominum nostrum *Jesum Christum*, & per sanctos *Prophetas*, & *Apostolos* promulgata sunt. Quæ igitur de *lege naturali* ratiocinando suprà intellecta sunt, ea hoc capite ex scripturâ sacrâ confirmare conabimur.

Id quod generatim confirmatur ex scriptura.

II. In primis autem ea loca indicabimus, in quibus legem divinam in recta ratione sitam esse declaratur. Psalm. 36. 30, 31. *Os justi meditabitur sapientiam, & lingua ejus loquetur justitiam. Lex Dei in corde ipsius.* Jerem. 31. 33. *Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam.* Psalm. 18. 8. *Lex Domini*

mini immaculata, *convertens animam.* Verſ. 9. *Præceptum Domini lucidum*, *illuminans oculos.* Deut. 30. 11. *Mandatum hoc*, *quod ego præcipio tibi hodie*, *non ſupra te eſt*, *neque procul poſitum*, &c. Verſ. 14. *Sed juxta te eſt ſermo valde*, *in ore tuo*, *& in corde tuo.* Pſalm. 118. v. 34. *Da mihi intellectum*, *& ſcrutabor legem tuam.* Verſ. 105. *Lucerna pedibus meis tuum Verbum*, *& lumen ſemitis meis.* Prov. 9. 20. *Scientia ſanctorum*, *prudentia.* Joan. 1. 1. ipſe Legis promulgator *Chriſtus* appellatur λόγος. Verſ. 9. vocatur idem *Chriſtus lux vera*, *illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum.* Quæ omnia, deſcriptiones ſunt *rectæ rationis*, cujus dictamina *leges* eſſe *naturales*, antè oſtenſum eſt.

Speciatim, reſpectu legis naturæ fundamentalis, de quærenda pace.

III. Quod autem ea, quam poſuimus pro *naturæ lege fundamentali*, nempe *quærendam eſſe pacem*, ſit etiam ſumma *legis divinæ*, ex his locis manifeſtum erit. Rom. 3. 17. *Juſtitia* (quæ eſt ſumma legis,) vocatur *via ad pacem.* Pſalm. 84. verſ. 11. *Juſtitia & Pax oſculatæ ſunt.* Matth. 5. 9. *Beati Pacifici*, *quia filii Dei vocabuntur.* Et poſtquam ſanctus Paulus ad Hebr. Cap. 6. verſu ultimo, *Chriſtum* (legis de qua agitur, legiſlatorem) dixerat

esse, *secundum ordinem Melchisedec Pontificem in æternum*, addit Capite sequenti, versu primo, *Hic Melchisedec erat Rex Salem, Sacerdos Dei summi*, &c. Vers. 2. *Primum quidem qui interpretatur Rex justitiæ; deinde autem & Rex Salem, quod est Rex pacis.* Ex quo constat, *Christum Regem* in regno suo *justitiam* cum *pace* colligare. Psalm. 33. 15. *Diverte à malo, & fac bonum; inquire Pacem, & persequere eam.* Isaiæ 9. 6. 7. *Parvulus enim est natus nobis, & filius datus est nobis; & factus est principatus super humerum ejus, & vocabitur nomen ejus, Admirabilis, Consiliarius, Deus fortis, Pater futuri seculi, Princeps Pacis.* Isai. 52. 7. *Quam pulchri super montes pedes prædicantis pacem, annunciantis bonum, prædicantis salutem, dicentis Sion, Regnabit Deus tuus.* Luc. 2. 14. in nativitate *Christi* vox laudantium Deum & dicentium, *Gloria Deo in altissimis, & in terrâ Pax hominibus bonæ voluntatis.* Et Isai. 53. 6. vocatur Evangelium, *disciplina pacis.* Isai. 59. 8. vocatur *justitia*, via pacis. *Viam pacis nescierunt, & non est judicium in gressibus eorum.* Michæas 5. 5. loquens de *Messia*, sic ait, *Stabit & pascet in fortitudine Domini, &c. quia magnificatur usque ad terminos terræ, &*

erit iste Pax. Prov. 3. 1. *Fili mi, ne obliviscaris legis meæ; & præcepta mea cor tuum custodiat; longitudinem enim dierum, & annos vitæ, & pacem apponent tibi.*

IV. Quod attinet ad legem primam, de *communitate omnium rerum abolendâ*, sive de introductione *Mei* & *Tui*, habemus primum, quam adversa sit paci communitas illa, ex verbis *Abrahami* ad *Lotum*, Gen. 13. 8. *Ne quæso sit jurgium inter me & te, & inter pastores meos & pastores tuos. Ecce universa terra est coram te, recede à me obsecro.* Et legem de distinctione *Nostri* & *Alieni*, confirmant omnia illa Scripturæ sacræ loca, quibus invasio in alienum prohibetur, ut, *Non occides, non furaberis, non mœchaberis.* Supponunt enim, *Jus omnium in omnia sublatum esse.*

Item primæ legis naturalis, de communitate omnium rerum abolendâ.

V. Eadem præcepta stabiliunt legem naturalem secundam de servanda fide. Quid enim aliud est, *Non invades in alienum*, quam *non invades in id, quod pacto tuo tuum esse desit?* Expresse autem, Psalm. 14. vers. 5. quærenti, *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo?* responsum est, *qui jurat proximo suo, & non decipit.* Et Proverb. 6. 1. *Fili mi, si sponderis pro amico tuo, laqueatus es verbis oris tui.*

Item secundæ legis naturalis, de servandam fide.

Item tertiæ legis naturalis, de gratitudine.

VI. Tertiam *legem*, de *gratitudine*, afferunt hæc loca. Deut. 25. 4. *Non obturabis os bovis triturantis.* Id quod sanctus Paulus 1. Cor. 9. 9. de hominibus dictum interpretatur, non de bobus tantum. Prov. 17. 13. *Qui reddit mala pro bonis, non recedet malum à domo ejus.* Et Deut. 20. 10. 11. *Si quando accesseris ad expugnandam civitatem, offeras ei primum pacem : si receperit, & aperuerit tibi portas, cunctus populus qui in ea est, salvabitur, & serviet tibi sub tributo.* Prov. 3. 29. *Ne moliaris amico tuo malum, cùm ille in te habeat fiduciam.*

Item quartæ legis naturalis, de exhibendo se commodo.

VII. Quartæ de *exhibendo se commodo*, conformia sunt divina præcepta hæc. Exod. 23. 4. 5. *Si occurreris bovi inimici tui aut asino erranti, reduc ad eum. Si videris asinum odientis te jacere sub onere, non pertransibis, sed sublevabis cum eo.* vers. 9. *Peregrino molestus non eris.* Prov. 3. 30. *Ne contendas adversus hominem frustra, cùm ipse tibi nihil mali fecerit.* Prov. 12. 26. *Qui negligit damnum propter amicum, Justus est.* 15. 18. *Vir iracundus provocat rixas; qui patiens est, mitigat suscitatas.* Proverb. 18. 24. *Vir amabilis ad societatem, magis amicus erit quàm frater.* Idem confirmatur Luc. 10. Parabo-

rabola Samaritani, qui Judæi à latronibus vulnerati misertus est. Et præcepto *Christi*, Matth. 5. 39. *Ego autem dico vobis, non resistere malo: sed si quis te percusserit in dextram maxillam tuam, præbe illi & alteram, &c.*

Item quintæ legis naturalis, de misericordia.

VIII. Quæ legem quintam probant, inter infinita alia loca hæc sunt: Matth. 9. 15. *Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis Pater vester cœlestis peccata vestra: si autem non dimiseritis hominibus, nec Pater dimittet vobis peccata vestra*, &c. Matth. 18. 21. *Domine, quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? usque septies?* Dicit illi Jesus: *Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies*; hoc est, toties quoties.

Item sextæ legis naturalis, quod pœnæ futurum tantum spectent.

IX. Ad sextam legem confirmandam pertinent omnia ea loca, quæ jubent fieri *misericordiam*. Qualia sunt: Matth. 5. 7. *Beati misericordes: quoniam ipsi misericordiam consequentur*. Levit. 19. v. 18. *Non quæras ultionem, neque memor eris injuriæ civium tuorum.* Sunt autem, qui hanc legem non modo non confirmatam, sed & infirmatam scripturis putant, ex eo quod impiis post mortem, ubi nullus emendationi, neque exemplo locus est, pœna tamen maneat æterna. Solvunt objectionem hanc aliqui, dicendo, Deum

nullâ obstrictum lege omnia referre ad gloriam suam, sed homini non licere idem facere. Quasi Deus gloriam quæreret, hoc est, placeret sibi, in morte peccatoris! Rectius respondetur, institutionem pœnæ æternæ fuisse ante peccatum, & respexisse hoc tantum, ut metuerent homines peccare in futurum.

Item septimæ legis naturalis, contra contumeliam.

X. Septimam comprobant verba Christi, Matth. 5. 22. *Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit judicio; qui autem dixerit, Fatue, reus erit Gehennæ ignis.* Prov. 10. vers. 18. *Qui profert contumeliam, insipiens est.* Proverb. 14. 21. *Qui despicit proximum suum, peccat.* 15. 1. *Sermo durus suscitat furorem.* 12. 10. *Ejice derisorem; & exibit cum eo jurgium, cessabuntque causæ, & contumeliæ.*

Item octavæ legis naturalis, contra superbiam.

XI. Legem octavam de agnoscenda æqualitate naturæ, hoc est, de *humilitate*, stabiliunt hæc loca Matth. 5. 3. *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum* Proverb. 6. 16. 19. *Sex sunt quæ odit Dominus, & septimum detestatur anima ejus: Oculos sublimes,* &c. Proverb. 16. 5. *Abominatio Domini est omnis arrogans: etiamsi manus ad manum fuerit, non est innocens.*

Prov.

Prov. 11. verſ. 2. *Ubi fuerit ſuperbia, ibi erit & contumelia; ubi autem eſt humilitas, ibi & ſapientia.* Item Iſai. 40. 1. (*Ubi adventus* Meſſiæ annunciatur, pro præparatione ad regnum ejus) vox clamantis in deſerto, hæc eſt: *Parate viam Domini, rectas facite in ſolitudine ſemitas Dei noſtri. Omnis vallis exaltabitur, & omnis mons & collis humiliabitur.* Quod abſque dubio non ad montes, ſed ad homines refertur.

Item nona legis naturalis de modeſtia.

XII. *Æquitas* autem, quam poſuimus nono loco, eſſe *legem naturæ*, quâ unicuique præcipitur cæteris eadem jura permittere, quæ ſibi permitti cupit, quæque cæteras omnes leges in ſe complectitur, eadem eſt quam & Moſes ponit Levit. 19. 18. *Diliges amicum tuum ſicut te ipſum*: & *Servator* noſter, ſummam ait eſſe *Legis moralis*, Matth. 22. verſ. 36. *Magiſter, quod eſt mandatum magnum in lege? Ait illi Jeſus: Diliges Dominum Deum tuum, &c. hoc eſt maximum & primum mandatum; ſecundum autem ſimile eſt huic, Diliges proximum tuum, ſicut te ipſum, in his duobus mandatis univerſa lex pendet, & Prophetæ.* Diligere autem proximum ſicut ſe ipſum, nihil aliud eſt, quam ei omnia permittere quæ nobiſmet ipſis permittenda eſſe poſtulamus.

Item decimæ legis naturalis, contra acceptionem personarum.

XIII. Lege decima vetatur *acceptio personarum*; quemadmodum etiam locis sequentibus. Matth. 5. 45. *Ut sitis filii Patris vestri, qui facit Solem suum oriri super justos & injustos.* Coloss. 3. 11. *Non est Gentilis & Judæus, Barbarus & Scytha, servus & liber; sed omnia, & in omnibus Christus.* Actor. 10. 34. *In veritate comperi, quia non est personarum acceptor Deus.* 2. Paralip. 19. 7. *Non est apud Dominum nostrum iniquitas, neque acceptio personarum.* Ecclesiastic. 35. 16. *Dominus judex est, non apud illum gloria personæ.* Rom. 2. 11. *Non enim acceptio personarum apud Deum est.*

Item undecimæ legis naturalis, de habendis communiter, quæ dividi non possunt.

XIV. Undecima lex, quæ jubet *communiter habenda esse quæ dividi non possunt*, nescio an expressè habeatur in sacris scripturis, necne; praxis autem passim occurrit in communi usu puteorum, viarum, fluminum, rerum sacrarum, &c. aliter enim fieri non poterat, ut homines viverent.

Item duodecimæ legis naturalis, de sorte dividendis.

XV. Loco duodecimo *legem naturæ* esse diximus, ea quæ neque dividi, neque communiter possideri possunt, sorte tribuenda esse; id quod cum exemplo *Mosis* confirmatur, qui ex præcepto Dei, Num. 34. partes terræ promissionis tribubus *sorte* possidendas dedit:

dedit : tùm Actor. 1. exemplo *Apostolorum*, qui in numerum suum, (sic præfati, *Tu Domine ostende*, *quem elegeris*, &c.) *Matthiam* præ *Justo*, *forte* adscripserunt. Idem colligitur ex Prov. 16. 33. *Sortes mittuntur*. Et, quæ decima tertia est lex, successio debebatur *Esavo*, scilicet Primo-genito *Isaaci*, ne ipse eam (Genes. 25. 43.) vendidisset, vel pater aliter statueret.

XVI. Sanctus Paulus, scribens ad Corinthios, Epist. 1. Cap. 6. corripit illius civitatis Christianos, quod judiciis forensibus apud judices infideles (suos hostes) inter se contenderent. Delictum esse inquiens, quod non malint injuriam accipere & fraudem pati. Est enim illud contra legem illam, qua jubemur *mutuo commodi esse*. Sed si accidat controversiam esse de rebus necessariis, quid faciendum est? Itaque Apostolus vers. 5. sic loquitur : *Ad verecundiam vestram dico. Sic non est inter vos sapiens quisquam, qui potest judicare inter fratres suos ?* Confirmat igitur illis verbis legem naturæ, quam numeravimus decimam quintam, nimirum ubi controversiæ vitari non possunt, constituendum esse ex consensu partium aliquem arbitrum, eumque tertium, ita ut (quæ est lex decima

Item decimæ quintæ legis naturalis, de constituendo arbitro.

ſexta) neuter litigantium judex ſit in cauſâ propriâ.

Item decimæ ſeptimæ legis naturalis, Arbitros præmium pro ſententiâ accipere non debere.

XVII. Quòd autem *judex* ſive *arbiter* præmium pro ſententiâ accipere non debeat, (quæ lex decima ſeptima eſt) conſtat. Exod. 23. 8. *Nec accipies munera, quæ etiam excæcant prudentes, & ſubvertunt verba juſtorum.* Et Eccleſiaſtic. 20. 31. *Xenia & dona excæcant oculos judicum.* Ex quo ſequitur, neque obligari eum parti uni magis, quàm alteri; quæ eſt lex decima nona: confirmaturque etiam Deuter. 1. 17. *Nulla erit diſtantia perſonarum; ita parvum audietis ut magnum;* & omnibus eis locis, quæ adicta ſunt contra perſonarum acceptionem.

Item decimæ octavæ legis naturalis, de Teſtibus.

XVIII. Quod in judicio *Facti*, *teſtes* adhibendi ſint, (quæ eſt lex decima octava) non modò confirmat ſcriptura, ſed requirit plures. Deuter. 17. 6. *In ore duorum aut trium teſtium peribit, qui interficietur.* Idem repetitur Deuter. 19. 15.

Item vigeſimæ legis naturalis, contra Ebrietatem.

XIX. Ebrietas, quam ideò inter violationes *Legis naturalis* ultimo loco numeravimus, quia rectæ rationis uſum impedit, prohibetur in ſcripturis ſacris etiam propter eandem. Proverb. 20. 1. *Luxurioſa res vinum, & tumultuoſa Ebrietas; quicunque his delectatur,* *non*

non erit ſapiens. & Cap. 31. verſ. 4. & 5. *Noli regibus dare vinum, ne forte bibant, & obliviſcantur judiciorum, & mutent cauſam filiorum pauperis.* Ut autem ſciamus malitiam hujus vitii conſiſtere formaliter, non in quantitate vini quod bibitur, ſed in eo quod judicium & rationem labefactet, ſequitur proximo verſu, *Date ſiceram mœrentibus, & vinum his qui amaro ſunt animo. Bibant & obliviſcantur egeſtatis ſuæ, & doloris ſui non recordentur amplius.* Eadem ratione in prohibenda *Ebrietate* utitur *Chriſtus*, Lucæ Cap. 21. verſ. 34. *Attendite autem vobis, ne forte graventur corda veſtra in crapula & ebrietate.*

Item reſpectu ejus quod dictum eſt, Legem naturæ eſſe æternam.

XX. Quod diximus ſuperiore capite, *legem naturæ eſſe æternam*, probatur ex Matth. 5. 18. *Amen dico vobis, donec tranſeat cœlum & terra, jota unum, aut apex unus, non præteribit, à lege.* Pſal. 118. 160. *in æternum omnia judicia juſtitiæ tuæ.*

Item, Leges naturæ pertinere ad conſcientiam.

XXI. Diximus quoque, *naturæ Leges* pertinere ad *conſcientiam*; hoc eſt, *Juſtum eſſe* qui omni conatu eas implere nititur. Et quamquam quis omnes actiones fecerit tales (quod attinet ad externam obedientiam) quales lex jubet, ſed non ob legem ipſam, ſed

propter pœnam adjunctam, vel gloriæ causâ; tamen eum *injustum* esse. Utrumque confirmatur scripturis sacris. Primum, Isai. 55. 7. *Derelinquat impius viam suam, & vir iniquus cogitationes suas, & revertatur ad Dominum, & miserebitur ejus.* Ezech. 18. 31. *Projicite à vobis omnes prævaricationes vestras, in quibus prævaricati estis, & facite vobis cor novum, & quare moriemini, domùs Israël?* Ex quibus, & similibus locis, satis intelligi potest, non puniturum Deum facta eorum, quorum cor rectum est. Secundum, ex Isaiæ cap. 29. versu 13. *Et dixit Dominus, eò quod appropinquat populus iste ore suo, & labiis glorificat me, cor autem ejus longe est à me, ideo ecce addam, &c.* Matth. 5. 20. *Dico enim vobis, nisi abundaverit justitia vestra plus quam Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum.* Et in sequentibus explicat Servator noster, mandata Dei violari, non factis modo, sed etiam voluntate. Scribæ enim & Pharisæi externis factis observabant legem quàm maximè; sed gloriæ tantum causa, alter eandem violaturi. Occurrunt præterea innumera passim scripturæ sacræ loca, quibus manifestissimè dicitur, Deum voluntatem

tem accipere pro facto; idque tam in bonis, quàm in malis actionibus.

XXII. Quod lex naturæ facilis observatu sit, declarat *Christus*, Matth. 11. v. 28, 29, 30. *Venite ad me omnes qui laboratis*, &c. *Tollite jugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde; & invenietis requiem animabus vestris. Jugum enim meum suave est, & onus meum leve.*

Item Leges naturæ faciles esse observatu.

XXIII. Regula denique illa, quâ dignoscere unumquemque posse dixi, utrum id quod facturus sit, contra legem naturæ sit, necne, nempè, *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris*, totidem penè verbis enunciatur à nostro Servatore, Matth. 6. 12. *Omnia ergo, quæcunque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis.*

Denique respectu regulæ per quam statim cognosci potest, an aliquid sit contra legem naturæ, necne.

XXIV. Sicut *lex naturæ* omnis *divina* est; ita *lex Christi* è converso (quæ tota explicatur Matthæi capitibus 5, 6, 7.) tota quoque (excepto uno mandato de non ducendâ eâ quæ propter fornicationem est dimissa, quod pro divinæ legis positivæ explicatione adduxit Christus, contra Judæos, qui *legem Mosaicam* non rectè interpretabantur:) naturæ doctrina est. Tota, dixi, lex Christi in dictis capitibus explicatur, non tota Christi doctrina.

Christi lex, est naturæ lex.

Nam

Nam doctrinæ Christianæ pars est *Fides*, quæ sub *Legis* nomine non comprehenditur. Leges enim feruntur de *actionibus* quæ voluntatem sequuntur nostram, non de *opinionibus*, neque de *fide*; quæ extra potestatem nostram exsistentes, voluntatem nostram non sequuntur.

CAPUT. V.

De causis & generatione Civitatis.

I. Leges naturales *non sufficere ad Pacis conservationem*. II. Leges naturæ *silere*. III. *Securitatem vivendi secundum* leges naturæ *consistere in concordiâ multorum*. IV. Concordiam *multorum non esse satis constantem ad Pacem diuturnam*. V. *Cui brutorum quorundam animantium regimen solâ stet concordiâ; hominum non item*. VI. *Requiri ad Pacem hominum, non modo* consensionem, *sed etiam* unionem. VII. *Quid sit* unio. VIII. *In* unione, *Jus omnium in* unum *transfertur*. IX. *Quid sit* civitas. X. *Quid sit* persona civilis. XI. *Quid sit* summum habere imperium, & *quid* subditus. XII. *Duo genera civitatum*, naturale & institutum.

Leges naturales non sufficere, ad

I. MAnifestum est per se, actiones hominum à voluntate, voluntatem à spe & metu proficisci, adeo

adeo ut quoties *Bonum majus*, vel *Malum minus* videtur à violatione Legum ſibi proventurum, quàm ab obſervatione, volentes violant. Spes igitur unicuique ſecuritatis conſervationiſque ſuæ in eo ſita eſt, ut viribus artibuſque propriis, proximum ſuum, vel palàm, vel ex inſidiis præoccupare poſſit. Ex quo intelligitur, *leges naturales* non ſtatim, ut cognitæ ſunt, ſecuritatem cuiquam præſtare ipſas obſervandi: & proinde, quamdiu cautio ab invaſione aliorum non habeatur, cavendi ſibi quibuſcunque modis voluerit, unicuique manere *Jus* primævum, hoc eſt, *Jus in omnia*, ſive *Jus belli*; ſufficitque ad impletionem *legis naturalis*, ut quis paratus animo ſit ad pacem habendam, ubi haberi poteſt. *Pacis conſervationem.*

II. Tritum eſt, *inter arma ſilere leges*; & verum eſt, non modo de *legibus civilibus*, ſed etiam *de lege naturali*, ſi non ad animum, ſed ad actiones referatur, per Cap. 3. Artic. 27. & bellum tale intelligatur, ut ſit omnium contra omnes, qualis eſt *ſtatus naturæ meræ*, quamquam in bello nationis contra nationem modus quidam cuſtodiri ſolebat. Ideòque priſcis temporibus vitæ inſtitutum, & quaſi œconomia *Lex naturæ in ſtatu naturæ ſilere.*

quæ-

quædam erat, quam vocabant ληστρικλευὼ, *Rapto vivere*; quæ neque contra legem naturæ erat, rebus sic stantibus, neque sine gloriâ illis qui eam fortiter, nec crudeliter exercebant. Mos erat illis, cætera rapientibus, &. vitæ parcere, & à bobus aratoribus, omnique instrumento agriculturæ abstinere. Quod tamen non ita est accipiendum, tanquam ad id adstrigerentur lege naturæ, sed quod gloriæ suæ consulerent, & ne nimiâ crudelitate, metûs arguerentur.

Securitatem vivendi secundum leges naturæ, consistere in concordia multorum.

III. Cùm ergo ad pacem conservandam necessarium sit *legis naturalis* exercitium; & ad *legis naturalis* exercitium necessaria sit *securitas*, considerandum est quid sit quod talem securitatem præstare possit. Ad hanc rem excogitari aliud non potest, præterquam ut unusquisque auxilia idonea sibi comparet, quibus invasio alterius in alterum adeò periculosa reddatur, ut satius sibi esse uterque putet, manus cohibere quàm conserere. Primum autem manifestum est, quod duorum vel trium consensio securitatem talem minimè præstare possit, propterea quòd additio ex altera parte unius, vel paucorum hominum, sufficit ad certam & indubitatam victoriam, datque animum adversario ad aggre-

aggrediendum. Neceſſarium itaque eſt ad ſecuritatem quam quærimus obtinendam, ut numerus eorum qui in mutuam opem conſpirant, tantus ſit, ut paucorum hominum ad hoſtes acceſſio non ſit ipſis conſpicui momenti ad victoriam.

Concordiam multorum non eſſe ſatis conſtantem ad pacem diuturnam.

IV. Deinde, quantuſcumque ſit numerus eorum qui ad ſe defendendum coëunt, ſi tamen non conſentiant inter ſe optima ratione quâ id fieri debeat, ſed unuſquiſque ſuo modo ſuis viribus utatur, nihil efficietur; propterea quod diſtracti ſententiis, impedimento invicem erunt; aut ſi in unam actionem ſpe victoriæ, vel prædæ, vel vindictæ, ſatis conſentiant, poſtea tamen diverſitate ingeniorum conſiliorumque, vel ſimulatione & invidiâ, quibus naturaliter homines inter ſe contendunt, ita divellentur, ut neque mutuam opem conferre, neque pacem inter ſe habere velint, niſi communi aliquo metu coërceantur. Ex quo ſequitur, *conſenſionem* plurium, (qnæ conſiſtit in eo tantum, quod actiones ſuas, omnes ad eundem finem, & *bonum commune* dirigant) hoc eſt, ſocietatem mutui tantum auxilii, non præſtare conſentientibus, ſive ſociis, ſecuritatem quam quærimus, exercendi inter ſe ipſos *leges*

ges naturæ ſupra dictas; ſed oportere amplius quiddam fieri, ut qui ſemel ad pacem, & mutuum auxilium, cauſâ *communis boni* conſenſerint, ne poſtea, cum *bonum* ſuum aliquod *privatum* à *communi* diſcrepaverit, iterum diſſentiant, metu prohibeantur.

Cur brutorum quorundam animantium regimen ſolâ ſtet concordiâ; hominum non item.

V. Numerat Ariſtoteles inter animalia, quæ Politica appellat, non modo *Hominem*, ſed etiam multa alia, ut *Formicam*, *Apem*, &c. quæ, quanquam ratione deſtituantur, per quam pacta facere, & ſubmitere ſe regimini poſſint, nihilominuns, conſentiendo, id eſt, eadem cupiendo, & eadem fugiendo, ita actiones ſuas dirigunt ad finem communem, ut cœtus eorum nullis ſeditionibus ſint obnoxii. Non ſunt tamen cœtus eorum *civitates*, neque ideò ipſa animalia *politica* dicenda ſunt; quippe quorum regimen conſenſio tantùm eſt; ſive multæ voluntates ad unum objectum; non (ut in civitate opus eſt) una voluntas. Verum eſt, in creaturis illis ſolo ſenſu & appetitu viventibus *conſenſionem* animorum ita eſſe durabilem, ut nullâ aliâ re opus ſit ad eam, & (ex conſequenti) ad pacem inter ſe conſervandam, præterquam naturali eorum appetitu. In hominibus autem aliter res

ſe

ſe habet. Nam primò inter homines certamen eſt honoris & dignitatis: inter beſtias non eſt: unde *odium* & *invidia*, ex quibus naſcitur ſeditio & bellum, inter homines eſt, inter illas non eſt. Secundò, appetitus naturalis apum & ſimilium creaturarum conformes ſunt, & feruntur ad bonum commune, quod inter illas non differt à privato: homini autem nihil penè pro bono habetur, in quo non ſit poſſeſſori aliquid præcipui & eximii præ eo quod poſſident cæteri. Tertio, animantia quæ rationem non habent, nullum defectum vident, vel videre ſe putant, in adminiſtratione ſuarum rerumpublicarum: ſed in multitudine hominum plurimi ſunt qui præ cæteris ſapere exiſtimantes, conantur res novare; & diverſi novatores, innovant diverſis modis: id quod eſt diſtractio, & bellum civile. Quartò, animantia bruta, utcumque poſſint vocis ſuæ uſum aliquem habere, ad ſignificandum inter ſe affectus ſuos; carent tamen illâ verborum arte, quæ neceſſariò requiritur ad perturbationes animi concitandas, nimirum, qua Bonum, melius; Malum, pejus repræſentatur animo, quàm revera eſt: hominis autem lingua tuba quædam belli eſt & ſedi-

ſeditionis; diciturque *Pericles* ſuis quondam orationibus, tonuiſſe, fulgurâſſe, & confudiſſe totam *Græciam*. Quintò, non diſtinguunt illa *injuriam* à *damno*. Inde accidit, ut dum bene ipſis ſit, ſocios non culpent. Homines autem maximè reipublicæ moleſti ſunt, quibus maximè licet eſſe otioſi: non enim antè certare de dignitate publica ſolent, quam in certamine contra famem & frigus victoriam reportaverint. Poſtremò, conſenſio creaturarum illarum brutarum naturalis eſt; hominum pactitia tantùm, hoc eſt, artificioſa eſt, non igitur mirandum eſt, ſi hominibus ad vivendum in pace aliquid amplius opus ſit. *Conſenſio* itaque, ſive *ſocietas* contracta ſine poteſtate aliquâ communi, per quam metu pœnæ ſinguli regantur, non ſufficit ad ſecuritatem, quæ requiritur ad exercitium *juſtitiæ naturalis*.

Requiri ad Pacem hominum non modò conſenſionem, ſed etiam unionem.

VI. Quoniam igitur *conſpiratio* plurium voluntatum ad eundem finem non ſufficit ad conſervationem pacis, & defenſionem ſtabilem, requiritur ut circa ea quæ ad pacem & defenſionem ſunt neceſſaria, *una* omnium ſit *voluntas*. Hoc autem fieri non poteſt, niſi unuſquiſque *voluntatem* ſuam, alterius *unius*, nimirum unius *Hominis*, vel

vel unius *Concilii voluntati* ita ſubjiciat, ut pro *voluntate* omnium & ſingulorum habendum ſit, quicquid de iis rebus, quæ neceſſariæ ſunt ad pacem communem, ille *voluerit*. CONCILIUM autem voco, cœtum plurium hominum deliberantium de eo quod agendum, vel non agendum eſt; ad commune omnium bonum.

VII. *Voluntatem* hæc *ſubmiſſio* omnium illorum, *unius hominis voluntati*, vel *unius Concilii*, tunc fit, quando unuſquiſque eorum unicuique cæterorum ſe pacto obligat ad non reſiſtendum *voluntati* illius *hominis*, vel illius *Concilii* cui ſe ſubmiſerit, id eſt, ne uſum opum & virium ſuarum (quoniam jus ſe ipſum contra vim defendendi retinere intelligitur) contra alios quoſcumque illi deneget. Vocaturque UNIO. *Voluntas* autem *Concilii*, ea intelligitur eſſe, quæ eſt *voluntas majoris partis* eorum hominum, ex quibus Concilium conſiſtit. *Quid ſit unio.*

VIII. Quamquam autem *voluntas* non ſit ipſa voluntaria, ſed tantum actionum voluntarium principium, (non enim volumus velle, ſed *facere*) ideoque minimè cadat ſub deliberationem & pacta; tamen qui ſubjicit *voluntatem* ſuam alterius voluntati, transfert in *In unione, jus omnium in unum transfertur.*

in illum alterum *Jus virium* & *facultatum* ſuarum : ut cum cæteri idem fecerint, habeat is cui ſubmittitur, tantas vires, ut terrore earum, ſingulorum voluntates ad unitatem & concordiam poſſit confirmare.

Quid ſit civitas.

IX. *Unio* autem ſic facta, appellatur *civitas*, ſive *ſocietas civilis*, atque etiam *perſona civilis* : nam cum *una* ſit omnium *voluntas*, pro *unâ perſonâ* habenda eſt; & nomine *uno* ab omnibus hominibus particularibus diſtinguenda & dignoſcenda, habens jura ſua, & res ſibi proprias. Ita ut neque civis aliquis, neque omnes ſimul, (ſi excipiamus eum cujus voluntas ſit pro voluntate omnium) pro *civitate cenſenda* ſit. CIVITAS ergo (ut eam definiamus) eſt *perſona una*, cujus *voluntas*, ex pactis plurium hominum, pro *voluntate* habenda eſt ipſorum omnium; ut ſingulorum viribus & facultatibus uti poſſit, ad pacem & defenſionem communem.

Quid ſit perſona civilis.

X. Quanquam autem *civitas* omnis *perſona civilis* ſit; non tamen, è converſo, omnis *perſona civilis* eſt *civitas* : fieri enim poteſt ut cives plures, permittente civitate ſuâ, coëant in *unam perſonam*, certamen rerum agendarum causâ. Hæ jam *perſonæ civiles* erunt,

ut

ut sodalitates mercatorum, & conventus alii quamplurimi, *civitates* tamen non sunt, quia non subjecerunt se voluntati conventus simpliciter, & in omnibus, sed in certis rebus à civitate determinatis; atque ita ut cuilibet eorum contra ipsum *Corpus sodalitatis*, contendere judicio licitum sit apud alios; quod *civi* contra *civitatem* licitum non est. Hujusmodi igitur *societates* sunt *personæ civiles*, *civitati* subordinatæ.

Quid sit summum habere imperium, & quid subditus.

XI. In omni civitate, *Homo* ille, vel *Concilium* illud, cujus voluntati singuli voluntatem suam (ita ut dictum) subjecerunt, SUMMAM POTESTATEM, sive SUMMUM IMPERIUM, sive DOMINIUM habere dicitur. Quæ *Potestas* & *Jus imperandi* in eo consistit, quod unusquisque civium omnem suam vim & potentiam, in illum *hominem*, vel *Concilium* transtulit. Quod fecisse, (quia vim suam in alium transferre naturali modo nemo potest) nihil aliud est, quàm de jure suo resistendi decessisse. *Civium* unusquisque, sicut etiam omnis *persona civilis subordinata*, ejus qui *Summum imperium* habet, SUBDITUS appellatur.

Duo genera civitatum, naturale &

XII. Ex ante dictis satis ostensum est, quo modo, & quibus gradibus *multæ personæ naturales* in *unam personam*

instituti-vum. *nam civilem*, quam *civitatem* appellavimus, studio sese conservandi, mutuo metu coaluere. Cæterùm qui se subjiciunt alteri propter metum, vel ipsi quem metuunt se subjiciunt, vel alicui alii, cui confidunt, ut ab eo protegantur. Priore modo faciunt bello victi, ne occidantur; posteriore, nondum victi, ne vincantur. Prior modus initium habet à *potentiâ naturali*, & dici potest civitatis *origo naturalis*; posterior à *consilio* & *constitutione* coëuntium, quæ *origo ex instituto* est. Hinc est quod duo sint genera *civitatum*: alterum *naturale*, quale est *Paternum* & *Despoticum*; alterum *institutivum*, quod & *politicum* dici potest. In primo *Dominus* acquirit sibi *cives* sua voluntate; in altero *cives* arbitrio suo imponunt sibimet ipsis *Dominium*, sive is sit *unus homo*, sive *unus cœtus* hominum, cum *summo imperio*. Dicemus autem primo loco de *civitate institutiva*, deinde de *naturali*.

CAP.

CAPUT VI.

De jure ejus, ſive Concilii, ſive Hominis unius, qui in civitate cum ſumma poteſtate eſt.

1. *Multitudini extra civitatem non poteſt attribui Jus aliquod, neque actio aliqua, in quam non ſigillatim conſenſerunt.* II. *Initium civitatis eſt Jus majoris numeri conſentientis.* III. *Unumquemque Jus retinere protegendi ſe arbitrio proprio, quamdiu ſecuritati ſuæ non ſit proſpectum.* IV. Poteſtatem coactivam *neceſſariam eſſe ad ſecuritatem.* V. *Quid ſit* Gladius Juſtitiæ. VI. Gladium Juſtitiæ *penes eum eſſe qui habet* ſummum imperium. VII. Gladium belli *penes eundem eſſe.* VIII. Judicia *penes eundem eſſe.* IX. Legislationem *penes eundem eſſe.* X. Magiſtratuum *&* Miniſtrorum *civitatis nominationem penes eundem eſſe.* XI. Doctrinarum examinationem *penes eundem eſſe.* XII. *Quicquid is fecerit,* impune *eſſe.* XIII. *Eidem à civibus* imperium abſolutum conceſſum eſſe: quantaque ei debeatur obedientia. XIV. *Eundem* legibus *civitatis* non teneri. XV. *Nemini proprium eſſe quicquam contra illum qui habet* ſummum imperium. XVI. *Quid ſit* furtum, homicidium, adulterium *&* injuria, *cognoſci ex* legibus civilibus. XVII. *Opinio eorum qui civitatem conſtituere vellent, ubi non eſſet quiſquam cum* potentiâ abſolutâ. XVIII. *Notæ* Imperii ſummi. XIX.

Si conferatur civitas *cum* homine, *is qui habet* ſummum Imperium, *eſt ad* civitatem *in ea ratione, in qua eſt anima humana ad ipſum hominem.* XX. Summum Imperium *non poſſe jure diſſolvi conſenſu eorum, quorum pactis eſt conſtitutum.*

Multitudini extra civitatem non poteſt attribui jus aliquod, neque actio aliqua, in quam non ſigillàtim conſenſerunt.

I. CONſideranda inprimis eſt ipſa hominum (coëuntium in unam civitatem ſuo ipſorum arbitrio) *Multitudo* (*) quid ſit; nimirum quòd non ſit *unum* aliquid, ſed plures homines, quorum unuſquiſque ſuam habet ſibi voluntatem, & ſuum circa omnia proponenda judicium. Et ſiquidem per contractus particulares ſinguli ſuum ſibi habeant *Jus* & *proprietatem*, ut alter *hoc*, alter *illud* dicat eſſe *ſuum*, nihil erit de quo tota multitudo, ut *perſona* à ſingulo quoniam diſtincta, poſſit rectè dicere, hoc *meum* eſt, magis quam *alienum*. Neque eſt actio ulla, quæ multitudini attribui debet, ut *ſua*; ſed (ſi omnes vel plures conſenſerint) actio non erit, ſed tot actiones, quot homines. Quamquam enim in magnâ aliquâ ſeditione vulgo dici ſoleat *populum* illius civitatis cepiſſe arma; verum tamen eſt de illis ſolis qui in armis ſunt, vel qui iis conſentiunt. *Civitas* enim, quæ *una perſona* eſt, capere arma in ſe ipſam non poteſt. Quicquid

igitur

igitur à multitudine factum est, intelligendum est factum esse ab unoquoque eorum ex quibus illa conflatur. Atque is qui in multitudine illa exsistens, tamen iis quæ facta sunt non consenserit, neque opem tulerit, non fuisse censendus est. Præterea in multitudine nondum in unam personam, eo modo quo dictum est, coalitâ, manet ille *naturæ status*, in quo *omnia omnium sunt*; neque locum habet illud *meum* & *tuum*; quod vocatur *dominium*, & *proprietas*; propterea quod nondum exstat securitas illa, quam suprà ad exercitium *legum naturalium* requiri ostendimus.

(*) Multitudo, &c.] *Doctrina de Civitatis in cives potestate, tota ferè dependet à cognitione differentiæ, quæ est inter multitudinem hominum quæ regit; & eam quæ regitur. Ea enim civitatis natura est, ut civium multitudo sive aggregatum, non modo imperet, sed etiam imperanti subjiciatur; sed alio atque alio sensu. Quam differentiam in primo hoc Articulo satis explicatam esse credideram. Verum, ex multorum contra ea quæ sequuntur objectionibus, aliter esse sentio. Itaque uberioris explicationis causâ pauca hæc adjicere visum est.* Annot: ad p. 146.

Annot. *Multitudo, quia vox collectiva est, significare intelligitur res plures, ut hominum multitudo idem sit quod multi homines. Vox eadem quia numeri est singularis, unam rem significat, nempe unam multitudinem. At neutro modo intelligitur multitudo habere unam voluntatem à natura datam, sed alius aliam. Neque ergo attribuenda illi est una actio, quæcunque ea sit. Itaque promittere, pacisci, jus acquirere, jus transferre, facere, habere, possidere, & similia, multitudo non potest, nisi sigillatim sive viritim, ut sint promissa, pacta, jura, actiones, tot quot sunt homines. Quapropter multitudo, persona naturalis non est. Cæterum eadem multitudo, si viritim paciscantur, fore ut unius alicujus hominis voluntas, vel majoris partis ipsorum voluntates consentaneæ, pro voluntate omnium habeantur, tunc persona una fit: voluntate enim prædita est, ideoque actiones facere potest voluntarias, quales sunt, imperare, leges condere, jus acquirere & transferre, & cætera; & populus sæpius quam multitudo dicitur. Distinguendum itaque sic est; Per Populum vel multitudinem, quoties ipsam aliquid velle, imperare, vel facere dicimus, intelligitur civitas quæ imperat, vult & agit per voluntatem unius hominis,*

nis, vel per voluntates plurium hominum consentaneas : quod nisi in conventis fieri nequit. Quoties autem à multitudine hominum, sive magna sive parva, aliquid fieri dicitur sine voluntate illius hominis vel conventus; id factum esse à populo subdito, id est, à multis simul civibus singularibus, neque ex una voluntate, sed ex pluribus provenire plurium hominum; qui cives sunt, & subditi, civitas non sunt. Annot.

Initium civitatis est jus majoris numeri consentientis.

II. Considerandum deinde est, unumquemque ex multitudine (quo constituendæ civitatis principium fiat) debere consentire cum cæteris, ut in iis rebus quæ à quopiam in cœtu proponentur, pro voluntate omnium habeatur id, quod voluerit eorum major pars. Alio enim modo multitudinis hominum, quorum ingenia & vota inter se tam varie differunt, nulla omnino erit voluntas. Quod si quis nolit consentire, cæteri sine eo civitatem nihilominus inter se constituent. Ex quo fiet ut civitas in dissentientem Jus suum primævum retineat, hoc est, *jus belli*, ut in hostem.

Unumquemque jus retineri prote-

III. Quoniam autem capite præcedente, articulo 6, requiri ad securitatem hominum diximus, non modo con-

gendi se arbitrio proprio, quamdiu securitati ejus non est prospectum.

consensionem, sed etiam subjectionem voluntatum, circa eas res quæ ad Pacem & Defensionem sunt necessariæ; & in ea *unione*, sive *subjectione*, consistere naturam *civitatis*; videndum hoc loco est, ex iis rebus quæ in cœtu hominum (quorum voluntates omnes in majoris partis voluntate continentur) proponi, discuti, & statui possunt, quænam res ad Pacem, & defensionem communem sint necessariæ. Inprimis autem *paci necessarium* est, ut unusquisque in tantum protegatur contra cæterorum violentiam, ut possit secure vivere, hoc est, ne habeat caussam justam metuendi à cæteris, quamdiu ipse alios injuriâ nullâ affecerit. Tutos quidem reddere homines à mutuis damnis, ita ut lædi, vel occidi injuriâ non possint, impossibile est; neque ergo cadit in deliberationem. Sed ne sit metuendi causa justa, prospici potest. Securitas enim Finis est, propter quem homines se subjiciunt aliis: quæ si non habeatur, nemo intelligitur se aliis subjecisse, aut jus se arbitrio suo defendendi amisisse. Neque antè intelligendus est quisquam se obstrinxisse ad quicquam, vel jus suum in omnia reliquisse, quàm securitati ejus sit prospectum.

IV.

IV. Ad ſecuritatem hanc non ſufficit, ut unuſquiſque eorum qui in civitatem coalituri ſunt, cum cæteris paciſcatur, vel verbis, vel ſcripto, de *non occidendo*, *non furando*, & ſimilibus Legibus obſervandis. Manifeſta enim omnibus eſt ingenii humani pravitas, & experientiâ nimis cognitum, quàm parùm, amotâ pœnâ, conſcientiâ promiſſorum homines in officio contineantur. Securitati itaque, non *pactis*, ſed *pœnis* providendum eſt. Tunc autem ſatis proviſum eſt, cùm pœnæ tantæ in ſingulas injurias conſtituuntur, ut apertè majus malum ſit feciſſe, quàm non feciſſe. Omnes enim homines neceſſitate naturæ id eligunt, quod *ſibimet ipſis apparenter bonum* eſt. *Poteſtatem coactivam neceſſariam eſſe ad ſecuritatem.*

V. Jus autem pœnas ſumendi tunc intelligitur datum eſſe alicui, quandò unuſquiſque paciſcitur, ſe non auxiliaturum eſſe ei qui pœnas daturus eſt. Vocabo autem *Jus* hoc *Gladium juſtitiæ*. Hujuſmodi autem pacta ſatis plerumque obſervant homines, niſi ubi ipſi vel illorum proximi puniendi ſunt. *Quid ſit gladius juſtitiæ.*

VI. Quoniam ergo ad ſecuritatem ſingulorum, atque adeò ad pacem communem *neceſſarium* eſt, ut *Jus* utendi *gladio* ad pœnas, in aliquem *hominem* vel *concilium*, transferatur; is *homo*, vel *Gladium juſtitiæ penes qui habet imperium ſummum.*

vel illud *concilium*, necessariò intelligitur *summum* in civitate *imperium* jure habere. Qui enim pœnas suo arbitrio jure sumit, jure omnes cogit ad omnia, quæ ipse vult; quo imperium majus excogitari nullum potest.

Gladium belli penes eundem esse.

VII. Frustra autem pacem inter se colunt, qui se contra externos tueri non possunt; neque possibile est iis se tutari contra externos, quorum vires unitæ non sint: ideoque *necessarium* est ad singulorum conservationem, ut sit *Concilium* aliquod *unum*, vel *homo unus* qui jus habeat armandi, congregandi, & uniendi tot cives in omni periculo, vel occasione, quot pro incerto numero & viribus hostium ad communem defensionem opus erit; rursusque cum hostibus quoties expediet pacem faciendi. Intelligendum ergo est, singulos cives, in *unum* vel *hominem* vel *concilium*, totum hoc *Jus belli* & *pacis* transtulisse: Atque jus hoc (quod *Gladium belli* appellare possumus) esse ejusdem *hominis* vel *concilii*, cujus est *Gladius justitiæ*. Nemo enim ad arma & ad belli sumtus cives potest jure cogere, nisi qui jure punire eum potest qui non obedierit. *Summo* itaque *Imperio* uterque *Gladius*, tam *belli* quam *justi-*

justitiæ, ex ipsa civitatis constitutione & essentialiter adhæret.

VIII. Quoniam autem *jus gladii* nihil aliud est, quam jure posse, suo arbitrio, gladio uti; sequitur, *Arbitrium* sive *judicium* de recto ejus usu ad eundem pertinere. Si enim *potestas judicandi* penes unum esset, & potestas exsequendi penes alterum, nihil efficeretur: frustra enim judicaret, qui mandata exsequi non posset; aut si exsequatur per jus alterius, non ipse *jus gladii* habere dicitur, sed alter, cujus ille minister tantum est. Omne igitur *judicium* in *civitate* est illius qui *Gladios* habet, hoc est, ejus cujus est *imperium summum*.

Judicia penes eundem esse.

IX. Porrò, cum non minus, imò multò magis ad pacem conducat, prævenire ne rixæ oriantur, quam ortas compescere: controversiæ autem omnes nascantur ex eo, quod differunt inter se opiniones hominum de *meo* & *tuo*, *justo* & *injusto*, *utili* & *inutili*, *bono* & *malo*, *honesto* & *inhonesto*, & similibus, quæ quisque proprio æstimat judicio: ejusdem *Summi imperii* est, communes omnibus exhibere regulas, sive mensuras, & publicè eas declarare, quibus unusquisque sciat quid *suum*, quid *alienum*, quid *justum*, quid *injus-*

Legislationem penes eundem esse.

injustum, quid *honestum*, quid *inhonestum*, quid *bonum*, quid *malum*, appellandum sit: hoc est summatim, quid *agendum* & quid *fugiendum* sit in vita communi. Regulæ autem, sive mensuræ illæ, vocari solent *leges civiles* sive *leges civitatis*, ut quæ ejus qui *summum* in civitate *imperium* obtinet, sunt *mandata*. Et LEGES CIVILES (ut eas definiamus) nihil aliud sunt, quam qui in civitate *summâ potestate* præditus est, de civium futuris actionibus mandata.

Magistratuum & ministrorum civitatis nominationem penes eundem esse.

X. Præterea cum civitatis negotia, *belli*, & *pacis*, ab *uno homine*, *vel concilio uno*, absque *ministris* & *magistratibus subordinatis* omnia administrari, impossibile sit; pertineatque ad pacem & defensionem, ut quibus de controversiis justè judicare, vicinorum consilia pervidere, bella prudenter gerere, utilitati civitatis undiquaque prospicere incumbit, rectè suis officiis fungantur, rationi consentaneum est, ut ab eo dependeant, & eligantur, qui habet *summum imperium* tam in *bello*, quàm in *pace*.

Doctrinarum examinationem penes eundem esse.

XI. Manifestum quoque est, actiones omnes voluntarias initium habere & necessariò dependere à voluntate; voluntatem autem faciendi vel non facien-

ciendi dependere ab opinione *boni* vel *mali*, *præmii* vel *pœnæ*, quam ſibi quiſque conceperit ex facto vel omiſſo ſequuturam eſſe; ita ut actiones omnium à ſuis cujuſque opinionibus regantur. Quare illatione neceſſaria & evidenti intelligitur, pacis communis intereſſe plurimùm, ut nullæ opiniones vel doctrinæ civibus proponantur, quibus putent, vel ſe jure non poſſe *legibus* civitatis, hoc eſt, mandatis illius *hominis*, vel *concilii*, cui *ſummum* civitatis *imperium* commiſſum eſt, obtemperare; vel licitum ſibi eſſe ei reſiſtere; vel majorem pœnam manere ſibi neganti, quàm præſtanti obſequium. Si enim unus imperet aliquid facere ſub pœna mortis naturalis, alius vetet ſub pœnâ mortis æternæ, uterque jure; ſequetur, non tantùm cives, etſi innocentes, puniri jure poſſe, ſed penitus diſſolvi civitatem. Neque enim ſervire quiſquam duobus dominis poteſt, neque is cui obediendum eſſe credimus metu damnationis, minùs dominus eſt, quàm is cui obeditur metu mortis temporalis, ſed potius magis: Sequitur ergo, illum *unum* ſive *hominem*, ſive *curiam*, cui commiſſum eſt à civitate *ſummum imperium*, hoc quoque habere juris, ut (*) & judicet

quæ opiniones & doctrinæ paci inimicæ sunt, & vetet ne doceantur.

Annot. ad p. 155. (*) Et judicet quæ opiniones, &c.] *Dogma fere nullum est, neque circa cultum Dei, neque circa scientias humanas, unde dissensiones, deinde discordiæ, convitia, & paulatim bellum oriri non possit. Neque accidit hoc propter Dogmatis falsitatem, sed propter ingenium hominum, qui sapientes sibi visi, idem videri volunt omnibus. Verùm hujusmodi dissensiones quamquam impediri non possunt, ne oriantur, attamen ne impediant pacem publicam, Imperii summi exercitio coërceri possunt. De opinionibus itaque istiusmodi loquutus hoc loco non sum. Sunt doctrinæ quædam, quibus imbuti cives obedientiam civitati negari, & contra Principes summos summásque potestates pugnari, idque jure posse, imò oportere, arbitrantur. Quales sunt quæ sive directè & apertè, sive obscurius per consequentiam, hominibus aliis præter eos quibus imperium summum traditum est, obedientiam postulant. Spectare hoc ad potestatem, quam in aliena civitate Ecclesiæ Romanæ Principi multi attribuunt, & ad potestatem etiam quam alicubi extra Ecclesiam Romanam Episcopi in civitate sua sibi postulant; denique ad liberta-*

bertatem quam prætextu Religionis sumunt sibi etiam cives infimi, non dissimulo. Nam quod bellum civile in orbe Christiano unquam exstitit, quod ab hac radice ortum aut alitum non fuerit? Doctrinarum igitur judicium, utrum obedientiæ civili repugnent necne, & siquidem repugnent, potestatem prohibendi ne doceantur, imperio civili hic attribuo. Nam cum nemo sit, qui earum rerum quæ ad pacem & defensionem civitatis pertinent, judicium civitati non concedat, & manifestum sit, opiniones quales jam recitavi, pertinere ad pacem civitatis, sequitur necessariò, opinionum examen, an tales sint nec ne, ad civitatem, id est, ad eum penes quem est summum Civitatis imperium, referri oportere. Annot.

XII. Postremò, ex eo quod civium unusquisque voluntatem suam voluntati ejus subjecit, qui *summum* in civitate *imperium* habet, ita ut viribus propriis contra eum uti non possit; sequitur manifestè, impunè debere esse, quicquid ab eo factum erit. Nam ut punire naturaliter eum nemo potest, qui satis virium non habet; ita neque jure punire, qui satis virium non habet. *Quicquid is fecerit, impune esse.*

XIII. Ex his quæ dicta jam sunt, mani- *Eidem a civibus*

imperium absolutum concessum esse quantaque ei debeatur obedientia.

manifestissimum est, in omni civitate perfectâ (hoc est, ubi nulli civium *Jus* est, viribus suis ad propriam conservationem suo arbitrio utendi, sive ubi *gladii privati jus* excluditur) esse *summum* in aliquo *Imperium*, quo majus ab hominibus jure conferri non potest, sive quo majus nemo mortalium habere potest in se ipsum. Imperium autem quo majus ab hominibus in hominem transferri non potest, vocamus (†) ABSOLUTUM. Quicunque enim voluntatem suam ita voluntati civitatis subjecit, ut quidlibet possit *impunè facere*, *leges condere*, *lites judicare*, *pœnas sumere*, *viribus* & *opibus* omnium suo arbitrio uti, atque hæc omnia jure; sanè imperium ei maximum quod concedi potest, concessit. Idem experientiâ per omnes civitates quæ sunt, vel fuerunt unquam, confirmari potest. Quamquam enim quandoque dubitetur, *quis homo*, vel *quod concilium*, *summum* in civitate *imperium* habeat, exsistit tamen semper & exercetur tale imperium, nisi tempore seditionis & belli civilis, & tunc duo fiunt *summa imperia* ex uno. Seditiosi verò qui contra absolutam potentiam differere solent, non tam tollere eam, quàm in alios transferre satagunt. Sublatâ enim hâc potentiâ, unà

unà tollitur civitas, & redit confusio omnium rerum. Cum jure absoluto summi Imperantis, tanta connectitur civium obedientia, quanta ad civitatis regimen necessario requiritur, id est, tanta ut jus illud frustra non sit concussum. Hujusmodi autem obedientiam, licet ea aliquibus de causis aliquando negari jure possit, quia tamen præstari major non potest, SIMPLICEM vocabimus. Nascitur autem ad eam præstandam obligatio non immediatè ex eo pacto, in quo jus nostrum omne ad civitatem transtulimus; sed mediatè, nempe ex eo quod sine obedientia jus Imperii frustra esset, & per consequens omnino constituta civitas non fuisset. Aliud enim est, si dico, Jus tibi do quidlibet imperandi; aliud, si dico, Faciam quicquid imperabis. Potestque tale esse mandatum, ut interfici malim quàm facere. Siquidem ergo teneri nemo potest, ut velit interfici, multo minus tenetur ad id quod morte est gravius. Si jubeat ergo interficere me ipsum, non teneor. Nam etsi negavero, nec jus imperii frustra est, cum alii haberi possint qui id facere jussi non recusabunt, neque id recuso quod facere pactus sum. Similiter si is qui summum habet Imperium,

rium, ſe ipſum, imperantem dico, interficere alicui imperet, non tenetur: quia intelligi non poteſt, ut id pactus fuerit. Neque parentem, ſive is innocens, ſive nocens ſit, & jure condemnatus; cùm & alii ſint qui id facere juſſi volunt, & filius mori quàm vivere infamis atque exoſus malit. Multi alii caſus ſunt, in quibus, cùm mandata aliis quidem factu inhoneſta ſunt, aliis autem non ſunt, obedientia ab his præſtari, ab illis negari jure poteſt: atque id ſalvo jure, quod Imperanti conceſſum eſt abſolutum. Nam illi in nullo caſu, eos qui obedientiam negabunt, interficiendi jus adimitur. Cæterum qui ſic interficiunt, etſi jure conceſſo ab eo qui habet, tamen eo jure aliter atque recta ratio poſtulat utentes, peccant contra leges naturales, id eſt, contra Deum.

Annot. ad p. 158. (†) ABSOLUTUM.] *Imperium abſolutum ſtatus popularis apertè ſibi poſtulat: nec repugnant cives. Nam in conventu multorum hominum civitatis faciem agnoſcunt, & conſilio res geri intelligunt etiam imperiti. Civitas tamen non minus eſt Monarchia, quam Democratia, habentque Reges abſoluti Conſiliarios ſuos, à quibus moneri & imperia ſua in rebus omni-*

omnibus majoris momenti expendi quidem, etsi non revocari, volunt. Sed civitatem in persona Regis contineri, minus manifestum est plerisque. Itaque contra imperium absolutum objiciunt primò, quod si quisquam tali jure esset, civium conditio misera esset. Sic enim cogitant, rapiet, spoliabit, occidet. Et tantum non jam spoliatum & occisum se quisque putat. Quare autem faceret? non quia potest; nam nisi vult, non faciet. An in unius vel paucorum gratiam cæteros omnes spoliare vult? Primò etsi jure, id est, sine injuriâ sibi illatâ, non tamen justè, id est, sine violatione legum naturalium & injuriâ in Deum faciet. Itaque à jure-jurando Principum securitas subditis oritur nonnulla. Deinde si justè id facere posset, vel si jus-jurandum nihili penderet, ratio quare spoliare cives suos vellet, cùm id sibi bonum non sit, nulla apparet. Quin princeps aliquando inique faciendi animum habere possit, negandum non est. Sed fac te dedisse ei imperium non absolutum, sed quantum ad te ipsum ab injuriis aliorum defendendum satis sit, quod ut des si salvus esse vis, necesse est; nonne eadem omnia sunt timenda? Nam qui satis habet virium ad omnes protegendos, satis quoque habet ad omnes opprimendos. Nihil ergo hic duri est, præter- Annot.

Annot. *terquam quod res humanæ ſine incommodo aliquo eſſe non poſſunt. Atque hoc ipſum incommodum à civibus, non ab imperio eſt. Nam ſi homines propriis ſingulorum imperiis regere ſe poſſent, hoc eſt, vivere ſecundum leges naturales, opus omnino civitate non eſſet, neque communi imperio coërceri.*

Objiciunt ſecundò, imperium in orbe Chriſtianno abſolutum nullum eſſe. Quod certè non eſt verum. Nam omnes Monarchiæ, omneſque alii ſtatus civitatum tales ſunt. Quamquam enim illi qui ſummum imperium habent, non omnia faciunt quæ vellent, & quæ civitati utilia eſſe ſciunt, cauſa ejus rei non eſt defectus juris, ſed conſideratio civium, qui privatæ rei attenti, & earum rerum, quæ ad publicum ſpectant, ignari, ad officium quandoque ſine periculo civitatis cògi non poſſunt. Itaque Principes ab exercitio juris ſui abſtinent aliquando, prudenterque de re aliquid, de jure autem nihil remittunt.

Eundem legibus civitatis non teneri.

XIV. Neque ſibi dare aliquid quiſquam poteſt, quia jam habere ſupponitur quod dare ſibi poteſt; neque ſibi obligari. Nam cùm idem eſſet *obligatus*, & *obligans*, obligans autem obligatum poſſit liberare, fruſtra eſſet ſibi obli-

obligari, quia liberare se ipsum potest arbitratu suo; & qui hoc potest, jam actu liber est. Ex quo constat, *legibus civilibus* non teneri ipsam civitatem. Nam leges civiles sunt leges civitatis; quibus si obligaretur, ipsa obligaretur sibi. Neque obligari potest civitas civi. Quoniam enim hic illam, si voluerit, potest obligatione liberare, & vult quoties ipsa vult, (quia civis cujusque voluntas in omnibus rebus, comprehenditur in voluntate civitatis) libera est civitas quando vult, hoc est, actu jam libera est. *Concilii* autem, sive *hominis* cui *summum imperium* commissum est, voluntas, est voluntas civitatis. Complectitur ergo voluntates singulorum civium: neque igitur tenetur is, cui *summum imperium* commissum est, *legibus civilibus*; hoc enim est obligari sibi, neque cuiquam civium.

Nemini proprium esse quicquam contra illum qui habet summum imperium.

XV. Quoniam autem, ut supra ostensum est, ante constitutionem civitatis *omnia omnium* sunt, neque est quod quis ita *suum* esse dicat, quod non alius quilibet idem eodem jure vendicet pro *suo*, (ubi enim omnia *communia* sunt, nihil cuiquam *proprium* esse potest) sequitur, *proprietatem* initium sumpsisse (*a*) cum ipsis civitatibus, atque esse id cuique *proprium*, quod sibi retine-

re

re poteſt per leges, & potentiam totius civitatis, hoc eſt, per eum cui *ſummum* ejus *imperium* delatum eſt. Ex quo intelligitur, ſingulos cives *ſuum* ſibi *proprium* habere, in quod nemo concivium ſuorum jus habet, quia iiſdem legibus tenentur; non autem proprium ita habere quicquam, in quod non habeat jus ille qui habet *imperium ſummum*, cujus mandata ſunt ipſæ leges, cujus voluntate voluntas ſingulorum continetur, & qui à ſingulis conſtituitur judex ſupremus. Quamquam autem multa ſint, quæ civitas civibus permittit, ideoque aliquando contra habentem *ſummum imperium* lege agi poſſit: actio tamen ea non eſt *juris civilis*, ſed *æquitatis naturalis*; neque agitur de eo (*b*) quod jure *poſſit* is, qui *ſummum imperium* habet, ſed de eo quod *voluit*; ideòque ipſe erit judex, tanquam ſi cognitâ æquitate, non poſſet inique judicare.

Annot. ad p. 163. (*a*) Proprietatem initium ſumpſiſſe cum civitatibus, &c.] *Quod ab aliquibus objectum eſt, bonorum proprietatem etiam ante conſtitutas civitates in partibus familiarum exſtitiſſe, id, quoniam familiam civitatem parvam eſſe dixeram, fruſtra objectum eſt. Nam filii-*

fami-

familias, proprietatem rerum suarum à patre concessam habent, distinctam quidem à cæteris filiis ejusdem familiæ, sed non à proprietate ipsius patris. Patres verò diversarum familiarum, qui nec patri nec domino communi subjiciuntur, jus commune in omnia habent.

(*b*) Neque agitur de eo quod jure possit, &c.] *Quoties actio legis civi contra summum Imperantem, id est, contra civitatem conceditur; ea actione non quæritur, an civitas rem de qua agitur, possidere jure possit, sed an legibus ante latis eam possidere voluerit. Est enim lex summi Imperantis voluntas declarata. Cùm itaque pecuniam duobus nominibus civitas â cive petere possit, nimirum ut tributum, vel ut debitum, in priore casu actio legis non conceditur: nam quæri non potest: an civitas tributi exigendi jus habeat: in secundo conceditur, propterea quod nihil vult auferre civitas à cive per calliditatem; & tamen, si opus est, omnia aperte. Itaque quod reprehendit quidam hunc locum, dicens, facile, ex hac doctrina, esse principibus ære alieno se liberare, ineptè reprehendit.* Annot. ad p. 164.

XVI. *Furtum, Homicidium, Adulte-* Quid sit furtum?

homicidium, adulterium, & injuria, cognosci ex legibus civilibus.

terium, atque *injuriæ* omnes legibus naturæ prohibentur. Cæterum quid in cive *furtum*, quid *homicidium*, quid *adulterium*, quid denique *injuria* appellandum sit, id non *naturali*, sed *civili lege* determinandum est. Non enim omnis ablatio rei, quam alter possidet, sed rei *alienæ* tantum, *furtum* est. Quid autem *nostrum* est, quid *alienum*, *legis civilis* quæstio est. Similiter non omnis occisio hominis *Homicidium* est, sed ejus tantùm quem occidere vetat *lex civilis*; neque omnis concubitus *adulterium* est, sed is tantùm quem *leges civiles* prohibent. Denique promissi violatio *injuria* est, ubi ipsum promissum licitum est; ubi verò *jus* non est paciscendi, ibi nullum *jus* transit; ideòque nulla sequitur *injuria*, ut dictum est capite 2. artic. 17. Quæ autem pacisci possumus, & quæ non possumus, *à lege civili* pendent. Rectè igitur sanxit civitas *Lacedæmoniorum*, impune fore adolescentibus, si quasdam res ita aliis auferrent, ut non deprehenderentur: nihil enim aliud erat, quàm legem facere, ut *suum*, non *alienum* esset, quod sic acquireretur. Rectè item ibique occiditur, quem bello vel necessitate propriæ defensionis occidimus. Similiter qui concubitus

tus in una civitate *matrimonium* eſt, in aliâ *adulterium* judicabitur, & è converſo. Item ea pacta quæ faciunt *matrimonium* in uno cive, non idem faciunt in alio, quamquam ejuſdem civitatis; propterea quod qui prohibetur à civitate, (hoc eſt, ab eo vel *Homine* vel *Concilio*, cujus eſt *ſummum* in civitate *Imperium*) quidpiam paciſci, non habet jus paciſcendi. Neque ergo pactum ejus validum eſt; non fit ergo *matrimonium*. Ejus autem pactum, qui minimè prohibebatur, ideo validum eſt, & *matrimonium*. Neque addit quibuſcunque pactis illicitis validitatem ullam, quòd facta fuerint cum jure-jurando, (*) aut Sacramento. Nihil enim addunt hæc pactorum firmitati, ut dictum ſupra eſt cap. 2. articulo 22. Quid igitur *Furtum*, quid *Homicidium*, quid *Adulterium*, & in univerſum, quid ſit *injuria*, cognoſcitur ex *lege civili*, hoc eſt, ex mandatis ejus qui in civitate cum *ſummo imperio* eſt.

(*) Quod facta fuerint cum jurejurando aut Sacramento, &c.] *Utrum Matrimonium Sacramentum ſit, (quo ſenſu ea vox à Theologis uſurpatur) an non ſit, non eſt hujus inſtituti diſputare.* ANNOT.

Tan-

Annot. *Tantùm dico, viri & mulieris ad cohabitationem contractum legitimum, id est, lege civili concessum, sive Sacramentum idem sit, sive non sit, certè esse matrimonium legitimum. Cohabitationem autem qualem aut inter quos civitas fieri prohibet, matrimonium non esse, cum sit de essentia matrimonii, ut sit contractus legitimus. Matrimonia fuerunt legitima permultis in locis, ut apud Judæos, Græcos, Romanos, quæ tamen solvi poterant, apud eos autem qui non permittunt hujusmodi contractus, nisi ea lege ut nunquam dissolvantur, matrimonium solvi quidem non potest; & ratio est quod civitas illud solubile fieri vetuit, non quod matrimonium sit Sacramentum. Itaque circa matrimonium nuptiarum cerimonias, quæ in Templo peragendæ sunt, peragere, conjugibus benedicere, vel, si ita dicendum est, eos consecrare, ad Ecclesiasticos fortasse solos pertinebit; cætera omnia, nempe qui, quando, quibus pactis matrimonia fiant, penes leges civitatis sunt.*

Opinio eorum qui civitatem constituere vellent,

XVII. Adeò durum maximæ parti hominum videtur esse *summum* hoc *imperium* & *potentia absoluta*, ut ipsa etiam nomina oderint. Id quod accidit maximè per inscitiam *humanæ naturæ*

turæ & *legum naturalium*, partim autem etiam per eorum culpam, qui cùm in tali imperio constituti sint, potestate sua ad propriam libidinem abutuntur. Ut fugiant igitur hujusmodi *summam potestatem*, quidam eorum civitatem satis rectè constitutam volunt, si illi qui cives futuri sunt, coëuntes, de certis articulis propositis & in cœtu agitatis probatisque consentiant, jubeantque eos observari, pœnasque præscriptas de iis sumendas esse qui eos violaverint. Ad quam rem, atque etiam ad propulsationem externorum hostium, præscribunt reditum certum & limitatum, ea lege, ut si non sufficiat, redeundum sit ad novam cœtus conventionem. Quis non videt in civitate sic constitutâ, cœtum illum qui hæc præscripsit, habuisse *potestatem absolutam?* si manet igitur *cœtus*, vel de tempore in tempus ad certum diem & locum conventus celebret, erit perpetua *potentia* illa. Sin penitùs se dissolvant, vel unà dissolvitur civitas, atque ita revertuntur ad *statum belli*, vel relinquitur alicubi potestas puniendi eos qui leges transgredientur, quicunque demum & quotcunque illi fuerint; quod fieri non potest sine *potestate absolutâ*. Nam qui *jure* tantum si-

ubi non esset quisquam cum potentia absoluta.

bi concessum virium habet, ut possit quotlibet cives pœnis coërcere, habet potentiam tantam, ut à civibus major contribui non possit.

Notæ Imperii summi. XVIII. Manifestum est igitur, esse in omni civitate aliquem *hominem unum*, vel *concilium* sive *curiam unam*, quæ potentiam in cives singulos jure habet tantam, quantam extra civitatem unusquisque habet in se ipsum : id est, *summam* sive *absolutam*, viribus civitatis, neque ullâ aliâ re limitandam. Si enim potestas ejus limitaretur, necesse est, ut id fiat à majori potestate : oportet enim eum qui limites præscribit, majorem potentiam habere, quam is qui limitibus cohibetur. Potentia itaque illa cohibens, vel sine limite est, vel iterum cohibetur ab aliâ majori; & sic tandem devenietur ad potestatem, sine alio limite præter eum qui terminus ultimus est virium civium simul omnium. Eadem dicitur quoque *imperium summum*, & siquidem *concilio* id commissum sit, vocatur illud *concilium supremum*; si verò homini uni datum sit, vocatur ille homo, *supremus* civitatis *Dominus*. *Imperii* autem *summi* notæ sunt hæ, *leges condere*, *&* *abrogare*; *Bellum* & *pacem* decernere, *controversias* omnes per se, vel per *judices*

dices à se constitutos *cognoscere*, & *dijudicare*; *Magistratus*, *Ministros*, *Consiliarios* omnes eligere. Denique si quis sit qui unam quamcunque actionem jure agere potest, quæ nulli civi, neque civibus, præterquam ipsi soli licita est, is *summum imperium* in civitate obtinet. Nam ea quæ fieri neque à cive ullo, neque à pluribus civibus jure possunt, civitas sola potest facere. Is igitur qui ea facit, jure utitur civitatis, quod est *imperium summum*.

XIX. Qui civitatem & cives cum homine & membris ejus comparare solent; dicunt penè omnes, eum qui *summum imperium* obtinet in civitate, esse ad civitatem totam id quod caput est ad totum hominem. Cæterum ex antedictis apparet, eum qui tali imperio præditus est, (sive *Homo* sit, sive *curia*) habere ad civitatem, rationem non capitis, sed animæ. Nam anima est, per quam homo habet voluntatem, hoc est, potest velle & nolle. Ita per eum qui *summum* habet *imperium*; & non aliter, voluntatem habet, & potest velle & nolle civitas. Cum capite conferendus potiùs est cœtus consiliariorum, sive consiliarius unus, cujus solius consilio (si alicujus solius) is qui habet *summum imperium* in

Si conferatur civitas cum homine, is qui habet summum imperium, est ad civitatem in ea ratione, in qua est anima humana ad ipsum hominem.

Per cap. 6. art. 1.

in regendâ civitate, in rebus maximi momenti utitur. Capitis enim officium consulere est, sicut animæ imperare.

Summum imperium non posse jure dissolvi consensu eorum, quorùm pactis est constitutum.

XX. Siquidem *imperium summum*, vi pactorum, quæ cives sive subditi inter se singuli cum singulis mutuò ineunt, constitutum sit; pacta autem omnia, ut à voluntate contrahentium vim suam sortiuntur, ita consensu eorundem vim suam perdant, & dissolvantur? inferet forte aliquis, *summum imperium* consensu omnium simul subditorum posse tolli. Quod etsi verum esset, non video tamen quid periculi inde *summis imperantibus* oriri *jure* posset. Quoniam enim supponitur, unumquemque unicuique se obligasse, si quilibet unus civium id fieri nolit, cæteri omnes utcunque consenserint, tenebuntur. Nec potest quisquam eorum sine *injuriâ* facere, quod pacto mecum inito non facere se obligavit. Non est autem putandum, accidere unquam, ut omnes simul cives, ne uno quidem excepto, contra *summum imperium* consentiant. Non ergo periculum est *summis imperantibus*, ne *jure* possit autoritate sua spoliari. Si tamen concederetur, jus eorum dependere à solo pacto, quod unusquisque init cum unoquoque suo concive, facilè accide-

re

re posset ut imperio spoliarentur, prætextu *juris*. Subditis enim sive convocatis imperio civitatis, sive seditiosè concurrentibus, plurimi arbitrantur consensum omnium contineri in consensu majoris partis. Quod quidem falsum est. Non enim à natura est, quod consensus majoris partis habeatur pro consensu omnium, neque verum est in tumultibus; sed procedit ab institutione civili, & verum est tunc tantum, quando is *homo* vel *curia* illa quæ summum habet imperium, cives convocans, propter numerum magnum electis esse vult potestatem loquendi pro eligentibus, & loquentium majorem partem, circa eas res quæ ab eo discutiendæ proponuntur, haberi pro omnibus. Non autem intelligitur is qui habet *summum imperium*, convocasse cives ad disputandum de ipsius jure, nisi pertæsus rerum, disertis verbis, imperium abjiciat. Quoniam autem plurimi, per inscitiam, pro consensu civitatis habent, non modo consensum majoris partis civium, sed etiam valde paucorum, si secum sentiant, posset iis videri, *imperium summum* jure abrogari modò id fiat in magno aliquo conventu civium per suffragia majoris numeri. Sed quamquam im-

perium, per pacta singulorum cum singulis constituatur, non tamen ab ea sola obligatione dependet imperii jus. Accedit obligatio erga habentem imperium. Civis enim unusquisque cum unoquoque paciscens, sic dicit, *ego jus meum transfero in hunc, ut tu tuum transferas in eundem.* Unde jus quod unusquisque habebat utendi viribus suis ad proprium beneficium, totum translatum est in aliquem hominem vel concilium ad beneficium commune. Itaque intercedentibus pactis, quibus singulis singuli obligantur, & juris donatione, quam ratam habere obligantur imperanti, duplici obligatione civium munitur imperium, ea quæ est ad concives, & ea quæ est ad imperantem. Non ergo cives quotcunque fuerint, sine consensu etiam ipsius imperantis, eum spoliare imperio jure possunt.

CAPUT VII.

De tribus Civitatum speciebus, Democratiâ, Aristocratiâ, Monarchiâ.

I. *Civitatis tres esse tantum species,* Democratiam, Aristocratiam, Monarchiam. II. Oligar-

garchiam *non esse statum civitatis diversum ab* Aristocratiâ, *neque* Anarchiam *esse statum omnino*. III. Tyrannidem *non esse statum civitatis diversum à legitimâ* Monarchiâ. IV. *Non dari statum civitatis* mixtum *ex speciebus dictis*. V. Democratiam, *nisi certa tempora & loca conveniendi constituantur, dissolvi*. VI. *In* Democratiâ, *temporum conveniendi intervalla oportet esse parva, vel* summi imperii *usum pro intervallis* uni *alicui esse concedendum*. VII. *In* Democratiâ *singuli cum singulis obedituros se* populo *paciscuntur*, Populus *ipse nemine obligatur*. VIII. Aristocratia *quibus actibus constituta*. IX. *In* Aristocratiâ, Optimates *nihil paciscuntur; neque civi cuiquam, aut toti* populo *obligantur*. X. Optimatibus *necessaria est condictio conventuum*. XI. Monarchia *quibus actibus constituta*. XII. Monarchia *nemini ob receptum imperium pactis obligatur*. XIII. Monarchia *semper in potentiâ est ad exercendum omnes actus qui ad Imperium requiruntur*. XIV. *Quid genus peccati, & quorum hominum sit, quando civitas adversus cives, vel cives adversus civitatem officio suo non funguntur*. XV. Monarcha *factus sine temporis limitatione, potest successorem suum eligere*. XVI. *De* Monarchis ad tempus. XVII. Monarchia, *retento jure Imperii, non intelligitur ullo promisso transtulisse jus in media ad Imperium necessaria*. XVIII. *Quibus modis civis subjectione liberetur*.

I. DIctum jam est de *civitate per institutionem* in genere. Dicen- *Civitatis tres tantum esse*

species: Democratiam, Aristocratiam, Monarchiam. cendum est de ejus speciebus. Differentia autem civitatum sumitur à differentiâ personarum, quibus commissum est *summum Imperium*. Committitur autem *summum Imperium*, vel *uni homini*, vel *Concilio* sive *curiæ uni* multorum hominum. Rursus *Concilium multorum hominum*, vel est omnium civium, (ita ut quilibet eorum jus habeat suffragii, possitque interesse rebus discutiendis, si voluerit) vel partis tantum est. Unde tres nascuntur civitatis species. Una ubi *summum imperium* est penes *Concilium*, in quo quilibet civis jus habet suffragii, & vocatur DEMOCRATIA. Altera, ubi *summum imperium* penes *Concilium* est, in quo non omnes, sed certa aliqua pars suffragium habet; & dicitur ARISTOCRATIA. Tertia, ubi summum imperium penes *unum* est, & appellatur MONARCHIA. In primâ, is qui rerum potitur, δῆμος, POPULUS. In secundâ, OPTIMATES. In tertiâ, MONARCHA nominatur.

Oligarchiam non esse statum civitatis diversum ab Aristocratia, neque

II. Quod autem introduxerunt antiqui rerum Politicarum scriptores tres alias species his oppositas, nempe *Democratiæ Anarchiam*, sive confusionem; *Aristocratiæ Oligarchiam*, hoc est, imperium paucorum; *Monarchiæ Tyrannidem*,

dem, non sunt illæ tres aliæ species civitatis, sed tria nomina diversa, quæ illis indidêre ii, quibus vel regimen, vel regentes displicuerunt. Solent enim homines per nomina, non res tantum, sed & proprios *affectus*, puta *amorem*, *odium*, *iram*, &c. unà significare; ex quo fit, ut quod ab altero *Democratia*, idem ab altero *Anarchia*; quod his *Aristocratia*, illis *Oligarchia*, soleat nominari; & quem alius *Regem*, alius *Tyrannum* esse dictitet. Ita ut his nominibus non designentur *diversæ species* civitatis, sed civium *diversæ sententiæ* de imperante. Primùm autem quis non videt, *Anarchiam* opponi æquè omnibus dictis speciebus? significat enim ea vox, nullum omnino regimen esse, hoc est ne civitatem quidem esse. Quomodo autem fieri potest, ut *non-civitas* sit *civitatis* species? Deinde, quæ differentia est inter *Oligarchiam*, qua significatur imperium *paucorum* vel *magnatum*, & *Aristocratiam*, quæ est imperium *optimatum* sive *meliorum*, præterquam quòd homines inter se ita differunt, ut non eadem omnibus bona sint; quo fit ut qui aliis *optimi*, aliis *pessimi* videantur.

que Anarchiam esse statum omnino.

III. Quod autem *regnum* & *Tyrannis* non sint diversæ species civitatis, haud

Tyrannidem non esse statum

civitatis diversum à legitima Monarchia.

haud facile persuadebitur propter affectus hominum, qui etsi civitatem *uni* subjectam esse mallent quàm *pluribus*, non tamen rectè eam gubernari putant, nisi gubernetur ad arbitrium suum. Sed quid differat *Rex* à *Tyranno*, ratione investigandum est, non affectu. Primùm autem non in eo differunt, quod major sit potentia hujus quam illius; quia *summo imperio* majus dari non potest. Neque quod alter potentiam habeat præscriptam, alter non. Cujus enim potentia præscripta est, non est *Rex*, sed *subditus* præscribentis. Deinde neque modo acquirendi differunt; si quidem enim in civitate *Democraticâ*, vel *Aristocraticâ*, *summum imperium* civis aliquis vi occuparet, habito civium consensu, legitimus fit *Monarcha*; eo consensu non habito, *hostis* est, non *Tyrannus*. Differunt ergo solo imperii exercitio, ut *rex* sit qui rectè regit, *Tyrannus* qui aliter. Huc igitur res redit, ut cives *Regem* legitime in *summo imperio* constitutum, si imperium ipsis rectè videbitur exercere, tum *Regem*, aliter *Tyrannum* appellandum censeant. Non sunt igitur diversi civitatis status *Regnum* & *Tyrannis*, sed eidem *Monarchæ* nomen *Regis* pro honore, *Tyranni* pro convicio

cio datur. Quæ autem passim contra *Tyrannos* dicta in libris reperiuntur, originem à Græcis & Romanis scriptoribus traxerunt, qui partim à *populo*, partim ab *optimatibus* regebantur, ideòque non modo *Tyrannos*, sed etiam *Reges* exosi sunt.

IV. Sunt qui necessarium quidem esse putant, ut *summum imperium* alicubi in civitate exsistat; sed si illud penes *unum* esset, sive *hominem* sive *Concilium*, sequeretur, inquiunt, cives omnes esse servos. Hanc conditionem fugientes, posse esse statum quendam civitatis arbitrantur, *mixtum* ex dictis tribus speciebus, diversum tamen à singulis, quam *mixtam* vocant *Monarchiam, vel mixtam Aristocratiam*, vel *mixtam Democratiam*, prout aliqua trium specierum præ cæteris emineat. Exempli causa, si nominatio Magistratuum, & Arbitrium belli & pacis, penes *Regem* esset, judicia apud *Magnates*, pecuniarum contributio penes *populum*, & legum ferendarum potentia penes *omnes* simul: hujusmodi statum vocarent *Monarchiam mixtam*. Quodsi fieri posset, ut hujusmodi status exsisteret, nihilo magis civium libertati consultum esset. Quamdiu enim omnes consentiunt inter se, subjectio singulorum civium tanta est, ut major

Non dari statum civitatis mixtum ex speciebus dictis.

esse non possit; sed si dissentiant, bellum civile reducitur, & jus *Gladii privati*, quod est omni subjectione pejus. Sed fieri hujusmodi *imperii summi* (*a*) divisionem non posse, satis demonstratum est capite præcedente, articulis 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12.

Annot. (*a*) Sed fieri hujusmodi summi Imperii divisionem non posse, &c.] *Imperium dividi non oportere, plerique dicunt; sed temperari, & limite aliquo contineri volunt. Ita sane æquum est, sed illi tum cùm temperari & limitari dicunt, si dividi intelligunt, inepte distinguunt. Vellem quidem ego, non modo Reges, sed etiam cœtus illos qui sunt cum imperio summo, velle temperare sibi à maleficio, cogitantesque de officiis suis, intra legum naturalium & divinarum limites se ipsos continere. At illi qui sic distinguunt, summos imperantes ab aliis limitari & coerceri volunt: quod quia fieri non potest, quin illi limitatores potestatis partem aliquam qua id facere possint, habere debeant, dividitur Imperium, non temperatur.*

Democratiam, nisi certa V. Videamus jam in unaquaque civitatis specie constituendâ, quid faciant constituentes. Qui coïerunt ad civitatem

tem erigendam, penè eo ipſo quod coïerunt, *Democratia* ſunt. Nam ex eo quod volentes convenerunt, intelliguntur obligati ad id, quod conſenſu majoris partis decernetur. Id quod quamdiu conventus durat, vel in certos dies & loca differtur, *Democratia* eſt. Nam conventus is, cujus voluntas eſt voluntas omnium civium, *ſummum imperium* habet. Et quia in conventu hoc, ſupponitur, unumquemque habere jus ſuffragii: ſequitur eam eſſe *Democratiam*, per definitionem traditam articulo 1. capitis hujus. Quod ſi diſcedant, ſolvaturque conventus, neque quicquam antè conſtitutum ſit de tempore & loco ſe denuò congregandi, redit res ad *Anarchiam*, & ſtatum illum in quo erat, antequam conveniſſent, hoc eſt, ad ſtatum belli omnium contra omnes. *Populus* igitur *ſummum Imperium* non amplius retinet, quam dies & locus certus, cognitus & conſtitutus palam ſit, ad quem convenire quicunque volent, poſſint. Niſi enim id cognitum & ſtatutum ſit, poſſunt vel diverſis temporibus & locis, hoc eſt, in factiones, vel non omninò convenire. Neque eſt amplius Δῆμον, id eſt, *Populus*, ſed multitudo diſſoluta, cui nulla neque *actio* neque

tempora & loca convenienti conſtituantur, diſſolvi.

neque *jus* attribui poteſt. Duæ igitur res conſtituunt *Democratiam*, quarum una (nempe condictio perpetua conventuum) Δῆμον, altera (quæ eſt pluralitas ſuffragiorum) τὸ κράτος ſive poteſtatem conſtituit.

In Democratia, temporum conveniendi intervalla oportet eſſe parva, vel ſummi imperii uſum pro intervallis uni alicui eſſe concedendum.

VI. Præterea, non ſufficit *Populo* ad *ſummum imperium* retinendum, ut tempora & loca certa conveniendi cognita ſint, niſi etiam vel temporum intervalla minus inter ſe diſtent, quam ut interea quicquam poſſit intervenire, quo (propter defectum *ſummi imperii*) civitas in diſcrimen adducatur, vel ſaltem uſum ſummi Imperii alicui homini *uni*, vel concilio *uni* pro tempore intermedio concedant. Hoc enim niſi fiat, non ſatis cautum eſt defenſioni, & paci ſingulorum. Neque igitur civitas dicenda erit; quippe in quà propter defectum ſecuritatis redit unicuique jus ſe ipſum proprio arbitratu defendendi.

In Democratia ſinguli cum ſingulis obedituros ſe populo paciſcuntur; populus

VII. *Democratià* non conſtituitur per acta ſingulorum cum *Populo*, ſed mutuis pactis ſingulorum cum ſingulis cæteris. Primum autem ex eo patet, quod prius debent in omni pacto exſiſtere perſonæ paciſcentes, quam ipſum pactum; ſed ante conſtitutionem civitatis, *Populus* non exſtitit, ut quæ non erat

erat persona aliqua, sed multitudo personarum singularium; non potuit igitur inter *populum* & *civem* pactum ullum intercedere. Postquam autem civitas constituta est, civis cum *Populo* paciscitur, frustra est; quia *Populus* voluntate suâ voluntatem civis illius (cui supponitur obligari) complectitur, ideoque liberare se potest arbitrio suo; & per consequens, jam actu liber est. Secundum autem, quod singuli cum singulis paciscuntur, ex eo inferri optest, quod frustra esset constituta civitas, si cives nullis obstringerentur pactis, ad facienda omittendaque ea quæ civitas facere & omittere imperaret. Quoniam ergo pacta talia intercedere in civitate constituendâ intelliguntur ut necessaria, nulla autem, ut jam ostensum est, intercedant inter *civem* & *populum*; sequitur fieri ea inter cives singulos: scilicet ut unusquisque civium paciscatur voluntatem suam se subjecturum esse voluntati majoris partis, eâ lege, ut reliqui quoque idem faciant; tanquam si unusquisque sic diceret, *ego jus meum ad populum transfero, in tuam gratiam; ut tu tuum, in gratiam meam, transferas ad eundem.*

ipse nemini obligatur.

VIII. *Aristocratia* sive *curia optimatum*. cum summo imperio, originem habet

Aristocrati. quibus acti-

bus constituta. habet à *Democratia*, quæ jus suum in illam transfert. Ubi intelligendum est, certos homines nominibus, vel genere, vel aliquâ aliâ notâ ab aliis dignoscendos proponi ad *populum*, & pluralitate suffragiorum eligi, in electos autem transferri jus omne totius *populi*, sive civitatis, ita ut quod jure *populus* prius poterat, id nunc jure possit *curia* electorum *optimatum*. Quo facto patet, populum, ut personam unam, *summo imperio* ad hos translato, non amplius exsistere.

In Aristocratia, optimates nihil paciscuntur, neque civi cuiquam aut toti populo obligantur.

IX. Sicut in *Democratiâ populus*, ita in *Aristocratiâ curia optimatum* omni obligatione libera est. Quoniam enim cives non paciscentes cum populo, sed mutuis inter se pactis tenebantur ad omnia quæ *populus* faceret, tenebantur inde ad factum *populi*, transferentis jus civitatis in *Optimates*. Neque enim *curia Optimatum* potuit, quamquam electa à populo, ad quicquam ab eo obligari; nam eâ erectâ *populus* simul dissolvitur, ut proximè supra dictum est, peritque ratio illa quam habebat ut *Persona*. Quare perit quoque unà & dissolvitur, quæ facta erat ad *personam* obligatio.

Optimatibus necessaria est

X. Hæc quoque cum *Democratiâ* communia habet *Aristocratia*. Primùm quod

quod ſine conſtitutione certorum temporum, & locorum, ad quæ *curia optimatum* poſſit convenire, non amplius ſit *curia*, neque perſona una, ſed diſſoluta multitudo, ſine ſummo imperio. Secundum, quod tempora conventuum longis intervallis, ſalvo ſummo imperio, niſi uſus ejus in unum aliquem hominem transferatur, non poſſit disjungi. Rationes autem quare hoc contingit, eædem ſunt, quas adduximus articulo quinto. *condictio conventuum.*

XI. Ut *Ariſtocratia*, ita quoque *Monarchia* à poteſtate *populi* derivatur, ſcilicet *jus* ſuum, hoc eſt, *ſummum imperium*, in *unum hominem* transferentis. Hic quoque intelligendum eſt, *unum* certum *hominem*, nomine, vel aliâ notâ à cæteris omnibus dignoſcendum, proponi, atque in eum jus omne *populi* pluralitate ſuffragiorum tranſferri; ita ut quicquid potuerat *populus*, antequam eligeretur, id omne poſtea jure poſſit facere electus. Quod cum factum eſt, *populus* non amplius eſt *perſona* una, ſed diſſoluta multitudo, quippe quæ una erat virtute tantùm *ſummi imperii*, quod jam à ſe in hunc tranſtulerunt. *Monarchia quibus actibus conſtituta.*

XII. Neque ergo Monarcha ullis ſe pactis cuiquam ob receptum imperium *Monarcha nemini ob re-*

ceptum imperium pactis obligatur.

rium obstringit. Recepit enim imperium à *populo*; sed ut proxime supra ostensum est, *populus* statim atque id factum est, *persona* esse desinit; pereunte autem *personâ*, perit omnis ad *personam* obligatio. Tenentur itaque cives ad obedientiam *Monarchæ* præstandam, pactis illis tantum, quibus mutuo se obligaverant ad ea omnia quæ *populus* censeret, facienda, hoc est ad obediendum *Monarchæ*, si à *populo* constitueretur.

Monarcha semper in potentia proxima est ad exercendum omnes actus, qui ad imperium requiruntur.

XIII. Differt autem *Monarchia*, tum ab *Aristocratia*, tum à *Democratia* in hoc, quod hîc ut deliberari & decerni, hoc est, ut imperium actu exerceri possit, temporibus quibusdam & locis condictis opus est; illic omni tempore & loco deliberatur & decernitur. *Populo* enim, ut & *optimatibus*, quia non sunt *unum naturale*, congressu opus est. Monarcha, qui unus natura est, semper in potentiâ proximâ est ad actus imperii exercendos.

Quod genus peccati, & quorum hominum sit, quando civitas adversus cives, vel

XIV. Quoniam ostensum est supra, articulis 7. 9. 12. eos qui *summum* in civitate *imperium* adepti sunt, nullis cuiquam pactis obligari; sequitur, eosdem nullam civibus posse facere *injuriam*. *Injuria* enim, per definitionem supra allatam capite tertio, articulo tertio

tio, nihil aliud est quam pactorum violatio, ideòque ubi nulla pacta præcedunt, ibi nulla sequi potest *injuria.* Potest tamen & *populus*, & *curia Optimatum* & *Monarcha*, multis modis peccare contra cæteras leges naturales, ut *crudelitate*, *iniquitate*, *contumeliâ*, aliisque vitiis, quæ sub hac strictâ & & accurata *injuriæ* significatione non veniunt. Cæterum civis si obedientiam summo imperio non præstiterit, *injurius* & in cæteros concives omnes etiam propriè loquendo dicetur; propterea quod unusquisque cum unoquoque pactus est obedientiam præstare, atque etiam in *summum imperantem*; quod jus quod ei dederant, sine consensu ejus resumunt. Et in *populo* quidem, vel *curiâ Optimatum*, si quid decretum sit contra *legem* aliquam *naturalem*, non peccat ipsa civitas, hoc est, persona civilis, sed cives illi quorum suffragiis decretum est. Peccatum enim sequitur voluntatem naturalem, & expressam, non politicam, quæ artificiosa est; quia si hoc esset, peccarent & illi quibus decretum displicuit. In *Monarchiâ* autem, *Monarcha* si quid decreverit contra *leges naturales*, ipse peccat: quia in ipso voluntas civilis eadem est cum naturali.

cives adversus civitatem officio suo non funguntur.

XV.

Monarcha factus sine temporis limitatione, potest successorem suum eligere.

XV. Populus qui *Monarcham* facturus est, potest ei summum imperium tradere, vel simpliciter sine temporis limitatione, vel pro tempore certo & determinato. Si simpliciter, intelligitur ita esse imperium ejus cui traditur, sicut erat *populi* qui tradidit. Quâ igitur ratione *populus jure* Monarcham *illum* facere potest; ita ut *Monarchæ* cui simpliciter traditum est imperium, competat *jus* non modo *possessionis*, sed etiam *successionis*, ut possit suo arbitrio declarare successorem suum.

De Monarchis ad tempus.

XVI. Quod si imperium pro tempore determinato tantum traditum sit, alia præter ipsam traditionem spectanda sunt. Primum, utrum *populus* cum in eum imperium contulerit, reliquerit sibi *jus* ad tempora & loca præfinita coëundi, necne. Secundum, si reliquerit sibi potestatem illam, utrum reliquerit sibi potestatem conveniendi antequam tempus illud exspiraret, quod *Monarcha* ad habendum imperium summum præscripserat. Tertium, utrum, convocari voluerit ad arbitrium *Monarchæ* illius temporarii, & non aliter. Supponamus jam, *populum* tradidisse *summum imperium* alicui uni homini, habendum pro tempore tantum vitæ suæ; quod cum fecisset, putemus primo,

primo, è cœtu unumquemque ita discessisse, ut de loco, ubi (post mortem ejus) ad novam electionem congregarentur, nihil omnino ordinatum sit. In hoc casu manifestum est, per articulum quintum hujus capitis, *populum* non esse amplius *personam*, sed multitudinem dissolutam, quorum cuilibet cum quibuslibet convenire diverso tempore & loco quo libuerit, vel imperium sibi rapere si potuerit, æquo jure, nimirum naturali, licitum est. Quicunque igitur *Monarcha* tali conditione imperium habet, tenetur *lege naturali*, quæ habetur capite tertio, articulo octavo *de non reddendo malum pro bono*, cavere ne per mortem suam civitas dissolvatur, nimirum vel statuendo diem & locum certum, quo cives qui voluerint, convenire possint, vel successorem ipse nominando, prout sibi ad civium communem utilitatem conducere videbitur. Is igitur qui *summam potestatem* pro tempore vitæ accepit, eo modo quo dictum est, absolutè eam habet, & potest disponere de successione. Secundo, si ponatur *populus* ab electione *Monarchæ temporarii* ita discessisse, ut decretum prius factum sit de conveniendo ad diem & locum certum post mortem ejus, tunc mor-

mortuo Monarcha, consolidatur imperium in *populo*, nullo novo actu civium, sed jure priore. Toto enim medio tempore, *summum imperium* (ut *Dominium*) in *populo* erat, *usus* autem sive *exercitium* ejus tantum in *Monarchâ temporario*, ut *usufructuario*. Quod si *populus* electo *Monarchâ temporario* ita discesserit è curia, ut tempora & loca certa conveniendi habiturus sit, durante termino illi præscripto, (quemadmodum apud populum Romanum facti sunt olim *Dictatores*) non habendus est talis pro *Monarcha*, sed primo populi ministro; potestque *populus*, si videbitur, eum administratione sua privare, etiam ante tempus, ut fecit populus Romanus, qui *Minutio* Magistro Equitum æqualem dedit potestatem cum *Quinto Fabio Maximo*, quem antè fecerat *Dictatorem*. Ratio cujus rei ea est quod cogitari non potest, eum sive hominem, sive cœtum, qui in potentiâ proximâ & immediatâ est ad agendum, ita imperium retinere, ut non possit actu imperare. Imperium enim nihil aliud est, quam jus imperandi quoties per naturam possibile est. Postremò, si *populus*, declarato *Monarchâ temporario*, ita discedat à curia, ut injussu declarati non sit licitum iterum

rum convenire, intelligitur populus ſtatim diſſolvi; imperiumque ejus eſſe abſolutè, qui ſic declaratur: propterea quod non eſt in poteſtate civium, ut civitas renaſcatur, niſi velit is qui imperium ſolus habet. Neque refert quod potuerit promittere, ſe cives certis temporibus convocaturum, cum non exſtet jam, niſi arbitrio ejus, *perſona* cui promiſſum eſt. Quæ diximus de quatuor prædictis caſibus *populi*, *Monarcham temporarium* eligentis, plenius explicabuntur, per comparationem cum *Monarcha abſoluto*, cui nullus apparet hæres. *Populus* enim *Dominus* civium talis eſt, ut hæredem, niſi quem nominat ipſe, habere non poſſit. Præterea, intervalla inter tempora conventus civium, comparari poſſunt ad tempora dormiendi in *Monarchâ*. Utrobique enim *actus* imperandi ceſſant, *potentia* retinetur. Denique ita diſſolvi conventum, ut non poſſit iterum convenire, mors populi eſt: ſicut ita dormire, ut nunquam vigilare poſſit, mors hominis eſt. Quemadmodum igitur Rex cui hæres ullus eſt, dormiturus ita ut nunquam poſſit expergiſcere, hoc eſt moriturus, ſi tradit alicui ſummum imperium exercendum donec evigilaverit, tradit ei quoque *populus*, qui

Monar-

Monarcham temporarium eligens ſimul aufert ſibi poteſtatem conveniendi, tradit ipſi dominum civitatis. Porrò, ut rex qui dormiturus in tempus aliquod, ſummum imperium alii dat adminiſtrandum, idem expergefactus recipit; ſic *populus*, *Monarcha temporario electo*, retinens jus coëundi ad certum diem & locum, eo die recipit imperium ſuum. Et ſicut rex qui imperium admiſtrandum alii dedit, ipſo interea evigilante, poteſt idem revocare quando vult; ita populus qui per tempus *Monarchæ temporario* præſcriptum jure convenit: poteſt eundem imperio, ſi velit, ſpoliare. Denique rex qui imperium adminiſtrandum alii tradit dum ipſe dormit, nec evigilare poteſt, niſi is, cui traditum eſt voluerit, unà perdidit imperium cum vita; ſic *populus*, qui *Monarchæ temporario* imperium commiſit, ita ut injuſſu ejus non poſſit iterum convenire, penitùs diſſolutus eſt, manetque imperium penes electum.

Monarcha, retento jure imperii, non intelligitur ullo promiſſo transfu-

XVII. *Monarcha* ſi quid *promiſerit* civi, vel pluribus ſimul civibus, propter quod per conſequens, ſummum Imperium exerceri non poteſt, *Promiſſum* illud, ſive *Pactum* juratò vel injurato factum, irritum eſt. *Pactum* enim eſt juris tranſlatio, quæ per ea

quæ

quæ capite secundo, articulo 4. dicta sunt, requirit signa idonea voluntatis in transferente. Qui verò sufficienter significat voluntatem retinendi finem, sufficienter declarat, se non decedere de jure ad media ad eum finem necessaria. Jam vero qui promisit aliquod necessarium ad *summum imperium* ipsum tamen *imperium* retinet, satis idonea signa dat, se non aliter promisisse, nisi quatenus *summum imperium* sine eo retineri potest. Quandocunque igitur apparuerit, id quod promissum est, præstari non posse, salvo *summo imperio*, promissum pro non promisso, id est, invalidum censeri debet. *lisse jus in media ad imperium necessaria.*

XVIII. Videmus quo modo cives naturâ dictante obligarunt se mutuis pactis ad obediendum *summo imperio.* Videndum porrò est, quibus modis fieri potest, ut obedientiæ hujusmodi vinculis liberentur. Primò autem id fit *abdicatione*, id est, si quis *jus imperii* non in alium transfert, sed abjicit, sive derelinquit: nam quod abjicitur, in medium æquè omnibus rapiendum projicitur: unde iterum jure naturali unusquisque civium suæ conservationi suo providere arbitrio potest. Secundò, si civitas venerit in potestatem hostium, ita ut resisti eis non possit, intelligitur *Quibus modis civis subjectione liberatur.*

is qui priùs *ſummam* habebat *poteſtatem* eam jam amiſiſſe. Cives enim cùm omnem conatum fecerint, ne in manus hoſtium venirent, pacta quæ inierunt ſinguli cum ſingulis de obedientiâ præſtandâ adimplerunt. Et quæ promiſerint poſtea victi, necis vitandæ causâ, ea quoque ut præſtent, omni conatu laborandum eſt. Tertio, in *Monarchiâ* (nam δῆμος & *Curia optimatum* deficere non poſſunt) ſi ſucceſſor nullus omnino appareat, omnes cives obligationibus ſuis liberantur. Nemo enim teneri intelligitur, qui, cui tenetur, neſcit; quia præſtatio in tali caſu eſſet impoſſibilis. Atque his tribus modis à ſubjectione civili, in libertatem omnium ad omnia, hoc eſt, naturalem & belluinam, (nam ſtatus naturæ ad ſtatum civilem, hoc eſt, libertas ad ſubjectionem, eam habet proportionem, quam cupiditas ad rationem, vel bellua ad Hominem) ſimul ſe recipiunt cuncti cives. Præterea vero, ſinguli cives liberari ſubjectione jure poſſunt, voluntate ejus, penes quem ſummum eſt imperium; nimirum ſi ſolum verterint: quod duobus modis accidere poteſt; vel permiſſione, ut ſi quis veniâ impetratâ aliò volens habitatum abit; vel juſſu, ut *Exſul.* Utroque caſu, liber

erit legibus prioris civitatis, propterea quod obstringitur legibus posterioris.

CAPUT VIII.

De jure Dominorum in servos.

I. Dominus & servus *quid sint.* II. *Distinctio* servorum *in eos qui fide habitâ, libertate fruuntur naturali, & Ergastulos sive eos qui carcere vel compedibus vincti serviunt.* III. *Obligatio* servi *nascitur ex concessâ ei à* Domino *libertate corporis.* IV. Servi *vincti* Dominis *non tenentur pacto.* V. Servi *non habent proprietatem in bonis contra* Dominum. VI. Dominus servum *potest vendere, vel testamento alienare.* VII. Dominus *in* servum *injurius esse non potest.* VIII. Dominus Domini *est* Dominus servorum. IX. *Quibus modis* servi *liberantur.* X. *Dominium in bestias juris naturalis est.*

I. DUobus capitibus proximè superioribus dictum est de *civitate institutivâ*, nempe quæ multorum consensione, qui se invicem pactis & fide mutuò data obstrinxerunt, inita est. Sequuntur jam quæ dicenda sunt de *civitate naturali*; quæ & *Acquisita* dici potest, quippe quæ acquiritur potentiâ & viribus naturalibus. Scien- *Dominus & servus quid sint.*

dum autem in primis eſt, quibus modis jus *Dominii* acquiri poteſt in *perſonas* hominum. Ubi tale jus acquiſitum eſt, ibi *parvum* quoddam *regnum* eſt. *Regem* enim eſſe nihil aliud eſt quàm *Dominium* habere in *perſonas* multas, atque adeò *familia magna*, *regnum*; & *regnum parvum*, *familia* eſt. Ut redeamus iterum in ſtatum naturalem, conſideremuſque homines tanquam ſi eſſent jamjam ſubito è terrâ (fungorum more) exorti & adulti, ſine omni unius ad alterum obligatione, tres tantùm modi ſunt, quibus alter in alterius *perſonam Dominium* habere poteſt. Quorum primus eſt, ſi volentes (pacis & mutuæ defenſionis causà (in ditionem & *Dominium* alicujus hominis, vel cœtus hominum, ipſi ſeſe pactis mutuis inter ſe initis tradiderint. Atque de hoc modo dictum jam eſt. Secundus modus eſt, ſi quis bello captus, vel victus, aut viribus diffidens (ut mortem declinet) victori vel fortiori promittit, ſe ei *ſerviturum*, hoc eſt, omnia facturum quæ imperabit. In quo contractu bonum quidem quod victus, vel viribus inferior accipit, eſt vitæ condonatio, quæ jure belli in ſtatu hominum naturali tolli poterat: bonum autem quod promittit, miniſterium

um & obedientia est. Hujus ergo promissi vi debetur à victo victori ministerium, & obedientia absoluta, quantum fieri potest, nisi quæ repugnet legibus divinis. Nam qui mandatis cujusquam obedire, antè obligatur, quàm quid imperaturus sit sciat, tenetur ad omnia mandata simpliciter, & sine restrictione. Jam qui sic tenetur, SERVUS, is cui tenetur, DOMINUS appellatur. Tertiò, acquiritur jus in personam per generationem; de quo acquisitionis modo dicetur capite sequenti.

Distinctio servorum in eos qui fide habitâ, libertate fruuntur naturali, & ergastulos sive eos qui carcere vel compedibus vincti serviunt.

II. Non omnis bello captus, cujus vitæ parcitum est, pacisci cum domino intelligitur: quia non omni ita creditur, ut relinquatur ei tantum libertatis naturalis, ut vel aufugere, vel ministerium detrectare, vel machinari *Domino* malum aut damnum aliquod, si cupiat, possit. Et serviunt quidem hi, sed intra ergastula, vel compedibus vincti, ideoque vocabantur non modo *servi* communi nomine, sed etiam peculiari appellatione *ergastuli*; sicut & hodie diversa significant, *un serviteur*, & *un serf*, vel *un esclave*.

Obligatio servi nascitur ex concessa ei à do-

III. Obligatio igitur *servi*, adversus *Dominum*, non nascitur ex simplici vitæ condonatione, sed ex eo quod non vinctum eum, vel incarceratum teneat.

mino libertate corporis. teneat. Obligatio enim ex pacto oritur, pactum autem nisi fide habitâ nullum est, ut patet ex cap. 2. articulo 9. ubi definitur, Pactum esse promissum ejus cui creditur. Cum beneficio ergo vitæ condonatæ conjuncta est fiducia, qua *Dominus* eum in libertate corporali relinquit, ita ut nisi intervenissent obligatio, & vincula pactitia, non modo aufugere, sed etiam *Dominum* conservatorem vitæ ejus vitâ spoliare possit.

Servi vincti dominis non tenentur pacto. IV. *Servi* itaque hujusmodi, qui carceribus, ergastulis, vinculisve cohibentur, non comprehenduntur definitione *servorum* supra traditâ, quia serviunt hi, non pacto, sed ne vapulent. Ideoque si aufugerint, vel *Dominum* interfecerint, nihil faciunt contra leges naturales. Etenim vinculis ligare, signum est, illum qui ligat, supponere, ligatum nullâ aliâ obligatione satis teneri.

Servi non habent proprietatem in bonis suis contra dominum. V. Non minus igitur juris & dominii habet *Dominus* in servum *non victum*, quàm in *vinctum*: summum enim habet in utrumque; potestque de *servo* non minus quàm de quâlibet aliâ re, sive inanimatâ, dicere, *Hoc meum est.* Ex quo sequitur, quicquid *servi* erat ante servitutem, id posteà *Domini* esse,

&

& quicquid *servus* acquisierit, id *Domino* acquisitum esse. Qui enim jure disponit de *personâ* hominis, de omnibus rebus disponit, de quibus disponere potuit *persona*. Nihil igitur est, quod *servus* possit ut *suum* retinere contra *Dominium*. Est tamen ei, *Domini* distributione, *proprietas* & *Dominium* in res *suas*, ita ut eas retinere & defendere possit *servus* contra *conservum*; eo modo quo antè ostensum est, civi nihil esse propriè *suum*, contra voluntatem *civitatis*, sive ejus qui habet summum imperium; esse autem *sua* cuique civi contra concivem.

VI. Quoniam ergo & *servus* ipse & ea quæ habet, omnia *Domini* sunt, disponere autem de suo unusquisque jure naturali potest eo modo quo voluerit, poterit *Dominus* Dominium suum in *servum* vendere, oppignorare, vel testamento transferre, arbitrio suo.

Dominus servum potest vendere vel testamento alienare.

VII. Præterea id quod antè de subditis in *civitate institutivâ* demonstratum est, nimirum, quod is qui summum civitatis imperium habet, nullam iis *injuriam* facere potest, verum quoque de *servis* est, propterea quod voluntatem suam, *Domini* voluntati subjecêre. Quare quicquid iste fecerit,

Dominus in servum injurius esse non potest.

ipsis volentibus fit: volenti autem injuria fieri non potest.

Dominus domini, est dominus servorum. VIII. Si vero accidat, ut *Dominus* sive captivitate, sive subjectione voluntariâ, *servus* vel *subditus* alterius fiat, ille alter non modo ipsius, sed etiam *servorum* ejus, *Dominus* erit; horum quidem *Dominus supremus*, illius *immediatus*. Quoniam enim non modò *servus*, sed etiam ea quæ habet, *Domini* sunt , ideo & *servi* illius hujus sunt; neque potest *Dominus medius* de iis aliter disponere, quàm *Domino supremo* visum fuerit. Et propterea in civitatibus, si quando *Dominis* in *servos* potentia absoluta fuerit, ea à jure naturæ orta esse censetur, & lege civili non constituta, sed præterita.

Quibus modis servi liberentur. IX. *Servus* iisdem modis *servitute* liberatur, quibus *subditus* in civitate *institutivâ* liberatur subjectione. Primo, si *Dominus* eum libertate donaverit. Nam quod jus in se *servus Domino* transtulit, idem potest *Dominus servo* rursus reddere. Atque libertatis donatio talis, MANUMISSIO dicitur. Quod simile est, ac si civitas civi permiserit in aliam civitatem se transferre. Secundo, si *Dominus servum* à se *abigat*; id quod in civitate *exsilium* est. Neque differt quoad effectum à *manumissione*,

missione, sed quoad modum. Libertas enim hìc in pœnam, illic in gratiam data est. Utrobique autem *Dominio* renunciatur. Tertio, *servus* si captus fuerit, *veterem* servitutem *nova* abolet. Nam sicut & res cæteræ omnes, ita quoque & *servi* bello acquiruntur, quos æquum est ut *Dominus* protegat, si suos esse volet. Quartò, liberatur *servus* ignoratione successoris, puta moriente *Domino* sine testamento, & sine hærede. Nemo enim obligari intelligitur, nisi scire possit cui præstandum sit quod debetur. Postremò, *servus* qui in vincula conjicitur, vel quoquo modo libertate corporali privatur, alterâ illâ obligatione pactitiâ liberatur. Non enim existit pactum, nisi ubi paciscenti creditur; nec violari potest fides, quæ non est habita. *Dominus* autem qui ipse alii servit, *servos* suos non potest ita liberare, quin semper sint in potestate *Domini supremi*. Nam ut supra ostensum est, sunt tales *servi*, non sui, sed *domini supremi*.

Dominium in bestias, juris naturalis est.

X. Eodem modo acquiritur jus in animalia ratione carentia, quo in *personas* hominum; nimirum viribus & potentiis naturalibus. Siquidem enim in statu naturali, propter bellum omnium in omnes, subjugare, vel etiam

occidere Homines, cuique licitum ſit, quoties id ſuo bono conducere videbitur; multo magis idem licitum erit adverſus belluas, hoc eſt, arbitratu ſuo eas in ſervitutem ſubigere, quæ per ingenium cicurari & uſui ſibi eſſe poſſunt, cæteras bello perpetuo, ut noxias perſequi & deſtruere. *Dominium* igitur in beſtias originem habet à *jure naturæ*, non à *jure divino poſitivo*. Nam ſi non exſtitiſſet tale jus ante promulgationem ſcripturæ ſacræ, nemo jure potuiſſet beſtias ad cibum jugulare, duriſſimâ ſane hominum conditione, quos beſtiæ devorare ſine injuriâ poſſent, illi beſtias non poſſent. Siquidem ergo à jure naturali ſit, quod beſtia hominem occidat, ab eodem jure erit, quod homo jugulet beſtiam.

CAPUT IX.

De jure parentum in liberos, & de Regno Patrimoniali.

I. Dominium paternum *non oritur à* Generatione. II. Dominium *in* infantes *ejus eſt, qui primus eos in poteſtate ſua habet.* III. Dominium *in* infantes *originaliter* matris *eſt.* IV. Infans *expoſitus ejus eſt, à quo conſervatur.*

vatur v. *Natus ex cive & habente summum imperium, imperantis est.* vi. *In conjunctione* Maris *&* fœminæ, *ita ut neuter alteri imperet, Nati* Matris *sunt, nisi* pacto *vel* lege civili *aliter statuatur.* vii. Liberi *subjiciuntur* Patribus, *non minus quam* servi Dominis, *&* cives civitati. viii. *De Honore* Parentum *&* Dominorum. ix. *In quo consistat* libertas, *& differentia* civium *&* servorum. x. *Idem est jus in cives in* Regno Patrimoniali, *quod in institutivo.* xi. *Quæstio de jure* successionis *in sola* Monarchia *locum habet.* xii. Monarcha *potest* summum imperium *civitatis, testamento disponere.* xiii. *Vel* donare *vel* vendere. xiv. Monarcha *intestatus, semper intelligitur velle fore sibi* Monarcham successorem. xv. *Et aliquem ex suis* liberis. xvi. *Et* masculum *potius quam* feminam. xvii. *E filiorum* natu maximum, *quam* minorem. xviii. *Et* fratrem, *si prole careat, præ omnibus aliis.* xix. *Eodem modo quo succeditur in* imperium, *succeditur etiam in* jus successionis.

Dominium paternum non oritur à generatione.

I. SOcrates est homo, ergo & animal, recta argumentatio est, eademque evidentissima, propterea quod nihil opus est ad consequentiæ veritatem agnoscendam, nisi ut vox, *homo*, intelligatur, quia *animal* est in ipsa *hominis* definitione; suppletque unusquisque propositionem quæ desiderabatur, nempe hanc, *homo est animal.* Et hæc, *Sophroniscus Socratis pater*

ter est ergo & Dominus, recta forte illatio est, cæterum non evidentissima, quia *Dominus* non est in definitione *patris*; itaque opus est ad evidentiam, ut *patris* & *Domini* connexio explicetur. Qui hactenus Dominium *patris* in *liberos* asserere conati sunt, argumentum nullum attulêre præter *generationem*; quasi per se evidens sit, quod à me genitum est meum esse; similiter facientes, ac si quis putet si triangulum sit, statim apparere, sine alia ratiocinatione angulos ejus esse æquales duobus rectis. Præterea, cum *Dominium*, hoc est *imperium supremum* indivisibile sit, ita ut nemo duobus Dominis servire possit, ad generationem autem duæ personæ concurrant, *Mas* & *fœmina*, impossibile est ut *Dominium* omnino acquiratur sola generatione. Quare origo *Dominii paterni* diligentius hoc loco quærenda est.

Dominium in infantes, ejus est qui primus eos in potestate sua habet.

II. Redeundum igitur est ad statum naturalem, in quo propter æqualitatem naturæ, omnes homines naturæ ætatis inter se æquales habendi sunt: ibi *jure naturæ* victor victi *Dominus* est: *jure* igitur *naturæ* Dominium *infantis* ad eum primum pertinet, qui primus in potestate suâ ipsum habet. Manifestum autem est, *eum* qui modo *nascitur*,

citur, prius esse in potestate *matris*, quàm cujusquam alterius, ita ut illum vel educare, vel exponere, suo arbitrio & jure possit.

III. Siquidem ergo educet (quoniam status naturæ status belli est) ea lege educare intelligitur, ne adultus, hostis fiat, hoc est, ea lege ut ipsi obediat. Cum enim necessitate naturali *velimus* omnes id quod *nobismet ipsis* apparet *bonum*; intelligi non potest, quemquam ita vitam dedisse cuiquam, ut possit simul, & vires ætate acquirere, & jure hostis esse. Hostis autem est quisque cuique, cui neque paret neque imperat. Atque hoc modo, in statu naturæ, omnis puerpera simul & *mater* fit & *Domina*. Quod verò quidam aiunt, non *matrem*, in hoc casu, sed *Patrem* fieri *Dominum*, propter præstantiam sexus, nihil est; nam & ratio in contrarium est, quia inæqualitas virium naturalium minor est, quam ut *mas* in *fœminam* imperium sine bello acquirere possit. Et consuetudo in contrarium non est; quia *fœminæ*, nimirum *Amazones*, quondam bella contra hostes gesserunt, & de *prole* suâ suo libitu statuerunt; hodièque pluribus in locis *fœminæ* sunt cum *summo imperio*. Neque de harum *li-* *Dominium in infantes originaliter matris est.*

beris

beris ſtatuunt *mariti*, ſed *ipſæ*; quod ſanè *jure naturæ* faciunt, ſiquidem qui ſummum habet imperium, legibus civilibus, ut ſupra oſtenſum eſt, non tenentur. Adde quod in ſtatu naturæ ſciri non poteſt, cujus *patris filius* eſt, niſi indicio *matris*: ejus igitur eſt quem *mater* vult enim eſſe, & proinde *matris* eſt. Originale igitur in *liberos* Dominium, *matris* eſt; & apud homines non minùs quam cætera animantia, partus ventrem ſequitur.

Infans expoſitus ejus eſt à quo conſervatur. IV. *A matre* autem ad alios tranſit *Dominium* diverſis modis. Primo, ſi jus ſuum dereliquerit, ſive abjecerit, *filium exponendo*. Is igitur qui expoſitum educaverit, idem habebit Dominium, quod habebat *mater* (non *generando*, ſed *alendo*) dederat, *exponendo* tollit; quare & obligatio, quæ orta eſt ex vitæ donatione, per *expoſitionem* ſublata eſt. Ei autem qui ipſum alendo conſervavit, omnia debet conſervatus, & nomine alumni, tanquam *matri*, & nomine *ſervi*, tanquam *Domino*. Etſi enim *mater* filium in ſtatu naturæ ubi omnia ſunt omnium, repetere poſſit, (eodem ſcilicet jure, quo quilibet alius) tamen *filius* jure non poteſt ad matrem ſe transferre.

Natus ex V. Secundo, ſi *mater* bello capta ſit,

ſit, *natus* ex ea capientis eſt, propterea quod qui *Dominium* in *perſonam* habet, *Dominium* habet in omnia quæ ſunt ejus: quare & in *filium*, ut capite præcedente, articulo 5, dictum eſt. Tertiò, ſi *mater* civis ſit cujuſcunque civitatis, is qui in ea civitate habet ſummum imperium, *Dominium* habebit ejus qui ab ea naſcetur: nam & *matris* Dominus eſt, quæ habenti ſummum Imperium in omnibus tenetur obedire. Quarto, ſi *mulier* viro ſe tradiderit in vitæ ſocietatem, eâ lege ut imperium apud *virum* ſit, *qui naſcitur* ex ambobus, *patris* eſt, propter imperium in *matrem*. Sed ſi *fœmina imperium habens*, *filios* ex *ſubdito* ſuſceperit; ſuſcepti *matris* ſunt. Aliter enim, ſalvo imperio, mulier filios habere non poteſt. Atque univerſaliter, ſi *maris* & *fœminæ* ſocietas *unio* ſit, ut alter alterius imperio ſubjiciatur, *liberi* ſunt *imperantis*.

cive & habente ſummum imperium, imperantis eſt.

VI. Cæterùm in ſtatu naturæ, ſiquidem *mas* & *fœmina* ſocietatem contrahant, ita ut alter alterius imperio non ſubſit, *nati* ex iis *matris* ſunt, propter rationes adductas ſupra articulo tertio, niſi aliter pactis proviſum ſit, pactis enim *mater* de jure ſuo diſponere poteſt prout velit, quemadmodum factum eſt

In conjunctione maris & fœminæ, ita ut neuter alteri imperet, nati matris ſunt, niſi pacto

vel lege civili aliter statuatur. est olim ab *Amazonibus*, quæ ex vicinis susceptos liberos, *mares* quidem illis remiserunt, *fœminas* sibimet ipsis pacto retinuerunt. In civitate vero, si contractus sit inter *marem* & *fœminam* ad cohabitationem, liberi geniti, *patris* sunt; quia in omnibus civitatibus, scilicet constitutis à *Patribus*, non à *matribus familias*, imperium domesticum viri est: vocatur autem talis contractus, si fiat secundum leges civiles, MATRIMONIUM; si verò contrahant concubinatum tantùm, *filii* sunt vel *matris* vel *patris*, variè, prout in diversis civitatibus Leges civiles diversæ sunt.

Liberi subjiciuntur Patribus, non minus quàm servi dominis, & cives civitati. VII. Quoniam, per articulum tertium, *mater originaliter liberorum Domina* est, & ab illa *pater*, vel alius quispiam jure derivato; manifestum est, non minus *liberos* illis esse subjectos à quibus aluntur & educantur, quam *servi Dominis*, vel *subditi* illi qui *summum* habet *imperium* in civitate; neque posse *parentem*, quamdiu in ejus potestate est, *filio* injurium esse. Etiam subjectione iisdem modis *Filius* liberatur, quibus *subditus* & *servus*. Eadem enim res est *emancipatio* cum *manumissione*, & *abdicatio* cum *exilio*.

De honore parentum. VIII. *Patrem-familias emancipatus filius*,

lius, vel *manumiſſus ſervus*, privatum jam patriâ & herili poteſtate minus metuunt, & (ſi quidem verus & internus ſpectetur *honor*) minùs *honorant* quàm antè. Eſt enim *honor* nihil aliud, quàm potentiæ alienæ æſtimatio; ideoque cui minus potentiæ eſt, minus ſemper eſt *honoris*. Non eſt autem putandum, *manumittentem manumiſſum*, vel *emancipantem emancipatum*, ita voluiſſe ſibi æquære, ut ne beneficii quidem reus eſſet, ſed in omnibus ſe gereret, tanquam ſi æqualis ſibi eſſet. Intelligendum igitur ſemper eſt, eum qui liberatur ſubjectione, ſive ſit *ſervus*, ſive *filius*, ſive *colonia* aliqua, promittere ſaltem externa ſigna omnia, quibus ſuperiores ab inferioribus ſolent *honorari*. Ex quo ſequitur, præceptum illud de *parentibus honorandis* eſſe *legis naturalis*, non modo ſub titulo *gratitudinis*, ſed etiam *Pactionis*. *tum & dominorum.*

IX. Quænam ergo eſt, quæret aliquis, inter *liberum*, vel inter *civem*, & *ſervum* differentia? neque enim quod ſciam, à quoquam ſcriptore explicatum eſt, quid ſit *libertas*, & quid *ſervitus*. Vulgo omnia noſtro arbitratu facere, atque id impunè, *libertas*; id non poſſe, *ſervitus* judicatur: quod in civitate, & cum pace humani generis fieri *In quo conſiſtat libertas, & differentia civium & ſervorum.*

non

non poteſt; quia civitas ſine imperio & jure coërcendi nulla eſt. LIBERTAS, ut eam definiamus, nihil aliud eſt quàm *abſentia impedimentorum motus*; ut aqua vaſe concluſa ideò non eſt *libera*, quia vas impedimento eſt ne effluat; quæ fracto vaſe *liberatur*. Et eſt cuique *libertas* major vel minor, prout plus vel minus ſpatii eſt in quo verſatur; ut majorem habeat *libertatem* qui in amplo carcere, quam qui in anguſto cuſtoditur. Et poteſt eſſe homo *liber* verſus unam partem, nec tamen verſus alteram; ut qui iter faciens ſepibus & maceriis, ne vineas & ſegetes viæ vicinas conterat, hinc & inde cohibetur. Et hujuſmodi quidem impedimenta externa & abſoluta ſunt: quo ſenſu omnes *ſervi* & *ſubditi liberi* ſunt, qui non ſunt vincti, vel incarcerati. Alia ſunt arbitraria, quæ non abſolute impediunt motum, ſed per accidens, nimirum per electionem noſtram, ut qui in nave eſt, non ita impeditur quin ſe in mare præcipitare poſſit, ſi velle poſſit. Atque hic quoque, quo quis pluribus viis movere ſe poteſt, eo majorem habet *libertatem*. Atque in hoc conſiſtit *libertas* civilis, nemo enim ſive *ſubditus*, ſive *filius* familias, ſive *ſervus*, ita *civitatis* vel *pa-*

tris

tris vel *Domini* ſui, utcunque ſeveri, pœnis propoſitis impeditur, quin omnia facere, & ad omnia ſe convertere poſſit, quæ ad vitam & ſanitatem tuendam ſunt neceſſaria. Non igitur reperio quid ſit, de quo vel *ſervus* quiſquam conqueri poſſit eo nomine quod *libertate* careat, niſi miſeria ſit, ita cohiberi ne ipſe ſibi noceat, & vitam, quam bello, vel infortunio, vel demum inertiâ ſuâ amiſerat, unà cum omnibus alimentis, & omnibus rebus ad vitam & ſanitatem neceſſariis, ea lege recipere ut regatur. Qui enim ita cohibetur pœnis propoſitis, ne omnia quæ vult, faciat, non opprimitur *ſervitute*, ſed regitur & ſuſtentatur. Hoc autem (in omni civitate & familiâ, ubi ſervi exſiſtunt) *cives liberi*, & *filii* familias præ *ſervis* eximium habent, ut & miniſteria civitatis, vel familiæ obeant honoratiora, & plus poſſideant rerum ſuperfluarum. Atque in hoc ſita eſt differentia inter *civem liberum*, & *ſervum*, quod LIBER quidem is ſit qui ſoli civitati, SERVUS autem qui etiam concivi ſervit. Libertas alia omnis, exemptio eſt à legibus civitatis, & propria imperantium.

X. *Pater-familias*, *liberi ſervique* ejus, virtute imperii paterni, in unam perſo- ***Idem eſt jus in cives in re-***

gno patrimoniali, quod in institutivo.

personam civilem coaliti, FAMILIA dicitur. Eadem, si multiplicatione *prolis*, & *servorum* acquisitione, numerosa fiat, ita ut sine belli incertâ aleâ subjugari non possit, appellabitur REGNUM PATRIMONIALE. Quod quamquam vi acquisitum differat à *Monarchiâ institutivâ* origine & modo constituendi, constitutum tamen omnes easdem habet proprietates, & idem est utrobique imperii jus, ut non sit opus cuilibet de iis seorsum dicere.

Quæstio de jure successionis in sola Monarchia locum habet.

XI. Quo jure summa imperia constituta sunt, dictum est: breviter jam, quo jure continuentur, dicendum est. Jus autem quo continuatur, illud est quod appellatur jus SUCESSIONIS. Quoniàm autem in *Democratiâ*, summum imperium apud *populum* est, quamdiu cives exsistunt, tamdiu penes eandem est personam. Populus enim *successorem* non habet. Similiter in *Aristocratiâ*, moriente uno optimatum, aliquis alius in ejus locum à cæteris substituitur; ideoque nisi simul deficiant, quod suppono nunquam accidere, *successio* nulla est. Quæstio igitur de jure *successionis* in solâ *Monarchiâ absolutâ* locum habet. Nam qui ad tempus tantùm summum exercent imperium, non sunt ipsi *Monarchæ*, sed *ministri* civitatis.

XII.

Monarcha potest summum imperium civitatis, testamento disponere.

XII. Primum autem, si *Monarcha successorem* sibi testamento instituerit, institutus *succedet*; nam si à *populo* instituatur, habebit omne jus in civitatem quod *populus* habebat; ut ostensum est Cap. 7. art. 11. Sed *populus* potuit ipsum eligere, ergo eodem jure ipse alium. Sed in *regno* etiam *Patrimoniali* eadem sunt jura, quæ in *institutivo*. Quare Monarcha omnis potest *successorem* sibi testamento facere.

Vel donare, vel vendere.

XIII. Quod autem quis testamento transferre in alium potest, id eodem jure donare, vel vendere, vivens potest: cuicunque ergo is summum imperium tradiderit, sive donò, sive pretio, jure traditur.

Monarcha intestatus, semper intelligitur, velle fore sibi Monarcham successorem.

XIV. Quod si neque Testamento, neque aliter, voluntatem suam de *successore* vivens declaraverit, intelligitur, primum, noluisse eum redire civitatem ad Anarchiam, sive statum belli, id est, ad perniciem civium: tum quia non potuit id facere sine violatione legum naturalium, quibus in foro conscientiæ obligatus erat ad omnia quæ ad pacem necessariò conducunt: tum etiam quia si voluisset, non erat difficile id apertè declarasse. Deinde, quia jus transit secundum voluntatem patris; censendum est de *successo-*

cesso-

cessore per signa voluntatis ejus. Intelligitur ergo, voluisse eum, subditos suos sub regimine esse *Monarchico*, potius quàm alio, propterea quod & ipse eum statum exemplo suo, regnando commendavit antè, nec alio facto aut verbo post damnavit.

Et aliquem ex suis liberis.

XV. Porrò quoniam naturali necessitate omnes homines bene illis esse malunt, per quos sibi honor & gloria est, quam aliis; honor autem & gloria unicuique post mortem per liberorum potius quàm per aliorum quorumcumque hominum potentiam contingit: colligitur, patrem melius velle liberis suis, quam quibuscumque aliis. Intelligitur itaque voluntas patris intestati ea fuisse ut *successor* ei aliquis esset ex liberis suis. Hoc tamen ita intelligendum est, si alia signa apertiora in contrarium non existant; cujus generis, post *successionis* plures, potest esse consuetudo: qui enim de *successione* tacet, intelligitur consuetudini Regni consentire.

Et masculum potius quam fœminam.

XVI. Inter liberos; masculi fœminis præferuntur; principio quidem forte quod plerumque (licet non semper) aptiores sunt ad rerum magnarum, præsertim verò bellorum administrationem; post autem, ubi in consuetudinem

dinem abiit, quod consuetudini non sit contradictum; ideòque voluntas *Patris* in eorum favorem, nisi consuetudo alia vel signum aliud apertius repugnet, interpretanda est.

XVII. *Filiorum* autem, quia æquales sunt, nec dividi imperium potest, is *succedat*, qui maximus natu est. Nam si differentia sit aliqua propter ætatem, dignior maximus est; nam naturâ judice annis provectior (quia solet esse) prudentior est. Alius autem judex dari non potest. Si verò fratres omnes pro æqualibus habendi sint, *forte* fiet *successor*. Est autem sors naturalis, *primogenitura*; eâ vero jam præfertur natu maximus; neque est qui potestatem habeat judicandi, utrum eo, an alio genere sortium res decidenda sit. Quæ autem ratio pro primogenito, eadem pro primogenita militat. *Et filiorum natu maximum, quam minorem.*

XVIII. Quod si liberi nulli sint, tunc ad fratres & sorores imperium transibit, propter eandem rationem, qua liberi *succederent*, si essent; nam naturâ proximi benevolentiâ proximi esse supponuntur; & in Fratres prius quam in sorores; item in majores natu prius quàm in minores. Ratio enim hic eadem est, quæ in liberis. *Et fratrem, si prole careat, præ omnibus aliis.*

XIX. Porrò qua ratione *succeditur* ad *Eodem*

non omnes ad publicas deliberationes admittantur. X. *Deliberationes civiles magnis cœtibus male committuntur, propter plurimorum* imperitiam. XI. *Propter* eloquentiam. XII. *Propter* factionem. XIII. *Propter* instabilitatem *Legum.* XIV. *Propter defectum* taciturnitatis. XV. *Ea incommoda* Democratiæ *adhærere, quatenus homines naturaliter delectantur existimatione ingenii.* XVI. *Incommoda civitatis ex rege* puero. XVII. *Monarchicæ præstantiæ signum, potestas Ducum castrensis.* XVIII. *Optimus status civitatis est, ubi cives imperantis sunt hæreditas:* XIX. Aristocratia *tanto melior est, quanto* Monarchiæ *propior; pejor, quanto ab eâ remotior.*

I. DEmocratia, *Aristocratia* & *Monarchia* quid sint, dictum est. Utra autem ad civium pacem conservandam, & commoda eorum procuranda, aptior sit, earum comparatione videndum est. Primùm autem commoda & incommoda civitatis in universum conferamus, ne quis forte satius esse ducat, vivere unumquemque arbitrio suo, quàm civitatem omnino constituere. Extra statum civitatis, unusquisque libertatem habet integerrimam quidem, sed infructuosam; propterea quod qui propter libertatem suam omnia agit arbitrio suo, *Comparatio status naturalis cum statu civili.*

propter libertatem aliorum omnia patitur arbitrio alieno. At civitate conſtitutà, unuſquiſque civium tantum libertatis ſibi retinet, quantum ſufficit ad bene & tranquille vivendum, tantum item aliis adimitur, ut non ſint metuendi. Extra civitatem, unicuique ita jus eſt ad omnia, ut tamen nulla re frui poſſit. In civitate vero unuſquiſque finito jure ſecurè fruitur. Extra civitatem, quilibet à quolibet jure ſpoliari & occidi poteſt. In civitate ab uno tantum; extra civitatem, propriis tantum viribus protegimur; in civitate, omnium. Extra civitatem, fructus ab induſtrià nemini certus; in civitate omnibus. Denique extra civitatem, imperium affectuum, bellum, metus, paupertas, fœditas, ſolitudo, barbaries, ignorantia, feritas; in civitate, Imperium rationis, Pax, ſecuritas, divitiæ, ornatus, ſocietas, elegantia, ſcientiæ, benevolentia.

Imperantis & civium eadem ſunt commoda & incommoda.

II. *Ariſtoteles*, Politicorum lib. 7. cap. 14. duo eſſe ait genera regiminum, quorum alterum ad *imperantis*, alterum ad *ſubditorum* commodum dirigitur. Quaſi ubi cives duriùs tractantur, ibi *una*; ubi mitius, ibi *alia* ſpecies eſſet civitatis; quod ei minimè concedendum eſt. Sunt enim *imperantis* & *ſub-*

subditorum, eadem & communia commoda & incommoda omnia, quæ ex regimine oriuntur; incommoda quæ civi alicui, infortunio, ſtultitiâ, negligentiâ, ignaviâ, vel luxuriâ ſuâ accidunt, à Regentis incommodis ſeparari poſſunt; ſed non ſunt illa Regiminis incommoda, ut quæ in qualibet civitate accidere poſſunt. Eadem ſi accidunt à primâ civitatis inſtitutione, dicentur quidem Regiminis incommoda, ſed ipſi imperanti cum civibus communia erunt, ſicut communia etiam ſunt eorum commoda. Primum autem & maximum commodum, Pax & defenſio, idem utriuſque eſt. Nam & is qui imperat, & is cui imperatur, ad vitæ ſuæ defenſionem, viribus utitur ſimul omnium concivium. Et maximo incommodo quod in civitate contingere poteſt, nimirum cæde civium, quæ ab Anarchiâ oritur, & is qui ſummum imperium habet, & quilibet unus civium æquè obruitur. Secundò, ſi is qui ſummum imperium obtinet, pecuniarum tantum à civibus exegerit, ut, ſe & familias ſuas alere, & vires corporum ſuorum conſervare non poſſint, incommodum non magis illorum eſt, quam imperantis, qui quantiſcunque diviiis ſine corporibus civium,

Imperium ſuum & divitias tueri non poteſt. Si verò tantum exegerit, quantum ad imperii adminiſtrationem ſufficit, id commodum æquè eſt & ipſi & civibus ad communem pacem & defenſionem. Neque imaginabile eſt, quomodo divitiæ *publicæ* civibus *privatis* incommodo eſſe poſſint, modo privati non ita exhauriantur, ut per induſtriam ſuam neceſſaria ad corporis & animi vires ſuſtentandas acquirere ſit impoſſibile. Nam ſic incommodum & ad ipſum imperantem pertineret, nec oriretur ab inſtitutione vel ordinatione pravâ, (quia in omni genere civitatis, cives opprimi poſſunt) ſed à bene ordinatæ civitatis pravâ adminiſtratione.

Commendatio Monarchiæ.

III. Quod autem dictarum ſpecierum civitatis, *Democratiæ*, & *Ariſtocratiæ*, & *Monarchiæ*, optima ſit *Monarchia*, ex comparatione commodorum & incommodorum in ſingulis oſtendendum eſt. Hæc igitur, quod *univerſum* ab *uno Deo* regitur; quod *Antiqui* ſtatum *Monarchicum* cæteris prætulerunt, regimen Deorum uni *Jovi* adſcribentes; quod principio rerum, nationumque, arbitria Principum pro legibus fuerint; quod imperium *Paternum* inſtitutum à Deo in creatione, *Mo-*

Monarchicum fuerit; quod regimina cætera ex *Monarchiæ* per seditiones dissolutæ ruderibus artificio hominum (*) post conglutinata sint; quodque populus Dei sub regibus fuerit; quamquam *Monarchiam* commendatiorem nobis exhibeant, tamen quia id non rationibus, sed exemplis & testimoniis faciunt, omittemus.

(*) Artificio hominum conglutinata sint, &c.] *Videntur huc spectasse antiqui, qui fabulam nobis confinxerunt de Prometheo. Narrant, Prometheum surrepto à Sole igne, ex luto fecisse hominem; atque ob id factum perpetua jecoris laceratione irato Jovi dedisse pœnas. Hoc est, ingenio humano (id quod significatur per Prometheum) leges, & justitiam à Monarchia per imitationem sumtas esse, quarum vi (tanquam igne à fonte suo naturali surrepto) multitudo (quasi lutum & fæx hominum) in unam personam civilem animata & conflata est, quæ Aristocratia vel Democratia appellatur. Inventi autem autores & fautores, qui cum securè atque otiosè sub imperio Regum naturali vivere potuissent, hanc pœnam dant, ut perpetuis curis, suspicionibus dissensionibusque alio loco expositi crucientur.* Annot.

Regimen unius non esse eo nomine iniquum, quod unus pius possit ceteris omnibus.

IV. Sunt quibus *unius* Regimen eo nomine displicet, quia *unius* est; quasi iniquum esset inter tam multos tantâ potestate eminere *unum* aliquem, ut arbitrio suo possit de cæteris omnibus statuere. Hi sanè subtrahere se ab imperio *unius* Dei, si possent, vellent. Sed exceptionem hanc contra *unum* suggerit invidia, dum vident unum habere quod omnes cupiunt: idem iniquum esse censerent eadem ratione, si *pauci* imperarent, nisi ipsi vel essent, vel esse sperarent ex eorum numero; nam si iniquum sit non esse jus æquale omnibus, iniquum etiam est regimen optimatum. Quoniam autem ostensum est, statum æqualitatis esse statum belli: ideoque inæqualitatem introductam esse consensu omnium, inæqualitas illa non est amplius habenda pro re iniquâ, ubi plus habet is, cui plus volentes dedimus. Incommoda igitur quæ sequuntur *unius hominis* imperium, sequuntur *hominem*, non *unitatem*. Videndum igitur est, utrum imperium *hominis*, an *hominum*, plura civibus adferat incommoda.

Rejectio opinionis eorum qui dicunt, dominum

V. Sed primum amolienda est sententia eorum, qui negant omnino, civitatem esse, quæ conflatur ex quantovis numero servorum sub communi

Domino

Domino. Cap. 5. articulo 9. definitur *civitas* esse *persona* una facta ex pluribus hominibus, cujus voluntas, ex ipsorum pactis, pro ipsorum omnium voluntatibus habenda est, ut singulorum viribus & facultatibus uti possit, ad pacem & defensionem communem. *Persona* autem *una* est per ejusdem capitis articulum eundem, quando plurium voluntates unius voluntate continentur. Sed voluntas uniuscujusque servi continetur in voluntate Domini, ut ostensum est capite 8, articulo 5, ita ut possit eorum viribus & facultatibus uti, prout voluerit. Sequitur ergo, civitatem esse quæ constituitur ex *Domino* & pluribus *servis*. Neque potest ulla ratio in contrarium adduci, quæ non æque militet contra civitatem constitutam à *patre* & *liberis*. Nam apud *Dominum* cui *liberi* non sunt, *servi liberorum* rationem subeunt. Sunt enim & honor & præsidium ejus: neque magis subjiciuntur *servi Dominis*, quam *liberi patribus*, ut suprà ostensum est capite 8. articulo 5.

cum servis non posse esse civitatem.

VI. Inter incommoda imperii summi unum est quod imperans præter pecunias ad sumtus publicos, hoc est, ad ministros publicos alendos, præsidia ædificanda & tuenda, bella gerenda,

Exactiones graviores esse sub populo imperante, quàm sub Monarcha.

renda, rem domesticam honorificè sustentandam necessarias, possit etiam, si velit, alias exigere per libidinem, quibus *filios*, *cognatos*, *gratiosos*, atque etiam *adulatores* ditare possit. Confitendum est, incommodum quidem hoc esse, sed ex numero eorum quæ in omni genere civitatis reperiuntur; in *Monarchiâ* autem tolerabiliora, quam in *Democratia*. Nam & si velit *Monarcha* illos locupletare, pauci sunt, quia unius sunt. Sed in *Democratiâ*, quot sunt *Demagogi*, id est, potentes apud populum *oratores*, (qui & simul plures sunt, & quotidie novi suboriuntur) tot sunt qui *liberos*, *cognatos*, *amicos*, *adulatoresque* ditandos habent. Cupiunt enim singuli, non modo familias suas divitiis potentes illustresque reddere, quantum possunt, sed etiam alios sui muniendi causâ beneficiis devincere. *Monarcha* ministros & amicos suos, quia non sunt numerosi, sine civium dispendio, deferendo scilicet illis belli pacisque munia, magna ex parte explere potest; in *Democratiâ*, ubi multi satiandi sunt, & semper novi, fieri id sine oppressione civium non potest. *Monarcha* quamquam possit indignos promovere, sæpe tamen id facere non vult; *Oratores* autem in *Democratia* semper

ſemper hoc omnes velle intelliguntur, ideo quia opus eſt. Aliter enim potentia eorum qui id ſoli facerent ita creſceret, ut non modo ſibi, ſed & civitati formidanda eſſet.

Cives innocentes minus obnoxios eſſe pœnis ſub Monarcha, quam ſub populo.

VII. Summi imperii incommodum aliud eſt, metus ille mortis perpetuus, in quo unumquemque verſari neceſſe eſt dum reputat ſecum, poſſe eum qui imperat, non modo pœnas quas velit, in quæ velit peccata conſtituere, ſed etiam cives innocentes, & qui nihil contra leges commiſerunt, irâ & libidine jugulare. Atque magnum hoc revera in omni civitatis ſpecie incommodum eſt, ubi fit: (incommodum enim ideo eſt quia fit, non quia fieri poteſt:) ſed vitium eſt Regentis, non Regiminis: non enim *Neronis* facta *Monarchiæ* ſunt omnia eſſentialia. Minus tamen ſæpe damnantur cives immeritò, regnante *Homine*, quam *populo*. Nam Reges ſæviunt in eos tantum, qui vel conſiliis intempeſtivis moleſti, vel verbis contumelioſis, vel voluntate adverſi ipſis ſolis ſunt. Faciunt autem ut potentiæ exceſſus, quem habere unus civis ſupra alium poſſit, innoxius ſit. Itaque *Nerone* vel *Caligula* aliquo regnante, pati immerito nemo poteſt, niſi qui ipſi cogniti ſunt, nimirum Au-

lici, vel munere aliquo conſpicui; neque omnes, ſed illi ſoli, quibus eſt quod is habere cupit; nam qui moleſti aut contumelioſi in eum ſunt, merito plectuntur. In *Monarchia* igitur, is qui latere vult, qualiſcunque ſit qui regnat, extra periculum eſt. Patiuntur enim ſoli ambitioſi, cæteri ab injuriis potentiorum defenduntur. Sed in *dominatione populari* tot poſſunt eſſe *Nerones*, quot ſunt *Oratores* qui *populo* adulantur, tantum enim poteſt unuſquiſque eorum, quantum ipſe *populus*; atque in ſubtrahendis à pœna iis, qui per libidinem & odia privata concives immeritò occiderunt, quaſi tacito quodam inter ſe Pacto; *Hodie mihi, cras tibi*, alter alterius cupidini mutuò cedunt. Præterea potentiæ privatæ terminus quidam eſt, ultra quem civitati pernicioſa futura eſt, & propter quam *Monarchis* aliquando neceſſarium eſt providere, ne quid inde Reſpublica capiat detrimenti. Illam igitur potentiam, quando in divitiis ſita erat, divitiarum diminutione diminuerunt; ſi quando vero conſiſteret in aura *populari*, ipſum potentem ſine alio crimine ſuſtulerunt. Idem in *Democratiis* fieri ſolet. Nam *oſtraciſmo* exſulabant potentes *Athenienſes* ſine crimine,

mine, propter potentiam solam, & necabantur Romæ tanquam regnum affectaverint, qui plebis favorem captabant beneficiis. Pares in hoc *Democratia* & *Monarchia*, impares tamen fama fuerunt: quia fama a populo est; & quod a multis fit, a multis laudatur. Ideoque invidia in virtutem eorum factum esse dicitur, si faciunt *Monarchæ*, quod si factum esset a *populo*, politia esset.

VIII. Sunt qui ideo *Monarchiam Democratia* incommodiorem putent, quod *illic* minus libertatis sit quam *hic*. Si per *libertatem* intelligant exemptionem à subjectione, quæ legibus, hoc est, mandatis debetur *populi*, neque in alio statu civitatis quocunque ulla omnino libertas est. Si *libertatem* in eo sitam esse intelligant, ut paucæ sint leges, pauca vetita, & ea talia quæ nisi vetentur, non sit Pax, tunc nego plus esse *libertatis* in *Democratia* quam in *Monarchia*: potest enim non minus hæc quam illa cum tali libertate recte consistere. Etsi enim portis turribusque civitatis cujuscunque, characteribus quantumvis amplius *libertas* inscribatur, non est ea cujuscunque *civis*, sed *civitatis* libertas; neque meliori jure verbum illud civitati inscribitur, quæ a *populo*, quam

Libertatem singulorum non minorem esse sub Monarcha, quam sub populo.

quæ à *Monarcha* regitur. Sed quando cives privati, id eſt, ſubditi libertatem poſcunt, nomine libertatis non *libertatem*, ſed *Dominium* poſcunt? quod tamen præ inſcitia minime animadvertunt. Si enim quam libertatem quiſque ſibi expetit, eandem prout lege naturæ præceptum eſt, aliis concederet, rediret ille ſtatus naturalis, in quo omnes jure poſſunt omnia; quem ut omni ſubjectione civili pejorem, ſi ſcirent, reſpuerent. Sed ſi quis liberum eſſe ſolum poſcat, cæteris obſtrictis, quid aliud quam *Dominium* poſcit? Nam qui ſolutus eſt omni vinculo, vinctorum omnium, quotquot ſunt, *Dominus* eſt. Non eſt ergo major libertas civium in ſtatu *populari*, quam *Monarchico*. Id quod imponit, eſt *participatio* æqualis munerum publicorum, & Imperii. Nam ubi Imperium *populi* eſt, cives eatenus imperium ſinguli *participant*, quatenus *populi* imperantis partes ſunt. Munera autem publica æqualiter participant, quatenus in magiſtratibus & miniſtris publicis eligendis æqualia habent ſuffragia. Atque hoc eſt quod voluit *Ariſtoteles*, ipſe quoque conſuetudine temporis libertatem pro imperio nominans. Lib. 6. *Politicorum*, cap. 2. *In ſtatu populari libertas*

bertas est ex suppositione. Quod vulgo dicunt, tanquam extra statum hunc liber esset nemo. Ex quo obiter colligere licet, cives eos qui in *Monarchiâ* sublatam libertatem plorant, hoc tantum stomachari, quod non adhibeantur ad Reipublicæ gubernacula.

Non esse civibus incommodum, quod non omnes ad publicas deliberationes admittantur.

IX. Sed ob hoc ipsum fortasse aliquis *statum popularem* maximo intervallo *Monarchiæ* anteferendum esse dicet, quod illic, ubi scilicet negotia publica omnes tractant, prudentiam, scientiam, eloquentiamque suam in deliberationibus circa res maximæ difficultatis & momenti publicè ostentandi potestas omnibus facta sit; id quod propter naturæ humanæ innatam laudis cupiditatem, omnibus iis qui vel talibus virtutibus antecellunt, vel sibi videntur cæteris antecellere, omnium rerum est jucundissimum: hic vero via illa ad laudem & dignitates obtinendas, maximæ parti civium præclusa est. Quid autem est, si hoc non est incommodum? Dicam. Sententiam ejus quem contemnimus, nostræ prælatam videre; sapientiam nostram in conspectu nostro negligi; incerto certamine inanis gloriæ, certissimas suscipere inimicitias; (hoc enim declinari non potest, sive vincerimus, sive vincamur;) odisse & odio esse ob dissimi-

dissimilitudinem opinionum; concilia & vota nostra ubi non est opus, sine fructu omnibus patefacere; rem domesticam negligere: Hæc, inquam, incommoda sunt. Abesse verò à certamine ingeniorum, quamquam ea certamina facundis jucunda sint, non est ideo illis incommodum, nisi etiam viris fortibus incommodum dicemus esse pugnâ prohiberi, propterea quod eâ delectantur.

Deliberationes civiles magnis cœtibus male committuntur, propter plurimorum imperitiam.

X. Præterea multæ causæ sunt, quare minus rectè in magnis conventibus deliberatur, quam ubi consiliarii sunt pauci. Quarum una est, quod ad recte deliberandum de omnibus quæ ad salutem civitatis conducunt, cognitu necessaria sunt, non modo ea quæ intus, sed etiam ea quæ foris sunt, intus quidem quibus rebus, & unde quæsitis, civitas alitur & defenditur; quæ loca præsidiis habendis apta; unde milites & habendi & alendi sint; quis sit civibus animorum habitus versus principem, vel civitatis gubernatores, & multa similia. Foris autem, quanta & in quibus rebus sita sit potentia singularum civitatum vicinarum; quid nobis ab illis commodi & incommodi proveniat; qui affectus eorum & erga nos, & se invicem; & quid quoti-

quotidie apud eos conſilii capiatur. Hæc autem quia pauciſſimi cognoſcunt in numeroſo cœtu hominum, maxima ex parte talium rerum imperitorum, ne dicam incapacium, quid numerus ille deliberantium ineptis ſententiis contribuere ad conſilia, aliud quam impedimentum poteſt.

XI. Alia cauſa, quare magnus cœtus ad deliberationem minus idoneus ſit, ea eſt, quod unuſquiſque eorum qui ſententiam ſuam explicant, neceſſe habet perpetuâ & longâ uti oratione; eamque, exiſtimationis cauſâ, audientibus, quantum poteſt, ornatam gratamque eloquentiâ reddere. Eloquentiæ autem munus eſt, *Bonum* & *malum*, *Utile* & *inutile*, *Honeſtum* & *inhoneſtum*, facere apparere majora vel minora, quam revera ſunt, & *Juſtum* videri, quod *injuſtum* eſt, prout ad finem dicentis videbitur conducere. Hoc enim eſt perſuadere; & quamquam ratiocinentur, non procedunt tamen à principiis veris, ſed ab ἐνδόξοις, id eſt, opinionibus jam vulgo receptis, quæ maxima ex parte erroneæ eſſe ſolent, neque orationem ſuam naturæ rerum, ſed affectibus animorum convenientem eſſe ſtudent. Unde accidit, non recta ratione, ſed impetu animi ſententias

Propter eloquentiam.

tias

tias ferri. Neque eſt hoc *hominis*, ſed ipſius *Eloquentiæ* vitium, cujus finis (ut magiſtri Rhetoricæ omnes docent) non veritas eſt, (niſi per accidens) ſed victoria; & manus, non docere, ſed ſuadere.

Propter factiones. XII. Tertia cauſa, quare in magno cœtu minus utiliter deliberatur, ea eſt, quod inde *factiones* in civitate oriantur, & ex *factionibus* ſeditio & bellum civile. Quando enim contrariis ſententiis orationibuſque pugnant æquales oratores, victus victorem, eoſque una omnes qui illius ſententiam ſequuti ſunt, tanquam conſilium & ſapientiam ſuam contempſiſſent, odit, ſtudetque quomodo faciat, ut conſilium adverſarii exitum ſortiatur civitati damnoſum; ſic enim ſibi reſtitutum, illi ademtum gloriam iri videt. Præterea ubi ſuffragia non ſunt ita inæqualia, quin ſpes victis ſit, poſſe ſe in conventu alio, acceſſione paucorum hominum ſibi conſentientium, partes habere ſuperiores, ubi præcipui eorum cæteros convocant; ſeorſum deliberant, quomodo ſententiam ante latam abrogare poſſint; ſtatuunt inter ſe ad proximum conventum frequentes & primi adeſſe; diſponunt quid quiſque, & quo ordine dicere debeat, ut

ut res denuo agitetur, & quod frequentibus adversariis ratum, id iisdem, aliqua ex parte, per negligentiam absentibus, fiat irritum. Atque hujusmodi industria diligentiaque, quâ utuntur ad *faciendum* populum, *factio* appellari solet. Quando autem *factio* suffragiis minor, viribus major vel non multo minor est, tunc quod eloquentiâ & arte obtinere non potuere, id armis tentant, & bellum nascitur civile. Sed hæc, dicet aliquis, non necessario, nec sæpe accidunt. Idem dicere posset, Oratores non esse necessariò cupidos gloriæ; & non sæpe in magnis rebus magnos oratores dissentire.

XIII. Sequitur ex his, ubi legum ferendarum potestas summa ad conventus tales defertur, leges instabiles esse, mutarique, non ad mutationem status rerum, neque ad mutationem animorum, sed prout major numerus hominum nunc ex hac, nunc ex illâ *factione* confluerit ad *curiam*; ita ut leges ibi, tanquam super undas, huc illuc fluctuent. *Propter instabilitatem legum.*

XIV. Hoc etiam quarto loco deliberationes magnorum cœtuum incommodi habent, quod civitatis consilia, quæ tacita esse sæpissimè permagni inte- *Propter defectum taciturnitatis.*

tereſt, antè ad inimicos proferantur, quam poſſint perduci ad effectum; & quid poſſit, quid non poſſit, quid velit, quid nolit, exploratum externis ſit, non minus quam ipſi *imperanti populo*.

Ea incommoda Democratiæ adhærere, quatenus homines naturaliter delectantur exiſtimatione ingenii.

XV. Incommoda hæc quæ in deliberationibus magnorum conventuum reperiuntur, eatenus *Monarchiam Democratiâ* meliorem eſſe evincunt, quatenus in *Democratiâ* res maximi momenti, talibus conventibus diſcutiendæ ſæpius committuntur, quam in *Monarchiâ*; nec enim aliter fieri facile poteſt. Nihil enim eſt propter quod non malit quiſquam *rei familiari* potius, quam *publicæ* vacare, præterquam quòd locum eſſe videt facundiæ ſuæ, qua poſſit ingenii & prudentiæ exiſtimationem acquirere, & domum reverſus apud amicos, parentes, uxoreſque, re bene geſta, triumphare; ſicut olim *Marco Coriolano* omnis à factis bellicis jucunditas in eo ſita erat, quod videret laudes ſuas placere matri. Quod ſi in *Democratia populus* deliberationes de bello & pace & de legibus ferendis ad unum tantum, vel valde paucos deferre vellet, contentus nominatione magiſtratuum, & miniſtrorum publicorum, hoc eſt, authoritate ſine miniſte-

nisterio, tunc fatendum est, *Democratiam* & *Monarchiam* hac in re æquales fore.

XVI. Neque commoda vel incommoda, quæ magis in una quam in alia civitatis specie reperiuntur, ex eo procedunt, quod ipsum imperium, seu imperii negotia administranda melius uni quam pluribus, vel contra, pluribus quam paucioribus committuntur. Nam imperium *potentia*, administratio gubernandi *actus* est; *potentia* autem in omni civitatis specie æqualis est; soli *actus* differunt, hoc est, *motus* atque *actiones* civitatis, prout proveniunt à plurium vel pauciorum, peritorum vel imperitorum deliberationibus. Ex quo intelligitur, regiminis commoda & incommoda, non illum in quo residet civitatis authoritas, sed imperii ministros sequi; ideoque nihil impedire, quin civitas recte gubernari possit, quamquam *Monarcha* femina vel puer vel infans sit, modo ii negotiis pares sint, qui ministeriis & muneribus publicis præfecti sunt. Atque id quod dicitur, *væ regno cujus Rex Puer est*, non significare *Monarchiæ* conditionem statu populari inferiorem esse, sed contra nimirum incommoditatem Regni per accidens esse, quod *Rege puero* accidat

Incommoda civitatis ex Rege puero.

cidat quandoque, ut multis per ambitionem & vim in consilia publica sese intrudentibus, civitas administretur *Democratice*, atque ex eo nasci infelicitates illas, quæ *imperium populi* maxima ex parte comitantur.

Monarchicæ præstantiæ signum, potestas Ducum castrensis.

XVII. Signum autem quod *Monarchia* absolutissima, civitatis sit optimus omnium status, manifestissimum illud est, quod non solum Reges, sed etiam civitates illæ quæ *populo* & *optimatibus* subjectæ sunt, non nisi uni soli totum belli imperium deferunt, idque ita absolutum, ut nihil possit esse amplius: (in quo obiter notandum quoque hoc est, quod Rex nullus Duci plus imperii in exercitum concedere, quam ipse in cives omnes exercere jure possit.) *Monarchia* itaque omnium optimum in castris regimen est. Quid autem aliud sunt plures respublicæ, quam totidem castra præsidiis & armis contra se invicem munita? quorum status (quia nulla communi potentia coercentur, utcunque incerta pax tanquam induciæ breves, intercedat) pro statu naturali; hoc est, pro statu belli habendus est?

Optimus status civitatis est,

XVIII. Postremò quoniam ad conservationem nostram, subditos nos esse alicui *homini* vel *concilio* necessarium erat,

erat, optimâ conditione illi subjicimur, cujus interest, ut salvi & sani simus. Atque hoc fit, quando imperantis hæreditas sumus; unusquisque enim sponte suâ hæreditatem suam conservare studet. Sunt autem civium non fundi & pecuniæ, sed corpora & animi vegeti, principum divitiæ : id quod facile concedetur ab iis qui animadvertunt, quam magnis pecuniis parvarum civitatum dominia æstimantur, & quanto faciliùs homines pecuniam, quam pecunia homines acquirit. Neque exemplum facile occurrit subditi alicujus à Principe suo, vitâ vel bonis, sine culpa propria, per solam licentiam imperii spoliati.

ubi cives imperantis sunt hæreditas.

XIX. Huc usque facta est comparatio inter statum *Monarchicum* & *Popularem*; de *Aristocratiâ* tacitum est. De hac, ex iis quæ de illis dicta sunt, videtur concludi posse, quæ hæreditaria est, & quæ contenta Magistratuum electione, deliberationes ad paucos, & maximè idoneos transmittit, & simpliciter quæ *Monarcharum* regimen maximè, *populi* minimè imitatur, eam civibus singulis & meliorem, cæteris & diuturniorem esse.

Aristocratia tantò melior est, quantò Monarchiæ propior; pejor, quantò ab ea remotior.

CAP.

CAPUT XI.

Loca & exempla Scripturæ ſacræ de jure Regni, quæ ſecunda videntur antedictis.

I. *Initium civitatis inſtitutivæ, à conſenſu populi.* II. Judicia & Bella *dependere ab arbitrio imperantium ſummorum.* III. *Eos qui ſummum imperium habent, jure puniri non poſſe.* IV. *Sine ſummo imperio non eſſe* Civitatem, *ſed* Anarchiam. V. *Servos & Filios debere Dominis & Parentibus ſimplicem obedientiam.* VI. *Abſolutum imperium evidentiſſimis tam Novi quam Veteris Teſtamenti locis comprobatum.*

Initium civitatis inſtitutivæ à conſenſu populi.

I. INitium civitatis inſtitutivæ, ſive politicæ, cap. 6. art. 2. à conſenſu multitudinis ita derivavimus, ut omnes conſentire, vel pro hoſtibus cenſeri oportere appareat. Tale fuit initium Regni Dei ſuper Judæos inſtitutum per *Moyſen*. *Si audieritis vocem meam*, &c. *eritis mihi in regnum Sacerdotale*, &c. *Venit Moyſes*, *& convocatis majoribus natu populi*, &c. *reſponditque omnis populus ſimul : cuncta quæ loquutus eſt Dominus , faciemus.* Tale quoque fuit initium poteſtatis *Moyſis* ſub Deo, ſive

five poteftatis proregiæ. *Cunctus populus videbat voces, & lampades,* &c. *dicentes Moysi: Loquere tu nobis, & audiemus.* Simile erat initium regni Saulis. *Videntes autem, quod Naas Rex filiorum Ammon veniſſet adverſum vos, dixiſtis mihi; Nequaquam, ſed rex imperabit nobis, cum Dominus veſter regnaret in vobis. Nunc ergo præſto eſt rex veſter, quem elegiſtis & petiiſtis.* 1. Sam. 12. verſ. 12. Conſentientibus autem non omnibus, ſed majore parte, (nam erant *Filii Belial*, qui *dixerunt, Num ſalvare nos poterit iſte; & deſpexerunt eum.* 1. Sam. 10. verſ. 27.) illi qui non conſenſerunt, tanquam hoſtes ad necem quærebantur. *Quis eſt* (ait populus ad Samuelem) *qui dixit, Saul non regnabit ſuper nos: date viros, & interficiemus eos?* 1. Sam. 11. verſ. 12.

Judicia & Bella dependere ab arbitrio imperantium ſummorum.

II. Eodem capite 6. articulis 6. & 7. oſtenſum eſt, tum *Judicia*, tum *Bella*, ab arbitrio dependere ejus qui ſummum habet in civitate imperium; id eſt, in *Monarchiâ* unius *Monarchæ*, ſive *Regis*. Id autem confirmatur judicio ipſius populi. *Erimus nos quoque ſicut omnes gentes, &* JUDICABIT *nos rex noſter, & egredietur ante nos, & pugnabit* BELLA *noſtra pro nobis.* 1. Sam.

Sam. 8. verſ. 20. Et teſtimonio Regis Salomonis, quod attinet ad *judicia*, & ad omnia de quibus diſputari poteſt, an ſint *bona* an *mala*. *Dabis ergo ſervo tuo cor docile, ut populum tuum* JUDICARE *poſſit, & diſcernere inter* BONUM *&* MALUM. 1. Reg. 3. verſ. 9. Et Abſalonis, *Non eſt qui te audiat conſtitutus à Rege*. 2. Sam. 15. verſ. 3.

Eos qui ſummum imperium habent jure puniri non poſſe.

III. Quod Reges puniri à ſubditis non poſſint, ſicut oſtenſum eſt ſupra, cap. 6. art. 12. confirmat Rex David, qui cum quæreretur à Saule ad mortem, abſtinuit tamen à cæde ejus, prohibuitque Abiſaium dicens, *Ne interficias eum; quis enim extendet manum ſuam in Chriſtum Domini, & innocens erit?* 1 Sam. 22. verſ. 9. Et cum præcidiſſet oram chlamydis ejus, *propitius* (inquit) *mihi ſit Dominus, ne faciam hanc rem Domino meo, Chriſto Domini, ut mittam manum meam in eum*. 1 Sam. 24. verſ. 7. Et *Amalekitam* qui *Saulem*, quamquam in ipſius gratiam, interfecerat, juſſit tamen interfici. 2. Sam. 1. verſ. 15.

Sine ſummo Imperio non eſſe Civitatem, ſed Anarchiam.

IV. Quod habetur Judic. cap. 17. verſ. 6. *In diebus illis non erat Rex in Iſraël, ſed unuſquiſque quod ſibi rectum videbatur, hoc faciebat*, tanquam ubi non ſit *Monarchia*, ibi ſit *Anarchia*, (ſeu

(seu confusio omnium rerum) adduci posset ad probandum excellentiam Regni supra omnes alias civitatis formas; nisi quod per vocem *Rex*, possit forte intelligi non modo *unus homo*, sed etiam *una curia*, modo summum in ea resideat imperium. Quod si sic accipiatur, hoc tamen inde efficitur, ut sine summo & absoluto imperio (quod toto capite sexto probare conati sumus) cuilibet licebit quicquid libebit, sive quicquid sibi rectum videbitur; quod stare non potest cum conservatione generis humani, ideòque imperium summum ex lege naturæ in omni civitate intelligitur exsistere alicubi.

Servos & filios debere dominis & parentibus simplicem obedientiam.

V. *Servos Dominis* simplicem debere obedientiam diximus, cap. 8. art. 7. 8. & *filios patribus*, cap. 9. art. 7. Idem dicit sanctus Paulus. Nimirum de servis, *Servi, obedite per* OMNIA *Dominis carnalibus, non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis timentes Deum.* Col. 3. vers. 20. De Filiis, *Filii obedite parentibus per* OMNIA; *hoc enim placitum est in Domino.* Col. 3. vers. 22. Sicut autem nos per simplicem obedientiam intelligimus OMNIA quæ non sunt contra leges Dei, ita in locis illis

sancti Pauli citatis, post vocem OMNIA, subintelligendum est, *præter ea quæ sunt contra leges Dei.*

Absolutum imperium evidentissimis tam novi quam veteris Testamenti locis comprobatum.

VI. Sed ne jus Principum minutatim persequar, ea jam producam quæ totam potestatem eorum (nempe deberi iis à subditis suis obedientiam simplicem & absolutam) simul stabiliunt. Et primum ex novo Testamento: *Super cathedram Moysis sederunt Scribæ & Pharisæi.* OMNIA *ergo quæcunque dixerint vobis, servate & facite.* Matth. 22. vers. 2. *Omnia*, inquit, *facite*, hoc est, obedite *simpliciter.* Quare? quia sedent super *cathedram Moysis*, nimirum, *principis civilis*, non *Aaronis* Sacerdotis. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit; non est enim potestas nisi à Deo. Quæ autem sunt, à Deo ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt, &c.* Rom. 13. vers. 1. &c. Quoniam ergo potestates quæ erant tempore sancti *Pauli*, à Deo ordinatæ fuerint, omnes autem Reges eo tempore requirebant à subditis suis integram obedientiam, sequitur, talem potestatem à Deo fuisse ordinatam. *Subjecti igitur estote omni humanæ ordinationi propter Deum, sive Regi quasi præcellenti, sive ducibus tanquam*

tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum: quia sic est voluntas Dei. 1. Pet. 2. vers. 13. Rursus sanctus Paulus ad Titum; *Admone illos, Principibus & potestatibus subditos esse, dicto obedire.* Cap. 3. vers. 1. Quibus Principibus? nonne Principibus temporum illorum, qui obedientiam exigebant simplicem? Deinde, ut veniamus ad exemplum ipsius Christi, cui jure hæreditario à Davide derivato, debebatur regnum Judæorum, is cum more subditi viveret, tributum *Cæsari* & pendebat, & *Cæsaris* esse pronunciabat: *Reddite* (inquit) *quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo.* Matth. 22. vers. 21. Idem, cum placuisset ei Regem agere, obedientiam integram requirebat. *Ite* (inquit) *in castellum quod contra vos est, & statim invenietis asinam alligatam, & pullum cum ea; solvite & adducite mihi: & si quis aliquid dixerit, dicite, quod Dominus his opus habet.* Matth. 21. vers. 2. Fecit igitur hoc jure Domini, sive Regis Judæorum. Tollere vero subdito bona sua, eo nomine quod *Dominus opus habet*, Imperium absolutum est. Loca Testamenti veteris in eandem sententiam evidentissima hæc sunt. *Tu accede, & audi* CUNCTA *quæ dixe-*

rit Dominus Deus noster tibi, loquerisque ad nos, & nos audientes faciemus ea. Deut. 5. vers. 27. At sub vocem illam *cuncta*, integra continetur obedientia. Rursus ad *Josuen: Responderuntque ad Josuen, atque dixerunt;* OMNIA *quæ præcepisti nobis, faciemus, & quocunque miseris, ibimus; sicut obedivimus in* CUNCTIS *Moysi, ita obediemus & tibi; tantum sit Dominus Deus tuus tecum sicut fuit cum Moyse. Qui contradixerit ori tuo, & non obedierit* CUNCTIS *sermonibus, quos præceperis ei, moriatur.* Josu. vers. 16. Et parabola Rhamni: *Dixeruntque omnia ligna ad Rhamnum, Veni & impera super nos; quæ respondit iis, Si vere me regem constituitis, venite, & sub umbra mea requiescite; sin autem non vultis, egrediatur ignis de Rhamno, & devoret cedros Libani.* Jud. 9. vers. 14. Quorum verborum sententia est, acquiescendum esse dictis eorum quos vere Reges in nos constituimus; ni velimus incendio belli civilis consumi. Particularius autem describitur potentia regia à Deo ipso per Samuelem. *Prædic iis jus Regis, qui regnaturus est super eos, &c. Hoc erit jus Regis qui imperaturus est vobis: Filios vestros tollet, & ponet in curribus suis, &c. Filias quoque vestras faciet*

faciet sibi unguentarias, &c. *Oliveta optima tollet*, *& dabit servis suis*, &c. 1. Sam. 8. vers. 8. &c. Nonne est potentia hujusmodi absoluta? veruntamen ab ipso Deo appellatur JUS REGIS. Neque videtur quisquam, ne *Sacerdos* quidem *summus* apud Judæos, ab obedientia hac exemptus fuisse. Ubi enim *Abiatharo Sacerdoti dixit Rex*, (nimirum Salomon) *Vade in Anathot ad agrum tuum*, *equidem vir mortis es*: *sed hodie te non interficiam*; *quia portasti arcam Domini Dei coram David patre meo*, *& sustinuisti laborem in omnibus*, *in quibus laboravit pater meus*: *& ejecit Salomon Abiatharum*, *ut non esset Sacerdos Domini*: 1. Reg. 2. vers. 26. Nullo argumento colligi potest, factum illud Deo displicuisse; neque enim reprehendi Salomonem, aut personam ejus eo tempore parum Deo acceptam fuisse legimus.

CAPUT XII.

De causis internis civitatem dissolventibus.

I. Judicationem boni & mali ad singulos pertinere, *seditiosa opinio*. II. Peccare subditos obediendo Principibus suis, *seditiosa*

opinio. III. Tyrannicidium esse licitum, *seditiosa opinio.* IV. Subjectos esse legibus civilibus etiam eos qui habent summum imperium, *seditiosa opinio.* V. Imperium summum posse dividi, *seditiosa opinio.* VI. Fidem & sanctitatem non studio & ratione acquiri, sed semper supernaturaliter infundi & inspirari, *seditiosa opinio.* VII. Civibus singulis esse rerum suarum proprietatem, sive dominium absolutum, *seditiosa opinio.* VIII. *Ad seditionem disponit, nescire differentiam inter populum & multitudinem.* IX. *Ad seditionem disponit exactio nimia pecuniarum, quamvis justa & necessaria.* X. *Ad seditionem disponit ambitio.* XI. *Ad seditionem disponit spes successus.* XII. *Virtus qua opus est ad seditiones excitandas, sola eloquentia est sine sapientiâ.* XIII. *Quomodo stultitia vulgi, & eloquentia ambitiosorum, concurrunt ad rempublicam dissolvendam.*

Judicationem boni & mali ad singulos pertinere, seditiosa opinio.

I. HActenus quibus causis, & quibus pactis civitates constitutæ sint, imperantium in cives jura, dictum est. Jam quibus causis eædem dissolvantur, sive de causis seditionum, breviter dicendum est. Quemadmodum autem in motu corporum naturalium, consideranda tria sunt, nimirum, *dispositio interna*, ut sint producendi motus susceptibilia: *Agens externum*, quo motus certus & determinatus actu producatur; *Et ipsa actio*: Ita etiam in civitate, ubi cives tumultuan-

tuantur, tria consideranda occurrunt; primum *doctrinæ* & *affectus* paci contrarii, quibus singulorum animi disponuntur; secundum, quales sunt qui jam dispositos ad successionem & arma sollicitant, convocant, diriguntque; tertium, modus quo id fit, sive ipsa *factio*. Doctrinarum autem quæ ad seditionem disponunt, una & prima hæc est; *Cognitionem de bono & malo pertinere ad singulos*. In statu quidem naturali, ubi jure æquali singuli vivunt, nec se per pacta sua aliorum imperio submiserunt, veram eam esse concedimus, imo cap. 1. art. 9. probavimus. Sed in statu civili, falsa est. Ostensum enim est, cap. 6. art. 9. Regulas *boni* & *mali*, *justi* & *injusti*, *honesti* & *inhonesti*, esse leges civiles, ideòque quod legislator præceperit, id pro *bono*; quod vetuerit, id pro *malo* habendum esse. Legislator autem semper is est, cujus est in civitate imperium summum, hoc est, in Monarchiâ Monarcha. Idem confirmavimus cap. 11. art. 6. ex verbis *Salomonis*. Siquidem enim sequendum ut bonum, & fugiendum ut malum esset id quod singulis visum fuerit, quorsum spectant verba ejus, *Dabis servo tuo cor docile; ut populum tuum judicare possit, & discerne-*

cernere inter bonum & malum. Quoniam ergo Regum est discernere inter *bonum* & *malum*, iniquæ sunt illæ, quamquam quotidianæ voces : *Regem esse, qui recte facit.* Et *Regibus non esse obtemperandum, nisi justa præceperint;* & aliæ similes. Ante imperia, *justum* & *injustum* non exstitere; ut quorum natura ad mandatum sit relativa; actioque omnis suâ naturâ adiaphora est. Quod *justa* vel *injusta* sit, à jure imperantis provenit. Reges igitur legitimi quæ imperant, justa faciunt imperando, quæ vetant vetando injusta. Privati autem homines dum cognitionem *boni* & *mali* ad se trahunt, cupiunt esse sicut Reges; quod salva civitate fieri non potest. Omnium Dei præceptorum antiquissimum est, Gen. cap. 2. vers. 15. *De ligno scientiæ boni & mali ne comedas;* & antiquissima tentationum diabolicarum, cap. 3. vers. 5. *Eritis sicut dii, scientes bonum & malum.* Et prima Dei cum homine expostulatio, vers. 11. *Quis indicavit tibi quod nudus esses, nisi quod ex ligno, de quo præceperam tibi ne comederes, comedisti?* Quasi diceret, unde judicasti nuditatem, in qua visum est mihi te creare, inhonestam esse, nisi quod *cognitionem* Honesti & Inhonesti tute tibi arrogasti?

II.

II. Peccatum eſt quicquid quis fecerit contra conſcientiam; nam qui id faciunt, legem ſpernunt. Sed diſtinguendum eſt; Peccatum meum eſt, quod faciens, peccatum meum eſſe puto; quod vero peccatum alienum eſſe puto, poſſum quandoque ſine peccato meo facere. Nam ſi jubear facere quod peccatum jubentis eſt, modo qui jubet, jure Dominus meus ſit, id ſi facio, non pecco: non enim ſi militavero juſſu civitatis, putans bellum injuſtè ſuſceptum eſſe, idcirco injuſtè fecero, ſed potius ſi militare recuſavero, cognitionem juſti & injuſti, quæ pertinet ad civitatem, mihi arrogans. Qui diſtinctionem hanc non obſervant, quotieſcunque eis aliquid imperatum erit, quod illicitum vel eſt, vel videtur eſſe, incident in peccandi neceſſitatem. Nam facient contra conſcientiam, ſi obediverint; contra jus, ſi non obediverint. Si fecerint contra conſcientiam, monſtrant, ſe non metuere pœnas futuri ſeculi; ſi fecerint contra jus, tollunt quantum in ſe eſt, ſocietatem humanam, & vitam civilem ſeculi præſentis. Opinio igitur eorum qui docent, *peccare ſubditos, quoties mandata Principum ſuorum, quæ ſibi injuſta videntur eſſe, exſequuntur*; & errorea eſt,

Peccare ſubditos obediendo Principibus ſuis, ſeditioſa opinio.

& inter eas numeranda quæ obedientiæ civili adversantur. Dependet autem ab originali illo errore quem supra præcedente articulo notavimus. Nam per judicium nostrum *boni* & *mali*, facimus ipsi, ut tam obedientia nostra, quam inobedientia sit peccatum.

Tyrannicidium esse licitum, seditiosa opinio.

III. Tertia doctrina seditiosa ab eâdem radice orta est, *Tyrannicidium esse licitum*. Imò hodie à nonnullis Theologis, & olim ab omnibus Sophistis, *Platone*, *Aristotele*, *Cicerone*, *Seneca*, *Plutarcho*, cæterisque Græcæ & Romanæ Anarchiæ fautoribus; non modo licitum, sed etiam maximâ laude dignum existimatum est. *Tyrannorum* autem nomine intelligunt non solum Monarchas, sed omnes eos qui imperium summum in quocunque genere civitatis administrant. Non enim Athenis *Pisistratus* tantum, qui solus imperium habuit, sed post eum Triginta-viri, qui simul dominati sunt, singuli *Tyranni* appellabantur. Sed is quem occidi, ut *Tyrannum*, volunt, vel jure imperat, vel absque jure; si absque jure, hostis est, & jure occiditur: sed dici debet hoc non *Tyrannicidium*, sed *hosticidium*; si jure imperium obtinet, locum habet interrogatio

gatio divina, *quis indicavit tibi, quod Tyrannus esset, nisi quod ex ligno de quo præceperam tibi, ne comederes, comedisti?* Quare enim appellas tu *Tyrannum*, quem Deus *Regem* fecit; nisi tu privatus exsistens, cognitionem ad te trahas *boni* & *mali*? Quam perniciosa verò civitatibus, præsertim vero *Monarchiis*, opinio hæc sit, ex eo facile intelligitur, quod per eam quilibet *Rex*, sive malus, sive bonus, unius sicarii & judicio condemnandus, & manu jugulandus exponitur.

IV. Quarta societati civili adversa opinio eorum est, qui censent, *legibus civilibus subjectos esse etiam eos qui habent summum imperium.* Quam veram non esse satis ostensum est supra, c. 6. art. 14. ex eo quod civitas, neque sibi ipsi, neque civi cuiquam obligari potest: non sibi, quia nemo obligatur nisi alii; non civi, quia civium voluntates singulæ in voluntate civitatis continentur, ita ut si civitas se liberam à tali obligatione esse velit, etiam cives velint, & proinde libera sit. Quod autem de civitate verum est, id verum esse intelligitur de eo homine, vel cœtu hominum, qui summam habet potestatem; illi enim civitas sunt, quæ nisi per summam eorum potestatem non exsistit.

Subjectos esse legibus civilibus etiam eos qui habent summum imperium, seditiosa opinio.

Quod autem opinio hæc cum essentia civitatis consistere non possit, ex eo patet, quod per eam *cognitio justi & injusti*, hoc est, quid sit, quid non sit, contra leges civiles, definire, ad singulos rediret. Cessabit ergo obedientia, quoties imperatum aliquod videbitur contra leges, atque unà omnis potestas coactiva, quod salvâ civitatis essentiâ fieri non potest. Magnos tamen habet error hic fautores, *Aristotelem* & alios, qui propter impotentiam humanam, civitatis potestatem summam, solis legibus deferendam esse arbitrantur. Videntur autem in naturam civitatis parum profunde inspexisse, qui potestatem coactivam, legum interpretationem, & legum lationem (quæ necessariæ civitati potestates sunt) ipsis legibus relinquendas esse existimaverint. Quamquam autem cives singuli cum ipsa civitate contendere judicio, & lege agere interdum possint, id tamen locum habet tunc solum, quando quæstio non est de eo quod civitas possit; sed de eo quod certâ quâdam lege voluit. Ut, cum de capite civis agitur quacunque lege, quæstio non est, an civitas jure suo absoluto vitam ejus tollere possit; sed an per legem illam tollendam esse voluerit.

Voluit autem, si legem violavit, alioqui noluit. Quod igitur civitas suis ipsius legibus obstricta sit, non satis argumenti est, quod actio legis competat civi adversus civitatem. In contrarium, patet, civitatem suis ipsius legibus non teneri, quia nemo obligatur sibi. Ponuntur ergo leges *Titio* & *Caio*, non civitati: utcunque ambitione jurisconsultorum factum sit, ut leges non ab authoritate civitatis, sed ab eorum prudentia dependere, imperitis videantur.

Imperium summum posse dividi, seditiosa opinio.

V. Quinto, *Imperium summum dividi posse*, exitiosissima civitatis doctrina est. Alii autem aliter dividunt. Sunt enim qui ita dividunt, ut summum imperium in iis rebus quæ ad pacem & commoda hujus vitæ pertinent, potestati civili concedant; in iis vero quæ ad salutem animæ spectant, in alios transferant. Contingit autem, quia justitia ad salutem maximè omnium rerum necessaria est, ut cives justitiam metientes, non sicut debent, per leges civiles, sed per mandata & doctrinas eorum qui respectu civitatis vel privati sunt, vel externi, superstitioso metu obedientiam Principibus debitam præstare nolint; ipso metu in id quod metuunt, incidentes. Quid au-

tem

tem perniciosius civitati esse potest, quam ut homines ne principibus, hoc est, ne legibus obediant, seu, ne justi sint, æternorum cruciatuum intentatione deterreantur? Sunt etiam qui summum imperium ita dividunt, ut potestatem summam Belli & Pacis, uni (quem *Monarcham* vocant) sed pecuniam imperandi jus, non illi, sed aliis tribuunt. Quoniam autem & belli & pacis nervi sunt pecuniæ, qui sic dividunt, aut non rem ipsam dividunt, sed imperium quidem illis dant, in quorum potestate est pecunia, nomen vero alteri; vel si dividunt, civitatem dissolvunt: neque enim bellum si opus est geri, neque pax publica sine pecunia conservari potest.

Fidem & sanctitatem non studio & ratione acquiri, sed semper supernaturaliter infundi & inspirari, seditiosa opinio.

Vulgo docetur, *Fidem & sanctitatem non studio & ratione naturali acquiri, sed semper supernaturaliter hominibus infundi vel inspirari.* Quod si verum esset, non video quare rationem fidei nostræ reddere juberemur, aut cur is non sit Propheta, quisquis verè Christianus est; aut denique quare non unusquisque quid faciendum, & quid fugiendum, sibi sit, ex propria potius inspiratione, quàm ex præceptis imperantium, aut recta ratione æstimaret. Reditur igitur ad *cognitionem privatam boni & mali*,

quæ

quæ concedi non poteſt ſine civitatum diſſolutione. Opinio hæc adeo latè per orbem Chriſtianum diffuſa eſt, ut numerus Apoſtatarum à ratione naturali penè infinitus ſit. Nata autem eſt ab inſanis hominibus; qui Scripturarum lectione copiam verborum ſacrorum nacti, ita ea concionando connectere ſoliti ſunt, ut eorum oratio nihil ſignificans, imperitis tamen hominibus divina videatur: cujus enim ratio nulla, oratio divina apparet, is neceſſario divinitùs videbitur inſpiratus.

Civibus ſingulis eſſe rerum ſuarum proprietatem, ſive dominium abſolutum, ſeditioſa opinio.

VII. Septima civitatibus adverſa doctrina eſt, *Civibus ſingulis earum rerum quas poſſident, abſolutum eſſe Dominium.* Hoc eſt *proprietatem* talem, quæ jus cæterorum omnium, non modo concivium, ſed etiam ipſius civitatis in eaſdem res excludit. Id quod verum non eſt. Nam qui *Dominum* habent, *Dominium* non habent, ut probatum eſt c. 8. art. 5. Civitas autem civium omnium Domina eſt, ex conſtitutione. Ante ſuſceptum jugum civile, nemini erat quicquam *juris proprii*, omnia omnibus *communia* erant; dic ergo unde tibi *proprietas* hæc, niſi à civitate? Unde autem civitati, niſi quod unuſquiſque jus ſuum in civitatem tranſtuliſſet? Et tu ergo tuum jus civitati quoque conceſſi-

cessisti. *Dominium* ergo & *proprietas* tua tanta est, & tamdiu durat, quanta & quamdiu ipsa vult. Sicut in familia filiorum singulorum *propria* sunt bona, quæ & quamdiu vult pater. Sed multo maxima pars hominum, qui prudentiam civilem profitentur, rationem aliter colligunt. Æquales, inquiunt, natura sumus; nulla causa est quare quis rem meam mihi meliore jure auferat, quam ego illi suam; scimus, ad defensionem publicam pecunia aliquando opus esse, sed qui eam exigunt, opus esse monstrent, & à volentibus, accipient. Nesciunt qui sic loquuntur, ea quæ fieri volunt, jam ab initio in ipsa civitatis constitutione facta esse; ideoque loquentem tanquam in multitudine dissoluta & nondum facta civitate, factam dissolvunt.

Ad seditionem disponit nescire differentiam inter populum & multitudinem.

VIII. Ultimo loco Regimini civili adversatur, præsertim vero Monarchico, quod homines non satis distinguant inter *populum* & *multitudinem*. *Populus* est *unum* quid, *unam* habens *voluntatem*, & cui actio *una* attribui possit. Nullum horum de multitudine dici potest. *Populus* in omni civitate regnat; nam & in *Monarchiis populus* imperat, vult enim *populus* per voluntatem *unius hominis*. *Multitudo* vero cives

sunt,

ſunt, hoc eſt, ſubditi. In *Democratia* & *Ariſtocratia*, cives ſunt *multitudo*; ſed *curia* eſt *populus*. Et in *Monarchia*, ſubditi ſunt *multitudo*; & (quamquam parodoxum ſit) *Rex* eſt *populus*. Vulgus hominum, & alii qui hæc ita eſſe minimè advertunt, de *magno numero* hominum ſemper loquuntur tanquam de *populo*, hoc eſt, de *civitate*, dicuntque rebellaſſe *civitatem* contra *regem* (quod eſt impoſſibile) & *populum* velle & nolle, quod volunt & nolunt moleſti & muſſitantes ſubditi, ſub prætextu *populi*, *cives* contra *civitatem*, hoc eſt, *Multitudinem* contra *populum* animantes. Atque hæ ferè ſunt opiniones, quibus imbuti cives faciles ſunt ad tumultuandum; & ſi quidem majeſtas in omni civitate, ei vel eis conſervanda ſit, qui ſummum habet, vel habent imperium, his opinionibus crimen læſæ majeſtatis adhæret naturaliter.

IX. Animum humanum ægritudine afficit maximè omnium rerum *egeſtas*; ſive earum rerum quæ ad vitam & dignitatem tuendam neceſſariæ ſunt, *inopia*. Et quamquam nemo ſit, qui neſciat, opes induſtriâ comparandas, & parcimoniâ conſervandas eſſe, omnes tamen inopes culpam ab ignavia & luxuria

Ad ſeditionem diſponit exactio nimia pecuniarum, quamvis juſta & neceſſaria.

luxuria propria in regimen civitatis, tanquam re privata publicis exactionibus detrita, transferre solent. Debent autem homines considerare; non modo laborandum esse iis quibus patrimonium non est, ut vivant, sed etiam pugnandum, ut laborent. Unusquisque Judæorum qui tempore *Esdræ* muros *Hierusalem* ædificabant, unâ manu faciebat opus, alterâ tenebat gladium. In omni civitate cogitandum est, manum quæ gladium tenet, esse *Regem*, vel *curiam summam*, & ab industria civium, non minus alendam esse, illa quà quisque fortunam suam privatam fabricatur; *vectigalia* autem & *tributa* nihil aliud esse, præter mercedem eorum qui armati vigilant, ne industria singulorum incursu hostium impediatur; nec magis justam querimoniam esse eorum, qui paupertatem suam pensionibus publicis imputant, quam si dicerent, inopes se fieri propter solutionem debitorum. Sed nihil horum cogitat maxima pars hominum; patiuntur enim idem quod in morbo qui appellatur *Incubus*, qui ortus ab ingluvie, facit tamen homines putare se invadi, & magno pondere opprimi & suffocari. Quod autem ii qui videntur sibi totâ civitatis mole oppressi, proni ad sedi-
tiones

tiones sint, quodque novis rebus delectentur quibus præsentes nocent, satis per se manifestum est.

X. Altera animi ægritudo civitatibus noxia, eorum est, qui otio abundantes, carent dignitate. Ad honores & claritudinem natura quidem omnes contendunt, illi verò maximè qui minime rerum necessariarum sollicitudine distringuntur. Hos enim partim ad disserendum inter se de republica, partim ad Historicorum, Oratorum, Politicorum, aliorumque librorum facilem lectionem otium cogit. Inde autem contingit, ut ad res maximi momenti administrandas, & ab ingenio, & à doctrina instructos se esse arbitrentur. Quoniam autem non omnes sunt, quod sibi videntur esse, & si essent, non tamen omnes propter multitudinem ad munera publica adhiberi possent, necesse est, multos præteriri. Hi igitur contumeliam sibi fieri existimantes, nihil magis in votis habere possunt, tum invidiâ in sibi prælatos, tum emergendi spe, quam ut consilia publica eventus infelices sortiantur. Ideoque mirum non est, si rerum novarum occasiones cupidis animis operiantur.

Ad seditionem disponit ambitio.

XI. Inter affectus seditiosos numeranda

Ad seditionem

disponit spes successus. randa est etiam *spes vincendi.* Sint enim homines quantum quis voluerit, opinionibus paci & regimini civili repugnantibus imbuti, sint quantum fieri potest, injuriis & contumeliis, ab iis qui in authoritate sunt, læsi, & lacessiti, si tamen *vincendi spes* nulla, aut non satis magna appareat, nulla sequetur seditio; dissimulabunt singuli, & gravia potius ferent quam graviora. Ad hanc *spem* necessariò requiruntur quatuor, *numerus*, *instrumenta*, *mutua fiducia*, & *Duces.* Sine *numero* magno Magistratibus publicis resistere non seditio, sed desperatio est. Per instrumenta intelligo *arma* & *commeatum*, quæ si absint, numerus nihil valet, sicut neque arma sine *mutuâ fiduciâ*, neque hæc omnia sine unione, sub *Duce* aliquo, cui obedire, non ut obligati quod se ipsius imperio submiserint, (suppposuimus enim hoc ipso capite, hujusmodi homines nescire se obligari ultra id quod sibimet ipsis rectum & bonum visum fuerit,) sed propter existimationem virtutis, & prudentiæ militaris, vel similitudinem affectuum, sponte velint. Quatuor hæc si hominibus præsentia moleste ferentibus, & jus actionum suarum proprio judicio metientibus, in propinquo sint, ad seditio-

ditionem & civitatis confusionem præterea nihil deest præter aliquem, *qui ipsos acuat & concitet.*

XII. *Catilinæ*, quo nemo unquam magis ad seditiones factus fuit, character apud *Sallustium* hic est, quod haberet *eloquentiæ satis*, *sapientiæ parum.* Separat ille *sapientiam* ab *eloquentia*, hanc homini ad turbas nato, ut necessariam attribuens, illam ut pacis dictatricem abjudicans. *Eloquentia* autem duplex est, altera sententiæ & conceptuum animi perspicua & elegans explicatrix, oriturque partim à rerum ipsarum contemplatione, partim a verborum in propria & definita significatione acceptorum intelligentia; altera est affectuum animi (quales sunt *spes*, *metus*, *ira*, *misericordia*) commotrix, oriturque ex usu verborum metaphorico, & ad affectus accommodato. Illa ex veris principiis, hæc ex jam receptis opinionibus, qualescunque eæ sint, orationem texit. Illius ars Logica; hujus Rhetorica est. Illius finis veritas est; hujus victoria. Utraque suum usum habet, illa in deliberationibus; hæc in hortationibus. Illa enim à *sapientia* nunquam disjungitur; hæc verò fere semper. Quod autem hujusmodi *eloquentia potens*, separata à rerum

Virtus quâ opus est ad seditiones excitandas, sola eloquentia est sine sapientia.

rerum scientia, hoc est, à sapientia, verus character sit eorum qui populum ad res novas sollicitant & concitant, ex ipso opere quod faciendum habent, facile colligitur. Neque enim imbuere populum absurdis illis opinionibus paci & societati civili contrariis possent, nisi ipsi easdem tenerent; quod ignorantiæ majoris est, quàm quæ possit cadere in hominem sapientem: quis enim qui nescit unde leges vim suam derivent? quæ sint *justi*, *injusti*, *honesti*, *inhonesti*, *boni*, *mali*, regulæ? quid pacem inter homines conciliet & conservet, quid destruat? quid sit *suum*, quid *alienum*? quid denique sibi fieri velit (ut idem alteri faciat) vel mediocriter sapiens existimandus est? Quod autem auditores suos, ex stultis insanos reddere possunt; quod facere possunt ut quibus malè est, pejus, quibus rectè, malè esse videatur; quod spem amplificare, pericula extenuare, præter rationem iidem possunt, id ab eloquentia habent, non ad ea, quæ res sicut sunt, ita explicat, sed ab altera illa quæ commovendo animos, facit apparere omnia, qualia ipsi animis priùs commotis ea conceperunt.

Quomodo stultitia vulgi, & elo-

XIII. Ad disponendum civium animos ad *seditiones*, multi etiam eorum qui bene erga civitatem affecti sunt, dum

dum dictis opinionibus conforment doctrinam adolescentibus in scholis, & omni populo è cathedris insinuant, per inscitiam cooperantur. Qui vero dispositionem illam in actum perducere volunt, totum ambitionis laborem in eo ponunt, primum ut male affectos in *factionem* & *conspirationem* conjungant; deinde ut ipsi in *factione* plurimùm polleant. In *factionem* conjungunt, dum internuncios se & interpretes faciunt consiliorum & actionum singulorum, nominantque personas & loca ad conveniendum, & de iis rebus, quibus regimen civitatis, prout sibi videbitur commodum, reformetur, deliberandum. Ut vero in *factione* ipsi dominentur, *factio* in *factione* habenda est; scilicet seorsim cum paucioribus conventus secretos habere oportet, ubi ordinare possint, quid postea in conventu generali proponendum sit, & à quibus, & quid quisque eorum, & quo ordine debeat dicere, & quomodo potentissimos & existimatione apud *factionis* vulgus florentissimos ad suam sententiam possint trahere. Atque hoc modo cum *factionem* satis magnam habeant, in qua per eloquentiam dominentur, incitant eam ad res capessendas, atque ita rempublicam aliquando qui-

quentia ambitiosorum, concurrant ad Rempublicam dissolvendam.

quidem opprimunt, nimirum, cum factio contraria nulla sit, plerumque vero lacerant, & bellum civile introducunt. Concurrunt enim *stultitia* & *eloquentia* ad subversionem civitatis, eo modo quo conspirarunt quondam (ut est in fabula) filiæ *Peliæ* Regis Thessaliæ cum *Medeâ*, contra patrem suum. Volentes illæ decrepito seni restituere adolescentiam; consilio *Medeæ* in frusta concisum igni coquendum imponunt, exspectantes frustra dum reviviscerent. Eodem modo vulgus stultitiâ suà, velut puellæ *Peliæ*, cupientes civitatem veterem renovare, ducti *eloquentia* ambitiosorum hominum tanquam veneficio *Medeæ*, eam *factionibus* divisam incendio sæpius consumunt quàm reformant.

CAPUT XIII.

De officiis eorum qui summum imperium administrant.

I. *Distinguitur summi imperii jus ab exercitio.* II. *Salus populi suprema lex.* III. *Imperantium est respicere ad utilitatem plurium communem, non ad hujus vel illius propriam.* IV. *Per salutem intelligi omnia commoda.* V. *Quæ-*

Quæritur an Regum officium sit saluti animarum civium suorum providere, prout ipsis secundum conscientiam propriam optimum videbitur. VI. *Salus populi in quo consistat.* VII. *Exploratores necessarios esse ad defensionem populi.* VIII. *Milites, arma, præsidia, pecuniam tempore pacis parata habere, necessarium etiam ad defensionem populi.* IX. *Recta institutio civium in doctrina civili, paci conservandæ necessaria.* X. *Onera publica æqualiter distribuere, paci conservandæ conducibile.* XI. *Æquitatis naturalis esse, ut pecuniæ taxentur, pro ratione eorum quæ quisque consumit, non quæ possidet.* XII. *Ad pacem conservandam conducere, ambitiosos premere.* XIII. *Et factiones dissolvere.* XIV. *Ad locupletandos cives conducere leges, quibus* artes lucrativæ *foveantur, & quibus sumptus coërceantur.* XV. *Non esse plura ex legibus definienda, quam postulat civium & civitatis commodum.* XVI. *Pœnas non majores sumendas quam quæ legibus præfinitæ sunt.* XVII. *Civibus contra judices corruptos jus reddendum.*

I. APparent ex hactenus dictis in unoquoque civitatis genere *officia* civium & subditorum; & quid summi imperantes in eos *possint*. Ipsorum autem imperantium *officia*, & quo modo in subditos gerere se debeant, nondum dictum est. Distinguendum autem est inter summi imperii *jus* & *exercitium*. Possent enim separari, ut puta, cum is qui habet *jus*, vel non *Distinguitur summi Imperii jus ab exercitio.*

possit, vel nolit litibus judicandis, vel rebus deliberandis, ipse interesse. Reges enim aliquando per ætatem res gerere non possunt, quandoque etiam etsi possunt, rectiùs tamen esse judicant, contenti electione ministrorum & consiliariorum, imparium per eos exercere. Ubi autem separantur *jus* & *exercitium*, ibi regimen civitatis simile est regimini mundi ordinario, quo Deus, primus omnium motor, effectus naturales producit per ordinem causarum secundarum. Ubi vero, qui jus regni obtinet, omnibus judiciis, consultationibus, actionibusque publicis ipse interesse vult, ibi administratio talis est, ac si Deus præter naturæ ordinem, se ipsum ad materiam omnem immediatè applicaret. De *officiis* igitur eorum qui summum imperium, sive proprio, sive alieno jure administrant, hoc capite summatim & breviter dicemus. Neque enim instituti mei est, in ea descendere quæ Principes alii ab aliis diversa agere possint; hoc enim politicis practicis in singulis civitatibus relinquendum est.

Salus populi, suprema lex. II. Imperantium autem officia omnia hoc uno dicto continentur: *Salus populi suprema lex.* Quamquam enim ii qui summum inter homines imperium obtinent

tinent, legibus propriè dictis, hoc est, hominum voluntati subjici non possunt; quia summum esse, & aliis subjici, contradictoria sunt, *officii* tamen eorum est rectæ rationi, quæ lex est naturalis, moralis, & divina, quantum possunt, in omnibus obedire. Quoniam autem imperia pacis causa constituta sunt, & pax propter salutem quæsita, qui in imperio positus, eo aliter quam ad salutem populi uteretur, faceret contra pacis rationes, hoc est, contra legem naturalem. Sicut autem salus populi legem dictat, per quam Principes cognoscunt *officium*; ita etiam artem docet, per quam iidem comparant beneficium. Potentia enim civium, potentia est civitatis, id est, ejus qui summum in civitate habet imperium.

Imperantium est respicere ad utilitatem plurium communem, non ad hujus vel illius propriam.

III. Per populum intelligitur hoc loco, non persona una civilis, nempe ipsa civitas quæ regit, sed multitudo civium qui reguntur. Civitas enim non sui, sed civium causa instituta est. Neque tamen *hujus* & *illius* ratio habenda est, non enim imperans, quatenus talis, civium saluti aliter prospicit, quàm per leges, quæ universales sunt; ideoque *officio* satisfecit, si toto conatu id egerit, ut per salutares constitutiones quamplurimis rectè sit, & quam

diutiſſimè; neque male cuiquam, niſi ſuâ culpâ, aut caſu cui provideri non potuerat; expedit autem aliquando ſaluti plurimorum, ut male iis ſit qui mali ſunt.

Per ſalutem intelligi omnia commoda.

IV. Per *ſalutem* autem intelligi debet non ſola vitæ qualitercumque conſervatio, ſed quatenus fieri poteſt vita beata. Nam eo fine homines in civitates *inſtitutivas* ſponte coiêre, ut poſſent, quantum conditio fert humana, jucundiſſimè vivere. Facerent ergo ii qui ſummum imperium in eo genere civitatis adminiſtrandum in ſe ſuſceperunt, contra legem naturæ, quia contra fiduciam eorum qui imperii adminiſtrationem eis commiſerunt, ſi non ſtuderent, quantum legibus fieri poteſt, ut cives bonis omnibus, non ad vitam modo, ſed etiam ad delectationem abunde inſtruantur. Qui vero armis imperia acquiſiverunt, cupiunt omnes, ut ſubditi ſui viribus tam animi quam corporis idonei ſint ut ipſis ſerviant; quare contra finem & ſcopum proprium facerent ſi non conarentur, ut iis non modo ea quibus vivere, ſed etiam quibus fortes eſſe poſſint, præbeantur.

Quæritur, an Regum officium ſit,

V. Inprimis autem ad *ſalutem æternam* plurimum intereſſe Principes omnes credunt, quales de Deo teneantur opinio-

ſaluti animarum civium ſuorum providere, prout ipſis ſecundum conſcientiam propriam optimum videbitur.

opiniones, qualiſque ei cultus exhibeatur. Quo ſuppoſito, quæri poteſt utrum ſummi imperatores, & quicunque ſunt, ſive unus ſive plures, qui ſummum civitatis imperium adminiſtrant, non peccent contra legem naturæ, ſi talem doctrinam, & talem cultum quem ipſi civibus ad *ſalutem æternam* neceſſariò conducere credunt, non faciant doceri & exhiberi, vel contrariam doceri vel exhiberi permittant? Manifeſtum eſt facere eos contra conſcientiam, & velle, quantum in ſe eſt, æternam civium perditionem. Nam, ſi non vellent, rationem non video, quare committerent, (cum ſummi exiſtentes cogi non poſſint,) ut ea docerentur & facerent, propter quæ damnandos eos eſſe credunt. Difficultatem autem hanc in medio relinquemus.

Salus populi in quo conſiſtat.

VI. Commoda civium quæ hanc tantùm vitam ſpectant, in quatuor genera diſtribui poſſunt. 1. ut ab hoſtibus externis defendantur. 2. ut pax interna conſervetur. 3. ut quantum cum ſecuritate publica conſiſtere poteſt, locupletentur. 4. ut libertate innoxiâ perfruantur. Amplius enim ad felicitatem civilem, quam ut à bello externo & civili tuti, opibus induſtriâ partis

frui possint, summi imperatores conferre non possunt.

Exploratores necessarios esse ad defensionem populi.

VII. Ad defensionem populi duo necessaria sunt; *Præmoneri* & *Præmuniri.* Status enim civitatum inter se *naturalis*, id est, hostilis est. Neque si pugnare cessent, idcirco Pax dicenda est, sed respiratio, in qua hostis alter alterius motum vultumque observans, securitatem suam non ex pactis, sed ex viribus & consiliis adversarii æstimat. Atque id jure naturali, ut capit. 2. articulo 10. ex eo quod pacta in statu naturali quoties justus metus intercedit sunt invalida, ostensum est. Necessarium igitur est ad civitatis defensionem, primum, ut sit qui omnium eorum qui civitati nocere possunt, quantum fieri potest, consilia & motus *exploret* & *præsentiat*. Sunt enim sibi *exploratores* ad eos qui summum imperium administrant, idem quod radii lucis ad animam humanam; Atque in visione politica, quàm in naturali rectius dicemus, species rerum externarum sensibiles intelligibilesque ad animam, (hoc est, eos qui summum imperium civitatis administrant) ab aliis non animadversas per aërem transportari; Ideoque non minus necessarii sunt ad salutem civitatis, quam lucis radii

radii ad ſalutem hominis. Vel ſi comparentur aranearum telis, quæ extenſæ undiquaque ſubtiliſſimis filis, motus externos ipſis intus in cavernulis ſuis reſidentibus ſignificant; non magis ii qui imperant, quid ad ſubditorum ſuorum defenſionem imperato opus eſt, ſine *exploratoribus*, quam illæ quando exeundum, & quo accurrendum ſit, ſine filis ſuis ſcire poſſunt.

Milites, arma, præſidia, pecuniam, tempore pacis parata habere, neceſſarium etiam ad defenſionem populi.

VIII. Deinde ad defenſionem populi requiritur neceſſario ut ſint *præmuniti*. Præmuniri autem eſt, militibus, armis, claſſe, propugnaculis, antequàm inſtet periculum, comparatis, & pecunia jam comportata inſtrui. Nam milites conſcribere, arma conquirere, poſt acceptam cladem, ſi non impoſſibile, ſaltem ſerum eſt. Similiter propugnacula & præſidia non antè locis opportunis conſtituere, quam fines invadantur, ſimile eſt ruſticorum, ut dixit Demoſthenes, qui ignari artis gladiatoriæ, ab una parte corporis ad aliam, ictibus moniti clypeos transferunt. Qui vero pecuniam ad milites alendos, & cæteras exercituum impenſas, tunc imperari ſatis opportunè putant, quando periculum incipit apparere, illi certè non conſiderant quam difficile ſit tam magnam pecuniæ vim

ab hominibus tenacibus ſubito corradere. Nam omnes ferè, quod ſemel in bonis ſuis numeraverunt, ita ſuum & ſibi proprium eſſe judicant, ut injuriam ſibi fieri putent, quoties vel minimam ejus partem coguntur in publicum erogare. Ex eo autem quod à portoriis & rerum venalium vectigali ad ærarium accedit, pecunia ſatis magna ad civitatem armis defendendam ſubito confici non poteſt. Pecunia itaque belli causâ, ſi civitatem ſalvam eſſe volumus, tempore pacis congerenda eſt. Cum ergo explorare hoſtium conſilia, arma & præſidia tenere, pecuniam in promtu habere, imperantibus ad ſalutem civium neceſſaria ſint; ſalutem autem civium omni conatu procurare lege naturæ principes teneantur, ſequitur, non modo licitum eis eſſe, exploratores emittere, milites alere, propugnacula ædificare, & pecuniam in eas res exigere, ſed etiam ea non facere, illicitum. Quibus etiam addi poteſt quicquid ad potentiam externorum à quibus metuunt, vel arte vel vi minuendam, conducere videbitur: obligantur enim rectores civitatum, mala quæ metuunt, curare pro viribus, ne contingant.

IX.

IX. Ad conservationem autem Pacis internæ, multa requiruntur, quia multa concurrunt (ut capite præcedente ostensum est) ad eam perturbandam. Ostendimus ibi alia esse quæ disponunt animos ad seditionem, alia quæ dispositos movent & excitant. Inter ea quæ disponunt, numeravimus primo loco quasdam pravas doctrinas. Has igitur eradicare ex animis civium, & contrarias insinuare, officium eorum est, qui summa imperia administrant. Quoniam autem opiniones non imperando, sed docendo; non terrore pœnarum, sed perspicuitate rationum animis hominum inseruntur, leges quibus huic malo, obviandum est, non in errantes, sed in ipsos errores constituendæ sunt. Errores illi quos præcedente capite cum quiete civitatis consistere non posse affirmavimus, in animos rudium irrepserunt partim è concionatorum cathedris, partim à sermonibus quotidianis hominum propter rei familiaris laxitatem studiis vacantium; & in animos horum à doctoribus adolescentiæ suæ in Academiis publicis. Quare etiam vice versa, si quis sanam doctrinam introducere voluerit, incipiendum ei est ab Academiis. Illic fundamenta doctrinæ

Recta institutio civium in doctrina civili, paci conservandæ necessaria.

civilis vera, & verè demonſtrata jacienda ſunt, quibus imbuti adoleſcentes, plebem poſtea privatim & publicè inſtruere poſſint. Id autem tanto alacrius, & potentius facient, quanto ipſi de veritate eorum quæ docent & prædicant, certiores erunt. Siquidem enim propoſitiones propter conſuetudinem audiendi, quamquam falſæ, nec magis intelligibiles, quam ſi quis vocabula ſorte ex urna extracta copularet, hodie receptæ ſunt, quanto magis imbiberent homines, propter eandem cauſam, doctrinas veras, intellectui ſuo & rerum naturæ conformes? Officii igitur ſummorum imperantium eſſe arbitror, Elementa vera doctrinæ civilis conſcribi facere, & imperare ut in omnibus civitatis Academiis doceantur.

Onera publica æqualiter diſtribuere paci conſervandæ conducibile.

X. Secundo loco diſponere cives ad ſeditionem oſtendimus, ægritudinem animi ab *egeſtate*; quam quidem egeſtatem licet à luxuria vel ignavia propria profectam, imputant tamen iis qui regunt civitatem, tanquam penſionibus publicis exhauſti & oppreſſi. Fieri tamen poteſt aliquando ut querimonia illa juſta ſit, nimirum cum onera civitatis civibus inæqualiter imponuntur. Quod enim omnibus ſimul leve

leve onus eſt, ſi multi ſe ſubtrahunt, cæteris grave, imò intolerabile erit. Neque homines tam onus ipſum, quam inæqualitatem graviter ferre ſolent. Maxima enim ambitione de immunitate certatur, & in eo certamine minus felices magis felicibus tanquam victi invident. Ad tollendam ergo juſtam querimoniam, quietis publicæ intereſt, & per conſequens ad officium pertinet imperantium, ut onera publica æqualiter ferantur. Præterea, cum id quod à civibus in publicum confertur, nihil aliud ſit præter emptæ pacis pretium, rationis eſt, ut ii, qui æque pacis participant, æquas partes ſolvant, vel pecunias, vel operas reipublicæ contribuendo. Lex autem naturalis eſt (per art. 15. cap. 3.) unuſquiſque in jure aliis diſtribuendo, omnibus æqualem ſe præbeat; quare imperantes, ut onera civitatis civibus æqualiter imponant, lege naturali obligantur.

XI. Æqualitas autem hoc loco intelligitur, non pecuniæ, ſed oneris, hoc eſt, æqualitas rationis inter onera & beneficia. Quamquam enim pace omnes æqualiter fruantur, non tamen beneficia a pace omnibus æqualia ſunt. Nam alii plus, alii minus bonorum acquirunt. Et rurſus alii plus, alii

Æquitatis naturalis eſſe, ut pecuniæ taxentur, pro ratione eorum quæ quiſque conſumit, non

quæ possidet. minus consumunt. Quæri igitur potest, an debeant cives in publicum contribuere, pro ratione eorum quæ lucrantur, an eorum quæ consumunt, hoc est, an personæ taxari debeant, ut pro ratione opum contribuant, an res ipsæ, ut contribuat quisque pro ratione eorum quæ consumit. Sed si consideremus ubi pecuniæ conferuntur pro ratione opum, ibi eos qui æqualia lucrati sunt, non æqualia possidere, propterea quod alter parta per parcimoniam conservat, alter per luxuriam dissipat, ideòque beneficio pacis æqualiter gaudentes, civitatis onera non æqualiter sustinere, & ex altera parte, ubi res ipsæ taxantur, ibi unumquemque dum rem privatam cousumit, partem civitati debitam pro ratione eorum non quæ habet, sed quæ beneficio civitatis habuit, eo ipso quod sua consumit, imperceptibiliter persolvit: dubium amplius non est quin prior ille modus pecunias imperandi contra æquitatem, & proinde contra officium imperantium sit, posterior autem rationi & officio eorum consentaneus.

Ad pacem conservandam con- XII. Tertio officere paci publicæ diximus, ægritudinem animi quæ oritur ex *ambitione*. Sunt enim qui cum sibi

ſibi præ cæteris ſapere, & magis ad res gerendas idonei videantur, quam ii qui rempublicam in præſentia adminiſtrant; virtus ſua quantum civitati prodeſſe queat, quando aliter oſtendere non poſſunt, oſtendunt nocendo. Quoniam autem tolli ex animis hominum ambitio & honorum aviditas non poteſt, officii imperantium non eſt, ut in id incumbant. Poſſunt autem præmiorum & pœnarum conſtanti applicatione facere, ut homines ſciant, viam ad honores non eſſe per vituperationem regiminis præſentis, neque per factiones, & auram popularem; ſed per contraria. Viri boni ſunt, qui conſulta patrum, qui leges juraque ſervant. Hos ſi honoribus ornari, factioſos vero ab iis qui ſumma imperia adminiſtrant, puniri & contemtui haberi, conſtanti tenore videremus, parendi quam obſtandi major ambitio eſſet. Accidit tamen aliquando, ut, ſicut equo propter ferociam, ita civi contumaci propter potentiam blandiendum ſit. Sed ut illud ſeſſoris, ita hoc imperatoris jam pene excuſſi eſt. Loquimur autem hic de iis quorum authoritas & potentia integra eſt. Horum officium eſſe, inquam, obedientes cives fovere, factioſos quantum poſſunt

ducere, ſeditioſos premere.

possunt imperio premere: neque enim alio modo potentia publica, nec enim sine ea civium quies conservari potest.

Et factiones dissolvere. XIII. Si vero factiosos homines coërcere, multo magis factiones ipsas dissolvere & dissipare ad officium pertinet imperantium. FACTIONEM autem voco, multitudinem civium, vel *pactis* inter se, vel unius alicujus potentiâ, absque ejus, vel eorum qui summum imperium obtinent, authoritate unitam. Est itaque *factio* tanquam civitas in civitate: sicut enim unione hominum in statu naturali fit civitas, ita civium unione novâ, fit factio. Secundum hanc definitionem, multitudo civium qui externo cuicunque sive Principi, sive civi, simpliciter obedituros se obstrinxerunt, vel qui pacta aut fœdus inter se mutuæ defensionis contra omnes homines fecerunt, non exceptis iis qui summam potestatem habent in civitate, *factio* est. Etiam gratia apud plebem si tanta sit ut per eam comparari exercitus possit, nisi obsidibus, aut alio pignore publice caveantur, *factionem* continet. Atque idem de divitiis privatis dicendum est, si sint immodicæ; quia pecuniæ obediunt omnia. Siquidem ergo verum sit, civi-

tatum

tatum inter se statum naturalem & hostilem esse, Principes qui factionem permittunt, idem faciunt, ac si hostem intra mœnia reciperent. Quod est contra civium salutem, & propterea etiam contra leges naturales.

Ad locupletandos cives conducere leges quibus artes lucrativæ foveantur, & quibus sumtus coërceantur.

XIV. Ad locupletandos cives necessaria duo sunt, *labor* & *parsimonia*; conducit etiam tertium, nempe terræ aquæque *proventus naturalis*; est autem & quartum, *militia*, quæ rem civium quandoque auget, sæpius vero attenuat; priora duo sola necessaria sunt. Potest enim civitas in insula maris constituta, non majore, quam ut habitationi locum præstet, sine semente, sine piscatura, solâ Mercaturâ & opificiis ditescere; sed non est dubium, si habeant territorium, quin ditiores eodem numero, vel æque divites majore numero esse possint. Quartum autem, nimirum *militia*, in numerum quidem olim venit artium lucrativarum, sub nomine *listricæ*, sive *prædatoriæ*. Et genere humano ante constitutionem civitatum per familias disperso, justa & honorifica habita est. Est enim nihil aliud prædatio, quam quod parvis copiis geritur bellum. Et magnæ civitates nominatim *Romana* & *Atheniensis* spoliis belli, vectigalibus externis,

ternis, & territorio armis acquisito, ita aliquando rempublicam auxerunt, ut tenuioribus civibus non modo nullam pecuniam publicam imperarint, sed etiam pecuniam & agros viritim diviserint. Hujusmodi autem divitiarum incrementa in rationes minimè referenda sunt. Est enim, quod ad lucrum spectat, militia sicut alea, qua plurimi rem suam labefactant, paucissimi ampliorem reddunt: Cum ergo tria tantum sint, *proventus terræ* & *aquæ*, *labor*, & *parsimonia*, quæ conducunt ad civium locupletationem, circa ea tantum versabitur officium imperantium. Ad primum utiles erunt leges, quæ favent artibus quibus terræ & aquæ proventus reddantur meliores; quales sunt *Agricultura* & *Piscatura*. Ad secundum utiles sunt leges omnes quibus ignavia prohibeatur, industria excitetur, *ars navigandi* (per quam commoda totius mundi solo penè labore emta in unam civitatem comportantur,) item *mechanica* (sub qua omnes excellentium opificiorum artes comprehendo,) & *scientiæ mathematicæ*, nauticæ & mechanicæ fontes, in honore habeantur. Ad tertium utiles sunt leges illæ, quibus sumtus tam in cibos quam in vestes, & universim in

res

res omnes, quæ uſu conſumuntur, immodici prohibeantur. Quoniam autem leges tales ad fines ſupra dictos utiles ſunt, pertinet etiam ad officium imperantium eas ſancire.

XV. Libertas civium non in eo ſita eſt, ut legibus civitatis exempti ſint, vel ut ii qui civitatis ſummam poteſtatem habent, non poſſint leges ferre quaſcunque volent. Sed quoniam omnes motus & actiones civium legibus nunquam circumſcriptæ ſunt, neque circumſcribi propter varietatem poſſunt, neceſſe eſt, ut infinita pene ſint, quæ neque jubentur, neque prohibentur; ſed facere vel non facere ſuo quiſque arbitrio poteſt. In his unuſquiſque dicitur ſuâ frui libertate, atque in hoc ſenſu libertas hoc loco intelligenda eſt, nempe pro juris naturalis parte ea, quæ civibus a legibus civilibus permiſſa, & relicta eſt. Sicut aqua ripis undiquaque concluſa ſtagnat & corrumpitur; undiquaque aperta expanditur, & quo plures exitus invenit, eo liberior fluit: ita quoque cives ſi nihil injuſſu legum facerent, torperent; ſic omnia diſſiparentur: & quo plura legibus indeterminata relinquuntur, eo majore fruuntur libertate. Utrumque extremum vitioſum eſt: non enim ad acti-

Non eſſe plura legibus definienda, quàm poſtulat civium & civitatis commodum.

ones

ones hominum tollendas, ſed dirigendas, inventæ leges ſunt; ſicut neque ripas ad ſiſtendum curſum fluminis, ſed ad dirigendum Natura ordinavit. Menſura hujus libertatis ex bono civium & civitatis capienda eſt. Quare contra officium eorum qui imperant, & legum ferendarum autoritatem habent, in primis eſt, ut plures leges ſint, quam ad bonum civium & civitatis neceſſario conducat. Nam cum de eo quod facere vel non facere debent, ſæpius per rationem naturalem, quàm per ſcientiam legum homines deliberare ſolent; ubi leges plures ſunt, quàm ut earum facile meminiſſe poſſimus, & per eas prohibentur ea, quæ ratio per ſe non prohibet? neceſſe eſt ut per ignorantiam, ſine ulla prava intentione, incidant tamen in leges, tanquam in laqueos, contra libertatem innoxiam, quam imperantes civibus conſervare lege naturali obligantur.

Pœnas non majores ſumendas quam quæ legibus præfinitæ ſunt.

XVI. *Libertatis* civitati innoxiæ, & ſingulis civibus ad beate vivendum neceſſariæ, pars magna etiam eſt, ut pœnæ nullæ timendæ ſint, niſi quas prævidere, aut exſpectare poſſint. Præſtatur autem hoc, ubi vel nullæ omnino pœnæ legibus definiuntur, vel majores

majores definitis non exiguntur. Ubi nullæ definiuntur, ibi is qui primus legem transgressus est, pœnam exspectat indefinitam, sive arbitrariam, supponiturqne metus ejus infinitus, quia mali infiniti. Præcipit autem lex naturæ iis qui legibus civilibus non subjiciuntur, per ea quæ diximus cap. 3. articulo 11. ideòque summis imperantibus in ultione, & pœnis sumendis spectandum esse non malum præteritum, sed bonum futurum: peccantque pœnarum arbitrariarum aliam mensuram habentes, quam utilitatem publicam. Ubi vero pœna definita est, sive lege præscripta, ut quando verbis disertis ponitur, *qui sic facit, sic patietur;* sive praxi, ut quando pœna, lege non præscripta, sed (arbitraria ab initio) determinata est postea per punitionem primi delinquentis, (æquè enim transgredientes æqualiter puniri jubet æquitas naturalis:) ibi pœnam, quàm quæ lege definitur, majorem exigere, contra legem naturæ est. Finis enim punitionis est, voluntatem hominis non cogere, sed formare, & talem facere, qualem eam esse cupit is, qui pœnam statuit. Et deliberatio nihil aliud est nisi commodorum & in-

com-

commodorum facti quod aggredimur, tanquam in bilance ponderatio, ubi quod præponderat, necessariò secundum inclinationem suam procedit. Siquidem ergo legislator pœnam minorem crimini appendit, quam ut libidini metus præponderet, libidinis supra metum pœnæ excessus quo crimen committitur, legislatori attribuendus est, hoc est, summo imperanti; ideòque si punit majori pœna, quam ipse legibus præfinivit, punit in alio quod peccavit ipse.

Civibus contra judices corruptos jus reddendum.

XVII. Etiam ad innoxiam & necessariam civibus *libertatem* pertinet, ut quæ jura legibus sibi quisque concessa habet, iis sine metu frui possit. Frustra enim est *suum* ab *alieno* legibus distingui, si falso judicio, latrocinio, vel furto rursus confundantur. Contingit autem falsa judicia, latrocinia, & furta fieri, ubi judices corrumpi possunt. Metus enim quo homines à male faciendo deterrentur, non ab eo oritur quod pœnæ statuuntur, sed quod exiguntur. Futurum enim ex præterito æstimamus, quæ raro fieri solent, raro exspectantes. Si igitur judices muneribus, gratia, vel etiam misericordia corrupti pœnas lege debitas sæpe remittant, atque eo modo impro-

bis

bis ſpem faciant impunitatis, bonis civibus à ſicariis, latronibus, veteratoribuſque obſeſſis, neque converſari inter ſe, neque omnino ſe movere liberum erit; imò civitas ipſa diſſolvitur, & redit cuique jus ſe ipſum ſuo arbitratu protegendi. Præcipit igitur lex naturæ ſummis imperantibus, ut juſtitiam non modo ipſi exerceant, ſed etiam ut judices à ſe poſitos, idem facere pœnis cogant, hoc eſt, querelis civium aurem præbeant, & delegent, quoties opus eſt, judices extra ordinem qui de ordinariis cognoſcant.

CAPUT XIV.

De Legibus & Peccatis.

I. *Lex quomodo differt a* conſilio. II. *Quomodo differt à* Pacto. III. *Quomodo a* jure. IV. *Diviſio legum in* Divinas *&* Humanas, *&* Divinarum *in* Naturales *&* Poſitivas; *&* naturalium *in leges* ſingulorum hominum, *&* Gentium. V. Legum Humanarum, *id eſt, civilium diviſio in* ſacras, *&* ſæculares. VI. *In* Diſtributivam *&* Vindicativam. VII. Diſtributivam *&* vindicativam *non eſſe* ſpecies *legum, ſed partes.* VIII. *Omni legi pœna appenſa intelligitur.* IX. *Præcepta Decalogi de parentibus honorandis, de homicidio,*

dio, adulterio, furto, & falso testimonio, leges civiles esse. X. *Impossibile esse lege civili quicquam jubere contra legem naturæ.* XI. *Legi essentiale esse, ut cognoscatur & ipsa & legislator.* XII. *Unde cognoscatur* legislator. XIII. *Ad cognoscendam legem necessaria sunt* promulgatio *&* interpretatio. XIV. *Legis civilis divisio in* scriptam *&* non scriptam. XV. Leges naturales *non esse leges* scriptas ; *neque* Responsa Jurisprudentum, *neque* consuetudinem *esse* leges *per se, sed per consensum summæ potestatis.* XVI. Peccati *nomen latissimè acceptum quid significet.* XVII. Peccati *Definitio.* XVIII. *Differentia inter peccatum* infirmitatis, *&* malitiam. XIX. *In quo genere peccati contineatur* Atheismus. XX. *Quid sit* crimen læsæ Majestatis. XXI. *Crimine læsæ Majestatis non leges* civiles, *sed* naturales *violari.* XXII. *Ideoque non jure* Imperii, *sed jure* belli *puniri.* XXIII. *Obedientiam non rectè distingui in* activam *&* passivam.

Lex quomodo differat à consilio. I. LEx ab iis qui vim verborum minus morosè pensitant, aliquando cum *consilio*, aliquando cum *pacto*, aliquando cum *jure* confunditur. Confundunt *legem* cum *consilio*, qui putant, Monarcharum officium esse *consiliarios* non modo audire, sed etiam iis obedire; tanquam si consilium capere, nisi etiam quod consultum est, fiat, frustra esset. Distinctio inter *consilium* & *legem* petenda est à differentia

tia inter *consilium* & *mandatum*. Jam CONSILIUM est *præceptum*, in quo ratio quare paremus, sumitur *ab ipsa re* quæ præcipitur. MANDATUM autem est *præceptum* in quo parendi ratio sumitur à *voluntate præcipientis*. Propriè enim non dicitur, *Sic volo*, *sic jubeo*, nisi stet pro ratione *voluntas*. Cùm vero legibus obediatur non propter rem ipsam, sed propter voluntatem præcipientis, *lex* non *consilium*, sed *mandatum* est; definiturque hoc modo; LEX est *mandatum ejus personæ* (*sive hominis*, *sive curiæ*) *cujus præceptum continet obedientiæ rationem*. Ut præcepta Dei respectu hominum, civitatis respectu civium, & universaliter omnium potentium, respectu eorum qui non possunt resistere, eorum leges dicendæ sint. Differunt ergo multifariam inter se *lex* & *consilium*. *Lex* enim ejus est, qui potestatem habet in eos quibus præcipit: *consilium*, ejus qui potestatem non habet. Facere id quod *lege* præcipitur, *officii*, quod *Consilio*, *arbitrii* est. *Consilium* dirigitur ad finem *ejus cui præcipitur*, *lex* autem ad finem ejus *qui præcipit*. *Consilium* non nisi *volentibus* datur, *lex* etiam *nolentibus*. Denique jus *consiliarii* tollitur arbitrio

bitrio ejus cui *consilium* dat, jus *legislatoris* non tollitur arbitrio ejus cui imponitur *lex*.

Quomodo differat a pacto.

II. *Legem* cum *pacto* confundunt ii, qui leges putant nihil aliud esse quam ὁμολογήματα, sive formulas vivendi; communi consensu hominum determinatas. Inter quos est *Aristoteles* qui *legem* hoc modo definit. Νόμος ἐστὶ λόγος ὡρισμένος καθ' ὁμολογίαν κοινὴν πόλεως, μηνύων πῶς δεῖ πράττειν ἕκαστα, id est, *lex est oratio definita juxta consensum communem civitatis, indicans quomodo singula oportet agere.* Quæ definitio non est *legis* simpliciter, sed *civilis*. Manifestum enim est, *leges divinas* non esse ortas à consensu hominum, neque etiam *naturales*: nam si à consensu hominum originem haberent, etiam eorundem consensu abrogari possent; sunt autem immutabiles. Neque verò est ea definitio legitima *legis civilis*: civitas enim eo loco sumitur, vel pro una persona civili, unam habente voluntatem, vel pro multitudine hominum, quorum unicuique sua voluntas privata libera est. Si pro unâ personâ, illud *communi consensu*, non rectè ponitur; non enim habet una persona *consensum communem*. Neque oportebat ponere *indicans* quid facto opus esset, sed *jubens*.

bens. Civitas enim civibus quæ indicat, imperat. Intellexit ergo per civitatem, multitudinem hominum communi consensu (puta scripto suffragiis confirmato) formulas vivendi indicantem: hæ autem nihil aliud sunt præter mutua pacta, quæ non ante quemquam obligant, neque ideo leges sunt, quam constituto imperio summo, quod possit cogere, cautum ei sit erga cæteros qui aliter ea observaturi non sunt. *Leges* itaque juxta definitionem hanc *Aristotelis*, nihil aliud sunt quam nuda & invalida pacta, quæ tum demum, cùm sit qui potentiam civitatis jure exercet, *leges* fient vel non fient, illius arbitrio. Confundit ergo *pacta* cum *legibus*, quod non oportuit; est enim *pactum promissum; lex mandatum. In pactis*, *Faciam* dicitur; in *legibus*, *Fac*. *Pacto* (*) obligamur; *lege* obligati tenemur. *Pactum* obligat *per se*: *lex* obligatum tenet virtute *pacti* universalis de præstanda obedientia. Ideoque in *pacto*, priùs determinatur quid faciendum est, quàm ad faciendum obligamur; sed in *lege* ante obligamur ad faciendum, quid verò faciendum sit, determinatur post. Debebat igitur *Aristoteles* definire *legem civilem* hoc modo, *Lex civilis est oratio defi-*

nita per voluntatem civitatis, singula imperans quæ oportet facere. Quæ eadem est cum eâ quam attulimus supra cap. 6. articulo 9. nimirum *leges civiles esse ejus* (sive hominis, sive curiæ) *qui in civitate summa potestate prædìtus est, de civium futuris actionibus mandata.*

Annot. ad p. 317. (*) Pacto obligamur &c.] *Visum est aliquibus, idem esse* Obligari & Obligàtum teneri, *& proinde distinctionem in verbis aliquam, in re nullam esse. Clarius ergo hoc dico. Pacto obligari hominem, id est, propter promissionem præstare debere. Lege vero obligatum teneri, id est, metu pœnæ quæ in Lege constituitur, ad præstationem cogi.*

Quomodo à jure. III. *Legem* cum *jure* confundunt ii, qui quod *jure divino* permissum est, facere perseverant, quamquam *lege civitatis* prohibeatur. Quod *lege divinâ* prohibetur, lege civili permitti non potest, nec quod *lege divina* imperatur, prohiberi potest *lege civili.* Verumtamen quod jure divino permittitur, id est, quod jure divino fieri potest, nihil impedit, quo minus idem *lege civili* prohibeatur. *Leges* enim *inferiores* libertatem à *superioribus* re-

lictam

lictam restringere possunt, quamquam ampliare non possunt. Est autem *jus*, *libertas naturalis*, à legibus non constituta, sed relicta. Remotis enim *legibus*, *libertas* integra est; hanc primo restringit *naturalis lex*, & *divina*; residuam restringunt *leges civiles*; & quæ legi civili superest, restringi rursus potest à *constitutionibus* particularium urbium & societatum. Multum ergo interest inter *legem*, & *jus*; *lex* enim *vinculum*, *jus libertas* est, differuntque ut contraria.

Divisio legum in Divinas & Humanas; & Divinarum in Naturales & Positivas; & Naturalium in leges singulorum hominum & gentium.

IV. *Lex* omnis dividi potest; primum pro diversitate autorum in *Divinam* & *Humanam*. *Divina* autem pro duobus modis, quibus Deus voluntatem suam hominibus notam facit, duplex est: *Naturalis* (sive *Moralis*) & *Positiva*. *Naturalis* ea est, quam Deus omnibus hominibus patefecit per *Verbum* suum *æternum* ipsis innatum, nimirum *Rationem naturalem*. Atque hæc est ea lex, quam toto hoc libello explicare conatus sum. *Positiva* est, quam Deus nobis patefecit per *Verbum Propheticum*; quo locutus est ad homines tanquam homo; quales sunt leges quas tradidit *Judæis* circa politiam & cultum divinum; possuntque appellari *leges divinæ civiles*, quia civitati *Israëlitarum*

litarum populi sui peculiaris peculiares erant. Rursus *naturalis* dividi potest, in naturalem *hominum*, quæ sola obtinuit dici *lex naturæ*, & naturalem *civitatum*, quæ dici potest *lex Gentium*, vulgo autem *jus Gentium* appellatur. Præcepta utriusque eadem sunt: sed quia civitates semel institutæ induunt proprietates hominum personales, *lex* quam loquentes de hominum singulorum officio, *naturalem* dicimus, applicata totis civitatibus, nationibus, sive gentibus, vocatur *jus Gentium*. Et quæ *Legis* & *juris naturalis* Elementa hactenus tradita sunt, translata ad *civitates* & *gentes* integras, pro *legum*, & *juris Gentium* Elementis sumi possunt.

Legum humanarum, id est, civilium, divisio in sacras & seculares.

V. *Humana lex* omnis *civilis* est. Nam extra civitates status hominum hostilis est, in quo quia alter alteri non subjicitur, leges præter dictamina rationis naturalis, quæ lex divina est, nullæ sunt. In civitate verò, sola civitas, hoc est, homo, vel curia cui summum civitatis imperium committitur, legislator est, civitatis autem leges civiles sunt. *Civiles leges* possunt dividi pro diversitate subjectæ materiæ in *sacras* & *seculares*. *Sacræ* sunt quæ pertinent ad Religionem, hoc est, ad

ceremo-

ceremonias & cultum Dei, (nimirum quæ & quo ritu perſonæ, res, loca, conſecranda ſunt, quæ opiniones circa numen divinum publicè docendæ, & quibus verbis ritibuſque ſupplicationes faciendæ ſunt, & ſimilia) & nulla lege divinâ poſitivâ definiuntur. Nam *leges civiles ſacræ* ſunt *humanæ* [quæ & *Eccleſiaſticæ* dicuntur] circa res *ſacras*; *ſeculares* autem generali nomine *civiles* appellari ſolent.

In Diſtributivam, & Vindicativam.

VI. Rurſus *lex civilis* pro duobus legislatoris officiis, quorum alterum eſt *judicare*, alterum *cogere* ut judiciis acquieſcant, duas habet partes, alteram *diſtributivam*, alteram *vindicativam*, ſive *pœnariam*. *Diſtributiva* eſt, qua jus ſuum cuique diſtribuitur, hoc eſt, quæ regulas omnium rerum conſtituit, quibus ſciamus quid nobis, quid aliis proprium ſit, ita ut nos noſtris uti & frui alii non impediant, neque nos impediamus illos ne utantur & fruantur ſuis; & quid cuique licitum ſit facere vel omittere, quid illicitum. *Vindicativa* eſt, qua, quæ pœnæ ſumendæ ſunt de iis qui legem violant, definitur.

Diſtributivam & Vindicativam

VII. *Diſtributiva* autem *& vindicativa* non ſunt duæ legum *ſpecies*, ſed ejuſdem legis duæ *partes*. Siquidem

 enim

non esse species legum, sed partes.

enim lex nihil amplius dicat, quàm, verbi gratia, *tuum esto, quod tu tuo regi cepisti in mari*, frustra est. Quamquam enim alter eripiat tibi quod cepisti, non impedit quin adhuc tuum sit; nam in statu naturæ, ubi omnia omnium sunt communia, idem est & *tuum* & *alienum*; ita, quod lex definit esse *tuum*, *tuum* erat etiam ante legem, & post legem *tuum* esse non desinit, quamquam ab alio possessum. Nihil ergo lex agit, nisi ita intelligatur, ut sic *tuum* sit, ut omnes alii prohibeantur, ne impediant quominus omni tempore eo possis tuo arbitratu secure uti & frui. Hoc enim est quod requiritur ad proprietatem bonorum, non ut quis iis possit uti, sed possit solus, quod fit prohibendo alios ne sint impedimento. Sed frustra etiam prohibent, qui metum pœnarum non incutiunt: frustra ergo lex est nisi utramque partem contineat, & illam quæ *prohibet* injurias fieri, & illam quæ facientes *punit*. Harum prima, quæ *distributiva* dicitur, *prohibitoria* est, & loquitur ad omnes; secunda, quæ *vindicativa* vel *pœnaria* appellatur, mandatoria est, & loquitur tantùm ad ministros publicos.

VIII.

VIII. Ex quo etiam intelligitur, omni *legi civili annexam esse pœnam*, vel explicitè vel implicitè. Nam ubi pœna neque scripto, neque exemplo alicujus qui pœnas legis transgressæ jam dedit, definitur, ibi subintelligitur pœnam arbitrariam esse, nimirum, ex arbitrio pendere legislatoris, hoc est, summi imperantis; frustra enim est lex, quæ impunè violari potest.

Omni legi pœna appensa intelligitur.

IX. Quoniam autem à legibus civilibus oritur, tum quod unusquisque jus *suum* sibi proprium & ab *alieno* distinctum habeat, tum etiam quod prohibeatur aliena invadere; sequitur, præcepta hæc, *Honorem parentibus, legibus definitum non denegabis: Hominem quem vetant leges occidere, non occides: Legibus vetitum concubitum fugies: Rem alienam Domino invito non auferes: Leges & judicia falso testimonio non frustrabere*, esse leges civiles. Leges naturales eadem præcipiunt, sed implicitè: nam lex naturalis, (ut cap. 3. art. 2. dictum est) jubet observari *pacta*, ideoque etiam obedientiam præstare, quando obedientiam pacti fuerint, & alieno abstinere, quando quid sit alienum, lege civili definitum fuerit: cives autem omnes (per cap. 6. art. 13.) obedientiam

Præcepta Decalogi, de parentibus honorandis, de homicidio, adulterio, furto, & falso testimonio, leges civiles esse.

præstare mandatis ejus qui habet summam potestatem, hoc est, legibus civilibus, ex ipsa civitatis constitutione *paciscuntur*: etiam ante quam violari possunt. Nam lex naturalis obligabat in statu naturali, ubi primò [quia natura omnia omnibus dedit] nihil alienum erat, & proinde alienum invadere, impossibile; deinde ubi omnia communia erant, quare etiàm concubitus omnes liciti; tertio, ubi status belli erat, ideoque licitum occidere; quarto, ubi omnia proprio cujusque judicio definita erant, ideoque honores etiam paterni; postremo ubi nulla judicia publica erant, & propterea nullus usus testimonii dicendi, neque veri neque falsi.

Impossibile esse lege civili quicquam jubere contra legem naturæ.

X. Cum ergo obligatio ad leges illas observandas antiquior sit quam ipsarum legum promulgatio, utpote contenta in ipsa civitatis constitutione, virtute legis naturalis quæ prohibet violari pacta, lex naturalis omnes leges civiles jubet observari. Nam ubi obligamur ad obedientiam antequam sciamus quid imperabitur, ibi universaliter & in omnibus obedire obligamur. Ex quo sequitur, legem civilem nullam, quæ non sit lata in contumeliam Dei [cujus respectu ipsæ civitates

vitates

vitates non ſunt ſui juris, nec dicuntur leges ferre] contra legem naturalem eſſe poſſe. Nam etſi naturæ lex prohibet furtum, adulterium, &c. ſi tamen lex civilis jubeat invadere aliquid, non eſt illud furtum, adulterium, &c. Nam Lacedæmonii olim cum permitterent pueris certa lege ſurripere bona aliena, ea bona non aliena, ſed propria ſurripientis eſſe juſſerunt; ideoque tales ſurreptiones non erant furta: ſimiliter ethnicorum copulationes ſexuum, ſecundum leges ſuas conjugia erant legitima.

Legi eſſentiale eſſe, ut cognoſcatur & ipſa & legiſlator.

XI. Ad eſſentiam legis neceſſarium eſt, ut civibus duo innotuerint, primum quis homo, vel quæ curia ſummam poteſtatem, hoc eſt, legum ferendarum jus habet. Secundum, quid ipſa lex dicat. Is enim qui nunquam cognovit, aut cui, aut ad quid tenetur, obedire non poteſt, & perinde eſt, ac ſi non teneretur. Non dico neceſſarium eſſe ad eſſentiam legis, ut vel hoc vel illud perpetuò cognitum ſit, ſed tantum ut cognitum ſemel fuerit: quod ſi poſtea civis obliviſcatur, vel juris quod is habet qui legem fert, vel ipſius legis, id non impedit quominus teneatur obedire, cum potuerit meminiſſe, ſi voluntatem

 obedien-

obediendi, prout naturalis lex jubet, habuisset.

Unde cognoscatur legislator.

XII. *Cognitio legislatoris* dependet ab ipso cive; nam sine consensu & pacto suo proprio, vel expresso vel subaudito jus legislationis conferri in neminem potuit. Expresso, quando cives ab initio formam regendæ civitatis inter se constituunt, vel quando promisso suo submittunt se alicujus imperio; vel saltem subaudito, ut quando utuntur beneficio imperii, & legum alicujus, ad protectionem & conservationem sui adversus alios. Cujus enim imperio concives nostros obedire postulamus bono nostro, illius imperium legitimum esse, eâ ipsâ postulatione confitemur. Ideoque ignorantia potestatis legum ferendarum obtendi nunquam potest; unusquisque enim quod ipse fecit, fecisse se cognovit.

Ad cognoscendam legem necessaria sunt promulgatio & interpretatio.

XIII. *Cognitio legum* dependet à legislatore, qui eas promulgare debet; aliter enim non sunt leges. Est enim lex legislatoris mandatum; mandatum autem est declaratio voluntatis; non ergo lex est, nisi voluntas legislatoris declaretur; id quod fit *promulgatione.* In *promulgatione* autem duo constare debent, quorum alterum est, ut is

vel ii qui legem promulgant, vel habeant ipsi jus legiſlationis, vel id faciant autoritate ejus vel eorum qui habent. Alterum eſt ipſa legis ſententia. Primum autem quod leges promulgatæ procedant ab eo qui ſummum habet imperium, conſtare, hoc eſt ſciri accuratè & philoſophicè loquendo non poteſt, niſi ab iis qui ab ore ipſius imperantis eas accipiunt; cæteri credunt; ſed credendi rationes tantæ ſunt, ut non credere vix ſit poſſibile. Et in civitate quidem *Democratica*, ubi legibus ferendis unuſquiſque intereſſe, ſi velit, poteſt, qui abſens fuerit, præſentibus credere debet. Sed in *Monarchiis* & *Ariſtocratiis*, quia paucis mandata *Monarchæ* & *Optimatum* præſentibus & coram audire conceditur, illis paucis neceſſe erat poteſtatem facere, ea cæteris promulgandi. Et ſic *Edicta* & *Decreta* Principum eſſe credimus, quæ pro talibus vel ſcripto, vel voce eorum quorum id munus eſt, nobis proponuntur. Sed tamen cum credendi cauſas habeamus has, vidiſſe quod princeps, vel curia ſumma talibus *conſiliariis*, *ſcribis*, *præconibus*, *ſigillis*, & ſimilibus argumentis ad voluntatem ſuam declarandam conſtanter uſus ſit; quod nunquam

 autho-

authoritatem illis detraxerit; quod de iis qui hujusmodi promulgationi non credentes legem transgressi sunt, pœnæ sumtæ fuerint; non modo qui sic credens obediverit *edictis* & *decretis* per illos editis, ubique terrarum excusatur, sed etiam qui non credens non obediverit, punitur. Nam permittere ut hæç constanter fiant, satis manifestum signum, & declaratio voluntatis ejus qui imperat, satis perspicua est; modo nihil in *lege*, edicto seu *decreto* contineatur, quod summæ potestati ipsius imperantis deroget. Non est enim putandum, eum velle potestati suæ à quibuscunque ministris suis quicquam detrahi, dum voluntatem retinet imperandi. *Sententia* vero *legum*, ubi de ea dubitatur, petenda est ab iis quibus à summa potestate commissa est *Causarum cognitio*, sive *judicia*. *Judicare* enim nihil aliud est quam *leges* singulis casibus *interpretando* applicare. Quibus autem id munus commissum est, eodem modo cognoscitur, quo cognoscimus qui sint ii, quibus commissa est autoritas leges promulgandi.

Legis civilis divisio in

XIV. Rursus lex *civilis*, pro duplici modo promulgandi, duorum generum est: *Scripta* & *non scripta*. Per

scriptam

ſcriptam intelligo eam quæ voce ſive ſigno aliquo alio voluntatis legiſlatoris indiget ut fiat lex. Legum enim genus omne & naturâ & tempore coævum eſt generi humano, & propterea inventione literarum & ſcribendi arte antiquius. Non ergo *legi ſcriptæ* neceſſaria eſt *ſcriptio*, ſed vox; hæc ſola ad *eſſentiam*, illa ad *recordationem legis* adhibita eſt. Nam ante inventas literas ad memoriam adjuvandam, *leges* in metra redactas cantitari ſolitas eſſe legimus. *Non ſcripta* eſt ea, quæ non alia indiget promulgatione præter vocem naturæ, ſive rationem naturalem, quales ſunt *leges naturales*. Lex enim naturalis, quamquam à civili diſtinguatur, quatenus voluntati præcipit, tamen quod ad actiones attinet, civilis eſt; exempli gratia, hæc, *Non concupiſces*, quæ pertinet tantum ad animum, lex naturalis tantum eſt; hæc verò, *Non invades*, & naturalis, & civilis eſt. Cum enim regulas præſcribere univerſales, quibus omnes futuræ lites quæ forte inſignitæ ſunt, dijudicari poſſint, impoſſibile ſit, intelligitur, in omni caſu *legibus ſcriptis* prætermiſſo ſequendam eſſe *legem æquitatis naturalis*, quæ jubet æqualia æqualibus diſtribuere: atque hoc, vi *legis civilis*,

Scriptam & Non ſcriptam.

civilis, quæ pœnas etiam de iis exigit qui scientes & volentes, *leges naturales* facto transgrediuntur.

Leges naturales non esse leges scriptas; neque responsa juris-prudentum, neque consuetudinem esse leges per se, sed per consensum summæ potestatis.

XV. His intellectis, apparet primum, *leges naturales*, quanquam in libris Philosophorum descriptæ fuerint, non esse ob eam rem vocandas leges scriptas; neque scripta jurisprudentum, esse leges, ob defectum autoritatis summæ; neque etiam *Responsa prudentum*, id est, *judicum*, nisi quatenus consensu summæ potestatis in consuetudinem abierint; tunc autem inter *leges scriptas* habenda esse; non propter consuetudinem ipsam, (quæ vi sua legem non constituit) sed propter voluntatem summi imperantis; quæ ex eo arguitur, quod *sententiam*, sive æquam sive iniquam, in consuetudinem ire perpessus est.

Peccati nomen latissimè acceptum, quid significet.

XVI. *Peccatum* significatione latissima comprehendit omne *factum*, *dictum*, & *volitum* contra rectam rationem. Unusquisque enim media ad finem quem sibimet ipsi proponit, ratiocinando quærit; si ergo rectè ratiocinetur, (hoc est, incipiens à principiis evidentissimis texat discursum ex consequentibus continuò necessariis) progredietur itinere directissimo, aliter deviabit; id est, *faciet*, *dicet*, vel *conabitur*

nabitur aliquid contra finem proprium: quodcum fecerit, dicetur ratiocinando quidem *errasse*, actione verò & voluntate *peccasse*; nam *peccatum* ita sequitur *erratum*, ficut *voluntas intellectum*. Atque hæc est vocis acceptio generalissima, qua continetur omne *factum imprudens*, sive contra legem, ut, alienam domum evertere; sive non contra legem, ut propriam, super arenam ædificare.

XVII. Ubi vero de *legibus* sermo est, ibi *peccati* nomen arctius est, significatque non omne factum contra rectam rationem, sed illud tantum quod *culpatur*, atque ob eam causam *malum culpæ* appellatur. Nec tamen si quid culpetur, *peccatum* statim, aut *culpa* dicenda est, sed si cum ratione culpetur. Quærendum igitur est, quid sit cum *ratione culpare*, & quid contra rationem. Ea est natura hominis, ut unusquisque id quod ipse sibi cupit fieri, *bonum*, quod fugit, *malum* vocet: itaque diversitate affectuum contingit, ut quod alter *bonum*, alter *malum*; & idem homo quod nunc *bonum*, mox *malum*, & eandem rem, in se ipso *bonam*, in alio *malam* esse dicat. *Bonum* enim & *malum* delectatione & molestiâ nostra, (vel ea quæ nunc *Peccati definitio.*

nunc eſt, vel quæ exſpectatur) omnes æſtimamus. Quoniam jam proſperè facta inimicorum (quia honorem, & potentiam eorum augent) & æqualium (propter certamen honorum) *moleſta* omnibus, adeoque *mala* & videntur, & ſunt; ſoleantque homines, *malos putare*, hoc eſt, *culpam attribuere* iis, unde ſibi *malum* advenit, fieri non poteſt, ut quæ facta culpanda, quæ non culpanda ſint, conſenſu ſingulorum quibus non eadem placent & diſplicent, definiatur. Poſſunt quidem convenire in generalia quædam, veluti *furtum*, *adulterium*, & ſimilia, eſſe *peccata*; tanquam dicerent *mala* omnes vocare ea quibus nomina imponunt, quæ in malam partem accipi ſolent. Sed non quærimus an furtum ſit peccatum; quærimus quid furtum dicendum ſit, & ſic de cæteris ſimilibus. Siquidem igitur quid ratione culpandum ſit, in tanta diverſitate cenſentium, non ſit menſurandum per rationem unius, magis quam alterius, propter æqualitatem naturæ humanæ; neque ratio ulla exſiſtat præter rationes *ſingulorum*, & rationem *civitatis*; ſequitur quid ſit *ratione culpandum*, definiendum eſſe a civitate.; ut *culpa*, hoc eſt, PECCATUM ſit, quod quis fecerit, omiſe-

omiserit, dixerit, vel voluerit contra *rationem civitatis*, id est contra leges.

XVIII. Facere autem aliquis potest contra leges per infirmitatem humanam, etiamsi eas implere cupiat, tamen ejus factum, ut contra leges recte culpatur & *peccatum* dicitur. Sunt autem qui leges negligunt, quotiesque lucri impunitatisque spes apparet, nulla pactorum & datæ fidei conscientia retinentur, quin eas violent. Horum non modò facta, sed etiam ingenia adversa legibus sunt. Qui per infirmitatem tantum peccant, etiam quando peccant, *viri boni* sunt; hi vero etiam quando non peccant, *mali* sunt. Quamquam autem utrumque, & actio & animus, legibus repugnet, differentibus tamen appellationibus, repugnantiæ illæ distinguuntur. Nam actionis irregularitas ἀδίκημα, *injustè factum* animi, ἀδικία & κακία, *injustitia* & *malitia*: Illa perturbatæ mentis *infirmitas*; hæc animi sedati *pravitas*. *Differentia inter peccatum infirmitatis & malitiam.*

XIX. Si quidem autem peccatum non sit, quod non sit contra aliquam legem, neque lex ulla sit, quæ non sit mandatum ejus qui summum habet imperium; neque quisquam summum imperium habeat, quod non sit ei nostro consensu delatum: quo modo peccare *In quo genere peccati contineatur Atheismus.*

care dicetur is qui vel non exsistere Deum, vel non gubernare mundum affirmaverit, vel aliam contumeliam in ipsum evomuerit? Dicet enim, *se voluntatem suam Dei voluntati nunquam subjecisse, ut quem ne esse quidem opinatus fuerit. Et quamquam opinio sua erronea esset, ideoque etiam peccatum; numerandam tamen esse inter peccata imprudentiæ, sive ignorantiæ, quæ puniri jure non possunt.* Oratio hæc eo usque admittenda esse videtur, ut hujusmodi peccatum, quamquam sit maximum damnosissimumque, referri tamen debeat (*) ad peccata imprudentiæ; sed ut per imprudentiam aut ignorantiam excusandum sit, absurdum est. Punitur enim Atheus sive a Regibus sub Deo constitutis; non ut subditus punitur à Rege, propterea quod leges non observaverit; sed ut hostis ab hoste, quod leges noluerit accipere: hoc est, jure belli, ut Gigantes θεομάχοι. Hostes enim inter se sunt, quicunque neque communi imperanti, neque alter alteri subjiciuntur.

Annot. (*) Referri tamen debeat ad peccata imprudentiæ] *Quod Atheismum non ad injustitiam, sed ad imprudentiam retulerim, à pluribus reprehensum est: imo*

imo à nonnullis in eam partem acceptum, tanquam Atheis non ſatis acrem adverſarium me oſtenderim. Objiciunt præterea, quod cum Deum eſſe *ratione naturali ſciri poſſe dixerim alicubi, confiteri deberem, peccare eos, ſaltem contra legem naturæ, itaque non imprudentiæ tantum, ſed etiam injuſtitiæ reos eſſe. Ego vero ita Atheis inimicus ſum, ut legem aliquam juxta quam condemnare eos injuſtitiæ poſſem, & diligentiſſimè quæſiverim & vehementer cupiverim; ſed cum nullam invenerim, quæſivi proximè, quo nomine, tantopere Deo exoſi, homines ab ipſo appellarentur. Deus autem de Atheo ſic loquitur.* Dixit inſipiens in corde ſuo: non eſt Deus. *Itaque peccatum eorum in eo genere collocavi, in quod genus ab ipſo Deo relatum fuerat. Deinde Atheos hoſtes Dei eſſe oſtendo; Nomen autem hoſtis, quam injuſti, aliquando atrocius eſſe puto. Poſtremo juſte & a Deo, & a ſummis imperantibus eo nomine puniri poſſe confirmo, itaque peccatum hoc nullo modo excuſo neque extenuo. Quod autem* Deum eſſe *ratione naturali ſciri poſſe dixerim, ita accipiendum eſt, non tanquam omnes id ſcire poſſe putaverim; niſi quoniam ratione naturali quam proportionem habeat Sphæra ad Cylindrum, invenit Archi-* Annot.

Annot. *chimedes, ex eo ſequi putant, quemlibet ex vulgo idem invenire potuiſſe. Dico igitur etſi ab aliquibus Deum eſſe, lumine rationis ſciri poſſit; tamen homines in voluptatibus, vel divitiis, vel honoribus, perquirendis continuo occupatos, item homines qui rectè ratiocinari non ſolent, vel non valent, vel non curant, denique inſipientes, in quo numero Athei ſunt, ſcire id non poſſe.*

Quid ſit crimen læſæ Majeſtatis.

XX. Quoniam a vi pacti quo cives ſinguli ſingulis ad obedientiam civitati hoc eſt, ſummo imperanti, ſive is unus homo, ſive una curia ſit, abſolutam & univerſalem (qualem ſup. capite & articulo definivimus) præſtandam obligantur, derivatur obligatio ad ſingulas leges civiles obſervandas, ita ut illud pactum contineat in ſe leges omnes ſimul; manifeſtum eſt civem qui pacto generali obedientiæ renunciaverit, omnibus ſimul legibus renunciare. Quod malum tanto gravius eſt quolibet peccato uno, quanto peccare *ſemper*, gravius eſt quam *ſemel*. Atque hoc eſt peccatum illud quod vocatur CRIMEN LÆSÆ MAJESTATIS, & eſt factum vel dictum quo civis, ſeu ſubditus, declarat non eſſe ſibi amplius voluntatem,

tem, ei homini vel curiæ cui commissum est summum civitatis imperium, obediendi. Et facto quidem, hujusmodi voluntatem declarat civis, quando vim infert vel inferre conatur personis eorum qui vel summum imperium habent, vel habentium mandata exsequuntur, quales sunt proditores, Regicidæ, & qui arma contra civitatem gerunt, vel ad hostes durante bello transfugiunt. Dicto autem voluntatem eandem ostendunt qui directe negant, se, aut cives cæteros, ad talem obedientiam obligari, vel in toto, ut qui diceret, non esse iis obediendum (salvâ obedientia, quam debemus Deo) simpliciter, absolute & universaliter, vel in parte, ut si quis diceret, non esse iis jus suo arbitrio bellum gerendi, pacem faciendi, milites conscribendi, pecunias exigendi, magistratus & ministros publicos eligendi, leges ferendi, controversias determinandi, pœnas statuendi, vel aliud aliquod sine quo consistere civitas non potest. Atque hæc & similia dicta & facta, crimina læsæ majestatis, ex vi legis, non civilis, sed naturalis sunt. Potest autem esse ut aliquid, quod factum ante legem civilem latam

tam non erat crimen læſæ majeſtatis, ſit tamen, ſi fiat poſt. Ut ſi lege declaretur, pro ſigno obedientiæ civilis renunciatæ habendum eſſe (hoc eſt pro crimine læſæ Majeſtatis) ſi quis vel monetam cuderit, vel ſigilla civitatis adulteraverit; is qui poſtea id fecerit, reus majeſtatis non minus eſt quam ille alter, minus tamen peccat, quia non omnes leges ſimul, ſed unam tantum legem violat; nam lex vocando crimen majeſtatis, id quod natura non ita eſt, nomen quidem invidioſum, & forte pœnam majorem in reum jure ſtatuit, ſed ut peccatum ipſum gravius ſit, non efficit.

Crimine læſæ Majeſtatis non leges civiles, ſed naturales violari.

XXI. Peccatum autem id, quod per legem naturalem crimen læſæ majeſtatis eſt, legis naturalis tranſgreſſio eſt, non civilis. Cum enim obligatio ad obedientiam civilem, cujus vi leges civiles validæ ſunt, omni lege civili prior ſit, ſitque crimen læſæ majeſtatis naturaliter nihil aliud, quam obligationis illius violatio; ſequitur, crimine læſæ majeſtatis violari legem quæ præceſſit legem civilem: nempe naturalem, qua prohibemur violare pacta & fidem datam. Quod ſi quis Princeps ſummus legem civilem in hanc for-

formulam conciperet, *non rebellabis* nihil efficeret. Nam nisi prius obligentur cives od obedientiam, hoc est, ad non rebellandum, omnis lex invalida est; obligatio autem, quæ obligat ad id, ad quod ante obligati erant, superflua est.

Ideoque non jure imperii, sed jure belli puniri.

XXII. Sequitur ex hoc, puniri *rebelles*, *proditores*, & cæteros *læsæ majestatis* convictos, non *jure civili*, sed *naturali*, hoc est, non ut *cives malos*, sed ut *civitatis hostes*, nec *jure imperii* sive dominii, sed *jure belli*.

Obedientiam non rectè distingui in Activam & Passivam.

XXIII. Sunt qui facta contra legem civilem, quando pœna ipsa lege definitur, expiari putant, si pœnam volentes subeant, neque reos esse coram Deo violatæ legis naturalis (quamquam violando civiles leges, violamus qnoque naturales, quæ jubent civiles observari) eos qui pœnam solverunt, quam lex exigebat. Tanquam lege non vetaretur factum, sed pœna pretii loco proponeretur, quo licentia faciendi ea quæ lege prohibentur, venundaretur. Per eandem rationem possent inferri etiam, nullam omnino legis transgressionem peccatum esse, sed quam suo periculo libertatem quisque emerit, eam jure habere. Sciendum

dum autem eſt, verba legis duplici ſenſu intelligi poſſe. Altero, ut duas partes (prout dictum eſt ſupra articulo 7.) contineat, nempe prohibentem abſolute, ut, *Non facies*; & vindicantem, ut, *Qui facit, pœnas dabit.* Altero, ut unum contineat conditionale, ut, *Non facies niſi pœnas velis ſolvere.* Et ſi lex non ſimpliciter, ſed conditionaliter prohibet. Si primo modo intelligitur, qui facit, peccat, quia quod lege vetitum eſt, facit. Si ſecundo, non peccat, quia facere, vetitum non eſt implenti conditionem. Nam in primo ſenſu omnes facere prohibentur; in ſecundo ii ſoli, qui ſe pœnæ ſubtrahunt. In primo ſenſu, legis pars vindicativa non Reum obligat, ſed magiſtratum pœnas exigere; in ſecundo obligatur ad pœnas exigendas ipſe qui pœnas debet; ad quas ſolvendas ſi capitales, aut alioqui graves ſint, obligari non poteſt. Utro verò ſenſu lex accipienda ſit, ab arbitrio dependet ejus, qui ſummum habet imperium. Ubi ergo de ſententia legis dubitatur, quia certi ſumus non peccare qui non faciunt, peccatum erit, ſi facimus, utcunque lex poſtea explicari poſſit. Nam quod dubitas an ſit peccatum necne,

id

id facere, cum abstinere liberum sit, contemtio legum est; ideoque per cap. 3. art. 28. peccatum contra legem naturalem. Inanis igitur est distinctio illa *obedientiæ* in *Activam* & *Passivam*, quasi pœnis humano arbitrio positis expiari possit, quod peccatum est contra legem naturalem, quæ est lex Dei; aut quasi non peccent, qui peccant suo damno.

CAPUT XV.

De Regno Dei per naturam.

I. *Propositio sequentium.* II. *In quos dicatur Deus regnare.* III. *Verbum Dei triplex:* Ratio, Revelatio, Prophetia. IV. *Regnum Dei duplex;* Naturale *&* Propheticum. V. *Jus quo regnat Deus, situm est in* Omnipotentia *ejus.* VI. *Idem ex Scriptura sacra.* VII. *Obligationem obedientiæ Deo præstandæ procedere ab imbecillitate humana.* VIII. *Leges Dei in Regno naturali esse eas, quæ* 2. *&* 3. *Cap. supra recitatæ sunt.* IX. Honor *&* cultus *quid sint.* X. *Cultum consistere vel in* attributis, *vel in* Actionibus. XI. *Et esse alium* Naturalem, *alium* Arbitrarium. XII. *Alium* jussum, *alium* spontaneum. XIII. *Quis sit cultus finis seu scopus.* XIV. *Quænam sint leges naturales circa Dei* Attributa. XV. *Quænam sint actiones quibus exhibetur cultus naturaliter.*

XVI. *In regno Dei naturali, civitatem posse* cultum *Dei* instituere *arbitrio suo.* XVII. *Regnante Deo per naturam solam,* legum *omnium* interpretem *esse* civitatem, *id est, eum hominem vel curiam, quæ habet sub Deo civitatis imperium summum.* XVIII. *Dubitationes quædam sublatæ.* XIX. *In Regno Dei naturali, quid sit* peccatum, *&* *quid* crimen læsæ Majestatis Divinæ.

Propositio sequentium. I. QUod status naturæ, hoc est libertatis absolutæ, qualis est eorum, qui neque Regnant neque Regnantur, Anarchia sit & status hostilis; Quod præcepta quibus talis status evitatur, sint *leges naturæ*; Quod civitas existere sine summo imperio non possit; Quod iis qui summum imperium obtinent, obediendum sit simpliciter, id est, in omnibus quæ mandatis Dei non repugnant: in antecedentibus, & ratione, & sacræ Scripturæ testimoniis comprobatum est. Deest ad integram civilis officii cognitionem hoc unicum, ut sciamus quæ sint leges sive mandata Dei. Aliter enim sciri non potest, utrum ea quæ jubemur facere authoritate imperii civilis, sint contra leges Dei, necne. Ex quo contingere necesse est, ut vel nimiâ obedientiâ erga civitatem contumaces simus erga majestatem divinam; vel metu peccandi in Deum incurramus in contu-

maciam erga civitatem. Ut utrumque hunc ſcopulum effugiamus, neceſſaria eſt cognitio legum Divinarum. Quoniam verò legum cognitio dependet à cognitione regni, dicendum eſt in ſequentibus de *Regno Dei.*

II. Pſal. 96. v. 1. *Dominus regnavit, exultet terra*, dicit Pſalmiſta. Et rurſus idem Pſalmiſta, Pſal. 98. v. 1. *Dominus regnavit, iraſcantur populi; qui ſedet ſuper Cherubin; moveatur terra.* Scilicet velint nolint homines, Deus eſt Rex univerſæ terræ; neque ſi ſint qui *Exiſtentiam* ejus, vel *Providentiam* negaverint, ideo ſolio ſuo excutitur. Quamquam autem Deus homines univerſos ita per potentiam regat, ut nemo poſſit quidquam facere quod ille factum nolit, non eſt tamen hoc, propriè & accuratè loquendo, Regnare. Regnare enim dicitur non qui *agendo*, ſed qui *loquendo*, id eſt, *Præceptis*, & *minis* regit. In regno igitur Dei pro ſubditis habemus, non corpora inanimata, neque irrationalia; licet potentiæ divinæ ſubjiciantur; quia *præcepta* & *minas* Dei *non intelligunt*; neque etiam *Atheos*, quia Deum eſſe non credunt; neque eos qui Deum eſſe credentes, eum tamen inferiora hæc regere non credunt: nam & hi quam-

In quos Deus dicatur regnare.

quam regantur à potentia Dei, *præcepta* ejus nulla agnoſcunt, neque minas metuunt. Soli igitur in Regno Dei cenſendi ſunt, qui ipſum & rectorem omnium rerum eſſe, & *præcepta* hominibus *dediſſe*, & *pœnas* in tranſgreſſores *ſtatuiſſe* agnoſcunt. Cæteros non ſubditos, ſed hoſtes Dei appellare debemus.

Verbum Dei triplex: Ratio, Revelatio & Prophetia.

III. Regere autem *præceptis* non dicitur, niſi qui regendis præcepta ſua apertè declarat. Nam *præcepta* regentium leges ſunt iis qui reguntur. *Leges* autem non, niſi quæ perſpicuè promulgantur, ita ut omnis tollatur ignorantiæ excuſatio. Leges ſuas homines quidem *verbo* ſive *voce* promulgant, nec alio modo voluntatem ſuam univerſaliter ſignificare poſſunt. Dei autem *leges* triplici modo declarantur. Primò *per tacita rectæ rationis dictamina.* Secundò, *per revelationem immediatam*, quæ intelligitur fieri per *vocem ſupernaturalem*, vel per *viſionem*, vel *ſomnium*, vel *inſpirationem* ſeu afflatum divinum. Tertiò, *per vocem alicujus hominis*, quem Deus per vera miracula edita, ut fide dignum, cæteris commendavit. Is autem cujus voce ſic utitur Deus ad voluntatem ſuam aliis ſignificandam, vocatur PROPHETA.

TA. Tres hi modi dici possunt triplex *Verbum Dei*, nimirum, *Verbum rationale*, *Verbum sensibile*, & *Verbum Propheticum*. Quibus respondent tres modi quibus audire Deum dicimur, *Ratiocinatio recta*; *Sensus*, & *Fides*. *Verbum* Dei *sensibile* ad paucos factum est, neque Deus per Revelationem hominibus loquutus est, nisi viritim, & diversis diversa; neque ullæ leges Regni hoc modo populo ulli promulgatæ fuerunt.

Regnum Dei duplex, naturale & Propheticum.

IV. Pro differentiâ autem quæ est inter *Verbum* Dei *Rationale* & *Propheticum*, Deo Regnum duplex attributum est: *Naturale*, in quo regit per dictamina rectæ Rationis; quodque universale est, in omnes qui divinam agnoscunt potentiam, propter naturam rationalem omnibus communem; & *Propheticum*, in quo regit etiam per *Verbum propheticum*; quod peculiare est, propterea quod non omnibus dedit leges positivas, sed populo peculiari, & certis quibusdam hominibus à se electis.

Jus quo regnat Deus situm est in omnipotentia ejus.

V. In *Regno naturali* regnandi & puniendi eos qui leges suas violant, jus Deo est à sola *potentia irresistibili*. Jus enim omne in alios vel à *Natura* est, vel à *Pacto*. Quomodo jus regnandi

gnandi ex *Pacto* oritur, ostensum est capite 6. A *Natura* autem idem jus derivatur, eo ipso quod à natura non sit sublatum. Cum enim per naturam jus esset omnibus in omnia, unicuique erat jus in omnes regnandi ipsi naturæ coævum; causa autem quare inter homines id abolitum fuerit, alia non erat præter mutuum metum, ut supra capite secundo, articulo 3. ostensum est; dictante scilicet ratione decedendum esse à jure illo propter conservationem humani generis; quia æqualitatem hominum inter se quoad vires & potentias naturales necessario consequebatur bellum; cum bello autem generis humani pernicies conjuncta est. Quod si quis cæteros potentiâ in tantum anteisset, ut resistere ei ne omnes quidem conjunctis viribus potuissent, ratio quare de jure sibi à natura concesso decederet, nulla omnino fuisset. Mansisset igitur ipsi jus dominii in cæteros omnes propter potentiæ excessum, qua & se & illos conservare potuisset. Iis igitur quorum potentiæ resisti non potest, & per consequens Deo *omnipotenti*, jus dominandi ab ipsa *potentia* derivatur. Et quotiescunque Deus peccatorem punit, vel etiam interficit, etsi ideo puniat quia peccaverat,

non

non tamen dicendum est, non potuisse eum eundem juste affligere, vel etiam occidere, etsi non peccasset. Neque si voluntas Dei in puniendo, peccatum antecedens respicere possit, ideò sequitur quod affligendi vel occidendi jus non à *potentia divina* dependeat, sed à *peccato hominis*.

VI. Quæstio ista disputationibus antiquorum nobilitata, *quare bonis mala & malis bona contingunt*, eadem est cum hac nostra, *quo jure Deus bona & mala hominibus dispenset*. Et difficultate suâ non solum vulgi, sed etiam Philosophorum, & quod majus est, sanctorum hominum, de divina providentia fidem vacillare fecit. Psal. 72. v. 1, 2. *Quam bonus* (inquit David) *Israëlis Deus his qui recto sunt corde; mei autem penè moti sunt pedes, penè effusi sunt gressus mei, quia zelavi super iniquos, pacem peccatorum videns.* Et *Job*, quam acriter cùm Deo expostulabat, quod *justus* cum esset, tantis tamen calamitatibus affligeretur? Solvit difficultatem hanc, in casu *Job*, ipse Deus vivâ voce, & jus suum argumentis non a peccato ejus, sed à potentia propria desumtis confirmavit. Ita enim disputarunt inter se *Job*, & amici ejus, ut hi illum reum facerent,

Idem ex Scriptura sacra.

propterea quod puniretur; ille horum accusationem argumentis ab innocentia sua redargueret. Atqui Deus cùm & illum & hos audivisset, expostulationem illius refutat, non injustitiæ aut peccati alicujus ipsum damnando, sed propriam potentiam explicando. Job. 38. vers. 3. & sequentibus. *Ubi* (inquit) *eras tu, quando ponebam fundamenta terræ?* &c. De amicis autem Job. 42. 7. *iratum se* ait *contra eos quod non locuti fuerint rectum coram eo, sicut servus ejus Job.* Sententiæ huic consentanea est ea quam dixit Servator noster in casu ejus qui cæcus natus erat, eum interrogantibus discipulis an ipse peccasset, quod nasceretur cæcus, an parentes, respondit, Joh. 9. vers. 3. *Neque hic peccavit, neque parentes ejus; sed ut manifestarentur opera Dei in illo.* Quamquam autem dictum sit, Rom. 5. 12. *Mortem intrasse in hunc mundum per peccatum*, non sequitur quin Deus jure suo potuerit homines & morbis & morti obnoxios fecisse, etiamsi nunquam peccassent, quemadmodum cætera animalia mortalia fecit & morbosa, etiamsi peccare non possunt.

Obligationem VII. Quod si jus Regnandi habeat Deus ab omnipotentia sua, manifestum

est,

est, *obligationem* ad præstandam ipsi obedientiam, incumbere hominibus propter (*) imbecillitatem. *Obligatio* enim quæ ex pacto oritur, de qua dictum est capite secundo, hîc ubi jus imperandi, nullo intercedente pacto, à natura oritur, locum habere non potest. Sunt autem *obligationis naturalis* duæ species; Una ubi libertas impedimentis corporeis tollitur; juxta quam cœlum & terram & creaturas omnes communibus suæ creationis legibus obedire dicimus. Altera ubi tollitur spe & metu; juxta quam, infirmior potentiori cui resistere se posse desperat, non potest non obedire. A secundo hoc obligationis genere nascitur, hoc est, à metu, sive imbecillitatis propriæ (respectu divinæ potentiæ) conscientia, quod in Regno Dei naturali, ad obediendum Deo obligemur; dictante scilicet ratione, omnibus Dei potentiam & providentiam agnoscentibus *non esse calcitrandum contra stimulum.* *obedientiæ Deo præstandæ procedere ab imbecillitate humana.*

(*) Propter imbecillitatem] *Si cui durum hoc videbitur, illum rogo ut tacitâ cogitatione considerare velit, si essent duo omnipotentes, uter utri obedire obligaretur. Confitebitur, credo, neutrum* Annot.

Annot. *neutri obligari. Hoc si verum est, verum quoque est quod posui, homines ideo Deo subjectos esse, quia omnipotentes non sunt. Etenim Servator noster Paulum admonens (qui eo tempore Ecclesiæ hostis erat) ne contra stimulum calcitraret, obedientiam ab illo, eo nomine videtur exegisse, quod ad resistendum satis virium non haberet.*

Leges Dei in regno naturali esse eas, quæ 2. & 3. cap. supra recitatæ sunt.

VIII. Quoniam *Verbum Dei* per naturam solam regnantis, aliud non supponitur præter rectam rationem; leges autem Regum ab eorum *Verbo* solo cognosci possunt, manifestum est, leges Dei per solam naturam regnantis, solas esse *leges naturales*; nempe illas quas cap. 2. & 3 enumeravimus, & à rationis dictatis deduximus, *Humilitatem*, *Æquitatem*, *Justitiam*, *Misericordiam*, cæterasque *virtutes morales pacis* conciliatrices, quæ pertinent ad officia hominum erga se invicem; & illas quas ratio recta dictaverit prætereа, circa honorem & cultum divinæ majestatis. Quæ sint illæ *leges naturales*, sive *virtutes morales*, non est opus repetere. Quos honores autem, & quem cultum divinum, id est, quas *leges sacras* eadem dictet *ratio naturalis*, videndum est.

IX.

IX. HONOR, proprie loquendo, nihil aliud est quàm opinio alienæ *potentiæ* conjunctæ cum *bonitate*. Et *honorare* aliquem, idem est quod magni æstimare. Et sic Honor non in *Honorato*, sed in *Honorante est*. *Honorem* autem in opinione situm consequuntur necessariò tres affectus: *Amor*, qui ad *Bonitatem*; *Spes* & *Timor*, qui ad *potentiam* referuntur. Ex his autem oriuntur actiones externæ, quibus potentes placari, & propitii fieri solent, & quæ sunt ipsius honoris effectus, ideoque & signa naturalia. Sed nomen *Honor* translatum est etiam ad effectus illos honoris externos; quo sensu, *Honorare* eum dicimur, de cujus potentia testamur, verbis vel factis, nos egregiè sentire; ut *Honor* idem sit quod *Cultus*. CULTUS autem est actus externus Honoris interni signum. Et quos officiis placare si irati sint, vel utcunque propitios nobis reddere studemus, eos *colere* dicimur. *Honor & cultus quid sint.*

X. Signa animi omnia, vel *verba* sunt vel *facta*; ideoque *Cultus* omnis, vel *verbis* vel *factis* constat. Utraque autem ad tria genera referuntur; quorum primum, *Laus* est sive *prædicatio bonitatis*; secundum *prædicatio potentiæ præsentis*, quod est *Magnificare*, μεγαλεινσις *Cultum consistere vel in attributis, vel in actionibus.*

λευνεις; tertium *prædicatio felicitatis* sive *potentiæ in futurum* etiam securæ; quæ μακαρισμός dicitur. Honorum, inquam, unumquodque genus, non in *Verbis* modo, sed etiam in *Factis* spectari potest. *Verbis* autem *laudamus* celebramusque tunc, quando fit per propositionem, sive *dogmaticè*, hoc est, per *attributa*, sive *nomina*, quod *enunciativè* & *categoricè* laudare vel celebrare dici potest; ut cum dicimus illum quem honoramus esse *liberalem*, *fortem*, *sapientem*. *Factis* vero, quando fit *per consequens*, sive *per hypothesin*, ut *gratiarum actione*, quæ *bonitatem*; *obedientiâ*, quæ *potentiam*; *congratulatione*, quæ *felicitatem* supponit.

Et esse alium naturalem, alium Arbitrarium.

XI. Sive autem *verbis*, sive *factis*, aliquem celebrare velimus, inveniemus alia quæ honorem apud omnes significant, qualia sunt inter *attributa*, nomina *virtutum* & *potentiarum* generalia; quæ in malam partem accipi non possunt. Ut *Bonus*, *Pulcher*, *Fortis*, *Justus*, & similia. Inter *actiones* autem *Obedientia*, *Gratiarum actio*, *Preces*, aliaque ejus generis, quibus agnitio potentiæ & virtutis semper subintelligitur. Alia quæ honorem apud quosdam significant, apud alios vero contumeliam, vel neutrum; qua-

lia

lia sunt in *Attributis* nomina quæ ad virtutes vel vitia, honesta vel inhonesta, pro diversitate opinionum diversè referuntur, ut quod occiderit inimicum, quod fugerit, quod sit Philosophus, quod Orator, & similia, quæ apud alios in honore, aliis contemtui habentur: in *factis*, ea quæ dependent à consuetudine loci, vel præscriptis legum civilium; ut inter salutandum caput nudare, calceos deponere, corpus inclinare, stantem, prostratum, vel genibus innixum aliquid petere, ceremoniarum formulæ, & similia. *Cultus* autem ille qui apud omnes & semper honorificus est, *naturalis*, alter vero qui loca & mores sequitur, *arbitrarius* dici potest.

XII. Porrò *Cultus* esse potest *imperatus*; scilicet jussu ejus qui colitur; & potest esse *spontaneus*, nimirum talis qualis videbitur colenti, si *imperatus*, actiones quæ adhibentur, non significant honorem ut *tales*, sed ut *imperatæ*: significant enim *obedientiam* immediatè, obedientia *potentiam*; ita ut *cultus imperatus* consistat obedientiâ: *spontaneus* solâ naturâ actionum fit honorificus; quæ si honoris significativæ sint apud spectantes, *cultus*, aliter *contumelia* est. Rursus *cultus* vel *publicus*,

Alium jussum, alium spontaneum.

cus, vel *privatus* esse potest. *Publicus* autem *spontaneus* esse respectu colentium singulorum non potest; respectu civitatis potest. Cum enim quod spontaneè fit, arbitrio fiat facientis, non esset cultus unus qui exhiberetur, sed tot cultus quot colentes, nisi unius imperio arbitria omnium unirentur. *Privatus* autem *spontaneus* esse potest, si exhibeatur secretò: quod enim palam fit, vel legibus, vel verecundiâ coërcitum est, quod naturæ *spontanei* adversatur.

Quis sit cultus finis seu scopus.

XIII. Ut autem quis sit *colendi* alios *scopus* & *finis* cognoscatur, consideranda causa est, quare homines cultu gaudeant. Sumendum autem est, quod alias ostendimus, *Gaudium* in eo situm esse quod quis virtutem, vim, scientiam, formam, amicos, divitias, aut quamcumque aliam *potentiam* suam, vel tanquam suam, contempletur, neque aliud esse præter *Gloriam*, seu triumphum animi putantis se honorari, hoc est, amari, & timeri, hoc est, servitia & auxilia hominum præstò habere. Quoniam verò homines, quem honorari, id est, pro potente haberi, ab aliis vident, potentem esse credunt, contingit honorem cultu propagari; &

poten-

potentiæ existimatione, potentiam acquiri veram. *Finis* ergo ejus qui se coli vel jubet, vel patitur, is est, ut quamplurimos eo modo sibi vel amore vel metu obedientes reddat.

XIV. Ut sciamus autem, quem *cultum* Dei assignet *ratio naturalis*, incipiamus ab *attributis*. Ubi inprimis manifestum est, attribuendum ei esse *existentiam*. Voluntas enim honorandi eum, quem non putamus esse, nulla esse potest. Deinde Philosophos qui ipsum mundum, vel mundi animam (id est partem) dixerunt esse Deum, indignè de Deo loquutos esse: non enim quicquam ei attribuunt, sed omnino esse negant: nam per nomen illud, *Deus*, intelligitur *mundi causa*; dicentes autem *mundum esse Deum*, dicunt *nullam esse ejus causam*, hoc est, *Deum non esse*. Similiter eos qui mundum non creatum, sed æternum esse asserunt, quoniam æterni causa esse non potest, *causam mundi esse*, id est, *Deum esse* negare. Indigne item de Deo sentire, qui otium ipsi attribuentes, mundi generisque humani regimen eidem auferunt. Nam ut omnipotentem esse fateantur, si tamen inferiora hæc non curet, locum habet apud eos tritum illud, *quod supra nos, nihil*

Quænam sint leges naturales circa Dei attributa.

nihil ad nos; cumque non sit, propter quod eum ament, aut timeant, illis certe est tanquam non exsisteret. Præterea in *attributis* quæ significant *magnitudinem* & *potentiam*; ea quæ finitum, seu determinatum aliquod significant, minime signa esse animi honorantis; non enim Deum dignè honoramus, si minus ei *potentiæ* aut *magnitudinis* attribuimus quàm possumus. Finitum autem omne minus est quam possumus; finito enim majus semper assignari & attribui facillimè potest. Non igitur Deo tribuetur *figura*, omnis enim *figura finita*; neque dicetur concipi, sive comprehendi imaginatione, vel quacunque facultate animæ nostræ; quicquid enim concipimus, *finitum* est. Et quamquam vox hæc *infinitum* significet conceptum animi, non tamen sequitur conceptum nobis aliquem esse *rei infinitæ*: quando enim dicimus aliquid esse *infinitum*, non aliquid in re significamus, sed impotentiam in animo nostro; tanquam si diceremus nescire nos an & ubi terminetur. Neque dici de Deo honorifice, quod *idea ejus* animo nostro insit, *idea* enim conceptus noster est, conceptus autem nisi *finiti* non est. Neque quod habeat *partes*, aut quod sit *totum* aliquid, quæ attributa quoque *finito-*

finitorum ſunt. Neque quod in *loco* aliquo ſit; *in loco* enim non eſt, niſi quod undiquaque *fines* & terminos habeat magnitudinis. Neque quod *moveatur* aut *quieſcat*, utrumque enim ſupponit *eſſe in loco*. Neque plures eſſe Deos, quia nec plura infinita. Porrò circa *attributa Felicitatis*, indigna Deo ea eſſe quæ ſignificant *dolorem* (niſi intelligantur, non pro affectu, ſed per metonymiam pro effectu) qualia ſunt *pœnitentia*, *ira*, *miſericordia*; vel *egeſtatem*, ut *appetitus*, *ſpes*, *concupiſcentia*: & *amor* ille, qui & *cupido* dicitur; ſigna enim *indigentiæ* ſunt, cum intelligi non poſſit, ut quis *appetat*, *ſperet*, *cupiatve*, niſi ea quibus *caret*, *indigetque*: vel *facultatem paſſivam*; *pati* enim potentiæ limitatæ eſt, & quæ dependet ab alio. Quando igitur attribuimus Deo *voluntatem*, non eſt intelligenda ſimilis noſtræ; qui *appetitus rationalis* dicitur. Deus enim ſi *appetat*, *indiget*; quod contumelia eſt dicere; ſed ſupponendum eſt aliquid analogum quod concipere non poſſumus. Similiter quando attribuimus ei *viſionem* & cæteros *ſenſuum actus*, vel *ſcientiam* & *intellectum*, quæ in nobis nihil aliud ſunt, quàm ſuſcitatus à rebus externis, organa prementibus ani-

mi

mi tumultus, non eſt putandum aliquid tale accidere Deo; ſignum enim eſt potentiæ ab alio *dependentis*, id quod non eſt beatiſſimum. Illum igitur qui nolit attribuere Deo alia nomina, quam jubet ratio, oportet uti nominibus, quæ vel negativa ſunt, ut *infinitus*, *æternus*, *incomprehenſibilis*, vel ſuperlativa, ut *optimus*, *maximus*, *fortiſſimus*, &c. vel indefinita, ut *bonus*, *juſtus*, *fortis*, *creator*, *rex*, & ſimilia; eo ſenſu, ut non velimus, quid ſit, dicere, (quod eſſet cum limitibus noſtræ phantaſiæ circumſcribere;) ſed propriam admirationem, & obedientiam confiteri, quod humilitatis eſt, & proprium animi honorantis, quantum poteſt. Unicum enim ratio dictat *naturæ* ſignificativum Dei nomen, *exiſtens*, ſive ſimpliciter, *quod eſt*, unumque *relationis* ad nos, nempe *Deus*, quo continetur & *Rex*, & *Dominus*, & *Pater*.

Quanam ſint actiones quibus cultus exhibetur naturaliter.

XV. Circa *actiones externas* quibus Deus colendus eſt (quemadmodum & circa *attributa*) generaliſſimum rationis præceptum eſt, ut ſint ſigna animi honorantis; ſub quo continentur, Primò, *preces*. *Qui fingit ſacros auro vel marmore vultus, Non facit ille Deos, qui rogat, ille facit.* Sunt enim *preces* ſigna,

ſigna ſpei; ſpes vero *potentiæ* & *bonitatis* divinæ agnitio eſt.

Secundo, *Gratiarum actio*, quæ ejuſdem affectus ſignum eſt, niſi quod beneficium *antecedant preces*, *gratiæ conſequantur*.

Tertio, *Dona*, id eſt, *oblationes* & *ſacrificia*; ſunt enim *Gratiarum actiones*.

Quarto, *Non jurare per alium*. Eſt enim juramentum hominis contra ſe ipſum, ſi fallat; iræ imprecatio ejus, qui & ſcire, utrum fefellerit, necne, & punire quamvis potentem poteſt. Id quod ſolius Dei eſt. Siquidem enim Homo aliquis eſſet, cui neque abſcondi ſubditorum ſuorum *malitia*, neque reſiſtere potentia humana poſſet, ſufficeret fides data, ſine juramento; quæ violata poſſet ab Homine vindicari; neque igitur juramento eſſet opus.

Quinto, *De Deo conſiderate loqui*. Signum enim *Timoris* eſt; Timor autem *Potentiæ* confeſſio eſt. Sequitur ex præcepto hoc: *non eſſe utendum Dei nomine temerè aut fruſtra*; utrumque enim inconſideratum eſt. *Non eſſe jurandum ubi non eſt opus*; eſt enim fruſtra. Opus autem non eſt; niſi inter civitates, ad vitandum, vel tollendum certamen per vim, quod oriri neceſſe

eſt,

eſt, ubi promiſſis fides deeſt, vel in civitate ad judiciorum certitudinem. Item *non eſſe diſputandum de divina natura.* Suppoſitum enim eſt, in *regno Dei naturali ſola ratione omnia inquiri*, hoc eſt, ex principiis ſcientiæ naturalis. His autem tantum abeſt, ut ſciamus naturam Dei, ut ne quidem noſtri corporis, aut cujuſque creaturæ proprietatis ſatis aſſequi poſſimus. Ex hujuſmodi igitur diſputationibus nihil provenit, præterquam quod ad modulum conceptionum noſtrarum nomina divinæ majeſtati temere imponamus. Sequitur quoque (quod attinet ad jus Regni Dei) inconſideratam & temerariam loquutionem eſſe eorum qui dicunt. *Hoc* vel *illud non conſiſtere cum juſtitia divina.* Nam & homines contumeliæ ducunt ſi filii ſui jus eorum diſputent, aut juſtitiam aliter quam imperatis ſuis metiantur.

Sexto, in *Precibus*, *Gratiarum actionibus*, *Sacrificiiſque quicquid exhibetur*, *oportere eſſe in ſuo genere optimum*, & *honoris ſignificativum*; nimirum *orationem* eſſe non ſubitam, aut levem, aut plebeiam, ſed pulchram & bene compoſitam. Nam etſi abſurdum erat, quod Ethnici Deum ſub imagine colerent, non tamen à ratione alienum e-

rat,

rat, quod certaminibus, & musica in sacris uterentur. Item *Victimas pulchras*, & *Donaria magnifica*, & quæ aguntur, vel submissionis vel gratitudinis significativa, vel beneficiorum acceptorum memorativa esse; proficiscuntur enim hæc omnia a studio honorandi.

Septimò, *Deum non solum secreto, sed palam & publice in conspectu hominum coli oportere.* Etenim cultus eo maxime placet, ut dictum est supra articulo 13. quod gignat honorem in aliis. Nisi ergo alii videant, quod in cultu gratissimum est, perit. Postremò, summo conatu *observandas esse leges naturales.* Etenim Domini imperium parvi pendere, superat omnes alias contumelias; sicut & è contrario, omnibus sacrificiis acceptior est obedientia. Atque hæ sunt legum naturalium circa cultum Dei præcipuæ, earum (inquam) quas dictat ratio hominibus singulis. Totis autem civitatibus, quarum unaquæque una est Persona, eadem Ratio naturalis præterea imperat *Cultus Publici uniformitatem.* Nam quæ actiones fiunt a singulis secundum rationem privatam, eæ civitatis actiones non sunt, neque ergo civitatis cultus: quod autem fit a ci-

vitate,

vitate, intelligitur ejus, vel eorum qui ſummum habent imperium, ideoque conſenſu civium ſimul omnium, id eſt, *uniformiter*.

In regno Dei naturali, civitatem poſſe cultum Dei instituere arbitrio ſuo.

XVI. *Leges naturales* circa cultum divinum, quæ præcedente articulo numerantur, ſigna honoris naturalia tantum exhiberi præcipiunt. Conſiderandum autem eſt, duo eſſe genera ſignorum; alterum *Naturalium*, alterum *Pactitiorum*, ſive ex conſtituto expreſſo, vel tacito. Quoniam jam in omni lingua, *Nominum* ſive *Appellationum* uſus ex conſtituto oritur, etiam ex conſtituto poterit mutari. Quod enim dependet & vim ſuam derivat a voluntate hominum, eorundem conſentientium voluntate mutari, vel aboleri poteſt. *Nomina* ergo quæ ex conſtituto hominum obtinuerunt Deo *attribui*, eorundem conſtituto ceſſare poſſunt: quod autem conſtituto hominum poteſt fieri, id conſtituere civitati licet. Jure ergo civitas (hoc eſt ii, qui totius civitatis poteſtatem habent) quæ *nomina* ſive *appellationes* Deo *honorificæ* ſint, quæ non ſint; hoc eſt, quæ doctrinæ de natura & operationibus Dei publicè tenendæ vel profitendæ ſunt, judicabit. Actiones autem ſignificant non ex conſtituto hominum,

minum, sed naturaliter, sicut effectus sunt signa suarum causarum; quarum quædam semper signa sunt contemtus eorum, coram quibus fiunt, nimirum quibus ostentatur corporis immunditiès, & quæcunque pudet facere coram iis quos reveremur. Aliæ semper signa sunt honoris, ut accedere, & alloqui decenter, & humiliter, cedere de via, vel de alio quocunque commodo. Nihil in his mutare civitas potest. Sed infinitæ aliæ sunt, quæ, quod attinet ad honorem aut contumeliam, adiaphoræ sunt; eæ verò in signa honoris a civitate & institui possunt, & institutæ revera honorificæ sunt. Ex quo intelligi potest, civitati obediendum esse, quicquid jusserit pro signo honorandi Deum, id est, pro cultu usurpari, modo id in signum honoris institui possit; quia honoris signum est, quod jussu civitatis pro tali usurpatur.

Regnante Deo per naturam solam, legum omnium interpretem esse civitatem, id est, eum homi-

XVII. Regnante Deo per solam naturam, quæ sint leges ejus, tam sacræ quam seculares, diximus jam. Quoniam autem nemo est, quin falli ratiocinando possit, contingatque circa plerasque actiones, homines discordi sententia esse, quæri ulterius potest, quemnam; *rectæ rationis*, hoc est, legum suarum *interpretem* Deus esse vo-

lue-

nem, vel curiam, quæ habet sub Deo civitatis imperium summum.

luerit. Et de *legibus* quidem *secularibus*, id est, de iis quæ pertinent ad justitiam, & mores hominum versus homines, ex ante dictis de civitatis constitutione, rationi consentaneum esse demonstravimus, *judicia* omnia esse penes civitatem; *judicia* autem nihil aliud esse, quam legum interpretationes: & per consequens *legum interpretes* ubique esse civitates, hoc est, eos qui civitatum habent imperium summum. De *legibus* autem *sacris* considerandum est, quod supra cap. 5. art. 13. demonstravimus, singulos cives tantum juris in eum vel eos qui imperium habent civitatis, quantum transferre potuerunt, transtulisse. Potuerunt autem transferre jus decernendi de modo quo Deus honorandus sit; ergo & transtulerunt. Quod autem id potuerint, ex eo manifestum est, quod modus honorandi Deum ante constitutam civitatem ab uniuscujusque *ratione privata* petendus erat: unusquisque autem *rationem privatam*, *rationi totius civitatis* submittere potest. Præterea si singuli propriam rationem in colendo Deo sequerentur, in tanta diversitate colentium, alter alterius cultum indecorum, vel etiam impium judicaret; neque alter alteri Deum honorare

norare videretur; non eſſet ergo *cultus*, ne is quidem qui maxime cum ratione congrueret, propterea quod natura *cultus* in eo conſiſtit, ut ſit *ſignum honoris interni*: ſignum autem non eſt niſi quo aliquid innoteſcit aliis; neque ergo ſignum honoris eſt, niſi quod aliis ſic videtur. Rurſus ſignum verum eſt, qnod conſenſu hominum fit ſignum, ergo etiam honorificum eſt, quod conſenſu hominum, id eſt, juſſu civitatis fit ſignum honoris: non eſt ergo contra voluntatem Dei, per ſolam rationem declaratam, exhibere ipſi ſigna honoris quæ imperabit civitas. Poſſunt ergo cives jus decernendi de modo colendi Deum, in eum vel eos transferre, qui civitatis habent imperium ſummum. Imò debent; alioquin enim, omnes abſurdæ opiniones de natura Dei, ceremoniæque omnes ridiculæ, quæ apud ullas gentes exſtitere, in eadem ſimul civitate conſpicerentur; ex quo contingeret unicuique credere, cæteros omnes Deum contumelia afficere. Itaque de nemine recte dici poſſet, quod Deum coleret: nemo enim Deum colit, id eſt, honorat externe, niſi is qui ea facit, quibus aliis appareat honorare. Concludi itaque poteſt, *legum naturalium*, tam *ſacrarum*,

quam *secularium*, regnante Deo per solam naturam, *interpretationem*, dependere ab autoritate civitatis, hoc est, ejus hominis, vel curiæ, cui concessum est summum civitatis imperium; & Deum, quicquid imperat, per ejus vocem imperare. Et, e converso, quod ab iis imperatur & circa modum honorandi Deum, & circa secularia, imperari à Deo.

Dubitationes quædam sublatæ.

XVIII. In contrarium autem interrogare quis poterit. Primo, an non sequatur, obediendum civitati esse, si directe imperat, Deum contumelia afficere, vel prohibeat colere? Dico, non sequi, neque esse obediendum; nam contumelia afficere, aut non omnino colere, à nemine intelligi potest pro modo colendi: neque etiam habuit quisquam ante civitatem constitutam, eorum, qui Deum regnare agnoverunt, jus negandi honorem ipsi inde debitum: neque ergo jus talia imperandi in civitatem transferre potuit. Deinde, si quæratur, an obediendum civitati sit, si imperet aliquid dici, vel fieri, quod non est directè in Dei contumeliam, sed ex quo per ratiocinationem consequentiæ contumeliosæ possunt derivari; veluti si imperetur Deum colere sub imagine, coram iis,

qui

qui id fieri honoricſium eſſe putant? Certè faciendum eſt (*). Cultus enim inſtituitur in ſignum honoris: ſic autem colere, ſignum honoris eſt, & honorem Dei propagat apud eos quibus pro ſigno habetur. Vel ſi imperetur Deo nomen attribuere; quod non intelligimus quid ſignificet, aut quomodo cum hoc ipſo nomine, *Deo*, cohæreat; id quoque faciendum eſt; quia quæ facimus honoris causâ, nec intelligimus aliter ſe habere, ſi pro ſignis honoris accipiuntur, ſigna honoris ſunt, ideòque, ſi ea facere recuſamus, recuſamus Dei honorem propagare. Idem ſentiendum eſt de omnibus *attributis* & *actionibus* circa cultum Dei mere rationalem, quæ cadere in controverſiam, vel diſputari poſſunt. Quamquam enim hujuſmodi imperata poſſunt eſſe interdum contra rectam rationem, ideòque peccata in iis qui imperant, non tamen ſunt contra rectam rationem, neque peccata in ſubditis, quorum in rebus controverſis recta ratio eſt ea quæ ſubmittitur rationi civitatis. Poſtremò, ſi is homo vel curia cui commiſſa eſt ſumma poteſtas civitatis, jubeat ſe coli *attributis* & *actionibus* illis, quibus colendus eſt Deus, quæri poteſt an obe-

diendum sit. Multa sunt quæ & Deo & hominibus communiter attribui possunt; nam & homines *laudari*, & *magnificari* possunt; multæque actiones, quibus & Deus & homines coli possunt. Sed *attributorum* & *actionum* significationes tantum spectandæ sunt. *Attributis* ergo quibus significamus sentire nos, hominem aliquem ita imperium habere, ut à Deo non dependeat, vel esse immortalem, vel potentiæ infinitæ, & similibus, quamquam jubeant Reges, abstinendum est; sicut & *actionibus* idem significantibus, ut precari absentem, rogare ea quæ solus Deus dare potest, ut pluvias, & serenitatem; offerre ei quæ solus Deus accipere potest, ut holocausta; vel cultum exhibere, quo major exhiberi potest, ut sacrificium. Hæc enim eo tendunt, ne Deus regnare existimetur, contra id quod ab initio supponitur. Cæterum genuflexio, prostratio, vel alius quicunque actus corporis adhiberi licitè potest, etiam in cultu civili: possunt enim significare agnitionem potestatis civilis tantùm. Cultus enim divinus à civili, non motu, situ, habitu, aut gestu corporis distinguitur, sed sententiæ de eo qui colitur declaratione; ut si prosterna-

mus nos ante aliquem animo declarandi eo ſigno quod habemus eum pro Deo, cultus divinus eſt: ſi idem facimus in ſignum agnitionis imperii civilis, cultus civilis eſt. Neque diſtinguitur *cultus divinus* à *civili* per ullam actionem quæ intelligi ſolita eſt ſub nominibus λατρεία & δουλεία, quorum prius ſervorum *officium*, poſterius *ſortem* denotant, nomina ſunt ejuſdem numero actionis.

(*) Certè faciendum eſt.] *Diximus capitis præſentis articulo* 14. *qui Deo terminos attribuunt, facere eos contra legem de cultu Dei naturalem. Jam qui Deum colunt ſub imagine, terminos illi ſtatuunt, faciunt ergo quod faciendum non eſt, & locus hic priori videtur eſſe contrarius. Sciendum igitur eſt primò, non illos qui imperio coacti ſic colunt, Deo terminos aſſignare; ſed qui imperant: nam qui inviti colunt, revera colunt, ſed eo in loco ſtant vel procumbunt in quo loco ſtare vel procumbere à legitimo imperante juſſi ſunt. Secundo, faciendum eſſe dico, non ſemper & ubique, ſed ſuppoſito nullam aliam eſſe colendi Deum regulam præter dictamina humanæ rationis; nam tunc voluntas civitatis pro ratione eſt. At in Regno* Annot. ad p.367.

Annot. *Dei per Pactum, sive antiquum, sive novum, ubi expresse prohibetur Idololatria, etsi civitas sic colere jubeat, tamen faciendum non est. Quæ si consideraverit, qui repugnantiam putavit esse aliquam inter articulum hunc & decimum quartum, ita putare desinet.*

In Regno Dei naturali, quid sit peccatum, & quid crimen læsæ Majestatis Divinæ.

XIX. Ex iis quæ dicta sunt, colligitur, Regnante Deo per solam rationem naturalem, peccare subditos, primo, si violant leges morales illas, quæ explicatæ sunt cap. 2. & 3. Secundo, si violant leges sive mandata civitatis in iis rebus quæ pertinent ad justitiam. Tertio, si non colant Deum κατὰ τὰ νόμιμα. Quartò, si non confiteantur coram hominibus verbis & factis, unum esse Deum Optimum, Maximum, Beatissimum, totius mundi, mundanorumque Regum Regem supremum: Hoc est, si Deum non colunt. Quartum hoc peccatum in Regno Dei naturali, per ea quæ dicta sunt capite præcedente, articulo 2. *læsæ divinæ Majestatis crimen* est. Est enim negatio divinæ potestatis, sive *Atheismus*. Procedunt enim Peccata hic similiter ac si supponeremus aliquem hominem esse supremum Regem, qui absens regnaret per Proregem, contra quem

quem peccarent quidem illi, qui Proregi non obedirent in omnibus, excepto si regnum sibi ipsi arrogaret, vel alii tradere voluerit; illi verò qui ita absolutè eidem obedirent, ut illud non exciperent, Rei majestatis dicerentur.

CAPUT XVI.

De Regno Dei per pactum vetus.

I. *Veram religionem* (*superstitione exteras nationes occupante*) *instituit Deus per* Abrahamum. II. *Pacto inter* Deum *&* Adamum, *prohibita est disputatio de mandatis superiorum.* III. *Pacti inter Deum &* Abrahamum *formula.* IV. *In pacto illo continetur agnitio non simpliciter, sed ejus qui apparuit* Abrahamo. V. *Leges quibus* Abrahamus *tenebatur, aliæ non erant præter leges* naturæ, *& legem Circumcisionis.* VI. Abrahamus verbi Dei, *&* legum omnium *apud suos* interpres *erat.* VII. *Subditi* Abrahami *peccare non potuerunt ipsi obediendo.* VIII. *Factum* Dei *cum* populo Hebræo *ad montem* Sinai. IX. *Inde regimen Dei nomen* Regni *sortitum est.* X. *Quænam leges Judæis à Deo impositæ sint.* XI. *Quid sit, & quomodo cognoscendum* Verbum Dei. XII. *Quodnam fuerit* Verbum Dei scriptum *apud Judæos.* XIII. Potestatem interpre-

N 4 tandi

tandi Verbum Dei, *& summam* potestatem civilem *conjunctas fuisse in* Mose, *dum viveret.* XIV. *Easdem conjunctas fuisse in* summo Sacerdote, *vivente Josua.* XV. *Easdem conjunctas fuisse in* summis Sacerdotibus *usque ad* Saulem Regem. XVI. *Easdem conjunctas fuisse in* Regibus *usque ad captivitatem.* XVII. *Easdem fuisse in* Sacerdotibus *post captivitatem.* XVIII. *Apud* Judæos, *negatio providentiæ divinæ & Idololatria, sola erant crimina* læsæ Majestatis divinæ; *in cæteris omnibus, Principibus suis parere debebant.*

Veram religionem (superstitione cæteras nationes occupan) e instituit Deus per Abrahamum.

I. HAbet hoc humanum Genus, ab imbecillitatis propriæ conscientiâ, & admiratione eventuum naturalium, ut plerique credant esse omnium rerum visibilium, Opificem invisibilem Deum, quem etiam metuunt sentientes non esse sibi satis tutelæ in se ipsis. Cæterùm, ut eum rectè colerent, imperfectus usus rationis, & affectuum vehementia obstitêre. Metus autem invisibilium, quando à recta ratione separatur, superstitio est. Hominibus itaque sine speciali Dei auxilio, utrumque scopulum effugere *Atheismum* & *superstitionem*, penè erat impossibile: hæc enim à metu sine rectâ ratione, ille à *rationis opinione* sine metu proficiscitur. Maximam itaque partem hominum facile occupavit *Idolola-*

Idololatria; & coluerunt Deum omnes pene Gentes sub *imaginibus* & *figuris* rerum finitarum, spectraque sive phantasmata, forte ex metu dæmonia appellantes, coluere. Placuit autem divinæ majestati (ut in Historia sacra scriptum legimus) ex genere humano unum per quem ad verum sui cultum homines perduceret, evocare *Abrahamum*; illi se supernaturaliter revelare; & cum illo atque illius semine celeberrimum illud inire Pactum, quod appellatur *Pactum*, & *Fœdus*, & *Testamentum Antiquum*. Is igitur Religionis veræ caput est; is *post diluvium unum esse Deum Creatorem Universi* primus docuit. Et ab eo *Regnum Dei per Pacta* initium sumit. Joseph. Antiq. Jud. lib. 1. cap. 7.

Pacto inter Deum & Adamum, prohibita est disputatio de mandatis superiorum.

II. Initio mundi regnavit quidem Deus, non solùm naturaliter, sed etiam per *pactum*, super *Adamum* & *Evam*; ut videatur nullam voluisse obedientiam præstari sibi, praeter illam quam dictaret ratio naturalis, nisi *per pactum*, id est, ex ipsorum hominum consensu. Quoniam autem *pactum* hoc statim irritum factum est, neque unquam post renovatum, non est inde *Regni* Dei (de quo hoc loco agimus) deducenda origo. Hoc tamen obiter

 notan-

notandum, praecepto illo de non comedendo de arbore *ſcientiæ boni & mali*, (*ſive judicatio de Bono* & *Malo* prohibita ſit, ſive eſus fructus alicujus arborei) Deum poſtulaſſe praeceptis ſuis obedientiam ſimpliciſſimam, ſine diſputatione, an *Bonum* vel *Malum* eſſet quod praeciperetur; fructus enim arboris, ſi mandatum abſit, nihil habet in natura ſua, quo eſus ejus moraliter *malus*, hoc eſt, *peccatum*, eſſe poſſit.

Pacti inter Deum & Abrahamum formula.

III. Pactum autem inter *Deum & Abrahamum* hac formulâ initum eſt. Gen. 17. verſ. 7, 8. *Statuam pactum meum inter me & te, & inter ſemen tuum poſt te in generationibus tuis fœdere ſempiterno, ut ſim Deus tuus & ſeminis tui poſt te in ſempiternum. Daboque tibi & ſemini tuo terram peregrinationis tuæ, omnem terram Chanaan in poſſeſſionem æternam.* Quo verò *Abrahamus* & ſemen ejus memoriam fœderis hujus conſervare poſſet, neceſſaria erat ſigni inſtitutio. Adjecta ergo eſt pacto *Circumciſio*, ſed tamen ut ſignum tantum, verſ. 10. *Hoc eſt pactum meum quod obſervabis inter me & te, & ſemen tuum poſt te: Circumcidetur ex vobis omne maſculinum, & circumcidetis carnem præputii veſtri, ut ſit in ſignum*

num Fœderis inter me & vos. Pactum ergo est, ut *Abrahamus* agnoscat, *Deum* esse Deum ipsius & seminis ejus, hoc est, illi submittat se regendum; & ut Deus det *Abrahamo* haereditatem terrae illius in qua tunc habitabat, sed ut peregrinus; utque *Abrahamus* in signum memoriale hujus pacti curaret se & semen ejus masculinum *circumcidi.*

IV. Cum verò *Abrahamus* etiam ante pactum Deum agnovisset mundi creatorem & regem, (neque enim de *exsistentia*, neque de *Providentia* Dei unquam dubitavit:) quomodo superfluum non erat, quod obedientiam sibi naturâ debitam voluerit Deus pretio & per *contractum* acquirere, promittendo scilicet *Abrahamo* Regnum terrae *Chanaan*, hac lege, ut acciperet eum pro Deo suo, cum jure naturali id jam ante esset? Illis itaque verbis, *ut sim Deus tuus & seminis tui post te*, non intelligitur satisfieri huic *pacto* ab *Abrahamo*, solâ agnitione potestatis, & dominii, quod Deus habet in homines naturaliter, hoc est, agnoscendo Deum indefinitè, quod *rationis naturalis* est, sed oportere eum agnoscere definitè illum, qui dixerat ipsi, Gen. 12. vers. 34. *Egredere de Terra tua,*

In Pacto illo continetur agnitio Dei, non simpliciter, sed ejus, qui apparuit Abrahamo.

&c. Gen. 13. verſ. 14. *Leva oculos*, &c. Qui apparuit ei, Gen. 18. v. 1. ſub ſpecie trium virorum Cœleſtium: & Gen. 15. verſ. 1. per viſionem: & verſ. 3. per ſomnium, quod *Fidei eſt*. Qua ſpecie apparuerit Deus *Abrahamo*, quali ſono eum alloquutus ſit, non explicatur; conſtat tamen, crediđiſſe *Abrahamum*, vocem illam fuiſſe vocem Dei, & revelationem veram, & voluiſſe à ſuis coli illum, qui ſic eum alloquutus erat, pro Deo univerſi creatore; fidemque ejus in eo ſitam fuiſſe, non quod crediderit *Deum eſſe*, aut in promiſſis *veracem eſſe*, id quod credunt omnes, ſed quod non dubitaverit Deum fuiſſe illum, cujus vocem & promiſſa audierat. Et *Deum Abrahami* ſignificare, non ſimpliciter *Deum*, ſed *Deum illi apparentem*, quemadmodum cultus quem *Abrahamus* debebat Deo, eo nomine non erat cultus *rationis*, ſed *religionis* & *fidei*; nec quem *ratio*, ſed quem Deus *ſupernaturaliter* revelaverat.

Leges quibus Abrahamus tenebatur, aliæ non erant præter le-

V. Leges autem *Abrahamo* à Deo, vel ab *Abrahamo* familiae ſuae poſitas, tunc vel poſt, ſeculares, vel ſacras, (excepto mandato de *circumciſione*, quod in ipſo *Pacto* continetur) nullas legimus. Ex quo manifeſtum eſt, non

fuiſſe

fuiſſe alias leges, aut cultum quibus *Abrahamus* tenebatur, praeter leges naturales, & cultum rationalem, & circumciſionem.

ges naturæ, & legem circiſionis.

VI. Erat autem *legum* omnium *interpres*, tam ſacrarum, quàm ſecularium, apud ſuos *Abrahamus*, non modo naturaliter, quatenus legibus uteretur naturalibus tantùm, ſed etiam ex ipſa pacti formula; quâ promittitur ab *Abrahamo* obedientia, non pro ſe tantùm; ſed etiam pro ſemine ſuo. *Quod* fruſtra fuiſſet niſi filii ejus illius mandatis obedire tenerentur. Atque quod dicit Deus, Gen. 18. verſ. 18. *Benedicendæ ſunt in illo omnes nationes terræ: ſcio enim quod præcepturus ſit filiis ſuis & domui ſuæ poſt ſe, ut cuſtodiant viam Domini, & faciant judicium & juſtitiam:* quomodo intelligi poteſt, niſi filii & domus ejus teneri ad obedientiam illius mandatis praeſtandam ſupponerentur?

Abrahamus, verbi Dei, & legum omnium; apud ſuos interpres erat.

VII. Sequitur hinc, ſubditos *Abrahami* ipſi obediendo peccare non potuiſſe, modò *Abrahamus* non imperaſſet *Dei exiſtentiam* vel *Providentiam* negare, vel facere aliquid, quod eſſet expreſſe contra honorem Dei. In cæteris rebus omnibus *Verbum Dei* ex illius ſolius ore petendum erat, ut *le-*

Subditi Abrahami peccare non potuerunt, ipſi obediendo.

gum

gum omnium & *verborum Dei interpretis*. Deus enim *Abrahami* quis fuerit & quomodo colendus, ab *Abrahamo* ſolo doceri poterant. Qui vero poſt *Abrahami* mortem ſubditi erant imperio *Iſaaci* aut *Jacobi*, ſine peccato per eandem rationem ipſis in omnibus paruêre, quamdiu pro Deo & Rege ſuo agnoſcerent & profiterentur *Deum Abrahami*. Prius enim *Deo* ſimpliciter ſe ſubmiſerant, quam *Abrahamo*; prius autem *Abrahamo* quam *Deo Abrahami*; & rurſus prius *Deo Abrahami*, quam *Iſaaco*. In ſubditis itaque *Abrahami*, unicum erat *crimen læſæ majeſtatis divinæ*, negare Deum; ſed in poſteris eorum, læſæ majeſtatis crimen hoc quoque erat, *negare Deum Abrahami*, hoc eſt, colere Deum aliter quam ab *Abrahamo* eſt inſtitutum, nimirum ſub imaginibus (*c*) manu-factis, prout fecerunt cæteræ nationes, quæ propter eam cauſam appellabantur *Idololatræ*. Atque hucuſque ſubditi circa mandata principum ſuorum, quid faciendum & quid fugiendum erat, ſatis facile dignoſcere potuerunt.

Annot. (*c*) Sub imaginibus manu-factis] *Vid. cap.* 15. *art.* 14. *ubi cultum talem irra-*

irrationalem esse ostendimus. At si jussu civitatis fiat, cui verbum Dei scriptum non est cognitum neque receptum, cultum talem cap. 15. *art.* 18. *ostendimus esse rationalem. Cæterum ubi Deus regnat per pactum, in quo, ne sic colant, expresse cavetur, ut per pactum Abrahami; ibi sive injussu sive jussu civitatis fiat, male fit.* Annot.

Pactum Dei cum populo Hebræo ad montem Sinai.

VIII. Ut pergamus jam, ductum sequendo scripturæ sacræ, idem *Pactum* renovatum est, Gen. 26. vers. 3. 4. cum *Isaaco*; & Gen. 28. vers. 14. cum *Jacobo*, ubi Deus se appellat non simpliciter *Deum*, quem natura esse dictat; sed distincte *Deum Abrahami* & *Isaaci*: & post, idem *Pactum* renovaturus per *Mosen* cum toto populo *Israëlis*, , Exod. 3. vers. 6. *Ego* inquit, *sum Deus patris tui*, *Deus Abraham*, *Deus Isaac*, *& Deus Jacob.* Deinde cum populus ille constitisset in deserto prope montem *Sinai*, non modo liberrimus, sed etiam subjectionis humanæ propter memoriam recentem servitutis Ægyptiacæ inimicissimus, *Pactum* illud *antiquum* propositum est omnibus redintegrandum, hac formula, Exod 19. vers. 5. *Si ergo audieritis vocem meam & custodieri-*

tis

tis Pactum meum (nimirum *Pactum* initum cum *Abrahamo*, *Isaaco*, & *Jacobo*) *eritis mihi in peculium ex cunctis populis*; *mea est enim omnis terra*, *& vos eritis mihi in Regnum Sacerdotale*, *& gens sancta.* Respondit autem omnis populus simul, vers. 8. *Cuncta quæ loquutus est Dominus*, *faciemus.*

Inde regimen Dei, nomen regni sortitum est.

IX. In hoc Fœdere animadvertenda est inter alia, appellatio *Regni* non ante usurpata. Quamquam enim Deus & per *naturam*, & per *Pactum* cum *Abrahamo* esset ipsorum Rex, debebant tamen ei obedientiam & cultum naturalem tantum, quatenus subditi ipsius; religiosum verò qualem instituit *Abrahamus*, quatenus subditi *Abrahami*, *Isaaci*, vel *Jacobi* suorum Principum naturalium; ipsi enim *Verbum Dei* nullum acceperant præter illud naturale verbum rectæ rationis, neque *pactum* inter Deum & ipsos ullum intercesserat, nisi quatenus volontates eorum includerentur in voluntate *Abrahami*, ut Principis sui. Jam vero per pactum initum ad montem *Sinai*, consensu habito singulorum, fit *regnum Dei* super eos *institutivum.* Ab hoc tempore initium habet celeberrimum illud in scripturis sacris, & scriptis Theologorum *Regnum Dei*: atque huc spectat,

quod

quod cum *Iſraelitæ* Regem expoſcerent, dixit Deus *Samueli* 1. Sam. 8. verſ. 7. *Non te abjecerunt, ſed me, ne regnem ſuper eos*; & quod dixit *Samuel Iſraelitis*, 1. Sam. 12. verſ. 12. *Dixiſtis, Rex imperabit nobis, cum Dominus Deus veſter regnaret in vobis*, & quod dicitur Jerem. 31. verſ. 31. *Pactum, quod pepigi, &c. cum ego dominatus ſum eorum*; atque etiam doctrina *Judæ Galilæi*; cujus mentio fit apud Joſeph. Ant. Jud. lib. 18. cap. 2. his verbis: *Quartæ autem ſtudium ſapientiæ ſectantium viæ primus autor fuit Judas Galilæus. Hi cætera cum Phariſæis conſentiunt; niſi quod conſtantiſſimo libertatis amore flagrant, credentes ſolum Deum, Dominum habendum ac Principem, & facilius vel exquiſitiſſimâ pœnarum genera laturi, una cum cognatis ſuis ac cariſſimis, quam mortalem aliquem appellare Dominum.*

Quænam leges Judæis à Deo impoſitæ ſint.

X. Jure regni per *Pactum* ſic conſtituto, videndum proximo loco eſt, quaſnam eis Deus propoſuerit *leges*. Eæ verò omnibus notæ ſunt, nimirum *Decalogus*, & illæ aliæ tam *judiciales*, quam *ceremoniales*, quæ habentur à viceſimo capite *Exodi* uſque ad finem *Pentateuchi*, & obitum *Moſis*. *Legum* autem in univerſum per manum *Moſis* tra-

traditarum, aliæ ſunt quæ naturaliter obligant, ut quæ a *Deo*, quatenus *Deo naturæ*, latæ ſunt, & vim ſuam obtinuerunt etiam ante *Abrahamum*. Aliæ quæ obligant ex vi *pacti* initi cum *Abrahamo*, ut pote latæ a *Deo*, quatenus *Deo Abrahami*, quæ vim ſuam habuerunt ante *Moſen*, propter *Pactum* illud prius. Aliæ vero obligant ex *pacto* illo ſolo quod poſtremum, initum eſt cum ipſo populo, utpote latæ a *Deo* quatenus *Rege peculiari Iſraelitarum*. Primi generis ſunt omnia præcepta *Decalogi* quæ pertinent ad mores, qualia ſunt, *Parentes honorabis*; *non occides*; *non mœchaberis*; *non furaberis*; *non dices falſum teſtimonium*; *non concupiſces*. Sunt enim leges naturales. Præterea præceptum *de non aſſumendo Dei nomine in vanum*; eſt enim pars cultus naturalis, ut oſtenſum eſt capite præcedente, articulo 15. Item ſecundum, *de non adorando per imaginem* a ſe ipſis factam; eſt enim & hoc religionis naturalis, ut eodem articulo oſtenditur. Secundi generis eſt præceptum *Decalogi* primum, *de non habendis diis* alienis; in eo enim conſiſtit eſſentia *pacti Abrahami*, per quod Deus nihil aliud exigit, quam ut ipſe Deus ipſius eſſet & ſeminis ejus. Item præ-

ceptum

ceptum *de sanctificando sabbato.* Est enim instituta septimi diei sanctificatio in memoriam creationis Hexemeræ, ut apparet ex his verbis, Exod. 31. v. 17. *Pactum est* (subauditur *sabbatum*) *sempiternum inter me & filios Israel, signumque perpetuum: sex enim diebus fecit Dominus cœlum & terram, & in septimo die ab opere cessavit.* Tertii generis sunt leges *politicæ*, *judiciales*, *ceremonialesque*, quæ spectabant ad *Judæos* solos. Primi & secundi generis *leges* in *tabulis lapideis* scriptæ, nempe *Decalogus*, in ipsa *Arca* conservabantur: cæteræ scriptæ in totius legis *volumine* reponebantur in *arcæ latere.* Deut. 3, v. 26. hæ enim retenta fide *Abrahami* poterant mutari, illæ non poterant.

Quid sit, & quomodo cognoscendum Verbum Dei.

XI. *Leges* Dei omnes sunt *Verbum Dei*, sed non e converso omne *Verbum Dei* est *lex. Ego sum Dominus Deus tuus qui eduxi te de terra Ægypti.* Verbum Dei est, lex non est. Neque omne id quod ad *Verbum Dei* declarandum, una cum ipso enunciatur, aut scribitur, statim *Verbum Dei* est. Nam, *hæc dicit Dominus*, non est Domini vox, sed præconis, sive Prophetæ. Id omne & solum Verbum Dei est, quod Deum loquutum esse pronun-

nunciavit Propheta verus. Scripta autem Prophetarum comprehendentia tam quæ Deus, quam quæ ipse Propheta dicit, ideo Verbum Dei appellantur; quia Verbum Dei continent. Quoniam autem *Verbum Dei* id omne & solum est, quod pro tali exhibetur a vero Propheta, sciri quid sit *Verbum Dei* ante non potest, quam cognoscatur quis sit Propheta verus; nec *Verbo Dei* credi, quam credatur Prophetæ. *Mosi* à populo *Israelitico* creditum est propter duas res: *miracula*, & *fidem*; utcunque enim magna & evidentissima miracula operatus fuerat, non tamen ei credidissent, saltem non credendum erat, si ad alium cultum eos ex *Ægypto* evocasset, quam ad cultum Dei *Abrahami*, *Isaaci*, & *Jacobi*, patrum suorum. Fuisset enim contra *Pactum* ab illis cum Deo initum. Similiter duæ res sunt, nimirum *prædictio futurorum supernaturalis*; quod est ingens miraculum, & *fides in Deum Abrahami liberatorem eorum ex Ægypto*, quas Deus omnibus *Judæis* pro notis veri Prophetæ habendas proposuit. Cui alterutra harum deest, is propheta verus non est, nec pro verbo Dei habendum est, quod pro tali obtendit. Si desit fides, reprobatur his verbis :

Deut.

Deut. 13. verſ. 1. 2. 3. 4. 5. *Si ſurrexerit in medio tui Propheta, aut qui ſomnium vidiſſe ſe dicat, & prædixerit ſignum atque portentum, & evenerit quod loquutus eſt, & dixerit tibi: eamus, & ſequamur Deos alienos, &c. Propheta ille, aut fictor ſomniorum interficietur.* Si prædictio eventuum deſit, rejicitur his verbis; Deut. 18. verſ. 21. 22. *Quod ſi tacita cogitatione reſponderis, quomodo poſſum intelligere, quod Verbum Dominus non eſt loquutus? Hoc habebis ſignum. Quod in nomine Domini Propheta ille prædixerit, & non evenerit, hoc Dominus non eſt loquutus, ſed per tumorem animi ſui Propheta confinxit.* Jam quod *Verbum Dei* ſit id quod per verum Prophetam pro tali enunciatur, & quod verus Propheta apud Judæos fuerit, cujus fides vera erat, & cujus prædictionibus eventus reſpondebant, extra controverſiam eſt. Sed quid ſit ſequi Deos alienos, & utrum eventus, qui prædictionibus reſpondere affirmantur, eis vere reſpondeant, necne; multas controverſias pati poteſt, præſertim in prædictionibus quæ obſcure atque ænigmatice eventum præſignificant, quales ſunt prædictiones prophetarum fere omnium, ut qui non palam, ſicut Moſes, ſed *per ænigmata*

&

& figuras Dominum vident. Num. 12. verſ. 8. De his autem judicari aliter non poteſt, quam per *Rationem naturalem*; dependet enim judicatio illa ex interpretatione Prophetæ & comparatione ejuſdem cum eventu.

Quodnam fuerit verbum Dei ſcriptum.

XII. Pro *Verbo Dei ſcripto* habebant *Judæi* librum legis totius, qui appellabatur *Deuteronomium*; uſque autem ad captivitatem, quantum ex Hiſtoria ſacra colligi poteſt, illum ſolum, nam liber hic traditus eſt ab ipſo *Moſe* Sacerdotibus aſſervandus & reponendus in latere Arcæ Fœderis, & à Regibus deſcribendus, Deut. 3. verſ. 9. 26. idemque longo poſt tempore autoritate Regis *Joſiæ* pro *Verbo Dei* recognitus; 2 Reg. 23. verſ. 1. Cæteri verò libri Teſtamenti veteris quando fuerint in canonem primùm recepti, non apparet. Quod autem attinet ad Prophetas, *Iſaiam* & cæteros, cum prædicerent non niſi ea, quæ vel in captivitate, vel poſt captivitatem futura erant, eorum ſcripta non potuerunt pro Propheticis illico haberi, propter legem ſuprà citatam ex Deut. 18. verſ. 21. 22. quâ jubebantur *Iſraëlitæ*, ne pro Propheta haberent, niſi eum cujus prædictionibus eventus reſponderent. Atque hinc fortè eſt, quod *Judæi*, quos inter-

interfecerunt, cùm prophetarent, eorum ſcripta poſt, propter eventum prædictionum, pro Propheticis, hoc eſt pro verbo Dei habuerunt.

Poteſtatem interpretandi Verbum Dei, & ſummam poteſtatem civilem conjunctas fuiſſe in Moſe dum viveret.

XIII. Cognito, quæ fuerint ſub *Pacto vetere leges*, & quod *Verbum Divinum* ab initio receptum; conſiderandum deinceps eſt, penes quèm, vel quos, de ſcriptis Prophetarum poſt ſurgentium, an recipienda eſſent pro *Verbo Dei*, id eſt, an eventus prædictionibus reſponderent, necne, judicandi, & apud quem, vel quos *leges jam receptas & Verbum Dei ſcriptum interpretandi* reſideret autoritas; id quod per ſingula tempora, & mutationes Reipublicæ Iſraëliticæ inveſtigandum eſt.

Manifeſtum autem eſt, poteſtatem hanc, vivente *Moſe*, totam fuiſſe penes ipſum. Nam ſi ipſe *interpres legum* & *Verbi* non eſſet, oportet ut munus illud pertinuerit vel ad *ſingulos* privatim, vel ad congregationem ſive *Synagogam* plurium, vel ad *ſummum Sacerdotem*, vel ad alios *Prophetas*. Primo, munus illud minimè fuiſſe privatorum hominum, aut congregationis ex illis compoſitæ, ex eo conſtat, quod non adhibiti, imò prohibiti fuerint graviſſimis minis, ne aliter quam *Moſen*, *Deum audirent*. Nam ſcriptum eſt, *Sacer-*

Sacerdotes autem & populus ne transeant terminos, nec ascendant ad Dominum, ne fortè interficiat illos: descenditque Moses ad populum, & omnia narravit eis. Exod. 19. 24. 25. Deinde quod neque singuli, neque congregatio debeat prætendere, quod Deus per illos loquutus sit, & per consequens, quod ipsi *Verbum Dei interpretandi jus* habeant, ortâ occasione ex seditione *Core*, *Dathan*, *Abiron*, & ducentorum & quinquaginta Synagogæ procerum, manifestè & expresse declaratur. Nam contendentibus illis, Dominum non minus loqui per ipsos, quam per Mosen, sic arguunt: *sufficiat vobis: quia omnis multitudo sanctorum est, & in ipsis est Dominus; cur elevamini super populum Domini?* Num. 16. v. 3. Quid autem de hac controversia statuerit Dominus, ex eo intelligitur, quod *Descenderunt* (*Core*, *Dathan Abiron*) *vivi in infernum*, & *ignis egressus à Domino interfecit ducentos quinquaginta viros*, ibid. v. 33. & 35.

Secundò, Autoritatem illam non fuisse penes Aaronem summum Sacerdotem, manifestum est simili controversia inter ipsum unà cum *Maria* sorore, & Mosen. Quæstio enim erat an Deus per *Mosen* solum loquutus

fuerit

fuerit, an etiam per ipsos, hoc est, an solus *Moses*, an etiam ipsi *Verbi Dei interpretes* essent. Sic enim dixerunt: *Num per Mosen loquutus est Dominus? non & nobis similiter loquutus est?* Num. 12. v. 2. Deus autem hos increpavit, distinxitque inter *Mosen* & alios *Prophetas*. *Si quis* (inquiens) *fuerit inter vos Propheta, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum; at non talis servus meus Moses*, &c. *Ore enim ad os loquor ei, & non per ænigmata & figuras Dominum videt; quare ergo non timuistis?* &c. ibid. v. 6. 7. 8. Postremò, quod *interpretatio Verbi Dei*, vivente *Mose*, non fuerit penes Prophetas alios quoscunque, ex eo colligitur, quod jam citavimus de excellentia ejus super omnes alios; & ex ratione naturali, quandoquidem ejusdem Prophetæ est, mandata Dei & ferre & explicare; aliud autem *verbum Dei* tunc non erat præter illud, quod per *Mosen* annunciatum est. Et ex eo etiam quod Propheta eo tempore alius exstiterit nemo, qui ad populum prophetaverit, præter 70 seniores, qui per *spiritum Mosis* prophetaverunt. Atque id quoque injuriâ factum credebat *Josua*, Mosis tunc minister, post successor, donec consentiente Mose factum

sciret. Id quod ex ipso textu Scripturæ manifestum est. *Descendit Dominus per nubem, &c. auferens de spiritu, qui erat in Mose, & dans septuaginta viris.* Num. 11. v. 25. Postquam autem nunciatum esset, quod prophetarent, dixit *Josua* ad *Mosen*: *Domine mi, prohibe eos.* *Moses* autem respondit, *quid æmularis pro me?* &c. Cum ergo *Moses* solus *Verbi Dei nuncius* esset, neque erat *munus interpretandi* penes *privatos*, nec penes *Synagogam*, nec penes *Sacerdotem*, nec penes alios *Prophetas*; restat, *interpretem Verbi Dei* unum fuisse *Mosen*; qui summam etiam potestatem habebat in rebus civilibus. Certamen autem *Core*, & cæterorum conjuratorum contra *Mosen* & *Aaronem*; & *Aaronis* cum sorore contra *Mosen*, suscitatum fuisse non propter animarum suarum salutem, sed propter ambitionem, & regnum in populum.

Easdem conjunctas fuisse in summo Sacerdote, vivente Josuâ.

XIV. Tempore *Josuæ interpretatio legum* & *Verbi Dei erat* penes *Eleazarum* summum *Sacerdotem*, eundemque Regem sub Deo absolutum. Id quod colligitur primò ex ipso *pacto*, in quo Respublica *Israëlitarum* appellatur *Regnum Sacerdotale*; vel, ut recitatur 1 Pet. 2. 9. *Sacerdotium Regale*: quod nullo modo dici poterat, nisi per institutio-

tutionem & *pactum* populi potestas Regia intelligeretur esse penes *Sacerdotem*. Neque repugnat antè dictis, ubi non *Aaron* sed *Moses* regnum sub Deo habuit: cum necessarium sit ubi unus homo instituit Reipublicæ futuræ formam, illum unum, Regnum pro suo tempore moderari (sive *Monarchia*, sive *Aristocratia*, sive *Democratia* sit) quod instituit; & habere potentiam omnem in præsens, quam aliis tributurus sit in futurum. Habuisse autem *Eleazarum* Sacerdotem non modo *Sacerdotium*, sed etiam *imperium summum*, expresse habetur per ipsam *Josuæ* ad administrationem rerum vocationem. Sic enim scriptum est: *Tolle Josuam filium Nun, &c. qui stabit coram Eleazaro Sacerdote, & omni multitudine, & dabis ei præcepta cunctis videntibus, & partem gloriæ tuæ, ut audiat eum omnis Synagoga filiorum Israël. Pro hoc, si quid agendum est, Eleazar Sacerdos consulet Dominum; Ad verbum ejus egredietur, & ingredietur ipse, & omnes filii Israël cum eo.* Num. 27. v. 18, 19, 20, 21. Ubi *consulere Deum*, *quicquid agendum sit*, hoc est, *Verbum Dei interpretari*, & in nomine Dei imperare in omnibus, pertinet ad *Eleazarum*; *Egredi autem & ingredi ad verbum ejus*,

 hoc

hoc est; ei obedire, pertinet & ad *Josuam* & ad *omnem populum.* Notandum quoque est, vocem illam, *partem gloriæ tuæ*, apertè significare, non habuisse *Josuam* potestatem æqualem ei, quam habuerat Moses. Interim manifestum est, etiam tempore *Josuæ* potestatem summam civilem, & autoritatem interpretandi verbum Dei, fuisse ambas in eadem persona.

Easdem conjunctas fuisse in summo Sacerdote usque ad Saulem Regem.

XV. Post mortem *Josuæ* sequuntur tempora *Judicum* usque ad *Saulem* Regem; in quibus manifestum est jus regni à Deo instituti mansisse apud *Sacerdotem*. Erat enim *regnum* ex pacto *Sacerdotale*, id est, regnum Dei per Sacerdotem; atque tale esse debuit, usque dum forma illa à populo ipso, consentiente Deo, mutaretur: id quod non est factum antequam petentibus Regem consensisset Deus, dixissetque Samueli: *Audi populum in omnibus, quæ loquuntur tibi: non enim te, sed me abjecerunt, ne regnem super eos.* 1 Sam. 8. v. 7. Potestas itaque civilis summa debebatur *jure*, ex institutione Dei, Sacerdoti summo. Facto autem potestas illa in Prophetis erat, quibus (à Deo extraordinarie suscitatis) Israelitæ (gens Prophetarum avida) propter existimationem prophetiæ protegendos se

ſe & judicandos ſubjecerunt. Ratio hujus rei erat, quod inſtitutione Regni Dei ſacerdotalis, etſi pœnæ ſtatutæ fuerint & Magiſtratus qui judicarent; jus tamen pœnas ſumendi dependebat ab arbitrio privato. Et penes diſſolutam multitudinem & ſingulos erat, punire vel non punire, prout à privato zelo excitarentur. Ideoque Moſes imperio proprio morte multavit neminem; ſed quando interficiendus aliquis eſſet, unus vel plures, in eum vel eos, (autoritate divina, dicendoque, *Hoc dicit Dominus*) multitudinem concitavit. Erat autem conforme hoc naturæ regni Dei peculiaris. Ibi enim verè regnat Deus, ubi legibus, non hominum, ſed Dei metu obeditur. Et ſi quidem homines tales eſſent, quales eſſe debent, optimus is eſſet civitatis ſtatus. Sed hominibus quales ſunt regendis, neceſſaria eſt potentia (qua & jus comprehendo & vires) cogendi. Et propterea etiam ab initio per *Moſen* præſcripſit Deus leges futuris Regibus; Deut. 17. v. 14. & Moſes ultimis ad populum verbis prædixit, *Novi quod poſt mortem meam inique agetis & declinabitis citò de via, quam præcepi vobis*. Deut. 31. 29. Cum ergo ſecundum hanc prædictionem ſur-

rexerit alia generatio, *quæ non noverat Dominum & opera, quæ fecerat cum Iſrael, fecerunt filii Iſrael malum in conſpectu Dei, & ſervierunt Baalim:* Jud. 2. 10, 11. ſcilicet abjecerunt regimen Dei, hoc eſt, *Sacerdotis* per quem Deus regebat, & poſtea cum ab hoſtibus vincerentur & ſervitute premerentur, Dei voluntatem non amplius à *Sacerdote*, ſed à Prophetis exſpectavêre. Hi igitur judicabant Iſraël de *facto*, *jure* autem obedientia eorum debita erat *Sacerdoti ſummo*. Quamquam igitur *Regnum Sacerdotale* poſt mortem Moſis & *Joſuæ* ſine viribus erat, non erat tamen ſine *jure*. Quod autem adeundem Sacerdotem pertineret *interpretatio Verbi Dei*, ex eo manifeſtum eſt, quod Deus poſt tabernaculum, & arcam fœderis conſecratam, non amplius loquuus ſit in monte *Sinai*, ſed in tabernaculo Fœderis, à propitiatorio quod erat inter Cherubinos, quò præter Sacerdotem nemini accedere licebat. Siquidem igitur *jus* Regni ſpectetur, ſimul erat *ſummum imperium civile*, & *Verbum Dei interpretandi autoritas* in Sacerdote; ſi vero *factum* conſideres, ſimul erant in Prophetis qui Iſraëlitas judicabant. Nam, ut *Judices*, autoritatem habebant civilem;

ut

Prophetæ, interpretabantur verbum Dei; atque ita omni modo hucusque duæ illæ potestates inseparabiles exstitêre.

XVI. Constitutis Regibus, dubium non est, quin *Autoritas civilis* penes Reges esset. Cum enim Regnum Dei per Sacerdotem, petentibus Israëlitis & consentiente Deo, finitum esset; quod notat etiam Hieronymus loquens de libris *Samuelis*: Samuel (inquit) mortuo *Heli*, & occiso *Saul*, veterem legem abolitam monstrat. Porro in *Sadoc* atque *David* novi Sacerdotii & novi imperii Sacramenta testantur, jus, quo Reges gubernabant, in ipsa populi concessione fundatum fuisse. Sacerdos id tantum jure poterat quod Deus juberet, Rex autem jure poterat quicquid poterat jure unusquisque in se. Illi enim *Israelitæ*, *jus* de omnibus *judicandi*, & pro omnibus *Bellum gerendi* concesserunt; in quibus duobus continetur quidquid juris ab homine in hominem transferri potest. *Judicabit* (inquiunt) *nos Rex noster, & egredietur ante nos & pugnabit bella nostra pro nobis*. 1. Sam. 8. v. 23. *Judicia* ergo penes Reges erant. *Judicare* autem nihil aliud est, quam *leges* ad facta *interpretando applicare*; ad eosdem ergo

Easdem conjunctas fuisse in Regibus usque ad captivitatem.

go pertinebat *legum interpretatio*. Et quia præter *legem Mosaicam*, aliud Verbum Dei scriptum usque ad captivitatem non agnoscebatur, penes Regem etiam erat autoritas *interpretandi Verbum Dei*. Imo siquidem Verbum Dei pro lege recipiendum sit, quamquam fuisset aliud Verbum Dei scriptum præter *legem Mosaicam*, cum interpretatio legum esset penes Reges, interpretatio ejus debebat esse penes eosdem. Quando *Deuteronomium* (in quo continebatur *lex Mosaica*) longo tempore perditum, rursus inventum erat, consuluere quidem Dominum Sacerdotes *de libro illo*; non autem autoritate sua, sed præcipiente *Josia*, nec immediate, sed per *Holdam* Prophetissam. Ex quo apparet, autoritatem admittendi *libros* pro *Verbo Dei*, non fuisse penes *Sacerdotem*. Neque tamen sequitur, autoritatem illam fuisse penes Prophetissam; quia de Prophetis, utrum pro veris habendi essent, necne, judicabant alii. Quorsum enim dedit Deus notas & signa omni populo, quibus Prophetæ veri à falsis distinguerentur, nimirum prædictionum eventum, & conformitatem cum Religione a Mose instituta, si illis notis uti non liceret? Autoritas ergo admit-

tendi

tendi libros pro *Verbo Dei*, penes Regem erat, adeoque liber ille legis approbatus & receptus fuit autoritate *Josiæ* Regis, ut apparet ex 4. Reg. 22. & 23. ubi narratur, convocasse eum Regni ordines, nempe *Senes*, *Sacerdotes*, *Prophetas*, & *omnem populum*; & coram ipsis *librum legisse*, & *verba fœderis ejus suscitasse*, hoc est, fecisse, ut *Fœdus* illud agnitum fuerit pro *fœdere Mosaico*, id est, pro *Verbo Dei*, & denuo receptum & confirmatum ab Israelitis. Erat ergo etiam temporibus Regum potestas civilis, & potestas *discernendi Verbum Dei* a verbo hominum; & *Verbum Dei interpretandi*, omnis penes ipsos. Prophetæ missi erant non cum autoritate, sed forma & jure præconum seu prædicatorum, de quibus auditores judicabant: siquidem, qui ipsius facilia perspicue docentibus non auscultarent, punirentur, non sequitur ex eo, obligatos fuisse Reges omnia sequi, quæ illi Dei nomine sequenda dicerent. Quanquam enim interfectus fuerit *Josia* bonus Rex Judæ, quod sermonibus Dei ex ore *Nechao* Regis Ægypti non obediverit, id est, quod bonum consilium, quamquam ab hoste videretur proficisci, respueret, non tamen dicet quisquam,

fuisse *Josiam* ullo vinculo *legum divinarum* vel *humanarum* obligatum credere *Pharaoni Nechao* Regi Ægypti, quod diceret, *Deum sibi loquutum esse.* Quod autem objicere quis possit, Reges propter defectum doctrinæ raro satis idoneos esse ad libros antiquos, quibus Verbum Dei continetur, interpretandum; atque ob eam rem non æquum esse, munus illud ab eorum autoritate dependere; objicere idem possit contra Sacerdotes & omnes mortales; possunt enim errare; licetque essent Sacerdotes cæteris hominibus natura & artibus melius instructi, sunt tamen Reges satis idonei ad tales interpretes sub se constituendos. Atque ita, quamquam Reges non interpretentur ipsi Verbum Dei, tamen interpretandi munus ab eorum autoritate dependere potest; & qui ideo autoritatem illam Regibus abjudicant, quod ipsum munus exercere non possint, idem faciunt, ac si dicerent, non debere autoritatem docendi Geometriam a Regibus dependere, nisi ipsi fuerint Geometræ. Reges orasse pro populo, populo benedixisse, templum consecrasse, Sacendotibus præcepisse; Sacerdotes officio suo amovisse, alios constituisse legimus. Sacrificia quidem non

non obtulerunt, quia id Aaroni & filiis hereditarium erat. Manifestum autem est, fuisse Sacerdotium, sicut vivente *Mose*, ita per omne tempus a *Saule* Rege ad captivitatem Babylonicam, non magisterium, sed ministerium.

Easdem fuisse in Sacerdotibus post captivitatem.

XVII. Post reditum a servitute Babylonica, renovato & signato *fœdere* restitutum est *regnum Sacerdotale*, quale erat a morte *Josuæ* ad initium Regum; nisi quod non habetur expresse, quod *Esdræ* (cujus auspiciis *Judæi* reduces statum suum ordinabant) aut cuiquam alii præterquam ipsi Deo jus tradiderint imperii. Videtur potius reformatio illa nihil aliud esse; quam singulorum de iis quæ in libro legis scripta erant, observandis vota & promissa nuda. Veruntamen forte non ex populi intentione ex *pacto*, quod tum renovabant, (nam pactum erat idem cum eo quod factum est ad montem Sinai) erat ille status *Regnum Sacerdotale*, hoc est, suprema autoritas civilis & sacra unica erat in Sacerdotibus. Utcunque autem ambitione eorum, qui de Sacerdotio contenderunt, & interventu Principum externorum, ita turbatum postea sit usque ad tempora Servatoris nostri *Jesu*

Christi, ut ex historiis temporum illorum sciri non possit, ubi autoritas illa resideret; constat tamen, non fuisse illis temporibus potestatem *interpretandi Verbum Dei* à summa potestate civili separatam.

Apud Judæos negatio Providentiæ divinæ, & idololatria sola erant crimina læsæ Majestatis divinæ: in cæteris omnibus, Principibus suis parere debebant.

XVIII. Ex his facile cognitu est, quid Judæis per omne tempus ab *Abrahamo* ad *Christum* circa mandata principum suorum faciendum erat. Sicut enim in Regnis mere humanis, magistratui subordinato obediendum est in omnibus, præterquam cum mandata ejus continent in se crimen læsæ majestatis, ita in regno Dei, Principibus *Abrahamo*, *Isaaco*, *Jacobo*, *Mosi*, *Sacerdoti*, *Regi* cuique pro tempore suo obediendum in omnibus erat; nisi ubi mandata eorum continebant *crimen læsæ majestatis Divinæ*. Crimen vero læsæ majestatis divinæ erat, primo, *negatio providentiæ divinæ*: erat enim hoc, negare *Deum esse Regem per naturam*. Deinde *Idololatria*, sive cultus deorum, non *aliorum* (unus enim est Deus) sed *alienorum*, hoc est, cultus, quanquam unius Dei, sub aliis *nominibus attributis ritibusque*, quam qui ab *Abrahamo* & *Mose* instituti erant. Erat enim hoc *negare Deum Abrahami* esse eorum Regem per *pactum* cum *Abrahamo*

brahamo & ipsis initum. In cæteris rebus omnibus obediendum erat, & siquidem Rex vel Sacerdos habens summum imperium jussisset aliud aliquid contra leges, peccatum erat illud ejus, qui summum habebat imperium, non subditi; cujus officium est mandata superiorum non disputare, sed exsequi.

CAPUT XVII.

De Regno Dei per Pactum novum.

I. *Vaticinia de* Christi dignitate. II. *Vaticinia de* Christi humilitate & passione. III. *Jesum esse* ILLUM CHRISTUM. IV. Regnum Dei *per* pactum novum *non esse Regnum Christi, ut Christi, sed ut Dei.* V. Regnum Dei per pactum novum, *cæleste esse, & incipere à die judicii.* VI. *Regimen* Christi *in hoc mundo non fuisse* imperium, *sed* consilium, *sive regimen per doctrinam & persuasionem.* VII. Pacti novi *promissa utrinque quænam sint.* VIII. Leges à Christo *nullæ additæ præter institutionem Sacramentorum.* IX. *Pœnitemini, Baptizamini, Serva mandata,* & *similes formulæ non sunt* leges. X. *Pertinet ad autoritatem civilem definire, quid sit peccatum injustitiæ.* XI. *Pertinet ad autoritatem civilem definire, quid conducat ad pacem & defensionem civitatis.*

vitatis. XII. *Pertinet ad autoritatem civilem judicare* (*quando opus est*) *quæ definitiones, & quæ illationes, veræ sunt.* XIII. *Pertinet ad officium* Christi *docere moralia, non ut theoremata, sed ut leges; remittere peccata; & docere omnia, quorum non est scientia propriè dicta.* XIV. *Distinctio Temporalium a Spiritualibus.* XV. *Verbum Dei quotupliciter intelligatur.* XVI. *Non omnia quæ habentur in Scriptura sacra pertinere ad Canonem fidei Christianæ.* XVII. *Verbum legitimi interpretis sacrarum Scripturarum esse Verbum Dei.* XVIII. *Autoritas interpretandi Scripturas eadem est, quæ determinandi fidei controversias.* XIX. *Ecclesiæ plures significationes.* XX. *Quid sit* Ecclesia, *cui attribuuntur jura, actiones, & similia personalia.* XXI. Civitas Christiana *idem quod* Ecclesia Christiana. XXII. *Plures civitates non constituunt unam* Ecclesiam. XXIII. Ecclesiastici *qui.* XXIV. Electionem Ecclesiasticorum *spectare ad* Ecclesiam, consecrationem *ad* Pastores. XXV. *Potestatem peccata pœnitentibus remittendi; non pœnitentium retinendi, spectare ad* Pastores; *sed de pœnitentia judicandi, ad Ecclesiam.* XXVI. Excommunicatio *quid, & in quos cadere non potest.* XXVII. Interpretationem Scripturæ *dependere ab autoritate* civitatis. XXVIII. Christianam civitatem *Scripturas interpretari debere per Pastores Ecclesiasticos.*

Vaticinia de Christi dignitate. I. DE *Jesu Christo* Servatore nostro, qui *Regnum Dei* per *pactum* novum restituturus erat, partim *dignitatem*

tatem ejus Regalem, partim *humilitatem* & *paſſionem* prænunciantes, multæ in *Teſtamento vetere* exſtant Prophetiæ non obſcuræ. De *dignitate* inter alias hæ; benedicens Deus Abrahamo promittit ei filium Iſaac, additque: *Et Reges populorum orientur ex eo.* Gen. 17. verſ. 16. Jacobus benedicens filio ſuo *Judæ*: *Non auferetur* (inquit) *ſceptrum de Juda.* Gen. 49. verſ. 10. Deus ad Moſen; *Prophetam* (inquit) *ſuſcitabo eis ex medio fratrum ſuorum ſimilem tui, & ponam verba mea in ore ejus; loqueturque ad eos omnia quæ præcepero illi. Qui autem verba ejus, quæ loquetur, in nomine meo audire noluerit, ego ultor exſiſtam.* Deut. 18. verſ. 18. Iſaias: *Dabit Dominus ipſe vobis ſignum. Ecce virgo concipiet & pariet filium, & vocabitur nomen ejus Emanuel.* Iſa. 7. verſ. 14. Idem: *Parvulus natus eſt nobis*, & *filius datus eſt nobis, & factus eſt Principatus ſuper humerum ejus: & vocabitur nomen ejus Admirabilis, Conſiliarius, Deus fortis, Pater futuri ſeculi, Princeps pacis.* Iſa. 9. 6. Rurſus: *Egredietur virga de Radice Jeſſe, & flos de Radice ejus aſcendet: requieſcet ſuper eum Spiritus ſapientiæ*, &c. *Non ſecundum viſionem oculorum judicabit; neque*

neque secundum auditum aurium arguet, sed judicabit in Justitia pauperes, &c. *& percutiet terram virgâ oris sui, & spiritu labiorum interficiet impium.* Isa. 11. vers. 1, 2, 3, 4, 5. Præterea ejusdem *Isaiæ* capitibus 51, 52, 53, 54, 56, 60, 61, 62, penè nihil aliud continetur, præter descriptionem adventus & operum futuri *Christi*. Jeremias: *Ecce dies veniet, dicit Dominus, & feriam domui Israel & domui Judæ fœdus novum*, &c. Jer. 31. vers. 31. Baruc: *Hic est Deus noster*, &c. *Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conversatus est.* Bar. 3. v. 36. 38. Ezechiel. *Suscitabo super eas pastorem unum qui pascat eas, servum meum David, & faciam cum eis Pactum pacis.* Ezech. 34. vers. 23. Daniel: *Aspiciebam ergo in visione noctis, & ecce cum nubibus cœli quasi filius hominis veniebat, & usque ad antiquum dierum pervenit, & dedit ei potestatem & honorem & regnum, & omnes populi, & tribus & linguæ ipsi servient, potestas ejus potestas æterna.* Dan. 7. v. 13. Aggæus: *Adhuc unum modicum est, & ego commovebo cœlum & terram, & mare & aridum, & movebo omnes gentes, & veniet desideratus cunctis gentibus.* Agg. 2. vers. 7. 8. Zacharias

sub

sub visione *Jesu* magni Sacerdotis: *Adducam servum meum Orientem*, &c. Zachar. 3. vers. 8. & rursus: *Exulta satis filia Sion, jubila filia Jerusalem, Ecce Rex tuus & salvator*. Zach. 9. v. 9. His aliisque vaticiniis permoti, exspectarunt Judæi *Christum*, Regem à Deo mittendum, qui ipsos redimeret, & præterea omnibus gentibus imperaret. Imo in totum imperium Romanum vaticinium emanaverat (quod etiam in favorem inceptorum suorum, etsi falso interpretatus est imperator Vespasianus) *Ex Judæa venturum, qui rerum potiretur.*

Vaticinia de Christi humilitate & passione.

II. Vaticinia autem de *humilitate* & *passione Christi*, inter alia hæc sunt. Isaiæ: *Languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit: & nos putavimus eum quasi leprosum, & percussum à Deo & humiliatum.* Isa. 53, v. 4. Et mox: *Oblatus quia ipse voluit, & non aperuit os suum, sicut ovis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se, obmutescet*, &c. v. 7. Et rursus; *Abscissus est de terra viventium, propter scelus populi percussi eum*, &c. v. 8. *Et ideo dispertiam ei plurimos, & fortium dividet spolia, pro eo, quod tradidit in mortem animam suam & cum sceleratis reputatus est, &*

ipse

ipse peccata multorum tulit, & pro transgressoribus rogavit. vers. 12. Et Zachariæ: *Ipse pauper ascendens super asinam, & super pullum filium asinæ.* Zach. 9. v. 9.

Jesum esse illum Christum. III. Imperante *Tiberio Cæsare* prædicare cœpit servator noster JESUS Galilæus, filius (ut putabatur) *Josephi*, annuncians populo Judæorum *Regnum Dei* ab ipsis exspectatum appropinquasse; & esse se *Regem*, id est, CHRISTUM ILLUM; *Legem* explicans: *Apostolos duodecim*, & *discipulos septuaginta*, secundum numerum Principum tribuum, & septuaginta Seniorum, (ad similitudinem *Mosis*) in ministerium assumens; *viam salutis* per se & per illos *docens*, Templum purgans, signa ingentia faciens, & ea omnia adimplens, quæ Prophetæ de futuro *Christo* vaticinati fuerant. Hunc Pharisæis (quorum doctrinam falsam, & simulatam sanctitatem reprehenderat) & per eos populo invisum, regni affectati accusatum, & crucifixum, descriptâ ejus Genealogiâ, nativitate, vitâ, doctrinâ, morte & resurrectione, comparandoque ea quæ fecit, cum iis quæ prædicta fuerunt, verum fuisse CHRISTUM, & *Regem* à Deo promissum, & ad renovandum inter ipsos

ipsos & Deum *Pactum novum* à Deo Patre missum, & ostendunt Evangelistæ, & Christiani omnes consentiunt.

IV. Ex eo, quod CHRISTUS à Deo Patre missus fuerit ad percutiendum *fœdus* inter ipsum & populum, manifestum est, etsi *Christus* Patri suo æqualis sit quoad naturam, minorem tamen fuisse quoad jus Regni. Etenim munus tale propriè loquendo, non Regium est, sed Pro-regium, quale erat regimen Mosis. Regnum enim non ejus, sed *Patris* erat: id quod CHRISTUS significavit ipse, cum ut subditus baptizaretur, & apertè professus est, quando orare docuit: *Pater noster*, &c. *adveniat Regnum tuum.* Et ubi dixit: *Non bibam*, &c. *usque in diem illum, cum bibam illud vobiscum novum in Regno Patris mei.* Math. 26. vers. 29. & Sanctus Paulus: *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita in Christo omnes vivificabuntur; unusquisque autem in suo ordine; primitiæ Christus; deinde ii qui sunt Christi, qui in adventu ejus crediderunt; deinde finis, cum tradiderit Regnum Deo & Patri.* 1. Cor. 15. v. 22, 23, 24. Idem tamen appellatur etiam *Regnum Christi.* Nam & mater filiorum Zebedæi rogavit CHRISTUM dicens: *Dic, sedeant hi duo filii mei unus*

Regnum Dei per Pactum novum, non esse regnum Christi, ut Christi, sed ut Dei.

nus ad dextram tuam & unus ad sinistram in Regno tuo. Math. 20. v. 21. Et latro in cruce: *Domine, memento mei, cum veneris in Regnum tuum.* Luc. 23. v. 42. Et Sanctus Paulus: *Hoc enim scitote intelligentes, quod omnis fornicator &c. non habet hæreditatem in Regno Christi & Dei,* Eph. 5. v. 5. Alibi; *Testificor coram Deo & Jesu Christo qui judicaturus est vivos & mortuos per adventum ipsius & Regnum ejus.* 2. Tim, 4. vers. 1. Et, *liberavit me Dominus ab omni opere malo, & salvum faciet in Regnum suum cœleste*, vers. 18. Neque mirandum est idem regnum utrisque tribui; quum uterque *Pater* & *Filius*, idem sit *Deus; & Pactum novum* de *Regno Dei* non sit propositum in nomine PATRIS, sed in nomine PATRIS. FILII, & SPIRITUS SANCTI, *unius Dei.*

Regnum Dei per pactum novum cœleste esse & incipere à die judicii.

V. Regnum autem Dei, cujus restituendi causa CHRISTUS à Deo Patre missus est, non antè initium sumit, quàm ab adventu ejus secundo, nimirum à die judicii, cum venturus est in majestate comitantibus Angelis. Promissum enim est Apostolis, in Regno Dei, judicaturos se duodecim tribus Israël. *Vos qui sequuti estis me in regeneratione, cum sederit filius hominis in sede*

sede majestatis suæ, sedebitis & vos judicantes duodecim tribus Israël. Matth. 19. vers. 29. Id quod præstandum non est, nisi in die judicii: nondum ergo est CHRISTUS in sede Majestatis suæ. Neque tempus quò CHRISTUS in terris versatus est, regnum dicitur, sed *regeneratio*, hoc est, renovatio, sive restitutio Regni Dei, & evocatio eorum qui in regnum futurum recipiendi erant. Et ubi dicitur, *Cum venerit filius hominis in majestate sua, & omnes Angeli cum eo, tunc sedebit super sedem majestatis suæ, & congregabuntur ante eum omnes Gentes, & separabit eos ab invicem, sicut Pastor segregat oves ab hœdis*; Matth. 25. v. 21. manifestè colligitur, nullam futuram separationem, quoad locum, subditorum Dei ab ipsius hostibus; sed permixtim victuros esse usque in adventum CHRISTI futurum. Id quod confirmatur etiam per comparationem Regni Cœlorum cum tritico zizaniis mixto; & cum reti omne genus piscium comprehendente. At regnum propriè dici non potest multitudo hominum ex subditis & hostibus simul promiscuè habitantibus. Præterea *Apostoli*, cùm Servatorem nostrum interrogarent, an in eo tempore, quod ascenderet in cœlum, resti-

tituturus esset Regnum Israël, aperte testabantur, putare se tunc, cum CHRISTUS ascenderet, Regnum Dei nondum advenisse. Porrò Verba CHRISTI, *non est regnum meum de hoc mundo.* Et: *non bibam &c. donec Regnum Dei veniat.* Et: *Non misit Deus filium suum in hunc mundum, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per illum.* Et: *si quis non audierit verba mea, & non custodierit, ego non judico eum: non enim veni, ut Judicem mundum, sed salvificem mundum.* Et: *homo, quis me constituit judicem, aut divisorem inter vos?* & ipsa appellatio *Regni cœlestis* idem testatur. Idem colligitur ex verbis Prophetæ Jeremiæ loquentis de *Regno Dei* per *Pactum novum*: *Non docebit vir ultra proximum suum, & vir fratrem suum, dicens, cognosce Dominum; omnes enim cognoscent me à minimo eorum usque ad maximum, ait Dominus.* Jerem. 31. v. 34. Id quod de Regno hujus mundi intelligi non potest. Regnum igitur Dei cujus constituendi causa CHRISTUS in hunc mundum venit; de quo Prophetæ vaticinati sunt; & de quo orantes dicimus; *Adveniat Regnum tuum*, (si subditos ab hostibus loco separatos, si judicia, si majestatem habere debet, prout est

præ-

prædictum,) ab eo tempore incipiet in quo Deus oves ab hœdis separabit, in quo Apostoli judicabunt 12 Tribus Israël; in quo CHRISTUS veniet in Majestate & gloria; in quo denique omnes cognoscent Deum, ita ut non opus sit doceri, id est, in secundo CHRISTI adventu, sive die judicii ultimi. Quod si regnum Dei restitutum jam esset, nulla ratio reddi posset, quare CHRISTUS, completo opere propter quod missus est, iterum veniret: aut quare sic precaremur: Adveniat Regnum tuum.

Regimen Christi in hoc mundo non fuisse imperium, sed consilium, sive regimen per doctrinam & persuasionem.

VI. Quamquam autem *Regnum Dei* per CHRISTUM *Fœdere novo* constituendum, cœleste fuerit, non est ideo putandum, eos, qui in CHRISTUM credentes Pactum illud inirent, non fore etiam in terris ita regendos, ut in fide sua & obedientia pacto promissa perseverarent. Frustra enim fuisset regnum cœleste, & promissa patria, nisi in ipsam perducendi essemus. Perduci autem non possunt, nisi qui in via diriguntur. *Moses* cum instituisset *Regnum Sacerdotale*, ipse per totum tempus peregrinationis usque ad ingressum terræ promissæ, etsi non esset Sacerdos, populum tamen rexit, & conduxit. Eadem ratione Servatoris nostri

est,

juris, nemo sententiæ ejus teneretur obedire. Sed cognitionem juris non fuisse CHRISTO commissam in hoc mundo, neque inter fideles, neque inter infideles, ex eo apparet, quod jus illud sine controversia pertineat ad *Principes*, quamdiu autoritati eorum à Deo non derogatur: non autem derogatur ante diem judicii, ut apparet ex verbis sancti Pauli loquentis de die judicii: *Deinde finis* (inquit) *cum tradiderit regnum Deo & Patri, cum evacuaverit omnem Principatum & potestatem, & virtutem.* 1. Cor. 15. v. 24. Secundo, verba Servatoris nostri, *Jacobum* & *Johannem*, ubi dixissent, *Vis dicamus ut ignis descendat de cœlo & consumat illos?* [nimirum *Samaritanos*, qui euntem in *Jerusalem* noluerunt hospitio accipere] increpantis dicentisque: *Filius hominis non venit animas perdere sed salvare*; & illa: *ecce mitto vos, ut oves in medio luporum. Excutite pulverem*, & similia, & verba illa: *Non misit Deus filium suum in hunc mundum, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per illum.* Et illa, *Si quis audierit verba mea & non custodierit, ego non judicio eum, non enim veni, ut judicem mundum*, &c. ostendunt non fuisse datam ei potestatem

P quem-

quemquam condemnandi, aut puniendi. Legitur quidem: *Pater non judicat quemquam, ſed omne judicium dedit Filio;* illud verò cum intelligi poſſit & debeat de die judicii futuri, antecedentibus non repugnat. Quod denique miſſus non ſit ad leges novas ferendas, neque ergo fuerit ex officio & miſſione *legislator* propriè dictus, ſicuti neque *Moſes*, ſed lator & promulgator legum paternarum (Deus enim, non *Moſes* neque CHRISTUS, ex pacto Rex erat) ex eo colligitur, quod dixerit: *Non veni ſolvere*, nimirum leges antea à Deo latas per *Moſen*, quas ſtatim interpretatur) *ſed adimplere*. Et: *Qui ſolverit unum de mandatis illis minimis & docuerit ſic homines, minimus vocabitur in Regno cœlorum.* Non ergo habuit CHRISTUS à Patre ſibi commiſſam autoritatem Regiam aut imperatoriam in mundo, ſed conſiliariam & doctrinalem tantùm; id quod ſignificat ipſe tum ubi vocat *Apoſtolos* non venatores, ſed piſcatores hominum; tum ubi comparat regnum Dei grano ſinapis & fermento abſcondito in farinâ.

Pacti novi promiſſa utrimque quænam ſint.

VII. Promiſit Deus primum *Abrahamo* ſemen numeroſum, poſſeſſionem terræ *Chanaan*, & benedictionem gentium

tium in semine ejus, ea lege, ut ipse & semen ejus ei servirent; deinde semini *Abrahami* secundum carnem *Regnum Sacerdotale*, Regimen liberrimum, in quo nulli humano imperio subjiciendi erant, ea lege ut servirent Deo *Abrahami* eo ritu, quem doceret *Moses*; Postremo & illis & omnibus gentibus *Regnum Cæleste*, & æternum, ea lege ut servirent Deo *Abrahami* eo ritu, quem doceret CHRISTUS. *Pacto* enim *novo*, hoc est, *Christiano*, conventum est ex parte Hominum, *ut Deo servirent Abrahami, eo ritu, quem doceret* JESUS: ex parte Dei, ut *remitteret illis peccata, & in Regnum Cæleste ipsos introduceret.* De *regno Cælesti*, quale fuerit, diximus supra articulo quinto. Appellari autem solet, quandoque *Regnum Cælorum*, quandoque *Regnum Gloriæ*, quandoque *vita æterna*. Quod requiritur ex parte Hominum, nempe servire Deo, prout docuerit CHRISTUS, duo continet, *obedientiam Deo præstandam*, [hoc enim est servire Deo]. & *Fidem* in JESUM, nempe, ut credamus, JESUM esse ILLUM CHRISTUM, à Deo promissum; ea enim sola causa est, quare illius potius quam alterius sequenda sit doctrina. *Obedientiæ* autem

loco in sacris Scripturis sæpissimè ponitur *pœnitentia*, propterea quod CHRISTUS ubique docet, voluntatem apud Deum pro facto haberi: *pœnitentia* autem obedientis animi signum est infallibile. His intellectis, eas esse *fœderis Christiani* conditiones, quas diximus; nempe ex parte Dei, dare hominibus Remissionem peccatorum & vitam æternam; ex parte hominum, pœnitere, & credere in JESUM CHRISTUM: ex multis locis Scripturæ sacræ evidentissimè apparebit. Primò verba illa: *Appropinquavit Regnum Dei, pœnitemini & credite Evangelio;* Marc. 1. v. 15. continent pactum totum. Similiter illa: *Quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati & resurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine ejus Pœnitentiam, & Remissionem peccatorum in omnes Gentes, incipientibus ab Jerosolyma.* Luc. 24. vers. 46. 47. & ista: *Pœnitemini & convertimini, ut deleantur peccata vestra; ut cum venerint tempora refrigerii,* &c. Act. 3. vers. 19. Aliquando vero altera pars proponitur expresse, altera subintelligitur, ut hic: *Qui credit in filium habet vitam æternam; qui incredulus est filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.* Joh.

Joh. 3. v. 36. Ubi *Fides* exprimitur, *Pœnitentia* tacetur. Et in Prædicatione CHRISTI, *Pœnitemini: appropinquavit enim Regnum Dei.* Matth. 4. verſ. 17. Ubi *Pœnitentia* exprimitur, ſubauditur *fides*. Sed manifeſtiſſime, & formaliſſimè *contractus novi*, partes ibi explicantur, ubi Princeps quidam regnum Dei tanquam licitans, ſervatorem noſtrum interrogat: *Magiſter bone, quid faciens vitam æternam poſſidebo?* Luc. 18. verſ. 18. Proponit autem primo CHRISTUS partem pretii unam, nempe obſervationem præceptorum, ſive *obedientiam*, quam cum præſtitiſſe ſe reſpondiſſet, adjungit alteram, *Unum*, inquiens, *deeſt; omnia, quæcunque habes vende, & da pauperibus, & habebis Theſaurum in cœlo, & veni ſequere me.* v. 22. Hoc *fidei* erat. Is itaque non ſatis credens CHRISTO & theſauris cœleſtibus triſtis abiit. Continetur autem idem pactum his verbis: *Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſalvus erit; qui verò non crediderit, condemnabitur.* Marc. 16. v. 15. 16. Ubi *Fides* exprimitur, *Pœnitentia* in baptizatis ſupponitur. Et his, *Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu Sancto, non poteſt introire in Regnum Dei.* Joh. 3. verſ. 5. Ubi *renaſci*

nasci ex aqua idem est quod regeneratio, id est conversio ad CHRISTUM. Quod autem duobus locis proximè citatis, aliisque requiratur *Baptismus*, intelligendum est, sicut *circumcisio* erat, ad *pactum vetus*; ita esse *Baptismum* ad *pactum novum*. Cum ergo illa non ad essentiam, sed ad memoriam *pacti veteris*, ut ceremonia, & signum pertinuerit (quod in deserto omissum est) similiter etiam hæc, non ad essentiam initi fœderis novi, sed ad memoriam & signum adhibita est; & modo voluntas adsit, per necessitatem omitti quoad actum potest; *Pœnitentia* autem & *Fides*, quæ de essentia *pacti* sunt, semper requiruntur.

Leges à Christo nullæ additæ, præter institutionem Sacramentorum.

VIII. In *Regno Dei* post hanc vitam *leges* futuræ *nullæ* sunt; tum quia neque legibus locus est, ubi peccato non est; tum etiam quia leges à Deo nobis datæ sunt, non ut in cœlo, sed ad cœlum dirigamur. Quas igitur leges CHRISTUS [non ipse sanxit, nam autoritatem legislativam, ut supra articulo sexto ostensum est, assumere sibi noluit, sed] pro paternis proposuit, id nunc inquiramus. Habemus autem locum scripturæ ubi *leges Dei* usque ad id tempus traditas, omnes contrahit in præcepta duo: *Diliges*

Domi-

Dominum Deum tuum in toto corde, & in tota anima tua, & in tota mente tua: hoc eſt maximum & primum mandatum. Secundum autem ſimile eſt huic: Diliges proximum tuum ſicut te ipſum: in his duobus mandatis univerſa lex pendet, & Prophetæ. Matth. 22. verſ. 37, 38, 39, 40. Horum quidem primum datum antè eſt per *Moſen* totidem verbis. Deut. 6. v. 5. Secundum autem etiam ante *Moſen*: eſt enim lex naturalis, initium habens cum ipſa natura rationali. Eſt autem utrumque ſimul omnium legum ſumma; nam continentur omnes leges cultus divini naturalis in his verbis, *diliges Deum*: & omnes leges cultus divini, ex *pacto veteri* debiti, in eo, quod dicitur: *diliges Deum tuum*, hoc eſt, *Deum* quatenus Regem peculiariter *Abrahami* & ſeminis ejus: & omnes leges naturales & civiles his verbis: *diliges proximum tuum, ſicut te ipſum.* Nam qui diligit Deum, & proximum, animum habet obediendi, & divinis & humanis legibus. Ampliùs autem quàm animum obediendi Deus nihil exigit. Habemus alium locum, ubi CHRISTUS *leges interpretatur*, nempe quintum, ſextum, & ſeptimum Sancti Matthæi capita integra. Eæ verò leges omnes

habentur vel in *decalogo*, vel in *lege morali*, vel continentur in *fide Abrahami*, ut continetur in *fide Abrahami* illa de non repudianda uxore: illud enim, *erunt duo in carne una*, neque à CHRISTO primo, neque à *Mose*, sed ab *Abrahamo* traditum est, qui primus mundi creationem prædicavit. Leges igitur quas CHRISTUS in altero loco contrahit, in altero explicat, aliæ non sunt quam illæ, ad quas tenentur omnes mortales qui agnoscunt Deum *Abrahami*. Præter has nullam legem à CHRISTO traditam legimus præter institutionem Sacramentorum *Baptismi* & *Eucharistiæ*.

Pœnitemini, baptizamini, serva mandata, & similes formulæ, non sunt leges.

IX. Quid ergo dicetur de præceptis hujusmodi: *Pœnitemini. Baptizamini. Serva mandata. Credite Evangelio. Venite ad me. Vende omnia quæ habes, da pauperibus, sequere me; &* similibus? Dicendum est, non esse *leges*, sed vocationem ad *fidem*, quale est illud Isaiæ, *Venite, emite absque argento & absque ulla commutatione vinum & lac.* Isa. 55. v. 1. Neque si vocati non veniunt, propterea peccant contra ullam legem, sed contra prudentiam tantùm; neque punietur *infidelitas*, sed peccata priora. Quare Sanctus *Johannes* de incredulo dicit: *ira Dei manet*

net super illum; non dicit: *ira Dei veniet* super illum. Et: *Qui non credit, jam judicatus est, quia non credit*: non dicit: *judicabitur, sed jam judicatus est*. Imo non satis concipi animo potest, *remissionem peccatorum*, beneficium esse à *fide*, nisi etiam è contrariò intelligatur, punitionem peccatorum, damnum esse ab *infidelitate*.

X. Ex eo, quod Servator noster Principum subditis & civitatum civibus, nullas leges præscripsit distributivas, hoc est, regulas nullas dedit, quibus civis scire, & dignoscere possit, quid sit *suum* sibi proprium, quid *alienum*, neque quibus formulis, verbis, circumstantiisve *dari, tradi, invadi, possideri* rem oporteat, ut *accipientis, invadentis*, vel *possidentis* jure existimetur, intelligendum necessariò est, non tantum apud infideles inter quos ipse CHRISTUS judicem se & *distributorem* esse negavit, sed etiam apud Christianos, cives singulos regulas illas accipere debere à civitate, hoc est, ab eo homine vel eâ curiâ, quæ civitaris summum habet imperium. Sequitur ergo legibus illis: *non Occides, non Mæchabere, non Furabere, Parentes honorabis*, nihil aliud præcepisse, quam ut cives & subditi suis principibus & sum-

Pertinet ad autoritatem civilem definire, quid sit peccatum injustitiæ.

summis Imperantibus in quæstionibus omnibus, circa *meum*, *tuum*, *suum*, *alienum*, absolute obedirent. Etenim præcepto: *Non occides*, non omnis occisio prohibetur; nam qui dixit: *non occides*, idem dixit: *occidatur is, qui fecerit opus in sabbato.* Exod. 35. v. 2. Neque omnis occisio causa inaudita; dixit enim: *occidat unusquisque fratrem & amicum & proximum suum*: Exod. 32. v. 27. & occisa sunt tria & viginti millia hominum. Neque omnis occisio hominis innocentis; vovit enim Jephte, *quicunque fuerit egressus, &c. eum holocaustum offeram Domino*: Jud. 11. v. 31. & votum ejus Deo acceptum est. Quid ergo prohibetur? Hoc tantum, ne quis occidat quemquam, quem occidere non sit ipsi jus, id est, nemo occidat, nisi id facere *suum* sit. Jubet ergo lex CHRISTI, circa occasionem, & proinde etiam circa omnem læsionem hominis & circa pœnas statuendas, soli civitati obedire. Similiter præcepto, *non Mœchabere*, non prohibetur omnis concubitus, sed tantum cum *aliena*; quæ vero *aliena* est, judicatio ad civitatem pertinet, & per regulas quas præscribet civitas, determinanda est. Imperatur ergo præcepto hoc mari & fœminæ, serva-

re

re fidem, quam dederint mutuò, ex præscripto civitatis. Pariter præcepto, *non Furabere*, non prohibetur omnis rei invasio, aut clandestina ablatio, sed alienæ tantum; jubetur ergo civis hoc unum, ne invadat aut surripiat quicquam, quod invadi aut surripi prohibet civitas; & in universum non vocare quicquam *homicidium*, *adulterium*, vel *furtum*, nisi quod fiat contra leges civiles. Postremo, cum jusserit CHRISTUS parentes honorare, nec præscripsit quibus ritibus, quibus appellationibus, quali obedientia honorandi sunt, intelligitur honorandos esse voluntate quidem & internè, ut filiorum suorum reges & dominos, externè verò non ulterius, quàm permittit civitas, quæ *suum cuique* (sicut & res alias) *honorem* assignabit: Cum autem natura justitiæ in eo consistat, ut *suum* cuique tribuatur, manifestum est, ad civitatem pertinere etiam Christianam, quid sit jùstitia, & quid injustitia, sive peccatum contra justitiam, determinare. Quod autem ad civitatem pertinet, id pertinere censendum est ad eum vel eos, qui habent summum civitatis imperium.

XI. Porro quoniam Servator noster civibus nullas indicavit leges circa ci- *Pertinet ad auto-*

vitatem civilem definire, quid conducat ad pacem & defensionem civitatis.

vitatis regimen, præter leges naturæ, hoc eſt, præter mandatum obedientiæ civilis, non poteſt civis quiſquam privatim determinare, quis ſit amicus, vel quis hoſtis publicus, quando bellum, quando fœdus, quando pax, quando induciæ ineundæ ſint; neque qui cives, quæ & quorum hominum autoritas, quæ doctrinæ, qui mores, quæ orationes, quæ combinationes & quorum hominum, ſaluti civitatis vel commodæ vel adverſæ ſint. Hæc ergo & ſimilia omnia, à civitate, id eſt, à ſummis imperantibus, ſi opus ſit, diſcenda ſunt.

Pertinet ad autoritatem civilem, judicare (quando opus eſt) quæ definitiones, & quæ illationes veræ ſint.

XII. Præterea, hæc omnia, propugnacula, domos, templa ædificare; pondera ingentia movere, ferre, tollere; maria tutò tranſmittere; machinas ad omnem vitæ uſum conſtruere; orbis terrarum faciem, ſiderum curſus, anni tempeſtates, temporum rationes, & denique naturam rerum cognoſcere; jura naturalia & civilia callere; ſcientiæque omnes, quæ Philoſophiæ nomine comprehenduntur, partim ad vivendum, partim ad bene vivendum neceſſariæ ſunt. Horum ſcientia (quia CHRISTUS eam non tradidit) ratiocinatione, id eſt, texendo conſequentias initio ſumto ab experientiis, addiſcenda

da eſt. Sed ratiocinationes hominum, interdum rectæ, interdum erroneæ ſunt: & proinde id quod concluditur & tenetur pro veritate, quandoque veritas, quandoque error eſt. Errores autem, etiam circa Philoſophica hæc, aliquando nocent publicè, magnarumque ſeditionum & injuriarum occaſionem præbent. Oportet igitur, quoties repugnans bono publico, & paci communi controverſia de his rebus oritur, eſſe aliquem qui de ratiocinatione, id eſt, an quod infertur, rectè inferatur, necne, ſententiam ferat, ut controverſia finiatur. Nullæ autem in hanc rem datæ regulæ ſunt à CHRISTO; neque enim venit in hunc mundum ut doceret *logicam*. Reliquum igitur eſt, judices talium controverſiarum eoſdem eſſe, quos Deus per naturam prius inſtituerat, nimirum, eos, qui à ſummo Imperante in unaquaque civitate conſtituuntur. Porrò ſi controverſia, de eorum, quæ in uſu communi ſunt, nominum ſive appellationum ſignificatione accurata, & propria, i. e. de definitionibus ſuſcitetur, ita ut ad pacem civitatis, vel ad juris diſtributionem opus ſit, ut determinetur, pertinebit determinatio ad civitatem; nam hujuſmodi definitiones ex obſervatione diverſo-

versorum conceptuum, ad quos significandos appellationes illæ diversis temporibus & causis adhibentur, homines ratiocinando expiscantur. Decisio autem quæstionis, an quis rectè ratiocinatus fuerit, civitatis est. Exempli causa; si mulier partum ediderit formæ insolitæ, vetet autem lex hominem occidere, nascitur quæstio an partus sit homo. Quæritur ergo, quid sit homo? Nemo dubitat, quin judicabit civitas, idque nulla habita ratione definitionis Aristotelicæ, quod Homo sit Animal rationale. Atque hæc (nimirum *jus*, *politia*, & *scientiæ naturales*) subjecta sunt de quibus CHRISTUS præcepta tradere, aut quicquam docere, præter hoc unum, ut in omnibus circa illa controversiis cives singuli civitatis suæ legibus & sententiis obedirent, ad officium suum pertinere negat. Hoc tamen meminisse oportet, eundem CHRISTUM ut Deum potuisse jure non modo docere, sed etiam imperare quæ voluit.

Pertinet ad officium Christi docere moralia, non ut theoremata, sed

XIII. Officii Servatoris nostri summa erat, viam docere, & media omnia ad salutem & vitam æternam; mediorum autem ad salutem unum est, *justitia* & *obedientia civilis*, & *observatio* omnium legum *naturalium*. Doceri autem

autem possunt hæc duobus modis; altero, ut theoremata per rationem naturalem; deducendo jus & leges naturales à principiis contractibusque humanis; atque doctrina ea sic tradita, examini potestatum civilium subjecta est: altero, ut leges, per autoritatem divinam, ostendendo, talem esse voluntatem Dei; atque hoc modo docere ad eum solum pertinet, cui voluntas Dei supernaturaliter cognita est, hoc est, ad CHRISTUM. Secundo, ad officium CHRISTI pertinebat condonare pœnitentibus peccata; nam id ad hominum, qui jam peccaverant, salutem necessarium erat, neque ab alio fieri potuit. Non enim pœnitentiam sequitur remissio peccatorum naturaliter, (ut debita) sed dependet (ut gratuita) à voluntate Dei supernaturaliter revelanda. Tertio, ad Christi officium pertinebat, docere ea mandata Dei omnia, sive circa cultum, sive circa dogmata fidei, quæ ratione naturali sciri non possunt, sed revelatione tantum; qualia sunt ipsum esse Christum; *Regnum suum non esse terrestre, sed cœleste; esse præmia & pœnas post hanc vitam; animam esse immortalem; Sacramenta tot & talia fore*; & similia.

ut leges; remittere peccata; & docere omnia quorum non est scientia propriè dicta.

XIV.

Distinctio temporalium à spiritualibus. XIV. Ex iis, quæ dicta sunt in articulis proxime præcedentibus, non est difficile distinguere inter *spiritualia* & *temporalia*. Cum enim per *spiritualia*, ea intelligantur quæ fundamentum habent in autoritate & officio CHRISTI, neque nisi ea CHRISTUS docuisset, sciri possent; sintque cætera omnia temporalia; sequitur, definitionem & sententiæ lationem, circa *justum* & *injustum*, cognitionem controversiarum omnium circa *media pacis* vel *defensionis publicæ*, & examen doctrinarum librorumque in omni *scientia rationali*, *Juris esse temporalis*. Quæ verò à CHRISTI verbo & autoritate tantum dependentia, *mysteria fidei* sunt, eorum judicationem *juris* esse *spiritualis*. Definire autem, quid sit *spirituale*, quid *temporale*, quoniam Servator noster distinctionem illam non tradidit, rationis inquisitio est, pertinetque ad *jus temporale*. Quamquam enim Sanctus Paulus multis in locis distinguat inter *spiritualia* & *carnalia*, vocetque *spiritualia*, ea, quæ sunt *Spiritus*, nimirum, *sapientiam*, *sermonem scientiæ*, *fidem*, *facultatem sanandi morbos*, *operationem miraculorum*, *prophetiam*, *discretionem spirituum*, *scientiam linguarum*, *interpretationem sermonum*, Rom. 8. 5. 1. Cor.

Cor. 12. 8. 9. omnia per *Spiritum Sanctum* ſupernaturaliter inſpirata, & ea quæ *animalis homo* non poteſt intelligere, ſed ille tantum, qui cognovit ſenſum Chriſti: 2. Cor. 2. 14, 15, 16. bona verò fortunæ *carnalia* vocet, Rom. 15. 27. & eos, qui homines ſunt, *carnales*: 1. Cor. 3. 1, 2, 3, non tamen definivit, neque regulas dedit, quibus ſciamus quid à ratione naturali, quid à ſupernaturali inſpiratione proficiſcatur.

Verbum Dei quotupliciter intelligatur.

XV. Cum igitur conſtet, Servatorem noſtrum judicandi determinandique controverſias omnes circa *temporalia*, ſummam autoritatem commiſiſſe, vel potius non abſtuliſſe Principibus, iiſque qui in ſingulis civitatibus ſummum obtinent imperium. Videndum deinceps eſt, cui commiſerit ſimilem autoritatem circa *ſpiritualia*. Id quia ſciri non poteſt niſi ex *Verbo Dei*, & *Eccleſiæ traditione*, inquirendum proximo loco eſt; quid ſit *Verbum Dei*; quid illud *interpretari*; quid *Eccleſia* ſit, & quid *Eccleſiæ voluntas* & mandatum. Ut omittamus, quod *Verbum Dei* in Scriptura ſacra ponatur aliquando pro *Filio Dei*: accipitur ea vox tripliciter. Primò propriiſſimè pro eo, quod Deus loquutus eſt; ſic Verbum Dei

eſt quidquid loquutus eſt Deus ad *Abrahamum* & *Patriarchas*; *Moſen* & *Prophetas*; vel Servator noſter ad diſcipulos, & alios quoſcunque. Secundo, quicquid dictum eſt ab hominibus juſſu vel impulſu Spiritus Sancti; quo ſenſu agnoſcimus, Scripturas ſacras eſſe *Verbum Dei*. Tertio quidem in novo teſtamento frequentiſſimè *Verbum Dei* ſignificat doctrinam Evangelicam, ſive *verbum de Deo*, ſive *verbum de Regno Dei* per CHRISTUM. Ut ubi dicitur CHRISTUS prædicaſſe *Evangelium Regni* Matth. 4. v. 23. Ubi Apoſtoli dicuntur prædicare *Verbum Dei*. Act. 13. v. 46. Ubi Verbum Dei appellatur *Verbum vitæ*. Act. 5. v. 20. *Verbum Evangelii*. Act. 15. verſ. 7. *Verbum Fidei*, Rom. 10. verſ. 8. *Verbum veritatis*, [addita interpretatione] id eſt, *Evangelium ſalutis*, Epheſ. 1. 13. Et ubi appellatur *Verbum Apoſtolorum*. Dicit enim Sanctus Paulus: *Si quis non obedit verbo noſtro*, &c. 2. Theſſ. 3. v. 14. Quæ loca intelligi aliter non poſſunt quam de *doctrina Evangelica*. Similiter ubi dicitur *Verbum Dei diſſeminari*, *creſcere*, & *multiplicari*, Act. 12. v. 24. & cap. 13. v. 49. id de ipſa voce Dei, vel Apoſtolorum concipere difficile eſt; de

de doctrina facile. Atque in hac tertia acceptione, *Verbum Dei*, est omnis quæ hodie è cathedris docetur, & in Theologorum libris continetur *doctrina de fide Christiana.*

Non omnia, quæ habentur in Scriptura sacra, pertinere ad canonem fidei Christianæ.

XVI. Jam Scriptura sacra, ut quam agnoscimus à Deo inspiratam, tota Verbum Dei est in secunda acceptione. Et innumera ejusdem loca in prima. Et cum maxima pars ejus versetur in *Regni cœlestis* vel prædictione, vel præfiguratione ante CHRISTI incarnationem, vel in Evangelizatione & explicatione, post etiam in tertia significatione, ubi *Verbum Dei* sumitur pro *Verbo de Deo*, id est, pro *Evangelio*, Scriptura sacra est *Verbum Dei*, ideoque etiam *canon* & *regula* omnis *doctrinæ Evangelicæ.* Quoniam autem in iisdem scripturis multa leguntur *Politica*, *Historica*, *Moralia*, *Physica*, & alia, quæ nihil omnino spectant ad *Mysteria fidei*, ea loca etsi veram doctrinam contineant, & Canon sint talium doctrinarum, non tamen Canon esse possunt mysteriorum Religionis Christianæ.

Verbum legitimi interpretis Scripturarum esse Verbum Dei.

XVII. Et quidem *Verbi Dei*, non vox, & litera, doctrinæ Christianæ Canon est, sed sententia vera & genuina: non enim regitur animus per Scripturas nisi intellectas. Scripturis igitur,

igitur, ut fiant Canon, interprete opus est. Sequitur autem hinc duorum alterum, aut verbum interpretis esse Verbum Dei, aut Canonem doctrinæ Christianæ non esse Verbum Dei. Horum posterius falsum esse necesse est. Doctrina enim, quæ nulla ratione humana, sed per revelationem divinam tantum sciri potest, regula esse non potest nisi divina. Quem enim fatemur scire non posse, an doctrina aliqua vera sit necne, ejus sententiam in eadem doctrina pro regula habere impossible est. Prius igitur verum est: *verbum interpretis* Scripturarum, esse *Verbum Dei.*

Autoritas interpretandi Scripturas eadem est, quæ determinandi fidei controversias.

XVIII. Interpres autem is, cujus sententiæ tantum honoris defertur, ut habeatur pro *Verbo Dei*, non est quilibet qui ex lingua Hebræa & Græca vertit scripturam auditoribus suis Latinis, Latinè; Gallis, Gallicè; & cæteris singulis vernaculè; non enim est hoc interpretari. Est enim ea universim sermonis natura, ut quamquam inter signa quibus conceptus nostros aliis patefacimus, principem locum mereatur, non tamen id munus explere solus sine ope multarum circumstantiarum possit. Habet enim viva vox præsentes interpretes, nimirum

rum tempus, locum, vultum, gestum, consilium loquentis, atque etiam ipsum qui loquitur, animum suum aliis verbis, quoties opus est, explicantem. Hæc interpretationis adjumenta in scriptis veteris ævi desiderata revocare, neque ingenii quotidiani, neque sine eruditione & rerum antiquarum summa peritia omnino ingenii est. Non sufficit igitur ad interpretationem scripturarum, ut quis linguam calleat, qua loquuntur. Neque interpres Scripturæ canonicus unusquisque est, qui commentarios in eas scribit. Possunt enim homines errare, possunt etiam eam vel ad ambitionem suam inflectere; vel in servitutem præjudiciis suis trahere etiam repugnantem; unde sequetur, habendam esse sententiam erroneam pro *Verbo Dei.* Etiamsi autem accidere hoc non posset, tamen statim ut commentatores hi discesserint, commentarii eorum explicationibus, & procedente tempore, explicationes expositionibus, expositiones novis commentariis indigebunt sine fine; ut nullo modo doctrinæ Christianæ canon sive regula, qua controversiæ Religionis determinandæ sint, consistere possit in qnacunque interpretatione scripta. Restat, ut interpres canonicus

debeat esse aliquis, cujus munus legitimum sit, ortas controversias, *Verbum Dei* in ipsis judiciis explicando, terminare; & cujus propterea autoritati standum non minus sit, quam eorum, qui Scripturam ipsam pro Canone fidei primi nobis commendaverunt, idemque sit *interpres Scripturæ* & *doctrinarum* omnium *judex supremus*.

Ecclesiæ plures significationes.

XIX. Quod ad nomen attinet *Ecclesiæ*, ab origine idem sonat quod Latine *Concio*, sive conventus civium, sicut & *Ecclesiastes* idem quod *concionator*, id est, is qui ad conventum loquitur. Quo sensu legimus in Actis Apostolorum *Ecclesiam legitimam*, & *Ecclesiam confusam*. Act. 19. v. 32. 40. illam pro cœtu convocato, hanc pro concursu populi per tumultum. Cæterum per *Ecclesiam Christianorum* in Scriptura Sacra intelligitur interdum quidem conventus, interdum vero ipsi Christiani, etsi non actu congregati, siquidem in cœtum introire, & communicare cum congregatis concessum sit. Exempli causa: *Dic Ecclesiæ*, Matth. 10. v. 17. de congregata intelligitur; aliter enim *dicere* aliquid *Ecclesiæ* impossibile est. Sed, *devastavit Ecclesiam*, Act. 8. v. 3. de non congregata. Sumitur autem *Ecclesia* ali-

aliquando pro baptizatis; ſive fidei Chriſtianæ profeſſoribus, ſive illi ſint interne Chriſtiani, ſive ſimulate; ut, ubi legimus aliquid dictum, vel ſcriptum, ad *Eccleſiam*, vel dictum, decretum, factum ab *Eccleſia*; aliquando autem pro *electis* tantum, ut ubi dicitur *ſancta & immaculata Eccleſia.* Epheſ. 5. v. 27. Non autem ſunt electi, quatenus militant, proprie dicta *Eccleſia*; nam convenire neſciunt, ſed ſunt *Eccleſia futura*, nimirum in die illa in qua à reprobis ſegregati triumphaturi ſunt. Rurſus *Eccleſia* ſumi aliquando poteſt pro omnibus ſimul Chriſtianis collectivè; ut ubi CHRISTUS vocatur *caput Eccleſiæ*, & *caput corporis Eccleſiæ.* Eph. 5. v. 23. Col. 1. v. 18. Aliquando pro partibus ejus, ut *Eccleſia Epheſi*, *Eccleſia quæ eſt in domo ejus*, *ſeptem Eccleſiæ*, &c. Poſtremo, *Eccleſia* prout pro cœtu actu congregato ſumitur, pro diverſo fine congregandi, ſignificat aliquando eos, qui congregantur ad deliberationes & judicia, quo ſenſu vocatur etiam concilium, & ſynodus; aliquando eos, qui conveniunt in domum orationis ad colendum Deum, qua ſignificatione ponitur 1. Cor. 14. v. 4, 5. 23. 28. &c.

XX.

Quid sit Ecclesia, cui attribuuntur jura, actiones, & similia, personalia.

XX. *Ecclesia* autem, cui attribuuntur *personalia*, & propria *jura actionesque*, & de qua necesse est intelligi illa; *dic Ecclesiæ; qui non obedierit Ecclesiæ*; & ejusmodi omnes loquendi formulas; definienda ita est, ut intelligatur ea voce *multitudo hominum qui Pactum novum cum Deo per Christum inierunt*, (hoc est, multitudo eorum, qui susceperunt Sacramentum Baptismi) *quæ multitudo, & jure in unum locum convocari possit ab aliquo, & eo convocante, adesse omnes vel per se, vel per alios obligantur.* Nam multitudo hominum, si coire in unum cœtum, ubi opus est, non potest, una *persona* dicenda non est. *Ecclesia* enim neque loqui, neque decernere, neque audiri potest, nisi ut cœtus. Quæ à singulis dicta sunt, nempe tot sententiæ ferè, quot capita, unumquodque eorum hominis unius, non *Ecclesiæ* dictum est. Porrò si cœtus fiat, sed illicitus, considerabitur ut nullus. Nemo igitur eorum qui adsunt in tumultu, decreto cæterorum tenebitur, præsertim verò si dissenserit: neque itaque *Ecclesia* talis decernere aliquid potest; tum enim decernere aliquid multitudo dicitur, cum unusquisque decreto majoris partis obligatur. Oportet igitur ad *Eccle-*

siæ

siæ (cui quidem *personalia* tribuimus) definitionem accedere, ut possit non modo congregari; sed & jure. Præterea, etsi sit, qui jure cæteros convocet, possint tamen, qui vocantur, jure non venire, (id quod accidere potest inter homines, quorum alius alii non subjicitur) non est illa *Ecclesia persona* una. Nam quo jure ii, qui ad tempus & locum, quo vocantur, conveniunt, *una Ecclesia*, eodem etiam ii, qui ad alium locum à se constitutum confluunt, *alia Ecclesia* est. Et quilibet *homodoxorum* numerus *Ecclesia* est, & per consequens tot *Ecclesiæ* erunt, quot sunt opiniones diversæ; hoc est, eadem multitudo hominum erit simul & *una* & *plures Ecclesiæ*. Itaque *Ecclesia* nisi ubi certa & cognita, hoc est, legitima potestas sit, per quam singuli per se, vel per alios in cœtu adesse obligentur, una non est. Atque unitate legitimæ potestatis convocandi Synodos & conventus Christianorum, non uniformitate doctrinæ, fit *una* & capax functionum *personalium*; quæ alioquin est multitudo, & *persona* in plurali, utcunque opinionibus consentientes.

XXI. Iis, quæ dicta jam sunt, necessariâ connexione adhæret, *civitatem Christianorum* hominum, & *Ecclesiam* eorun- *Civitas Christiana idem quod*

Q

Ecclesia Christiana. eorundem, prorsus eandem rem esse, duobus nominibus propter duas causas appellatam. Nam *materia civitatis* & *Ecclesiæ* eadem est, nimirum iidem homines Christiani. *Forma* autem quæ consistit in legitima potestate eos convocandi, eadem quoque est; constat enim, singulos cives obligari eo venire, quo à civitate convocantur. Quæ vero *civitas* vocatur, quatenus conflatur ex *hominibus*, eadem quatenus constat ex *Christianis*, *Ecclesia* nominatur.

Plures civitates non constituunt unam Ecclesiam. XXII. Cum iisdem cohæret & hoc, *si plures sint civitates Christianæ, eas simul omnes Ecclesiam personaliter unam non esse*. Possunt quidem consensu mutuo una fieri, sed non aliter, quam ut fiant etiam una civitas. Convenire enim nisi ad certum tempus & locum constitutum, non possunt. Sunt autem personæ, loca, & tempora conventuum juris civilis; neque quisquam civis, vel externus, pedem in ullum locum inferre jure potest, nisi permittente civitate, quæ loci domina est. Quæ vero nisi permittente civitate fieri jure non possunt, ea si jure fiant, fiunt per autoritatem civitatis. Est certe *Ecclesia universa* unum *Corpus mysticum*, cujus caput est CHRISTUS, sed eadem ratione, qua omnes simul homines

Deum rectorem mundi agnoſcentes, unum regnum, & *una civitas* ſunt, quæ tamen neque *una perſona* eſt, neque unam actionem aut ſententiam communem habet. Præterea ubi dicitur CHRISTUS eſſe *caput corporis Eccleſiæ*, manifeſtè apparet, dictum id eſſe ab Apoſtolo de electis, qui quamdiu in hoc mundo ſunt, potentiâ tantum *Eccleſiæ* ſunt, quæ actu antè non erit, quam à reprobis quidem ſegregentur, inter ſe verò congregentur in die judicii. *Eccleſia Romana* permagna olim fuit; ſed fines imperii egreſſa non eſt. Neque ergo *univerſa*, niſi eo ſenſu, quo dictum etiam eſt de *Romana civitate*, *Orbem jam totum victor Romanus habebat*, cum non haberet partem ejus viceſimam. Poſtquam autem imperium civile in partes diſcerptum fuit, ſingulæ civitates inde exortæ, totidem erant *Eccleſiæ*, & quam habuit in eas *Eccleſia Romana* poteſtatem, ea tota pendere potuit ex ipſarum autoritate, quæ excuſſis Imperatoribus, Doctores tamen Romanos habere contentæ ſunt.

XXIII. *Eccleſiaſtici* appellari poſſunt, qui munus in *Eccleſia* exercent publicum. Munerum autem erat aliud *Miniſterium*, aliud *Magiſterium*. *Mi-* *Eccleſiaſtici qui.*

nistrorum munus erat inservire mensis, procurare bona *Ecclesiæ* temporalia, portionesque (quo tempore divitiarum omni abolitâ proprietate de communi alebantur) in singulos distribuere. *Magistri* autem pro ordine, alii *Apostoli*, alii *Episcopi*, alii *Presbyteri*, hoc est, majores natu sive seniores, appellabantur; non tamen ut *Presbyteri* nomine *ætas*, sed *officium* distingueretur. Fuit enim *Timotheus* Presbyter, quamquam juvenis; sed quia plerumque *Seniores* ad *magisteria* adhibebantur, nomen ætatis ad significandum munus usurpatum est. Iidem *Magistri* pro diversitate munerum vocabantur alii *Apostoli*, alii *Prophetæ*, alii *Evangelistæ*, alii *Pastores* seu *doctores*. Et opus quidem *Apostolicum* universum erat; *Propheticum* autem, revelationes proprias in *Ecclesia* proponere; *Evangelisticum*, prædicare, sive præcones esse Evangelii apud infideles; *Pastoritium*, docere, confirmare & regere animos eorum, qui jam crediderant.

Electionem Ecclesiasticorum spectare ad Ecclesiam; consecra-

XXIV. In *Electione Ecclesiasticorum* duo consideranda sunt; *electio* personarum, & consecratio sive institutio, quæ & ordinatio appellatur. Primos *Apostolos* duodecim ipse CHRISTUS & *elegit* & *ordinavit*. Post ascensio-

sionem CHRISTI, *Matthias* in locum *tionem ad* Judæ proditoris suffectus est, *Ecclesiâ* *Pastores.* (quæ ex hominibus circiter centum & viginti tunc temporis congregata est) duos eligente: *statuerunt enim duos: Joseph & Matthiam*; sed Deo ipso sorte unum *Matthiam* approbante. Atque duodecim hos appellat Sanctus Paulus *magnos* & *primos Apostolos*; item *Apostolos circumcisionis*. Postea additi duo alii *Apostoli*, *Paulus* & *Barnabas*: ordinati quidem à Doctoribus & Prophetis *Ecclesiæ Antiochenæ* (quæ erat *Ecclesia particularis*) per impositionem manuum, electi verò jussu Spiritus sancti. Quod fuerint ambo *Apostoli*, constat ex decimo quarto Actorum, versu 13. Quod *Apostolatum* ex eo receperunt, quod jussu Spiritus sancti à Prophetis Doctoribusque Ecclesiæ Antiochenæ segregati fuerint ad opus Dei, ostendit ipse Sanctus Paulus, qui distinctionis causa vocat se *Apostolum segregatum in Evangelium Dei.* Rom. I. v. I. Sed si quæratur ulterius; *qua autoritate* factum sit, ut pro jussu Spiritus Sancti receptum sit, quod Prophetæ & Doctores illi profectum à Spiritu Sancto esse dixerint, respondendum necessariò est, *Autoritate Ecclesiæ Antiochenæ.* Prophetæ

enim & Doctores antequam admittantur, examinandi sunt ab Ecclesia; dicit enim Sanctus Johannes: *Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sunt, quoniam multi Pseudo-Prophetæ exierunt in mundum.* A qua autem *Ecclesia*, nisi ad quam scripta est ea Epistola? Similiter reprehendit Sanctus Paulus *Ecclesias Galatiæ* quod judaizarent; Gal. 2. vers. 14. etiamsi viderentur ipsi id facere Auctore *Petro*; nam cum dixisset, se *Petrum* ipsum reprehendisse his verbis: *Si tu, cum Judæus sis, gentiliter vivis & non judaice, quomodo Gentes cogis judaizare?* non multo post interrogat ipsos, dicens: *Hoc solum à vobis volo discere: ex operibus legis Spiritum accepistis, an ex auditu fidei?* Gal. 3. vers. 2. Ex quo patet id quod reprehendit in *Galatis*, fuisse *Judaismum*, quamquam *Petrus Apostolus* judaizare cogeret. Cum igitur, quos doctores sequeretur *Ecclesia*, non *Petri*, neque ergo hominis erat determinare, etiam *Ecclesiæ Antiochenæ* autoritati innitebatur Doctorum & Prophetarum suorum electio. Quoniam autem per doctorum, sic electorum, impositionem manuum, Spiritus Sanctus segregavit sibi *Apostolos*, *Paulum* & *Barnabam*;

nabam; manifestum est, summorum in *Ecclesia* qualibet Doctorum *consecrationem* & *impositionem manuum* ad ejusdem *Ecclesiæ* Doctores pertinere. *Episcopos* autem, qui & *Presbyteri* vocati erant; etsi non omnes Presbyteri Episcopi, ordinaverunt tum *Apostoli*, (nam *Paulus* & *Barnabas* cum docuissent in *Derbe*, *Lystra*, & *Iconio*, *Presbyteros* constituerunt per singulas Ecclesias, Act. 14. vers. 22.) tum etiam *Episcopi* alii: *Titus* enim in *Creta* relictus est à *Paulo*, ut constitueret per civitates *Presbyteros*: Tit. 1. vers. 5. Et *Timotheo* dictum est: *Noli negligere gratiam Dei quæ in te est, quæ data est tibi per Prophetiam, cum impositione manuum presbyterii*; 1. Tim. 4. vers. 14. Eidemque datæ regulæ sunt circa *Presbyterorum* electionem. Non autem intelligi id potest, nisi de ordinatione eorum, qui ab Ecclesia eligerentur. Constituere enim doctorem in Ecclesia, nisi Ecclesiâ permittente, nemo potuit. Nam ipsorum *Apostolorum* munus erat, non imperare, sed docere; & quamquam qui commendati ab *Apostolis* vel *presbyteris* fuerant, propter existimationem commendantium non rejicerentur, cum tamen sine *voluntate Ecclesiæ* eligi non possent;

ſent, etiam per *autoritatem Eccleſiæ* electi cenſebantur. Similiter miniſtri qui *Diaconi* vocantur, ab *Apoſtolis ordinati*, ab *Eccesia* tamen *electi* erant. Nam cum ſeptem *Diaconi* eligendi ordinandique erant, non eos eligebant *Apoſtoli*, ſed *conſiderate*, inquiunt, *fratres, viros ex vobis boni teſtimonii ſeptem*, &c. atque illi *elegerunt Stephanum*, &c. & *ſtatuerunt eos ante conſpectum Apoſtolorum.* Act. 6. verſ. 3. 6. Conſtat itaque ex conſuetudine *Eccleſiæ* ſub *Apoſtolis*, Eccleſiaſticorum omnium *ordinationem* quidem, ſive *conſecrationem*, quæ fit per *orationem* & *manuum impoſitionem* ad *Apoſtolos* & *Doctores ſpectaſſe*, *electionem* verò ordinandorum ad *Eccleſiam.*

Poteſtatem peccata pœnitentibus remittendi non pœnitentium retinendi, ſpectare ad Paſtores: ſed de pœnitentia judicandi, ad Eccleſiam.

XXV. De poteſtate *ſolvendi & ligandi*, id eſt, *peccata remittendi* & *retinendi*, dubium eſſe non poteſt, quin ea data ſit à *Chriſto* futuris tunc *Paſtoribus*, eodem modo quo præſentibus *Apoſtolis*. Data autem eſt *Apoſtolis* omnis poteſtas *remittendi peccata*, quam ipſe habuit *Chriſtus*: *Sicut miſit me pater*, inquit *Chriſtus*, *& ego mitto vos:* Joh. 20. v. 21. ſubjungitque, *quorum remiſeritis peccata, remittuntur, & quorum retinueritis, retenta ſunt.* v. 23. Sed quid ſit *Solvere* & *ligare*, ſive *peccata* remit-

remittere & *retinere*, dubitationem habet. Primum enim *peccata* ejus *retinere*, qui baptizatus in remissionem peccatorum verè pœnitens est, videtur contra ipsum pactum novi Testamenti, neque ergo à *Christo* fieri, nedum à pastoribus posse. *Remittere* autem non pœnitenti, videtur esse contra voluntatem Dei Patris, à quo *Christus* ad convertendum mundum, hominesque ad obedientiam reducendum missus est: Deinde si Pastoribus singulis eo modo *remittere* & *retinere peccata* concessum esset, omnis metus Principum, & Magistratuum civilium, unàque omne regimen civile destrueretur. Dictum enim est à Christo, immo etiam natura ipsa dictat: *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere; sed potius timete eum, qui potest & animam & corpus perdere in Gehennam.* Matth. 10. v. 28. Neque est quisquam ita mente captus, ut non potius mallet iis, qui *peccata remittere* & *retinere* possunt, quàm regibus potentissimis obtemperare: Neque tamen ex altera parte existimandum est, *remissionem peccatorum* nihil aliud esse præter exemptionem à pœnis Ecclesiasticis; quid enim mali habet excommunicatio præter consequentem ex ea

pœnam æternam; vel boni, in Ecclesiam recipi, si extra eam esset salus; Tenendum igitur est, *Pastores habere potestatem peccata verè & absolutè remittendi*, sed *pœnitentibus*; & *retinendi*, sed *impœnitentium*. Dum autem putant homines, pœnitere nihil aliud esse, quàm ut facta sua quisque condemnet, mutetque consilia; quæ sibimet ipsis peccata esse & culpam habere videantur; orta est opinio, posse esse pœnitentiam ante confessionem peccatorum coram hominibus; & esse pœnitentiam non effectum, sed causam confessionis. Atque inde difficultas dicentium, peccata eorum, quos pœnitet, jam remissa esse in Baptismo, non pœnitentium omnino remitti non posse; contra Scripturam est, & contra verba *Christi* dicentis, *quorum remiseritis*, &c. Sciendum igitur primo loco ad difficultatis hujus solutionem, peccati veram agnitionem esse ipsam pœnitentiam. Nam qui scit se peccasse, scit se errasse; errare autem velle impossibile est; itaque qui scit se peccasse, nollet factum; id quod est pœnitere. Deinde ubi dubium esse potest, an quod factum est, peccatum sit, necne; considerandum est, pœnitentiam non antecedere confessionem peccatorum, sed subsequi.

Pœni-

Pœnitentia enim non est, nisi de peccato agnito. Oportet igitur pœnitentem, & factum agnoscere, & cognoscere quod sit peccatum, hoc est, quod sit contra legem. Si quis igitur, quod à se factum est, putet non esse contra legem, impossibile est, ut ejus pœniteat. Ergo ante pœnitentiam necessaria est factorum ad legem applicatio. Ad legem autem sine interprete facta applicare, frustra est; non enim verba legis, sed sententia legislatoris, actionum regula est. Est autem legis interpres certè homo vel homines; non enim judex est unusquisque facti sui, an sit peccatum necne. Itaque explicandum factum est, de quo dubitatur, an sit peccatum, ante hominem vel homines. Atqui hoc facere, confessio est. Jam, quando legis interpres judicaverit, factum ejus esse peccatum; si acquiescat peccator judicio, statuatque apud se, non facere amplius, pœnitentia est. Atque hoc modo vera pœnitentia aut non est, aut confessionem non antecedit, sed sequitur. His ita explicatis non est intellectu difficile, qualis illa sit potestas *solvendi* & *ligandi*. Cum enim in remissione duo sint; Alterum, *judicium* sive *condemnatio*, qua factum judicatur esse peccatum;

alterum, (ubi condemnatus judicio acquiescens obediverit, id est, pœnituerit) *peccati remissio*, vel (si non pœnituerit) *retentio*: primum eorum, id est, judicare an sit peccatum, ad *interpretem legis*, id est, *judicem summum*; secundum, remissio vel retentio peccati pertinet ad *Pastorem*; & est illa ipsa, de qua agitur *potestas ligandi & solvendi*. Atque hanc veram fuisse sententiam nostri Servatoris in ejusmodi potestatis institutione, ex 18. capite Sancti Matthæi, v. 15, 16, 17, 18, sic apparet: Discipulos alloquens: *Si peccaverit*, inquit, *in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipsum solum.* (Notandum obiter est, si peccaverit in te, idem esse quod si injuriam tibi fecerit, ideoque loqui *Christum* de iis, quæ pertinent ad *tribunal civile*) addit, *si te non audierit* (hoc est, si neget fecisse, vel si factum confessus, fecisse injustè neget (*adhibe tecum adhuc unum aut duos. Quodsi hos non audierit, dic Ecclesiæ.* Quare autem *Ecclesiæ*, nisi ut ipsa judicet an peccatum sit necne? *Quodsi Ecclesiam non audierit*, hoc est, si sententiæ *Ecclesiæ* non acquieverit, sed sustinuerit, non esse peccatum, quod ea peccatum esse judicaverit, hoc est, si non pœnituerit, (nam

(nam certum est, pœnitere facti neminem, quod non existimat esse peccatum) non dicit, *dic Apostolis*, ut sciamus, sententiam definitivam in quæstione an sit peccatum necne, relinqui non illis, sed *Ecclesiæ*; sed *sit tibi*, inquit, *sicut Ethnicus & Publicanus*, hoc est, tanquam extra *Ecclesiam*, tanquam non baptizatus, id est, tanquam is cujus *peccata retinentur*. Baptizabantur enim omnes Christiani in remissionem peccatorum. Quoniam autem quæri poterat, quis haberet tantam potestatem, quanta est Baptismi beneficium impœnitentibus auferendi, ostendit *Christus*, eos ipsos, quibus autoritatem dederat pœnitentes baptizandi in remissionem peccatorum, & faciendi ex Ethnicis Christianos, autoritatem quoque habere peccata eorum, qui ab *Ecclesia* judicarentur impœnitentes, retinendi, eosque ex Christianis reddendi Ethnicos; ideoque statim subjungit: *Amen dico vobis, quæcunque alligaveritis super terram, erunt ligata & in cælo, & quæcunque solveritis super terram, erunt soluta & in cœlo.* Ex quo intelligi potest, *potestatem solvendi* & *ligandi*, sive *remittendi* & *retinendi peccata*, quæ & *potestas clavium* dicitur, aliam non esse à potestate data alio loco his verbis:

verbis: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti*: Matth. 28. v. 19. Et quemadmodum Paſtores Baptiſmum negare non poſſunt ei, quem *Eccleſia* dignum cenſet, ita neque retinere peccata ejus, quem *Eccleſia* abſolvendum judicat; neque etiam remittere peccata ejus, quem *Eccleſia* pronunciat eſſe contumacem. Et de peccato quidem judicare, *Eccleſiæ eſt*: *Paſtorum* verò, *judicatos* ab Eccleſia *ejicere*; vel intra eam recipere. Ita Sanctus *Paulus* ad *Eccleſiam Corinthiacam*: *Nonne de iis*, inquit, *qui intus ſunt, vos judicatis?* ipſe tamen fornicarium ab *Eccleſia* ſeparandum pronunciavit: *Ego quidem*, inquit, *abſens corpore*, *præſens autem ſpiritu*, &c.

Excommunicatio quid, & in quos cadere non poteſt.

XXVI. Actus retentionis peccatorum is eſt, qui vocatur ab Eccleſia *Excommnuicatio*, & *à* Sancto *Paulo*, *tradere Satanæ*. Nomen *Excommunicationis*, idem ſonans quod *ἀπό συνάγωγον ποιεῖν*, è *Synagoga ejicere*, tractum videtur à lege Moſaica, qua eos, qui a Sacerdote leproſi judicati ſunt, extra caſtra ſeorſim habere imperatum eſt, donec rurſus Sacerdotis judicio mundi, & certis ritibus (inter quos erat corporis lavatio) purificati eſſent. Levit.

13.

13, verſ. 46. Progrediente inde tempore Judæis mos erat, eos etiam qui tranſibant à *Gentiliſmo* ad *Judaiſmum*, tanquam immundos, non recipere, niſi prius *lavatos*; & diſſentientes à doctrina *Synagogæ*, *Synagoga ejicere*. Ad ſimilitudinem hujus ritus tranſeuntes ad Chriſtianiſmum (ſive Judæi eſſent, ſive Gentes) non niſi per *Baptiſmum* in *Eccleſiam* recipiebantur: & diſſentientes ab *Eccleſia*, *communione Eccleſiæ* privabantur. *Tradi* autem *Satanæ* ideo dicebantur, quia quod extra *Eccleſiam* erat, id omne regno *Satanæ* comprehendebatur. Finis hujuſmodi diſciplinæ erat, ut deſtituti ad tempus gratia & privilegiis *Eccleſiæ* ſpiritualibus humiliarentur ad ſalutem. Effectus autem quoad ſecularia is erat, ut *excommunicatus* non modo cœtibus ſive Eccleſiis, & participatione Myſteriorum prohiberetur, ſed tanquam noxius contagione, etiam pejor Ethnico, à cæteris Chriſtianis ſingulis fugeretur. Nam *cum Ethnicis commiſceri* permiſit Apoſtolus; cum his *ne cibum* quidem *una ſumere*. 1. Cor. 5. v. 10. 11. Quum ergo talis ſit *excommunicationis* effectus, manifeſtum eſt primo loco, *civitatem Chriſtianam non poſſe excommunicari*. Eſt enim civitas Chriſtiana,

Eccleſia

Ecclesia Christiana; ut ostensum est supra articulo 21, & ejusdem extensionis. *Ecclesia* autem *excommunicari* non potest; vel enim excommunicabit se ipsam, quod est impossibile, vel *excommunicabitur* ab *alia Ecclesia*, eaque vel *universali*, vel *particulari*; *universalis* autem *Ecclesia*, cum *persona* non sit, (ut ostensum est articulo 22) neque ergo agat aut faciat quicquam, *excommunicare* neminem potest. *Particularis* autem *Ecclesia*, *excommunicando aliam Ecclesiam* nihil agit, nihil mutat: quorum enim *communis* non est cœtus, eorum *excommunicatio* esse non potest; neque si *Ecclesia* aliqua, puta *Jerosolymitana* aliam, puta *Romanam excommunicasset*, non illam magis *excommunicasset* quam se ipsam. Nam qui aliam sua communione privat, se quoque privat communione illius. Secundo, *neminem posse civitatis alicujus absolutæ, cives simul omnes excommmunicare, vel templorum usum vel cultum Dei publicum eis interdicere*. Non enim *excommunicari* possunt ab *Ecclesia*, quam ipsi constituunt; siquidem enim id facerent, non modo non *Ecclesia*, sed ne *civitas* quidem essent, dissolverenturque sua sponte: id verò non est *excommunicari*, neque *interdici*. Quodsi ab alia *Ecclesia excommunicentur*, habendi sunt, illi

Ecclesiæ, tanquam ethnici. Sed *Ethnicos*; per doctrinam *Christi*, nulla *Ecclesia Christiana* prohibere potest, quin congregent se, & inter se *communicent*, prout eorum civitatibus visum fuerit, præsertim si coeant ad colendum *Christum*, quamquam id fiat ritu & modo singulari. Ergo neque *excommunicatos*; qui ut ethnici tractandi sunt. Tertio, *excommunicari non posse Principem, qui habet summum civitatis imperium.* Neque enim per doctrinam *Christi* subditus unus, vel plures simul, Principi suo quamquam Ethnico loca publica, aut privata intercedere, aut introitum in quemcumque cœtum negare potest, aut prohibere, ne faciat, quicquid in sua ditione voluerit. Est enim crimen læsæ majestatis in omni civitate, civi cuicunque, vel quotcunque civibus simul, autoritatem sibi quamcunque in totam civitatem arrogare. Qui vero autoritatem arrogant sibi in eum qui habet civitatis summum imperium, eandem arrogant in ipsam civitatem. Præterea, Princeps summus, si Christianus sit, hoc amplius habet ut civitas, cujus voluntas continetur in ipsius voluntate, id ipsum sit, quod vocamus *Ecclesiam.* Neminem igitur excommunicat *Ecclesia*, nisi quem excommunicat autoritate Principis. Sed Princeps non

excommunicat se ipsum, non igitur *excommunicari* potest à subditis suis. Potest quidem esse, ut cœtus civium rebellium, vel proditorum, pronunciet Principem summum esse *excommunicatum*, sed non *jure*. Multo minus Princeps à Principe *excommunicari* potest: esset enim hoc, non *excommunicatio*, sed potius indictio belli per convicium. Nam cum una non sit *Ecclesia* quæ conflatur ex civibus duarum civitatum absolutarum, propter defectum (ut dictum supra est articulo 22.) potestatis ritè conveniendi in unum cœtum, illi qui unius Ecclesiæ sunt, non tenentur obedire alteri, neque ergo propter inobedientiam possunt *excommunicari*. Quod autem dicat aliquis, Principes, cum *Ecclesiæ universalis* membra sint, posse etiam *universalis Ecclesiæ* autoritate *excommunicari*, locum non habet, propterea quod *Ecclesia universalis* (ut dictum est articulo 22.) non est *una persona*, de qua possit dici, quod *fecerit*, *decreverit*, *statuerit*, *excommunicaverit*, *absolverit*, & similia personalia; neque habet rectorem ullum in terris, cujus jussu convenire & deliberare possit. Nam rectorem esse *Ecclesiæ ueiversalis*, & posse eam convocare, idem est, ac rectorem esse & domi-

dominum omnium per universum orbem Christianorum, id quod nemini conceditur, præterquam soli Deo.

Interpretationem Scripturæ dependere ab autoritate civitatis.

XXVII. Ostensum est supra articulo 18 autoritatem *interpretandi Scripturas sacras* non consistere in eo, quod interpres possit impunè sententiam, quam inde elicit, aliis vel scripto vel viva voce exponere & explicare, sed in eo, quod non sit aliis contra sententiam ejus faciendi aut docendi jus; ita ut *interpretatio* de qua agimus, idem sit quod *Potestas* (in omnibus controversiis per scripturam sacram determinandis) definiendi. Nunc ostendendum est, autoritatem illam pertinere ad singulas *Ecclesias*, & dependere ab autoritate ejus, vel eorum qui habent summum imperium, modo sint Christiani. Si enim ab autoritate civili non dependeat, dependere eam oportet vel ab arbitrio singulorum civium, vel ab autoritate externa. Ne verò ab arbitrio dependeat singulorum, prohibent inter alia, consequutura indè incommoda & absurda. Quorum præcipuum est hoc, quod non modo omnis tolleretur (contra præceptum *Christi*) obedientia civilis, sed etiam omnis societas & pax humana (contra leges naturales) dissolveretur. Cum enim

Scriptu-

Scripturam Sacram ſinguli interpretentur ſibi, id eſt, unuſquiſque judicem ſe faciat, quid Deo placeat, quid diſpliceat, non ante Principibus obedire poſſunt, quàm ipſi de mandatis eorum, utrum conformia ſint ſcripturæ necne, judicaverint. Atque ſic vel non obediunt, vel obediunt propter judicium proprium, hoc eſt, ſibi obediunt, non civitati. Tollitur ergo obedientia civilis. Rurſus cum unuſquiſque propriam ſequatur ſententiam, neceſſe eſt, controverſias quæ oriuntur, innumerabiles fore, neque determinabiles: unde inter homines (qui natura ſua diſſenſionem omnem habent pro contumelia) naſceretur primo odium, deinceps jurgium, & bellum; atque ita omnis periret ſocietas & pax. Habemus præterea in exemplum, id quod ſub lege vetere circa librum legis obſervari voluit Deus, nimirum ſcribi quidem, publicè haberi & Canonem doctrinæ divinæ eſſe voluit: ſed non inde à ſingulis, ſed à ſolis Sacerdotibus definiri controverſias. Eſt denique præceptum Servatoris noſtri, ut ſi quid oriatur offenſionis inter ſingulos, ut *audiant Eccleſiam.* Itaque *Eccleſiæ* munus eſt controverſias determinare. Non ergo ſingulo-

ſingulorum, ſed *Eccleſiæ* eſt Scripturas ſacras interpretari. Ut ſciamus autem, autoritatem *interpretandi Verbum Dei*, hoc eſt, omnes quæſtiones de Deo & Religione determinandi, non ſpectare ad perſonam quamcunque externam, perpendendum inprimis eſt, quid momenti ea poteſtas habeat in animis civium, civilibuſque actionibus. Nemini enim ignotum eſſe poteſt, actiones hominum voluntarias neceſſitate naturali ipſorum ſequi opiniones quas habent de bono & malo, præmiis & pœnis; ex quo fit ut obedientiam illis quorum arbitrio vel felices vel miſerrimos in æternum futuros ſe credunt, præſtare neceſſariò velint. Quorum autem arbitrio, quæ doctrinæ & quæ actiones neceſſariæ ſunt ad ſalutem, ſtatuitur, eorum arbitrio exſpectant homines felicitatem vel perditionem æternam; iis igitur in omnibus rebus obſequentur. Quod cum ita ſit, manifeſtiſſimum eſt, cives qui ſe obligari credunt, circa eas doctrinas, quæ ad ſalutem neceſſariæ ſunt, autoritati externæ acquieſcere, non conſtituere civitatem per ſe, ſed eſſe externi illius ſubditos. Neque ergo, etſi Princeps aliquis ſummus tantum autoritatis alii cuicunque

que ſcripto concederet, ita tamen ut imperium civile retinuiſſe intelligeretur, ſcriptum tale validum erit; nec quicquam transferet, quod ad retinendum, & bene adminiſtrandum imperium, ſit neceſſarium. Nam per cap. 2. art. 4. *transferre jus* nemo dicitur, niſi dederit *ſignum idoneum voluntatis transferendi*; qui verò *voluntatem retinendi* imperium aperte ſignificavit, non poteſt dediſſe ſignum idoneum transferendi media ad imperium neceſſaria. Non erit igitur hujuſmodi ſcriptum ſignum voluntatis, ſed ignorantiæ in contrahentibus. Secundo, conſiderandum eſt quam abſurdum ſit, civitatem, vel ſummum imperantem conſcientias civium regendas committere hoſti. Sunt enim, ut ſupra oſtenſum eſt cap. 5. art. 6. inter ſe in ſtatu hoſtili, quicunque in unitatem perſonæ non coaluerunt. Neque obſtat quod non ſemper pugnent: (nam & inter hoſtes induciæ fiunt) ſufficit ad hoſtilem animum, quod diffidentia ſit, quod civitatum, Regnorum, imperiorum fines, præſidiis armati, ſtatu vultuque gladiatorio ſe mutuo, etſi non feriant, ut hoſtes tamen intueantur. Poſtremo, quam iniquum eſt id poſtulare, quod ipſa póſtulandi ratione

tione juris alieni esse confiteris? Interpres sum Scripturæ Sacræ, tibi, qui civitatis alienæ civis es. Qua ratione? Quibus pactis inter me & te? Autoritate divina. Unde cognita? Ex Sacra Scriptura; en librum, lege. Frustra, nisi & eandem mihi interpreter; mei ergo juris est, & cæterorum singulorum civium, ea interpretatio; id quod negamus ambo. Restat ergo quod in omni *Ecclesia Christiana*, hoc est, in omni *civitate Christiana*, Scripturæ Sacræ *interpretatio*, hoc est, *jus controversias* omnes *determinandi* dependeat & derivetur ab autoritate illius hominis, vel cœtus, penes quem est summum imperium civitatis.

Christianam civitatem Scripturas interpretari debere per Pastores Ecclesiasticos.

XXVIII. Quapropter omnino duo sunt genera controversiarum, unum circa *spiritualia*, hoc est, circa quæstiones fidei, quarum veritas ratione naturali investigari non potest; quales sunt quæstiones *de natura* & *officio* CHRISTI, *de præmiis* & *pœnis* futuris, de *resurrectione corporum*, *de natura* & *officiis Angelorum*, *de Sacramentis* & *cultu externo*, & similia; alterum circa quæstiones scientiæ humanæ, quarum veritas ratione naturali, & Syllogismis elicitur, ex pactis hominum & definitionibus (id est, receptis usu, & con-

sensu

ſenſu communi, vocabulorum ſignificationibus) quales ſunt quæſtiones omnes *juris* & *Philoſophiæ*. Exempli cauſa, quando in *jure* quæritur, an ſit promiſſum & pactum, necne? id nihil aliud eſt, quam quærere an verba talia, tali modo prolata, appellentur communi uſu & conſenſu civium *promiſſum*, aut *Pactum*; quod ſi ſic appellantur, verum eſt pepigiſſe; aliter, falſum. Veritas ergo ea dependet à pactis & conſenſu hominum. Similiter quando quæritur in Philoſophia, an idem poſſit eſſe totum in pluribus ſimul locis; determinatio quæſtionis dependet à cognitione communis conſenſus hominum, circa ſignificationem vocabuli *Totius*; ſiquidem enim homines quando dicunt, totum eſſe alicubi, ſignificant communi conſenſu, intelligere ſe, nihil eſſe ejuſdem alibi; falſum eſt, idem eſſe in pluribus ſimul locis. Veritas ergo ea dependet a conſenſu hominum, eademque ratione in cæteris omnibus *Juris* & *Philoſophiæ* quæſtionibus. Et qui contra hunc communem circa rerum appellationes conſenſum hominum, ex obſcuris ſcripturæ locis aliquid ſtatui poſſe judicant, tollendum judicant & ſermonis uſum, & unà omnem ſocietatem humanam.

Dicet

Dicet enim qui vendiderit totum agrum, esse totum uno cespite, & reliquum tanquam non venditum retinebit: imo ipsam tollit rationem, quæ nihil aliud est præter veritatis per talem consensum factæ investigatio. Hujusmodi itaque quæstiones non necesse est ut determinet civitas per interpretationem Scripturæ sacræ; non enim pertinent ad *Verbum Dei*, eo sensu quo sumitur Verbum Dei pro *Verbo de Deo*, id est, *Doctrina Evangelica*; neque obligatur, qui habet *Ecclesiæ Imperium*, ad hujusmodi judicia adhibere *Doctores Ecclesiasticos*: quæstionibus autem fidei, id est, *de Deo*, quæ captum humanum superant, decidendis, opus est benedictione divina (ne possimus falli, saltem in necessariis) per *impositionem manuum* ab ipso CHRISTO derivanda. Nam cum ad salutem æternam obligemur ad doctrinam supernaturalem, & quam propterea intelligere est impossibile, ita destitui, ut falli possimus in necessariis, repugnat æquitati. *Infallibilitatem* hanc promisit Servator noster (in iis rebus quæ ad salutem sunt necessariæ) *Apostolis* usque ad diem judicii, hoc est, *Apostolis* & *Pastoribus* ab Apostolis successivè per *impositionem manuum* consecrandis. Obligatur ergo

quatenus Christianus, is qui habet civitatis imperium, Scripturas sacras, ubi quæstio est de *mysteriis fidei*, per *Ecclesiasticos* ritè ordinatos interpretari. Et sic in civitatibus Christianis judicium & *spiritualium* & *temporalium* pertinet ad autoritatem civilem. Et is homo vel cœtus qui summum habet imperium, caput est & *civitatis* & *Ecclesiæ*: una enim res est *Ecclesia* & *civitas Christiana*.

CAPUT XVIII.

De necessariis ad Introitum in Regnum cœlorum.

I. *Proposita difficultas de repugnantia obediendi Deo & hominibus, tollenda per distinctionem inter necessaria & non necessaria ad salutem.* II. *Omnia necessaria ad salutem contineri in* fide *&* obedientia. III. *Qualis sit quæ requiritur* obedientia. IV. *Quid sit* Fides, *& quomodo distinguatur a* professione, *à* scientia, *& ab* opinione. V. *Quid sit* credere in CHRISTUM. VI. *Unicum articulum,* JESUM ESSE CHRISTUM, *necessarium esse ad salutem, probatur ex scopo Evangelistarum.* VII. *Ex prædicatione* Apostolorum. VIII. *Ex facilitate Religionis Christianæ.* IX. *Ex eo quod sit* fundamentum *fidei.* X. *Ex disertissimis* CHRISTI *&* Apostolorum

lorum *verbis*. XI. *In eo Articulo contineri fidem veteris Testamenti*. XII. Fides & obedientia *quomodo concurrant ad salutem*. XIII. *In civitate Christiana, nullam esse repugnantiam inter mandata Dei & civitatis*. XIV. *Doctrinas quæ hodie controvertuntur de Religione, spectare plerasque ad jus regnandi.*

Proposita difficultas de repugnantia obediendi Deo & hominibus tollenda per distinctionem inter necessaria & non necessaria ad salutem.

I. Autoritatem omnem in rebus *secularibus* derivare ab autoritate ejus qui summum habet imperium, sive is unus homo sit, sive unus cœtus, in confesso semper fuit. Eandem in *spiritualibus* ab autoritate *Ecclesiæ* dependere ex proximè antecedentibus manifestum est; & præterea hoc, *civitatem* omnem *Christianam* esse *Ecclesiam* hujusmodi autoritate præditam. Ex quibus colligere etiam quantumlibet ingenio tardus potest, in *civitate Christiana*, (hoc est, in civitate cujus summum imperium habet Princeps vel cœtus Christianus) *omnem uniri sub Christo potestatem tam secularem quam spiritualem*; ideoque in omnibus, iis esse obediendum. Contra autem, quia *obedire oportet Deo, magis quàm hominibus*, orta est difficultas, quo pacto obedientia tutò id præstari possit, si quando imperatum fuerit aliquid, quod CHRISTUS fieri prohibet. Causa difficultatis est, quod cùm Deus non

amplius per CHRISTUM & *Prophetas* viva voce nos alloquatur, ſed per Scripturas Sacras, quæ a diverſis diverſe accipiuntur, ſciunt quidem, quid Reges imperant & *Eccleſia* congregata; utrum verò id, *quod* imperant, ſit contra imperata Dei, necne, id neſciunt, ſed fluctuante obedientia inter pœnas mortis *temporalis*, & *ſpiritualis*, tanquam navigantes inter *Scyllam* & *Charybdin* incurrunt ſæpe in utramque. Qui verò neceſſaria ad ſalutem, a non neceſſariis rectè diſtinguunt, nullam hujuſmodi dubitationem habere poſſunt. Siquidem enim mandatum Principis vel civitatis tale ſit, ut obediri ei poſſit ſine jactura ſalutis æternæ, injuſtum eſt, non obedire, & locum habent præcepta Apoſtolica: *Servi, obedite per omnia Dominis carnalibus. Filii, obedite parentibus per omnia*: Col. 3. v. 20. 22. & mandatum CHRISTI: *Super Cathedram Moſis ſederunt Scribæ & Phariſæi, omnia ergo quæcunque dixerint vobis, ſervate & facite*: Matth. 23. v. 2. Contra, ſi facere juſſerint quæ puniuntur morte æterna, inſanum eſt, non potius mori mortem naturalem, quam obediendo mori in æternum. Et locum habet quod dicit CHRISTUS; *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, a-*

nimam autem non possunt occidere, Matth. 10. v. 28. Videndum itaque est quæ sint ea omnia, quæ ad salutem sunt necessaria.

II. Sunt autem *necessaria* ad salutem omnia duabus virtutibus comprehensa, *Fide*, & *Obedientia*. Harum posterior si perfecta esse posset, sola sufficeret, ne damnaremur; sed quia, & jam diu omnes rei fuimus contumaciæ adversus Deum, in Adamo; & præterea ipsi actu peccavimus: non sufficit *obedientia* sine *remissione peccatorum*. Ea vero, unaque introitus in Regnum cœli, *Fidei* præmium est. Aliud ad salutem requiritur nihil. Non enim clauditur regnum Dei, nisi peccantibus, id est iis, qui debitam legibus Dei *obedientiam* non præstiterunt; neque illis, si credant *articulos necessarios* fidei Christianæ. Jam si cognoverimus, in quibus constat *obedientia*, & qui sint *articuli necessarii fidei* Christianæ; manifestum una erit, quæ civitatum Principumque jussu facere, & quibus abstinere debeamus.

Omnia necessaria ad salutem contineri in fide & obedientia.

III. Per *obedientiam* autem, hoc loco, significatur non *factum*, sed *voluntas* & *studium*, quo proponimus conari quantum possumus, obedire in futurum. Quo sensu vox *obedientiæ* æqui-

Qualis sit ea, quæ requiritur, obedientia.

æquivalet *Pœnitentia*. Consistit enim *Pœnitentiæ* virtus non in dolore, qui peccati recordationem comitetur, sed in conversione in viam, & instituto non peccandi amplius, sine quo dolor ille non pœnitentis, sed desperantis esse dicitur. Quoniam autem qui Deum amant, non possunt non velle obedire legi Divinæ, & qui amant proximum, non possunt non velle obedire legi morali, quæ consistit, ut supra capite 3. ostensum est, in *superbiæ*, *ingratitudinis*, *contumeliæ*, *inhumanitatis*, *inclementiæ*, *injuriæ*, similiumque offensarum prohibitione, quibus proximi læduntur. Itaque voci *obedientiæ* æquivalet etiam *Amor*, sive *Charitas*; Etiam *justitia*, (quæ constans voluntas est suum cuique tribuendi) æquivalet eidem. Jam sufficere ad salutem *Fidem* & *Pœnitentiam*, manifestum est; primum ex ipso fœdere Baptismi; nam interrogantibus *Petrum* iis, qui ab ipso die *Pentecostes* convertebantur, *Quid faciemus?* Respondit; *Pœnitemini, & baptizetur unusquisque vestrûm in nomine Jesu in remissionem peccatorum*; Actor. 2. vers. 38. Nihil ergo ad obtinendum Baptismum, hoc est, introitum in Regnum Dei, faciendum aliud erat, nisi *pænitere* & *credere*

credere in nomen JESU. Pacto enim, quod fit in Baptismo, promittitur regnum coelorum. Deinde ex verbis CHRISTI respondentis ad Principem interrogantem, quid faciens vitam æternam possideret: *Mandata nosti, non occides, non mœchaberis*, &c. quod *obedientiæ*; &, *Vende omnia quæ habes, veni, & sequere me*; quod *fidei* erat. Lucæ 18. v. 20. Marc. 10. v. 18. Et ex eo quod dicitur *justus* (non quilibet, sed *justus*) *ex fide vivet*: est enim *justitia* voluntatis dispositio eadem, quæ *Pœnitentia* & *Obedientia*. Et ex verbis Sancti *Marci*: *Quoniam impletum est tempus, & appropinquavit Regnum Dei, pœnitemini & credite Evangelio*; quibus non obscurè significatur, non opus esse ad ingressum in Regnum Dei, aliis virtutibus præter *pœnitentiam* & *fidem*. *Obedientia* itaque quæ ad salutem *necessariò* requiritur, nihil aliud est præter *voluntatem* sive *conatum obediendi*, id est, faciendi secundum leges Dei, id est, secundum leges morales quæ eædem omnibus sunt, & leges civiles, hoc est, mandata imperantium in rebus *temporalibus*, & leges Ecclesiasticas in *spiritualibus*; quæ duo genera legum in diversis civitatibus & Ecclesiis sunt

R 4 diversa,

diversa, & cognoscuntur promulgatione, vel sententiis publicis.

Quid sit Fides, & quomodo distinguatur a professione, à scientia, & opinione.

IV. Ut sciamus, quid sit *Fides Christiana*, definienda est in universum *Fides*, & à cæteris animi actibus quibuscum vulgò confundi solet, distinguenda. *Objectum Fidei* universaliter sumtæ, nimirum, *id quod creditur*, semper *propositio* est, (id est, oratio affirmans vel negans) quam veram esse concedimus. Sed quoniam conceduntur propositiones propter diversas causas, accidit, hujusmodi concessiones diversè nominari. Concedimus autem quandoque propositiones, quas tamen in animum non recipimus. Idque vel ad tempus, nimirum, tantisper donec ex consideratis consequentiis, earum veritatem examinaverimus, quod vocatur *supponere*; vel etiam simpliciter, ut metu legum, quod est *profiteri*, vel *confiteri* signis externis; vel obsequii spontanei causa, quod faciunt homines animo civili erga eos, quos reverentur, & erga alios studio pacis, id quod simpliciter *concedere* est. Propositiones autem quas pro veris recipimus, concedimus semper propter aliquas rationes nostras. Eæ verò derivantur vel ab ipsa *propositione*, vel à *persona proponentis*. Derivantur autem ab

ab *ipsa propositione*, revocando in memoriam, quibus rebus significandis nomina, ex quibus propositio conflatur, communi consensu usurpantur; quod si fiat, assensus quem præbemus, dicitur *Scire*. Si verò recordari non possimus, quid certò per ea nomina intelligendum sit, sed modò hoc videtur, modò illud, tum dicimur *opinari*. Exempli causa: si propositum sit, *duo & tria esse quinque*; revocando autem in memoriam, ordinem nominum numeralium, ita consensu communi eorum, qui ejusdem sunt linguæ, (quasi pacto quodam societati humanæ necessario) constitutum esse, ut quinarius totidem unitatum nomen sit, quot in binario & ternario continentur simul sumtis; ac assentiatur quis, verum id ideo esse, quia 2. & 3. simul idem sunt quod 5: dicetur assensus ille, *scientia*. Et scire veritatem istam, nihil est aliud quàm agnoscere, esse eam à nobis ipsis factam. Quorum enim arbitrio & loquendi lege numerus .. vocatus est binarius, . . . ternarius, & . . . . quinarius, eorum arbitrio factum est, ut vera sit propositio: *binarius & ternarius* simul sumti faciunt *quinarium*. Similiter si meminerimus, quid sit, quod vocatur *furtum*, &

quid *injuria*, *sciemus* ex ipsis vocibus; an verum sit, *furtum esse injuriam*; necne. *Veritas* idem est, quod *vera propositio*; *vera* autem est *propositio*, in qua *nomen consequens*, quod vocatur à Logicis *Prædicatum*, complectitur amplitudine sua *nomen antecedens*, quod vocatur *subjectum*; & *veritatem scire*, idem quod, esse eam à nobismet ipsis ipsa nominum usurpatione factam, *meminisse*. Neque temere olim à Platone dictum est, *scientiam esse memoriam*. Accidit autem interdum, ut voces, etsi certam & ex constituto definitam habeant significationem, usu tamen vulgari, ad ornandum vel etiam fallendum particulari studio à propriis significationibus ita divellantur, ut conceptus propter quos rebus impositæ fuerunt, revocare in memoriam difficultatem magnam habeat, neque nisi acri judicio, & diligentiâ maximâ superandam. Accidit quoque, plurimas voces nullam habere propriam sive determinatam & eandem ubique significationem, atque intelligi non sua vi, sed signorum aliorum simul adhibitorum. Tertio, nomina quædam sunt rerum inconceptibilium. Earum ergo rerum, quarum ipsa sunt nomina, conceptus nulli sunt. Et

propterea

propterea propositionum, quas constant, veritatem ex ipsis nominibus frustra quærimus. In his casibus dum considerando vocum definitiones veritatem alicujus propositionis investigamus, prout spes est inveniendi, putamus eam aliquando veram, aliquando falsam. Quorum utrumque seorsim, *opinari* dicitur, atque etiam *credere*, ambo simul *dubitare*. Quando verò rationes nostræ propter quas assentimur propositioni alicui, non *ab ipsa propositione*, sed *à persona proponentis* derivantur, ut quem ita peritum judicamus ut non fallatur, neque caussam videmus quare velit fallere; assensus noster, quia nascitur non à nostræ, sed alienæ scientiæ *fiducia*, *Fides* appellatur. Et quorum fiducia credimus, *illis* vel *in illos credere* dicimur. Ex iis quæ dicta sunt, apparet differentia, primum, inter *Fidem* & *Professionem*: illa enim cum assensu interno semper conjungitur, hæc non semper. Illa animi persuasio interna, hæc obedientia externa est. Deinde inter *fidem* & *opinionem*; hæc enim nostræ rationi innititur, illa alienæ existimationi. Denique inter *fidem* & *scientiam*: hujus enim est propositionem examinatione communitam &

mansam lentè admittere; illius autem integram deglutire. Prodest ad scientiam explicatio nominum, quibus id, quod inquirendum est, proponitur, imò unica via ad *scientiam* est, *per definitiones*; ad *fidem* autem nocet hoc. Nam quæ supra captum humanum credenda proponuntur, nunquam explicatione evidentiora, sed contrà obscuriora & creditu difficiliora fiunt. Acciditque homini, qui *mysteria fidei* ratione naturali conatur demonstrare, idem quod ægroto, qui pilulas salubres, sed amaras, vult prius mandere, quam in stomachum demittere; ex quo fit, ut statim revomantur, quæ alioqui devoratæ eum sanassent.

Quid sit credere in Christum. V. Vidimus ergo, quid sit *credere*. *Credere* autem *in* CHRISTUM quid est? vel, *fidei in* CHRISTUM quænam propositio est objectum? Quando enim dicimus: *Credo in* CHRISTUM, significamus quidem, cui, non autem *quid* credimus. Est autem *credere in* CHRISTUM nihil aliud, quam credere, JESUM *esse* CHRISTUM, nimirum ILLUM, qui secundum *Mosis* & *Prophetarum* Israëliticorum vaticinia venturus erat in hunc mundum, ad *instituendum Regnum Dei*. Id verò satis apparet ex verbis ipsius CHRISTI ad Martham:

Ego

Ego sum (inquit) *resurrectio & vita; qui* CREDIT IN ME, *etiamsi mortuus fuerit, vivet; & omnis qui vivit, &* CREDIT IN ME, *non morietur in æternum. Credis hoc? Ait illi; Utique, Domine, ego credidi, quia* TU ES CHRISTUS *Filius Dei vivi, qui in hunc mundum venisti.* Joh. 11. verf. 25, 26, 27. Quibus verbis videmus: CREDERE IN ME, explicari per QUIA TU ES CHRISTUS. Est ergo *credere in* CHRISTUM nihil aliud, quàm credere ipsi JESU dicenti, se esse CHRISTUM.

Unicum articulum Jesum esse Christum, *necessarium esse ad salutem, probatur ex scopo Evangelistarum.*

Annot. p. 475.

VI. Concurrentibus ad salutem *fide* & *obedientiâ*, utraque *necessariò*, qualis sit ea *obedientia*, & cui debita, monstratum est supra art. 3. *Articuli* autem *fidei*, quinam requirantur, id nunc inquirendum est. Dico autem, alium Articulum fidei (*) præter hunc, JESUM ESSE CHRISTUM, homini Christiano, ut *necessarium* ad salutem, requiri nullum. Distinguendum autem est, ut supra art. 4. inter *fidem* & *professionem*. *Professio* ergo plurium dogmatum (si jubeatur) *necessaria* esse potest; est enim pars *obedientiæ* legibus debitæ: sed non quærimus jam de *obedientia necessaria* ad salutem, sed de *fide*. Probatur autem primo, ex scopo Evangelistarum, qui erat per descriptionem

tionem vitæ Servatoris nostri illum unum articulum stabilire. Scimus autem, talem fuisse scopum & consilium Evangelistarum, si observemus ipsam historiam. Sanctus Matthæus incipiens à Genealogia ejus, ostendit JESUM esse ex genere Davidis; natum ex Virgine; cap. 1. à *Magis* ut regem Judæorum adoratum; ab *Herode* eadem de causa quæsitum ad necem, cap. 2. Regnum ejus & à *Johanne Baptista* & à se ipso prædicatum; cap. 3. 4. leges docuisse, non ut Scribæ, sed ut qui haberet autoritatem; cap. 5, 6. 7. morbos miraculosè sanasse; cap. 8, 9. *Apostolos* præcones Regni in omnes Judææ partes ad prædicationem Regni dimisisse; cap. 10. nunciis à Johanne quærentibus, an is esset Christus, necne, respondisse, referrent quæ vidissent, nempe miracula, quæ in CHRISTUM solum competerent; cap. 11. Regnum suum argumentis, parabolis, & signis apud Pharisæos & alios comprobasse, & declarasse; cap. 12. & seqq. usque ad 21. salutatum fuisse in Regem, cum ingrederetur Jerosolymam; cap. 21. se Christum illum esse, contra Pharisæos sustinuisse; alios de *Pseudo-Christis* præmonuisse; Regnum suum quale esset, parabolis ostendisse; cap.

22,

22, 23, 24, 25. captum & accusatum fuisse eo nomine, quod se Regem esse dixerit; crucique titulum inscriptum, HIC EST JESUS REX JUDÆORUM, cap. 26. 27. denique post resurrectionem dixisse *Apostolis*, *datam sibi esse omnem potestatem in cœlo & in terra*: cap. 28. Quæ omnia eo pertinent, ut credamus, Jesum esse illum Christum. Talis erat ergo in describendo Evangelio scopus Sancti Matthæi; qualis autem erat hujus, talis erat cæterorum Evangelistarum; id quod seorsim Sanctus *Johannes* in fine Evangelii sui expressè habet: *Hæc*, inquit, *scripta sunt*, *ut sciatis*, *quia Jesus est Christus Filius Dei viventis*, Joh. 29. 31.

(*) Dico autem, alium Articulum fidei præter hunc.] *Assertionem hanc quam novitate sua Theologis plerisque displicere posse video*, *etsi satis in sequentibus confirmatam*, *amplius tamen explicare*, *operæ pretium esse duxi. Primo igitur cùm Articulum hunc*, Jesum esse Christum, *solum ad salutem necessarium esse dico*, *non dico*, *solam fidem ad salutem necessariam esse*, *sed requiro etiam Justitiam*, *sive obedientiam legibus Dei debitam*, *hoc est*, *voluntatem rectè vivendi.* **Annot. ad p. 473.**

Annot. *vendi. Secundo non nego, quin multorum aliorum articulorum professio, si modo professio eorum ab Ecclesia imperetur, ad salutem quoque necessaria sit, sed cum fides interna, professio externa sit, illam propriè fidem, hanc obedientiæ partem esse dico, ita ut articulus ille ad fidem internam, non autem ad professionem Christiani solus sufficiat. Postremò, quemadmodum, si veram & internam pœnitentiam peccatorum, solam, ex parte Justitiæ, ad salutem necessariam esse dixissem, tamen pro paradoxo habendum non fuisset, quoniam in ea justitiam, obedientiam, atque animum ad omnes virtutes reformatum contineri intelligimus; ita, cum fidem unius Articuli sufficere ad salutem dico, mirandum minus est, cum in eo tot alii articuli comprehendantur. Nam verba hæc,* Jesus est Christus, *significant, Jesum esse illum, quem Deus venturum in mundum ad Regnum suum instaurandum promiserat per Prophetas, hoc est, Jesum esse Filium Dei Creatoris cœli & terræ, natum ex virgine, mortuum pro peccatis eorum, qui essent in illum credituri; esse Christum, id est, Regem, revixisse (nam alioqui regnaturus non est,) judicaturum mundum & remuneraturum eorundem opera; aliter enim Rex esse non potest; item resurrecturos*

turos

turos esse homines; nam absque hoc ad judicium venturi non sunt. Itaque unico hoc articulo totum continetur Symbolum Apostolorum: quod tamen sic contrahendum ideo existimavi, quod viderem, propter hunc solum, sine cæteris, qui ex eo per consequentiam deducuntur, permultos tum à Christo, tum ab Apostolis ejus in Regnum Dei admissos fuisse: ut latro in cruce, ut Eunuchus à Philippo baptizatus, ut duo millia hominum ad Ecclesiam à Sancto Petro simul aggregata. Si quibus autem hoc displicet, quod eos omnes, qui articulo qualicunque, ab Ecclesia definito, assensum internum non præbent, (nec tamen contradicunt, sed, si jubeantur, concedunt) non damnatos in æternum censeam, quid illis faciam, nescio. Nam ut sententiam mutem, Scripturæ Sacræ, quæ sequuntur, testimonia apertissima impediunt. Annot.

VII. Secundò probatur idem ex prædicatione Apostolorum, erant enim Regni præcones, nec Christus eos misit ad prædicandum aliud, quam Regnum Dei: Luc. 9. vers. 2. Actor. 15. vers. 6. Quid autem post Christi ascensionem fecerint, intelligi potest ex eorum accusatione. *Trahebant* (inquit *Sanctus Lucas*) *Jasonem & quosdam fratres* *Ex prædicatione Apostolorum.*

tres ad Principes civitatis, clamantes quod hi sunt, qui urbem concitant, & huc venerunt, quos suscepit Jason: & hi omnes contra decreta Cæsaris faciunt Regem alium dicentes esse Jesum: Act 17. vers. 7. Etiam subjectum concionum Apostolicarum quale fuerit, apparet ex his verbis: *De scripturis* (subaudi Veteris Testamenti) *adaperiens, & insinuans, quia Christum oportuit pati, & resurgere à mortuis, & quia* HIC EST JESUS CHRISTUS: Act. 17. v. 3.

Ex facilitate religionis Christianæ

VIII. Tertio, ex iis locis, quibus eorum, quæ à Christo ad salutem requiruntur, declaratur facilitas. Nam si ad salutem necessario requiratur assensus animi internus veritati omnium & singularum propositionum, quæ circa fidem Christianam hodie vel controvertuntur, vel à diversis Ecclesiis diverse definitæ sunt, nihil esset Religione Christiana difficilius. Quomodo ergo verum esset, *jugum meum suave est, & onus meum leve*? Matth. 11. vers. 30. &, *parvulos in eum credere?* Matth. 18. v. 6. &, *placuisse Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes*? 1. Cor. 1. v. 21. vel quomodo satis ad salutem instructus fuit latro pendens in cruce, cujus fidei confessio continebatur his verbis: *Me-*

Memento mei, cum veneris in Regnum tuum. Vel ipſe Sanctus Paulus unde tam citò ex hoſte doctor Chriſtianorum fieri potuit ?

IX. Quarto, ex eo quod articulus ille fidei fundamentum ſit, neque alii fundamento ipſe innitatur. *Si quis vobis dixerit, ecce hic eſt Chriſtus aut illic, nolite credere: ſurgent enim Pſeudo-Chriſti, & Pſeudo-Prophetæ, & dabunt ſigna magna*, &c. Matth. 24. verſ. 23. Ex quo ſequitur, propter fidem hujus articuli, negandam eſſe fidem ſignis & prodigiis. *Licet nos, aut Angelus de cœlo*, ait Apoſtolus, *evangelizet vobis præterquam quod evangelizavimus vobis, Anathema ſit.* Gal. 1. 8. Ergo propter hunc articulum neganda eſſet fides ipſis Apoſtolis & angelis, (puto ego & Eccleſiæ) ſi contrarium docerent. *Cariſſimi nolite* (inquit *Sanctus Johannes*) *omni ſpiritui credere, ſed probate ſpiritus ſi ex Deo ſunt, quoniam multi Pſeudo-Prophetæ exierunt in mundum. In hoc cognoſcitur Spiritus Dei; Omnis ſpiritus qui confitetur* JESUM CHRISTUM VENISSE *in carne, ex Deo eſt*, &c. Joh. 4. Eſt ergo Articulus ille, menſura ſpirituum, ſecundum quam autoritas Doctorum vel recipitur vel rejicitur. Negari quidem non poteſt, quin a Doctoribus

Ex eo quod ſit fundamentum fidei.

toribus didicerint, omnes qui hodie Christiani sunt, fuisse JESUM, qui ea omnia fecit, quibus Christus esse agnosceretur: non tamen sequitur, eosdem articulum illum doctoribus credere, vel Ecclesiæ, sed ipsi Jesu. Erat enim ille articulus *Ecclesiâ* Christianâ prior, etsi cæteri omnes posteriores fuerint. Et *Ecclesia* super illum, non hic super *Ecclesiam* fundatus est. Matth. 16. v. 18. Præterea ita est articulus ille, *Jesus est Christus*, fundamentalis, ut cæteri omnes dicantur a Sancto Paulo illi superædificari: *Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id, quod positum est, quod est Jesus Christus.* (hoc est, *Jesus est Christus.*) *Si quis autem superædificat super fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam, &c. uniuscujusque opus manifestum erit. Si cujus opus manserit, quod superædificavit mercedem accipiet; si cujus opus arserit, detrimentum patietur; ipse autem salvus erit.* 1. Cor. 3. v. 11. 12. &c. Ex quibus patet, per fundamentum intelligi articulum hunc, JESUM ESSE CHRISTUM. Non enim superædificatur super personam *Christi*, aurum, argentum, fœnum, stipula, &c. quibus significantur doctrinæ. Et posse falsas doctri-

doctrinas fundamento superstrui, nec tamen ut damnentur, qui eas docuerint.

Ex disertissimis Christi & Apostolorum verbis.

X. Postremo, quod articulus ille solus necessario tenendus sit *fide interna*, evidentissime ex plurimis Sacræ Scripturæ locis, quocunque interprete, probari potest. *Scrutamini scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere, & illæ sunt quæ perhibent testimonium de me.* Joh. 5. 39. Intelligit autem Christus scripturas solius Testamenti veteris: nondum enim scriptum erat Testamentum novum. Jam verò testimonium de Christo in veteri Testamento nullum aliud exstat, præter quam quod venturus erat Rex æternus tali loco, talibus parentibus nasciturus, talia docturus, & facturus, quibus rebus ut signis dignoscendus erat. Quæ omnia hoc unum testantur JESUM qui ita natus, ea docuerit & fecerit, esse CHRISTUM. Alia igitur fides ad vitam æternam præter illum Articulum non requirebatur. *Omnis qui vivit, & credit in me, non morietur in æternum*: Joh. 11. v. 25. Credere autem in Jesum, (ut ibidem explicatur) idem est, quod credere JESUM ESSE CHRISTUM. Qui ergo id credit, non morietur in æternum, & per

per consequens, articulus ille solus est ad salutem necessarius. *Hæc scripta sunt, ut credatis, quia* JESUS EST CHRISTUS *Filius Dei, & ut credentes vitam habeatis in nomine ejus*: Joh. 20. v. 31. Quare, qui sic credit, habebit vitam æternam; neque ergo opus habet alia fide. *Omnis spiritus, qui confitetur Jesum Christum venisse in carne, ex Deo est*: 1. Joh. 4. v. 2. & *omnis spiritus, qui credit, quoniam* JESUS EST CHRISTUS, *ex Deo natus est*: 1. Joh. 5. v. 1. &: *Quis est, qui vincit mundum, nisi qui credit, quoniam* JESUS EST *Filius Dei?* 1. Joh. 5. v. 1. Si igitur non sit opus aliud credere, ut quis sit *ex Deo, natus ex Deo*, & ut *vincat mundum*, quam JESUM ESSE CHRISTUM, unicus ille articulus sufficit ad salutem. *Ecce aqua, quid prohibet me baptizari? dixit autem Philippus: si credis ex toto corde, licet. Respondens ait: Credo, Filium Dei esse Jesum Christum*, Act. 8. v. 36. 37. Si quidem ergo articulus ille ex toto corde, hoc est, fide interna creditus, sufficit ad Baptismum, sufficit etiam ad salutem. Præter hæc loca, alia innumera sunt, quæ idem clare & expresse affirmant. Imo ubicunque legimus, Servatorem nostrum cujuspiam fidem

fidem laudasse, vel dixisse, *Fides tua te salvum fecit*, vel sanasse quempiam propter fidem, ibi propositio credita alia non erat quam hæc, JESUS EST CHRISTUS, vel directè, vel per consequens.

XI. Quoniam autem credere *Jesum esse Christum* nemo potest, qui, cum sciat, per *Christum* intelligi Regem illum, qui a Deo promissus est per *Mosen* & Prophetas in *Regem* & *Servatorem* mundi, non credat etiam *Mosi* & *Prophetis*, neque credere his possit, qui non credit *Deum* & *existere*, & *mundum gubernare*, contineri necesse est fidem illam de Deo & de veteri Testamento, in fide hac Testamenti novi. Cum ergo in regno Dei per naturam crimen læsæ Majestatis divinæ, solus esset Atheismus, & negatio Providentiæ divinæ; in regno autem per Pactum vetus, etiam Idololatria; jam in regno per pactum novum additur etiam *Apostasia*, sive renunciatio hujus semel recepti articuli, *Jesum esse Christum*. Cæteris doctrinis, si modo a legitima Ecclesia definitæ fuerint, non est sane contradicendum: est enim peccatum inobedientiæ; obedientia autem ad salutem necessaria est. Cæterum ut credantur *fide interna*, ostensum

In eo articulo contineri fidem veteris Testamenti.

sum est ampliter in proxime antecede tibus, necessarium non esse.

Fides & obedientia quomodo concurrant ad salutem.

XII. Partes in salute Christiani pe ficienda *Fides* & *Obedientia* diversas h bent; hæc enim *potentiam* sive *capa tatem* contribuit, illa *actum*; atque utr que suo modo justificare dicitur. *Chr tus* enim non omnibus, sed *pœnitentibu* sive *obedientibus*, hoc est, justis (n dico *insontibus*, sed *justis*; *justitia* eni est voluntas obediendi legibus, & co venire in peccatorem potest; volunt autem obediendi, obedientia est apu Christum) peccata remittit. Non nim quilibet, sed *justus ex fide viv Justificat* ergo *Obedientia* quia *facit j tum*, eo modo, quo *Temperantia* fa *temperatum*, *Prudentia prudentem*, *C titas castum*, nimirum essentialiter: co stituitque hominem in eo statu, ut v niæ capax sit. Rursus *Christus* n omnibus justis peccata condonare pr misit, sed solis *credentibus ipsum e Christum*. *Justificat* ergo fides, eo se su, quo *justificare* dicitur judex, q *absolvit*; nimirum per *sententiam*, qu *actu* salvum facit. Atque in hac acce tione justificationis (est enim vox æqu voca) justificat *fides sola*; in illa aute *sola obedientia*; sed neque justitia sol neque fides sola *salvificat*, sed sim ambæ.

XII

XIII. Ex iis quæ hactenus dicta sunt, facile erit perspicere, quid sit officium civium Christianorum erga summos imperantes. Qui quamdiu Christianos esse se profitentur, subditis suis, ut Christum negent vel contumeliâ afficiant, imperare non possunt; nam si hoc imperarent, profiterentur, se non esse Christianos. Cum enim ostensum sit, & ratione naturali, & ex Scripturis sacris, oportere cives principibus rectoribusque summis civitatis in omnibus obedire, præterquam in iis, quæ sunt contra mandata Dei; & mandata Dei in civitate Christiana, circa *temporalia* quidem, (id est, ea quæ ratione humana examinanda sunt) leges esse & sententias civitatis, prolatas ab iis, quibus legum ferendarum controversiarumque judicandarum autoritas à civitate commissa est; circa *spiritualia* verò, (id est, ea quæ per Scripturam Sacram definienda sunt) leges esse & sententias civitatis, hoc est Ecclesiæ, (nam civitas Christiana & Ecclesia, ut ostensum est cap. præcedente, art. 20. eadem est res) prolatas à Pastoribus ritè ordinatis, & qui à civitate in eam rem autoritatem acceperunt; sequitur manifeste, in civitate Christiana, obedientiam deberi

In civitate Christiana, nullam esse repugnantiam inter mandata Dei & civitatis.

summis imperantibus, in rebus omnibus tam *spiritualibus*, quam *temporalibus*. Imperantibus autem non Christianis, in *temporalibus* quidem omnibus eandem deberi obedientiam, etiam à cive Christiano, extra controversiam est; in *spiritualibus* verò, hoc est, in iis quæ pertinent ad modum colendi Dei, sequenda est *Ecclesia* aliqua *Christianorum*. Etenim Deum non loqui in rebus supernaturalibus, nisi per Scripturæ sacræ interpretes Christianos, fidei Christianæ est hypothesis. Quid autem? an principibus resistendum est, ubi obediendum non est? Minimè sane; hoc enim contra pactum est civile. Quid ergo agendum? Eundum ad Christum per martyrium. Quodsi cui dictu durum videatur, certissimum est, eum non credere ex toto corde JESUM ESSE CHRISTUM *Filium Dei viventis*, (cuperet enim dissolvi, & esse cum Christo,) sed velle simulatâ fide Christianâ pactam civitati obedientiam eludere.

Doctrinas quæ hodie controvertuntur de religione, spectare XIV. Mirabitur autem forte quispiam, si excepto uno articulo, JESUM ESSE CHRISTUM, qui necessarius est ad salutem de fide interna; cæteri omnes pertineant ad obedientiam tantum, quæ quidem præstari potest, etsi quis

non

non internè credat (modo cupiat credere, & externè profiteatur, quoties opus est) quæcunque ab Ecclesia proponuntur; unde factum sit, ut tot sint hodie dogmata, quæ dicuntur omnia ita de fide esse, ut nisi ea quis credat internè, intrare in Regnum cœlorum non possit. Quod si idem consideret, in plerisque controversiis certamen esse de Regno humano, in aliquibus de quæstu, in aliquibus de gloria ingeniorum, minus mirabitur. Quæstio de *Ecclesiæ proprietatibus*, quæstio est de *jure imperii*; cognito enim, quid sit *Ecclesia*; cognoscitur unà, cujus sit imperium in Christianos. Nam si quælibet civitas Christiana, Ecclesia illa sit, quam omnem Christianum illi civitati subjectum audire præcepit ipse Christus, tum civis quilibet tenetur civitati suæ, hoc est ei vel iis obedire, quorum est imperium summum, non modo in *temporalibus*, sed etiam in *spiritualibus*. Sin quælibet civitas Christiana non sit Ecclesia illa, tum est aliqua alia Ecclesia universalior, cui oportet obedire. Omnes igitur Christiani illi obedire debent, sicut obedirent Christo si veniret in terras. Imperabit ergo illa vel per Monarcham, vel per cœtum aliquem. Quæstio itaque est de

re plerasque ad jus regnandi.

jure imperii. Eodem ſpectat quæſtio *de infallibilitate*; quiſquis enim verè & internè crederetur ab univerſo genere humano non poſſe errare, certus imperii, tam temporalis, quam ſpiritualis eſſet, niſi ipſe nollet; in univerſum genus humanum: ſi dicat enim, obediendum ſibi eſſe in *temporalibus*, eo quod putatur non errare, tale imperii jus ei conceditur. Eodem ſpectat privilegium interpretandi Scripturas. Cujus enim eſt controverſias, quæ ex diverſa Scripturarum interpretatione oriri poſſunt, determinare, ejus eſt omnes ſimpliciter controverſias determinare: cujus autem eſt hoc, ejuſdem eſt imperium in omnes, qui agnoſcunt, Scripturas eſſe Verbum Dei. Eodem ſpectat diſputatio de *poteſtate remittendi & retinendi* peccata, ſive de *autoritate excommunicandi.* Unuſquiſque enim, ſi mentis compos ſit, obediet in omnibus ſimpliciter ei, cujus arbitrio credit ſe ſalvandum aut damnandum eſſe. Eodem ſpectat poteſtas *inſtituendi ſocietates*; ab eo enim dependent, per quem exſiſtunt, qui quot Monachos, tot habet ſubditos quamquam in civitate hoſtium. Eodem ſpectat quæſtio *de judice legitimi Matrimonii.* Cujus enim eſt judicatio ea, ejus quoque eſt cogni-

cognitio causarum de hæreditate & successione in omnia bona & jura, non modo privatorum hominum, sed etiam summorum Principum. Eodem quodammodo spectat *Cœlibatus Ecclesiasticorum.* Cœlibes enim minus quam cæteri cohærent cum reliqua civitate. Et præterea incommodum non contemnendum est, necessarium esse Principibus vel Sacerdotium (quod magnum est vinculum civilis obedientiæ) amittere, vel regnum hæreditarium non habere. Eodem quoque spectat *Canonizatio Sanctorum*, quam Ethnici *Apotheosim* appellarunt; nam qui subditos alienos tanto præmio allicere potest, talis gloriæ avidos ad quidlibet audendum & faciendum inducere potest. Quid enim nisi honorem apud posteros quæsiverunt *Decii*, aliique Romani, qui se devoverunt, & mille alii, qui in pericula incredibilia se conjecerunt? Controversiæ de *Purgatorio & indulgentiis*, de quæstu sunt. Quæstiones de *libero arbitrio*, *de justificatione*, *de modo recipiendi Christum in Sacramento*, Philosophicæ sunt. Sunt & quæstiones de ritibus non introductis, sed relictis in Ecclesia non satis purgata à gentilismo: sed non est opus plures enumerare. Sciunt omnes, eam esse natu-

ram hominum, ut dissentientes quæstionibus, ubi agitur de *potenti* vel *lucro*, vel *præstantia ingenii*, alt alteros convicientur & anathematize Non est ergo mirum, si dogmata f omnia, postquam incaluerint homir disputando, dicantur ab his vel ill *necessaria* esse ad ingressum in Regnu Dei, non modò ut contumaciæ nor ne damnentur, qui ea non concedur id quod post Ecclesiæ sententiam v rum est, sed infidelitatis: quod falsu esse ostendi supra ex pluribus evide tissimis Scripturæ locis; quibus ad hunc Sancti Pauli: *Qui manducat, r manducantem non spernat; qui non ma ducat, manducantem non judicet. D enim illum assumsit. Alius judicat di inter diem; alius autem judicat omn diem: unusquisque abundet in suo sen* Rom. 14. v. 3. 6.

FINIS.

INDE

INDEX

CAPITUM.

Sub titulo

LIBERTATIS.

CAP. I.

Sub titulo

IMPERII.

CAP. V.

VIII.

Sub titulo

RELIGIONIS.

CAP. XV.

CATALOGUE
DE LIVRES
FRANÇOIS LATINS & ITALIENS.

*Les Livres au devant desquels l'on à placé un Asterique, (soit *) sont encore sous la Presse.*

ABRE'GE' des Principes de la Grammaire Françoise, par Mr. Restaut, nouvelle Edition, augmentée des Principes generaux de l'Ortographe Françoise, 12. 1760.

ABREGE' de l'Histoire Ancienne de Mr. Rollin, par Mr. l'Abbé Tailhié, *seconde édition*, corrigée & augmentée d'un cinquieme volume, 12. 5 *vol. avec figures*, 1754.

AMOURS de Sainfroid Jesuite, & d'Eulalie fille devote, 12. 1748.

* AVANTURES DE TELEMAQUE, avec des Remarques critiques, & la clef de cet ingenieux ouvrage. *Nouvelle Edition, ornée de très jolies figures, dessinées à Rome, par un Pensionaire distingué de l'Academie de France, & gravées par le Célébre Mr.* FESSARD *&c.* 12. 2 *volumes, qui pourront aussi se relier en un, sous Presse.*

CHOIX LITTERAIRE, 8. *tous les volumes qui ont paru au nombre de XVIII. & la suite à mesure qu'elle paroitra.*

COLIGNI TRAGEDIE, 8. 1744.

COMMENCEMENS [*les*] & les progrès de la vraye pieté, par Mr. Doddrigge, traduit de l'Anglois, par Mr. Vernede, 12. 2 *vol.* 1758.

CONSIDERATIONS sur le Genie & les Mœurs de ce Siecle, par Mr. Soubeyran de Scopon, 12.

CONSIDERATIONS sur le Commerce & la Navigation de la grande Bretagne, 12.

* CONSIDERATIONS sur les causes de la grandeur des Romains & de leur décadence, *nouvelle Edition* revuë corrigée & augmentée par l'Auteur: à laquelle on a joint un Dialogue de Sylla & d'Eucrate, 12. *très belle Edition.*

CONTE DU TONNEAU, contenant tout ce que les Arts & les Sciences, ont de plus sublime & de plus mysterieux &c. par le Dr. Swift, *nouv. édition*, augmentée de la *suite de cet ouvrage* par le même auteur, qui en fait le troisieme Tome, & qui contient le Traité des Dissensions entre les nobles & le peuple, dans les Republiques d'Athenes & de Rome &c. L'art de ramper en Poësie, & l'art du mensonge politique, le tout traduit de l'Anglois, 12. 3 *vol. figur.* 1756.

L. H. DANCOURT ARLEQUIN DE BERLIN à Monsieur J. J. Rousseau Citoyen de Geneve. *Ridendo dicere verum.* 12. *Berlin* 1760.

DISCOURS PATHETIQUE au Sujet des Calamités présentes arrivées en Portugal, addressé à ses Compatriotes, &

en particulier a Sa Majesté très fidele Joseph I. Roy de Portugal par le Chevalier d'Oliveyra, 8.

L'ENFANT PRODIGUE par Mr. de Voltaire Comedie, en vers dissillabes, 8. 1739.

ENTRETIENS ou Leçons Mathematiques sur la maniere d'étudier cette science, & sur ses principales utilités, avec les Elemens d'Arithmetique & d'Algebre, rangés dans un nouvel ordre & démontrés sans calcul litteral, par Panchaud, 12. 2 *vol.* 1743.

ENTRETIENS SOLITAIRES d'une Ame dévote avec son Dieu, 12. 2 *vol. nouvelle edition corrigée & augmentée*, 1759.

* ESPRIT DES LOIX, avec la Critique & la Defense, par Mr. de Montesquieu, avec l'Eloge de cet Illustre Auteur, *Nouvelle & belle Edition, faite sur la derniere publiée à Paris*, à laquelle on a joint des remarques philosophiques & politiques d'un célébre Anonyme, qui n'ont point encore été publiées, 12. 4 *vol.* 1760.

ESSAI sur l'homme par Mr. Alex. Pope, 12. 1738.

ESSAI SUR LE BONHEUR, ou reflexions Philosophiques sur les biens & les maux de la Vie humaine, 12. 1758.

GEOGRAPHIE DES ENFANS, ou méthode abrégée de la Geographie, divisée par Leçons, avec la liste des Cartes necessaires aux enfans, par Mr. l'Abbé l'Englet Du Fresnoi, 12. *figures* 1759.

GUERRE DES BETES, ou Fable

pour servir à l'Histoire du 18. Siecle, 8. 1758.

HALLER [*van*] DISCOURS SUR L'IRRELIGION, où l'on examine ses Principes & ses suites funestes, opposés aux Principes & aux heureux effets du Christianisme, 8. 1760.

HALLER, [*van*] sur la Nature Sensible, & irritable des parties du Corps animal, contenant une seconde edition, corrigée & augmentée de la *Dissertation sur l'Irritabilité*; suivie de l'exposé sinthetique des faits, tiré d'un grand nombre d'expériences faites par l'Auteur. En outre la suite & la fin de ce livre, contenant les experiences de divers savans étrangers (surtout de l'Italie) rassemblées en preuves de la découverte de l'Illustre & Célébre Auteur, 12. 4 *vol.* 1757 à 1760.

HALLER, [*van*] Memoires sur le Mouvement du Sang & sur les effets de la saignée, fondés sur des expériences faites sur des Animaux, 8. 1756.

HALLER, [*van*] Mémoires sur la formation du Cœur dans le Poulet, sur l'Oeil, sur la structure du jaune, 12. 2 *vol. figures*, 1758.

HALLER, [*van*] Mémoires sur la formation dès Os, fondés sur des expériences, 12. 1758.

HISTOIRE DU CONCILE DE TRENTE, écrite en Italien, par Fra Paolo Sarpi, & traduite de nouveau en François, avec des notes critiques, historiques, théologiques par le P. Fr. Le Courrayer, Chanoine Regulier & ancien Biblio-

Bibliothecaire de Ste. Genevieve, 4. 2 *vol.* 1738.

* HISTOIRE ANCIENNE des Egyptiens, des Carthaginois, des Assyriens, des Babyloniens, des Medes, des Perses, des Macedoniens, des Grecs, par Mr. ROLLIN, 12. 13 *Tome, en* 14 *volumes, très belle édition, sous presse.*

HISTOIRE DU DAUPHINE' & des Princes qui ont porté le nom de Dauphins &c. par Mr. de Valbonays, *folio*, 2 *vol. avec figures, grand papier.*

LECTURES SERIEUSES ET AMUSANTES, 12. 6 *volumes.*

LETTRES JUIVES par le Marquis d'Argens, 8. 7 *vol.* 1750.

LETTRES SUR LE DANEMARCK, 8. 1758.

LETTRE à MR. DE HAEN en reponse à ses questions sur l'inoculation, suivie d'une autre reponse à Mr. Cantwel, par Mr. TISSOT Docteur en Medecine, 12. 1759.

* LETTRES PERSANNES par Mr. de Montesquieu, 12. 1760.

LETTRES DE MYLADY JULIETTE CATTESBY, a Mylady Henriette Campley, son Amie, 12. 4me *Edition* 1760.

LETTRES ET MEMOIRES DE MADAME DE MAINTENON, avec des remarques Critiques, tirées des Ouvrages de Mr. de Voltaire, 12. 15 *volumes,* 1757.

LOISIRS, [*mes*] ou Pensées diverses de Mr. le Chevalier *d'Arc*, avec l'Apologie du genre humain, 12.

MAGAZIN DES ENFANS [*le*] ou Dialogues

logues entre une ſage Gouvernante & pluſieurs de ſes éleves de la premiere diſtinction, *par Madame de Beaumont*, nouvelle Edition revuë & corrigée, en plus gros caracteres que la précédente, 12. 4 *vol.* 1758. NB. *Ce livre a reçû l'approbation Publique, & aucun Pere de Famille, ne devroit s'en paſſer.*

MEMOIRES de Mr. l'Abbé de Montgon, publiés par lui-même, contenant les différentes Négociations dont il a été chargé dans les Cours de France, d'Eſpagne & de Portugal; & divers événemens qui ſont arrivés depuis l'année 1725. juſques à préſent; 12. 8 *vol.* 1742-1753.

MEMOIRES DE MAXIMILIEN DE BETHUNE Duc de Sully, 12. 8 *vol.* 1752.

MEMOIRES pour ſervir à l'Hiſtoire de Brandebourg, 8. 2 *vol.* 1751.

* MEMOIRES POUR SERVIR À L'HISTOIRE DE FREDERIC LE GRAND, Roi de Pruſſe actuellement regnant &c. *Ce Livre eſt enrichi de Portraits & de Plans de Batailles &c. Il eſt redigé & écrit avec élégance par un ſavant connu avantageuſement dans la Republique des lettres. Comme l'on ſe propoſe de continuer ce livre juſqu'à la Paix, l'on ne peut déterminer ici le nombre qu'il aura de volumes; mais vraiſemblablement il en contiendra 5 ou 6. L'on pourra auſſi acquerir les Portraits & Plans de Batailles, ſeparement. Le premier volume parroitra au 1. de Janvier prochain, & les ſuivans ſucceſſivement, tous les deux mois.*

MEMOIRES Critiques pour ſervir d'éclairciſſe-

ciffemens sur divers points de l'histoire ancienne de la Suisse, & sur les monumens d'Antiquité qui la concernent, avec une Carte de la Suisse Ancienne, par Mr. de Bochat, 4. 3 *vol.* 1747-1750.

MEMOIRES du Comte de Bonneval, 8. 5 *vol.* 1755.

MOEURS [*les*] 12. 6me *Edition* 1760.

MONDE FOU (*le*) préferé au Monde sage, 8. 2 *Tom.*

LA NECESSITE' du Culte Public parmi les Chrêtiens, établie & défendue, par Mr. de la Chapelle, *nouv. édition* fort augmentée, 12. 2 *vol.* 1747.

* NOUVELLES SATYRES de Mons. RABENER avec quelques piéces d'un autre auteur, traduites de l'Allemand, in 12. 1760.

OBSERVATIONS HISTORIQUES & Critiques sur le Mahometisme, traduit de l'Anglois de G. Sale, 8. *figures, grand papier.*

* OEUVRES DE MR. DE MONTESQUIEU, *nouv. Edition*, revuë, corrigée & augmentée considerablement par l'Auteur, sur la derniere Edition de Paris, à laquelle l'on a joint des remarques philosophiques & politiques d'un célébre Anonyme, qui n'ont point encore été publiées, 12. 6 *volumes, belle Edition.*

DISTRIBUTION DE CET OUVRAGE.

Le Tome Premier contient l'Eloge de l'Auteur, & l'Analyse de l'Esprit des Loix par Mr. D'ALEMBERT, le Discours prononcé par Mr. de MONTESQUIEU,

lors de sa reception à l'Academie Françoise. Les XI. premiers livres de l'Esprit des Loix.

Tome Second. La suite de l'Esprit des Loix, depuis le livre XII. jusques & compris le livre XXII.

Tome Troisieme. La Suite de l'Esprit des Loix, depuis le livre XXIII. jusques & compris le livre XXX.

Tome Quatrieme. La suite de l'Esprit des Loix, le livre XXXI. faisant le dernier Livre. La Defense de l'Esprit des Loix. Le remerciment sincere à un homme charitable. Lysimache. La Table générale des Matieres des quatre volumes de l'Esprit des Loix.

Tome Cinquieme. Les Lettres Persanes. Augmentée de douze lettres.

Tome Sixieme. Les Considerations sur les causes de la grandeur des Romains & de leur Decadence. Le Dialogue de Sylla & d'Eucrate. Le Temple de Gnide. L'Essai sur le Gout. Fragment.

NB. *Les IV premiers volumes de ce Livre, se vendront aussi séparément, de même que les Tomes V. & VI. les uns & les autres sous leurs titres respectifs.*

* OEUVRES de Messire ANTOINE ARNAULD, Docteur de la Maison & Société de Sorbonne, *de format in 4. papier fin proposé par souscription.*

OEUVRES de Mad. la Marquise de Lambert, rassemblées pour la premiere fois. On y a joint diverses Pieces qui n'ont point encore paru, avec un Abregé de sa vie. *Troisieme édition originale*, augmentée d'un supplement, 12. 1759.

L'ONA-

L'ONANISME, ou Essai sur les maladies produites par la masturbation, traduit du Latin de Mr. Tissot D. M. augmenté d'Additions fournies par l'Auteur, avec un Discours moral sur le même sujet, par Mr. D*** 12. 2 *parties*, 1760.

ORIGINE de la grandeur de la Cour de Rome, & de la nomination aux Evechés & aux Abbayes de France par Mr. l'Abbé de Vertot, 12. 1745.

PRATIQUE [*la*] DES VERTUS CHRETIENNES, ou tous les devoirs des hommes, avec les devotions particulieres pour diverses occasions ordinaires traduit de l'Anglois. VI. Edition Françoise; mise en meilleur ordre & beaucoup plus correcte que les précedentes. Livre absolument nécessaire dans châque famille, 12. 1759.

PRINCIPES DU DROIT NATUREL ET POLITIQUE, par Mr. Burlamachi, 4. 2 *vol.* 1752.

RECUEIL des differentes Pieces auxquelles le Memoire Raisonné sur la conduite des Cours de Vienne & de Saxe, & sur leurs desseins dangereux contre SA MAJESTÉ LE ROI DE PRUSSE, avec les Pieces Originales & justificatives qui en fournissent les preuves a donné lieu, 8.

RELATION Abrégée concernant la Republique que les Jesuites ont établie au Paraguay, 8. 1758.

REQUETE des Soû-Fermiers au Roi, pour demander que les Billets de Confession soient assujetis au Contrôle, 8. 1752, *avec filets*.

SER-

Sermons de Mr. Saurin, 12. 12 *vol.* 1747 à 1752.

——— ——— *id. le Tome XII. séparé.*

Sermons [*nouveaux*] de Mr. Doddrigge, traduits de l'Anglois, 8. 1758.

Sermons de Mr. Werenfels, 8.

Sermons de Mr. Leger, 8. 5 *vol.*

Sermons de Mr. Du Fresne sur la Reformation du Païs de Vaud; sur la prospérité & la chûte des Nations, avec un Discours sur l'utilité des Catechismes publics, 8. 1737.

Soins faciles pour la propreté de la bouche & pour la conservation des Dents; *Par Mr.* Bourdet *Chirurgien Dentiste de la Reine*, 12. 1760.

Supplement à l'Histoire de la Guerre des Hussites de Mr. Lenfant, & du Concile de Basle, par Mr. de Beausobre; auquel on a joint 1° L'examen de la nouvelle Hipothese de Mr. Mosheim touchant les Nazaréens. 2° Des observations critiques sur l'Extrait que Mr. Dupin a donné des Livres d'Optat 4. 1745.

Testament (*le Nouveau*) avec les Notes de Messieurs Beausobre & l'Enfant, 4. 2 *vol.* 1760.

Traite' Complet de Theologie speculative & pratique, tiré des meilleurs écrivains, mais sur-tout des plus habiles Theologiens qui ont brillé parmi les Anglois, par Mr. Thomas Stackouse, traduit de l'Anglois, 4. 5 *Tom.* 1760.

Traite' de la Comete qui a paru en Decembre 1743. & en Janvier & Fevrier 1744,

1744, contenant outre les observations de l'auteur, celles qui ont été faites à Paris par Mr. Cassini, & à Geneve par Mr. Calandrini. On y a joint diverses observations & Dissertations Astronomiques, le tout accompagné de figures en taille douce, par Mr. de Cheseaux, 8. 1744.

TRAIN DU MONDE, Comedie en Prose, traduite de l'Anglois de Congreve, précedé d'une Dissertation sur la Comedie Angloise, 8. 1759. NB. *Cette piece a été généralement applaudie.*

VIE de Mr. l'Abbé de Choisi de l'Academie Françoise, 8. 1744.

VIE [*de la*] privée des Romains; *nouvelle edition entierement refonduë par l'Auteur & augmentée de près du double*, 12. *belle Edition*, 1760.

---

* ALBERTI MAGNI de Secretis Mulierum libellus, scholiis Auctus, & a mendis repurgatus, ejusdem de Virtutibus Herbarum, Lapidum & Animalium quorundam Libellus. Item de MIRABILIBUS MUNDI, ac de quibusdam effectibus causatis a quibusdam animalibus &c. Adjectum est ob materiæ similitudinem Michaelis Scoti Philosophi de Secretis Naturæ Opusculum. Cum indice locupletissimo &c. *Amstelodami*, 1760.

BERNOULLI [*Joannis*] Opera omnia, tam antea sparsim edita, quam hactenus inedita, 4. 4 *vol. cum figuris* 1742.

* BIBLIA SACRA Vulgatæ Editionis Sixt. V. Pontif. Maxim. jussu recognita,

&

& Clementis VIII. Auctoritate edita; distincta versiculis indiceque Epistolarum & Evangeliorum &c. 8. *Antwerpiæ, sub prælo. Editio Nitidissima.*

* BIBLIA SACRA *ejusdem* 24. 7 *vol. sub prælo. Editio Nitidissima.*

* BUSEMBAUM THEOLOGIA, *vid.* Theologia Moralis.

CALDAS PEREYRA ET CASTRO *Jurisc. Lusit.* Opera omnia Juridica, Civilia & Canonica, cum Repertorio generali, *fol.* 7 *vol.* 1745.

CARVALHO *Jurisc. Lusitani* novus methodicus Tractatus de una & altera quarta deducenda vel non, Legitima, Falcidia & Trebellianica, ad cap. Raynaldus de Testamentis, *fol.* 1746.

CAEPOLLA Tractatus Cautelarum, tam in schola quam in foro apprime utilis, cum multis additionib. 4. 1742.

COMMERCIUM LITTERARIUM inter G. G. Leibnitium & Johan. Bernoullium, super varias Philosophiæ partes, 4. 2 *vol. cum figuris* 1744.

DU PIN Tractatus Philosophico-Theologicus de Veritate; nunc primum prodit, 8. 1737.

EULERI (*Leonardi*) Introductio in Analysin Infinitorum, 4. 2 *vol. cum figuris*, 1748.

——— ——— Methodus Inveniendi lineas Curvas maximi minimive proprietate gaudentes; sive solutio Problematis Isoperimetrici latissimo sensu accepti, 4. *cum figuris* 1744.

FERMOSINI [*Nicol. Rodr.*] Episcopi Austu-

Austuricensis, Opera omnia Canonica, Civilia & Criminalia, *fol.* 14 *vol.* 1741.

FULLER, *vid.* Pharmacopoeia Extemporanea.

GOTHOFREDI MANUALE JURIS, Tertia-Decima EDITIO, auctior & accuratior, 12. 1758.

GROTIUS [*Hugo*] de Jure Belli ac Pacis, cum annotatis *Auctoris* nec non *Gronovii & Barbeyracii* animadversionibus; commentariis insuper locupletissimis *Henr. & Sam. de* COCCEII: denique Introductione seu Dissertationibus XII, Prœmialibus *Sam. de* Cocceii, 4. 5 *vol.* 1751-52.

GUNDLINGII JUS NATURAE ET GENTIUM, 8.

HALLER [*van*] Disputat. ad Morborum historiam & curationem facientes, 4. 9 *Tom.* 1757. ad 1760.

——— ——— *idem Tom.* 8. *&* 9. *& ultima separatim.*

HALLER [*van*] Elementa Physiologiæ Corporis Humani, 4. *Tom.* 1. & 2.

* ——— ——— [*ejusd.*] Tom. 3. [*sub prælo.*]

HALLER [*van*[Disputationes Chirurgicæ Selectæ, 4. 5 *vol. cum figuris* 1755-56.

HALLER [van] Historia Morborum Wratislaviensium, cum addit. 4. 1745.

HARPPRECHT Comment. ad Instituta, nova editio aucta, cura B. Phil. Vicat JCti. *fol.* 4 *vol.* 1748.

HOBBES ELEMENTA PHILOSOPHICA DE CIVE, *Editio nova accuratior*, 12. 1760.

HOR-

HORTUS Pastorum Sacræ Doctrinæ Floribus Polymitus, Authore Marchantio, *fol. Lugd.* 1752.

* JUSTINIANI Imperatoris Institutionum Libri quatuor adjecti sunt ex Digestis Tituli de Verborum significatione, & de regulis Juris. Cum Indice ad eosdem, 12. 1760.

* LA CROIX THEOLOGIA, *vid.* Theologia Moralis.

LAUNOII [*Johan.*] *Doct. Theol. Sorbon.* Opera Omnia, cum notis historicis, criticis, monumentis & Auctoris vita, *fol.* 10 *vol. beau papier.*

LOMBARDI [*Petri*] Sententiarum Libri IV. *nova editio* aucta, 4. 1758.

* MATTHAEI [ANTON] Commentar. ad Lib. XLVII. & XLVIII. Dig. de Criminibus &c. Editio Novissima Correctior & Emendatior, 4. 1760.

NEWTON [*Isaaci*) Opuscula Mathematico-Philosophica & Philologica. Accedunt vita auctoris, &c. 4. 3 *vol. cum fig.* 1744.

PHARMACOPOEIA EXTEMPORANEA sive Præscriptorum chilias in qua Remediorum Elegantium & efficacium Paradigmata, ad omnes fere medendi Intentiones accommodata, Candide proponuntur cum Viribus, Operandi ratione, Dosibus, & Indicibus annexis. Per Thomam Fuller. M. D. *Editio novissima & auctior*, 12. 1760.

PICHLER (*Societ. Jesu*) Theologia Polemica, *fol.* 1746.

* THEOLOGIA MORALIS ante hac ex probatis auctoribus breviter concinnata a R. P. HERM. BUSEMBAUM Societa-

tis Jesu SS. Theologiæ Licenciato; pluribus deinde partibus aucta a R. P. CLAUDIO LA CROIX ejusdem Societatis Jesu SS. Theologiæ in Universitate Coloniensi Doctore & Professore Publico; tandem luculentissimo supplemento, quod in hac novissima editione multis rursus iisque pernecessariis accessionibus locupletato prodit, illustrata, & vindicata a FRANCISCO ANTONIO ZACCARIA ejusdem Societatis Jesu Theologo, atque Atteſtiæ Bibliothecæ Præfecto Opus in tres tomos distributum cum triplici Indice, 1. Tractatuum, 2. rerum notabilium, 3. rerum in supplementis contentarum, *fol.* 3 *Tom. Antwerpiæ.*

TISSOT, Dissertatio de Febribus biliosis; seu Historia Epidemiæ Biliosæ Lausannensis, Anno 1755. Accedit Tentamen de Morbis ex Manustupratione, 8. 1758.

TURRETTINI (*Alphonsi*) in Pauli Apostoli ad Romanos Epistolæ Capita XI. Prælectiones Criticæ, Theologicæ & concionatoriæ, 4. 1741.

VELASCO de Privilegiis Pauperum & miserabilium Personarum, cum Addit. *fol.* 2 *vol.* 1739.

——— ——— Judex perfectus, seu de Judice Perfecto, *fol.* 1740.

DIFESA della Sentenza delli XII. Gennajo 1759, e confutazione d'alcuni Scritti contro di essa pubblicata, 8. 1760.

GIUSTA IDEA che si deve concepire de' Gesuiti e loro veri caratteri, 8. 1759.

LUCREZIO CARO (DI TITO) della Natura delle Cose Libri VI. tradotto da Alessandro Marquetti, Lettore di Filoso-

ſia e matematiche nell' Univerſita di Piſa e Academico della Cruſca. *Queſta nuova Edizione e correttiſſima, e ſuperbamente ſtampata*, 8. Lauſanna 1759.

Lettere del Doge della Repubblica degli Apiſti All' Imperator de' Solipſi per chiedergli ſoccorſo in una guerra, che intereſſe le due Nazioni, 8. 1759.

Motivi del Accidente di Portogallo, Opera Dedicata a tutte le Potenze ſecolare & temporale. [Et nunc Reges intelligite: erudimini qui judicatis terram.] *Adeſſo intendetela o Principi, ed Ammaeſtratevi o voi, che ſiete Giudici della Terra*, 8. 1759.

* **Opere Postume di Pietro Giannone**, in difeſa della ſua Storia Civile del Regno di Napoli: con la di lui Profeſſioni di Fede. Dedicate a ſua Eccelenza la Nobil Donna Fiorenze Ravagnini Vendramin. *Nuova Edizione, multa augmentata*, 4. 1760.

Raccolta di ſcritti de Parrochi di Parigi, e di altre Citta della Francia intorno a varie Opinioni Morali, tradotti dalla Franceſe nella Italiana Favella, 8. 1759.

Riflessioni di un Portogheſe ſopra il Memoriale preſentato da PP. Geſuiti Alla Santità di PP. Clemente XIII. felicemente regnante, 8. 1759.

Riflessioni ſopra l'Attentato comeſſo il di v. Gennaro, contro la Vita del Rè 8. 1759.

Risposta ad Alcune Lettere Scritte alcuni giorni addietro, e ſparſe per l'Italia, 12. 1759.

F I N.